

**ОЦЕНКА НА ДЕТСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ
ЗА ЗАСТЪПНИЧЕСТВО И ПОДКРЕПА,
РЕАЛИЗИРАНИ С ПОДКРЕПАТА НА
УНИЦЕФ БЪЛГАРИЯ**

ОКОНЧАТЕЛЕН ДОКЛАД
УНИЦЕФ БЪЛГАРИЯ
май 2020 г.

Оценка на Детските центрове за застъпничество и подкрепа, реализирани с подкрепата на УНИЦЕФ България

ОКОНЧАТЕЛЕН ДОКЛАД
УНИЦЕФ България
Май 2020 г.

Докладът е изготвен от:
проф. д-р Робин Н. Хаар,
главен консултант, УНИЦЕФ
robinhaarr@yahoo.com

Изразените в настоящия доклад становища са на участниците в проучването и/или на авторите и не отразяват непременно политиките или възгледите на УНИЦЕФ.

Благодарности	i
Резюме	ii
Съкращения.....	viii
1. Въведение	1
2. Контекст в държавата.....	1
2.1. Насилие над деца в България	3
2.2. Системата за закрила на детето в България	4
2.3. Достъп на децата до правосъдие в България	6
3. Инициативата на УНИЦЕФ за развиване на детски центрове за застъпничество и подкрепа (ДЦЗП) в България	10
3.1. Персонал на Детските центрове за застъпничество и подкрепа	12
3.2. Теория на промяната.....	13
3.3. Очаквани резултати	13
3.4. Роли на УНИЦЕФ и ключовите заинтересовани страни	13
3.5. Анализ на Детските центрове за застъпничество и подкрепа	14
4. Оценка	14
4.1. Обосновка и цел на оценката	14
4.2. Обхват на оценката	15
4.3. Цели на оценката	15
4.4. Критерии и въпроси за оценка	16
4.5. Методи на оценяване и инструменти за събиране на данни	17
4.5.1. Документална проверка.....	18
4.5.2. Начален етап: Консултации.....	18
4.5.3. Интервюта с представителството на УНИЦЕФ за страната	18
4.5.4. Интервюта с партньори/ключови заинтересовани страни	19
4.5.5. Интервюта с бенефициери	20
4.5.6. Анализ на административните данни	20
4.6. Проучвани обекти и представителна извадка	20
4.7. Участие на заинтересовани страни и триангулация	22
4.8. Етичен преглед.....	22
4.9. Етични съображения	23
4.10. Намаляване на риска	24
4.11. Екип по оценката.....	24
4.12. Управление и анализ на данни.....	25
4.13. Ограничения на оценката.....	26
5. Констатации от оценката	26
5.1. Уместност	26
5.1.1. Хармонизиране на интервенцията с националните приоритети на правителството ...	26
5.1.2. Хармонизиране на интервенцията с програмните документи за страната (ПДС) и стратегическите планове на УНИЦЕФ.....	28
5.1.3. Подходът на интервенцията се основава на обективни факти.....	28
5.1.4. Значение на ДЦЗП за децата и за семействата	30
5.2. Ефикасност	33
5.2.1. Достъп до интегрирани услуги за децата и семействата.....	33
5.2.2. Подобряване на достъпа до правосъдие на децата — жертви на насилие и престъпления.....	36
5.2.3. Увеличения на броя направления към ДЦЗП	38

5.2.4.	Подобрена междусекторна координация във висшите интереси на детето	40
5.2.5.	ДЦЗП отговарят на нуждите на децата и семействата	42
5.2.6.	Удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП	45
5.2.7.	Предотвратяване на насилието над деца (ННД)	47
5.2.8.	Ефикасност на дейностите за укрепване на капацитета на персонала в ДЦЗП	48
5.2.9.	Фактори, допринасящи за ефикасността и успеха на ДЦЗП	49
5.3.	Въздействие	49
5.3.1.	Повишаване на търсенето на интегрираните услуги на ДЦЗП	49
5.3.2.	Принос на ДЦЗП за дългосрочните благоприятни промени за децата и родителите ..	52
5.3.3.	Въздействие на услугите за психологическа и терапевтична подкрепа, предлагани в ДЦЗП	54
5.3.4.	Въздействие на правните услуги, предлагани в ДЦЗП	57
5.3.5.	Значение на ДЦЗП за децата и родителите/грижещите се лица	57
5.4.	Партньорства и сътрудничество	59
5.4.1.	Партньорства, създадени в подкрепа на ДЦЗП	59
5.4.2.	Нови набелязани партньорства	60
5.4.3.	Подкрепа за ДЦЗП от национални и местни институции/органи	60
5.5.	Ефективност	61
5.5.1.	Ефективно използване на ресурсите	62
5.5.2.	Управление и операции	62
5.5.3.	Наблюдение, отчитане и оценка	63
5.6.	Устойчивост	63
5.6.1.	Правни и финансови механизми, необходими за устойчивостта на ДЦЗП	63
5.6.2.	Стратегия за оттегляне с мерки за запазване на устойчивостта	65
5.7.	Неочаквани резултати	66
6.	Констатации от контролната област	68
7.	Ограничения	69
8.	Заключения	69
9.	Изводи	71
10.	Препоръки	72
Приложение А: Списък с документи		79
Приложение Б: Техническо задание		80
Приложение В: Теория на промяната		97
Приложение Г: План за работа и отговорности на екипа по оценката		98
Приложение Д: Проектпрограма за събиране на данни на терен		100
Приложение Е: Матрица за оценяване		101
Приложение Ж: Анализ на заинтересованите страни		108
Приложение З: Формуляр за съгласие за интервюта с УНИЦЕФ/партньори/заинтересовани страни		110
Приложение И: Въпросник за интервюта с УНИЦЕФ/партньори/ключови заинтересовани страни		112
Приложение Й: Формуляр за съгласие при интервюта с родители/настойници		121
Приложение К: Въпросник за интервюта с родители		123
Приложение Л: Формуляр за родителско съгласие за участие на дете		128
Приложение М: Въпросник за интервюта с деца		130
Приложение Н: Приложение Н: Етично одобрение на изследването		135
Литературни източници и бележки		136

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1. Показатели от индекса на човешкото развитие за България	2
Таблица 2. Представителна извадка на респонденти по области	21
Таблица 3. Представителна извадка на бенефициери по области	22
Таблица 4. Принос на ДЦЗП за подобряването на предоставянето на интегрирани услуги за деца	35
Таблица 5. Принос на ДЦЗП за подобряването на достъпа до правосъдие на децата жертви	36
Таблица 6. Промяна на броя насочвания за ДЦЗП в проценти	38
Таблица 7. Удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП	47
Таблица 8. Процентна промяна на случаите, в които ДЦЗП са оказали подкрепа	49
Таблица 9. Класиране на препоръките по неотложност, въздействие и трудност; отговорни страни	77

СПИСЪК НА ГРАФИКИТЕ

Графика 1. Общ брой регистрирани сигнали за ННД и случаи, образувани от ОЗД (2015–2019 г.)	5
Графика 2. Общ брой деца — жертви с телесна повреда (2016–2019 г.)	6
Графика 3. Деца — жертви на сексуално насилие, по видове сексуално насилие и година (2016–2019 г.)	7
Графика 4. Деца — жертви на сексуално насилие, по възраст и години (2016–2019 г.)	7
Графика 5. Деца — жертви на сексуално насилие, по пол и години (2016–2019 г.)	8
Графика 6. Деца — жертви на престъпления, по области и години (2016–2019 г.)	8
Графика 7. Брой деца, получили защита от полицията, по години (2016–2019 г.)	9
Графика 8. Хармонизиране на ДЦЗП с националните приоритети и нуждите на държавата	27
Графика 9. Значение на ДЦЗП за децата и семействата и за областите	31
Графика 10. Брой деца, получили психологическа/терапевтична подкрепа по години (2014–2019 г.)	34
Графика 11. Брой родители, получили психологическа/терапевтична подкрепа по години (2014–2019 г.)	34
Графика 12. Брой родители, получили правни услуги по години (2014–2019 г.)	35
Графика 13. Брой изслушвания в „сини стаи“ към ДЦЗП по години (2015–2019 г.)	37
Графика 14. Брой изслушвания в „сини стаи“ към ДЦЗП по години (2015–2019 г.)	37
Графика 15. Брой насочвания за ДЦЗП по години (2015–2019 г.)	38
Графика 16. Брой направления по насочващ орган и брой самозаявили се ползватели по години (2015–2019 г.)	39
Графика 17. Родители/грижещи се лица, посочили, че от ДЦЗП са координирали услугите за техните деца	41
Графика 18. Ефикасност при координирането на услуги във висшия интерес на децата	41
Графика 19. Ефикасно откликване на нуждите на децата и семействата от страна на ДЦЗП	43
Графика 20. Подобен достъп до услуги и правосъдие за децата и семействата	44
Графика 21. Трудности при достъпа до услуги в ДЦЗП	45
Графика 22. Удовлетвореност на децата и родителите/грижещите се от ДЦЗП	45
Графика 23. Информация, предоставяна на децата и родителите/грижещите се от персонала на ДЦЗП	46
Графика 24. Препоръчване на ДЦЗП на други лица	46
Графика 25. Роля на ДЦЗП за превенцията на насилието над деца	47
Графика 26. Брой случаи, по които ДЦЗП са оказали подкрепа, по области и години (2014–2019 г.)	50
Графика 27. Брой деца (жертви и свидетели на насилие), получили подкрепа, по години (2014–2019 г.)	51
Графика 28. Брой деца във всяка от възрастовите групи, получили подкрепа в ДЦЗП, по години (2014–2019 г.)	51
Графика 29. Брой родители (насилници и ненасилници), получили подкрепа, по години (2014–2019 г.)	52
Графика 30. Подкрепа на ДЦЗП за постигане на дългосрочни благоприятни промени за децата и родителите	52
Графика 31. Подкрепа на ДЦЗП за благоприятните промени и подобрения в живота на децата и родителите	54
Графика 32. Подобряване на благосъстоянието и увереността благодарение на интегрираните услуги, получени в ДЦЗП	54
Графика 33. Значение на ДЦЗП за децата и родителите/грижещите се	58
Графика 34. Подкрепа за ДЦЗП от националните и местните партньори/заинтересовани страни	60
Графика 35. Устойчивост на ДЦЗП без подкрепата на УНИЦЕФ	65

БЛАГОДАРНОСТИ

Авторът би искал да изрази сърдечни благодарности към УНИЦЕФ България, в това число: д-р Джейн Муита, представител на УНИЦЕФ в България; г-жа Саня Шаранович, заместник-представител на УНИЦЕФ в България; г-жа Кремена Чобанова, програмен директор „Достъп на децата до правосъдие“, г-жа Елена Атанасова, програмен директор „Мониторинг на правата на детето“, г-жа Дани Колева, програмен директор „Закрила на детето“ и г-н Любомир Крилчев, консултант по въпросите на насилието над деца. Отправляме специални благодарности и към референтната група за оценка за техния безценен принос и бележки, благодарение на които доразвихме настоящия доклад от оценка. Изразяваме искрени благодарности и към Института по социални дейности и практики (ИСДП), Фондация „Асоциация Анимус“ и персонала на ДЦЗП за тяхното участие в настоящата оценка, както и на ключовите заинтересовани страни и бенефициери, които отделиха от времето си, за да споделят своите впечатления и гледни точки. Специално благодарим и на националните консултанти г-жа Кристина Славова и г-жа Люба Деветакова за техния принос при събирането на данни за тази оценка.

РЕЗЮМЕ

ВЪВЕДЕНИЕ

Проведена е независима оценка на модела на Детските центрове за застъпничество и подкрепа (ДЦЗП) и на предоставяните от тях услуги за деца — жертви на насилие и престъпления, и техните семейства. Такива ДЦЗП са открити с подкрепата на Детския фонд на Организацията на обединените нации (УНИЦЕФ) в областите София-град, Шумен и Монтана. Стремешът зад тази инициатива на УНИЦЕФ е да се гарантират висшите интереси на децата — жертви на насилие, чрез въвеждане на интегриран подход за предоставяне на услуги и междуинституционално сътрудничество на местно равнище.

Основните **цели** на инициативата на УНИЦЕФ са в четири направления: 1) разработване на методология за иновативна услуга въз основа на интегриран подход и съобразени с нуждите на децата съдебни производства; 2) изграждане на ДЦЗП в София, Шумен и Монтана, които да предоставят услуги за децата и семействата на общинско и областно ниво; 3) подобряване на координацията и сътрудничеството между различните структури и институции на местно и регионално равнище; и 4) развиване на капацитета на специалистите от органите за закрила на детето, полицията, прокуратурата, съдилищата и здравеопазването на местно ниво, за да се гарантират висшите интереси на децата в контакт със закона, в това число на децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления.

ДЦЗП следва да гарантират на децата жертви и свидетели достъп до услуги за подкрепа и рехабилитация, както и въвеждане на съобразени с нуждите им практики в съдебните производства съгласно водещите международни и европейски принципи и стандарти.

МЕТОДИКА НА ОЦЕНЯВАНЕ

Целта на ангажимента бе да се направи независима оценка на модела на ДЦЗП и на предоставяните от тях услуги за децата — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства, в трите области — София, Шумен и Монтана, като разглежданият период е от април 2015 г. до януари 2020 г. Доказателственият материал беше оценен по критериите на Комитета за подпомагане на развитието към Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) за уместност, ефикасност, ефективност, устойчивост и въздействие, както и за партньорства и сътрудничество.

За да се гарантира, че подходът към оценяването е възможно най-задълбочен и надежден, беше разработен такъв, който почива на комплексни методи, дава възможност за систематично събиране на количествени и качествени данни и информация, свързана с въпросите от оценката, и осигурява доказателства по критериите за оценка. Приложените методи на оценка включват:

- Документално проучване
- Начален етап: Консултации
- Интервюта с представителството на УНИЦЕФ
- Интервюта с родители/ключови заинтересовани страни
- Интервюта с бенефициери
- Анализ на административните данни
- Проверка на констатациите

Приложен беше целенасочен подход на подбиране на извадката, така че да бъдат интервюирани лица с познания и/или опит с работата на подкрепените от УНИЦЕФ ДЦЗП, включително на етап планиране, разработване, реализация и използване. Всички интервюирани ключови заинтересовани страни бяха запознати с ДЦЗП, но в различна степен, като познанията им бяха в рамките на съответната агенция/дирекция и сектор на работа. Проведени са интервюта с общо 127 души, от които 5 — от екипа на УНИЦЕФ, 26 — служители/партньори на ДЦЗП, 45 — ключови заинтересовани страни и 51 — бенефициери (сред бенефициерите 58,8% от включените в извадката са родители/грижещи се и 41,2% — деца).

Преди началото на събирането на данни на терен първоначалният доклад е изпратен от представителството на УНИЦЕФ за страната за външен етичен преглед, за да се обезпечат ефективното протичане на процесите и отговорността за етичен надзор, както и да се гарантира, че защитата на субектите, включително защита и зачитане на правата на човека и децата, е адекватно застъпена в методологията за оценяване и в процесите за събиране на данни.

КОНСТАТАЦИИ ОТ ОЦЕНКАТА

Уместност

Констатациите, свързани с критерия уместност, са групирани в четири раздела: 1) съответствие на интервенцията с националните приоритети и нужди на правителството; 2) съответствие на интервенцията с програмните документи на УНИЦЕФ за страната (ПДС) и стратегическите планове на УНИЦЕФ; 3) подходът за интервенцията се основава на надеждни данни и отговаря на

нуждите на децата и семействата; и 4) значението на ДЦЗП за децата и семействата.

Съответствие между интервенцията и националните приоритети. Целта и стратегията на УНИЦЕФ за създаване на ДЦЗП в три пилотни области за предоставяне на интегрирани услуги на деца — жертви на насилие и престъпления, и на техните семейства съответства напълно на националните приоритети на правителството по отношение на предотвратяването и ответните мерки във връзка с ННД. Националните заинтересовани страни също посочват, че сътрудничеството на ДЦЗП с училищата с цел справяне с насилието и тормоза в училище също съответства на националните приоритети на правителството да обезпечи безопасна среда за децата в училище.

Хармонизиране на интервенциите с ПДС и стратегическите планове на УНИЦЕФ. Инициативата на УНИЦЕФ да подкрепи ДЦЗП отговаря напълно на Програмата на УНИЦЕФ за страната за 2018–2022 г., в която е заложен акцент върху закрилата на децата от насилие и укрепване на националния и местния капацитет, работещ в сферата на превенцията и предоставянето на услуги. Програмата за интервенция на УНИЦЕФ освен това съответства на стратегия „Европа 2020“, на препоръката на ЕС „Инвестициите в децата — изход от порочния кръг на неравностойното положение“, Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2016–2021 г.) и Принципиите на ЕС за интегрирани системи за закрила на детето от 2015 г., както и на Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие и Глобалната стратегическа рамка на УНИЦЕФ за периода 2018–2021 г.

Подходът на интервенцията се основава на обективни факти. Моделът за ДЦЗП се основава на доказателства и има за цел да се отговори на нуждите на децата, семействата и общностите. ДЦЗП са създадени по следните модели за най-добри практики: Центровете за застъпничество за деца и юноши в Канада и концепцията Барнахус (т.е. „Детска къща“) в Исландия. В България няма държавни органи или други организации, които работят на подобен принцип като ДЦЗП. ДЦЗП са уникални поради това, че предоставят интегрирани и специализирани услуги за деца — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства.

И в трите пилотни области на страната акцентът е поставен върху осигуряване за децата — жертви на насилие и престъпления, и за семействата им на така необходимите безплатна социална подкрепа, психологически консултации и психотерапия, както и правна помощ за достъп до правосъдие. Всеки ДЦЗП разполага със „синя стая“, която може да се

използва от полицейските и правосъдните органи за провеждането на разпити с деца в щадяща за тях среда и с помощта на психолог и/или социален работник от ДЦЗП. Друг важен компонент от модела на ДЦЗП е това, че те осигуряват на децата жертви и на техните семейства безплатни правни услуги.

Значение на ДЦЗП за децата и за семействата.

Всички респонденти са посочили, че ДЦЗП са много важни за децата, преживели насилие и престъпления, и за всички изследвани области в страната. В ДЦЗП се предлагат всеобхватни услуги за подкрепа на деца жертви и на техните семейства, включително от психолози и/или психотерапевти. ДЦЗП работят с деца, преживели физическо и/или сексуално насилие, и им предоставят социалната и психологическата помощ, която им е необходима, за да преработят травмата и да се възстановят от нея, както и да възвърнат способностите си да функционират в социално отношение и да се върнат в училище. Работата на ДЦЗП с децата и семействата не е еднократна намеса. Тя изисква предоставяне на дългосрочна подкрепа и застъпничество на децата жертви и техните семейства, така че да им се помогне да преодолеят много травматични и тежки преживявания.

Ефикасност

Констатациите по критерия ефикасност са групирани в девет раздела: 1) достъп до интегрирани услуги за деца и семейства; 2) подобрен достъп до правосъдие за децата — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства; 3) повишаване на броя направления и насочвания към ДЦЗП; 4) подобряване на междусекторната координация във висшите интереси на детето; 5) ДЦЗП отговарят на потребностите на децата и семействата; 6) удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП; 7) предотвратяване на ННД; 8) ефикасност на дейностите за укрепване на капацитета на служителите на ДЦЗП; и 9) фактори, допринасящи за ефикасността и успеха на ДЦЗП. Включените във всеки от следващите раздели констатации показват, че са постигнати планираните цели по програмата за интервенция на УНИЦЕФ.

Достъп до интегрирани услуги за децата и семействата.

Именно интегрираният подход на предоставяне на услугите носи най-големи ползи за децата и семействата. Броят на децата и родителите, получили психологическа и терапевтична помощ от ДЦЗП, постоянно се е увеличавал от 2015 г. до 2019 г. Броят на децата и родителите, получили правна помощ от ДЦЗП, постоянно се е увеличавал от 2015 г. до 2019 г.

По-голямата част от респондентите отчитат, че ДЦЗП са подобрили предоставянето на интегрирани услуги за деца, преживели насилие и престъпления (84,6%), в това число маргинализирани и уязвими деца и семейства (76,5%). Огромното мнозинство от местните и националните заинтересовани страни също посочват, че ДЦЗП са подобрили предоставянето на интегрирани услуги (73,7%). Решаващо за успеха е партньорството на УНИЦЕФ с две утвърдили се и признати НПО — ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“, които имат експертен опит в областта на ННД, домашното насилие, защитата на жертви и достъпа до правосъдие.

Подобрен достъп до правосъдие за децата жертви.

По-голямата част от респондентите посочват, че ДЦЗП са довели до подобряване на достъпа до правосъдие за децата, преживели насилие и престъпления (90,0%), включително подобряване на достъпа до правосъдие за уязвимите и маргинализираните деца, например от бедни и етнически малцинствени групи (78,8%). Огромното мнозинство от заинтересованите страни на местно и национално равнище отчитат, че ДЦЗП подобряват достъпа до правосъдие на децата (85,4%). ДЦЗП са успели да допринесат за подобряване на достъпа до правосъдие, защото работят с квалифицирани адвокати, които предоставят безплатни правни услуги на децата и техните семейства. Освен това от ДЦЗП подготвят децата за участие в съдебното дело и придружават самите деца и техните родители до съдебните заседания в хода на разглеждането на случая им в съдебната система. Наред с това ДЦЗП популяризират използването на „сините стаи“ при случаи, в които децата са жертви и свидетели на насилие и престъпления.

Увеличение на броя направления към ДЦЗП.

Повечето родители/грижещи се (86,2%) и деца (76,2%) съобщават, че някой ги е насочил към ДЦЗП. Насочване към ДЦЗП се прави от специалисти, работещи в официални институции/органи (напр. юристи, полицията, училища, застъпници за жертви на домашно насилие, лекари), но също и в рамките на неформалните контакти на ползвателите (напр. съсед, приятел, роднина). Много хора, преживели насилие, търсят помощ от различни доставчици на услуги на терен и представители на съдебната власт, преди да се свържат с някого, който да ги насочи към ДЦЗП.

Повечето хора, подложени на домашно насилие, многократно и в продължение на месеци и години наред преживяват психологическо и физическо насилие, преди да потърсят компетентна помощ. Някои жени дори биват тормозени и преследвани от съпрузите/партньорите насилници, особено

когато потърсят помощ и предприемат стъпки да напуснат насилствената връзка. Съгласно данните на ДЦЗП относно направленията при настоящата оценка беше установено, че целият персонал на УНИЦЕФ и 76,2% от родителите са на мнение, че предоставяните от ДЦЗП услуги са допринесли за увеличение на търсенето на услугите на центъра, най-вече от родители и членове на общността.

Подобрена междусекторна координация.

В съответствие с очакваните резултати интервенцията на УНИЦЕФ е довела до подобряване на сътрудничеството и координацията между секторите и с различни специалисти (напр. учители, социални работници, полицейски служители, прокурори и съдии) и ключови институции/органи. По-голямата част от респондентите посочват, че ДЦЗП много ефикасно довеждат до това специалистите от различни сектори да координират своите дейности във висшия интерес на децата. Същевременно обаче ДЦЗП не са официален орган и нямат правомощията да организират координацията; за координационните механизми официално отговарят ОЗД. Правомощията на ДЦЗП са ограничени, защото институциите, с които трябва да се координират, се ръководят по отделните приложими за тях разпоредби. ДЦЗП нямат необходимите правомощия, за да координират междуведомствените ответни мерки в подкрепа на децата и семействата.

ДЦЗП отговарят на нуждите на децата и семействата.

По-голямата част от респондентите посочват, че ДЦЗП много ефикасно откликват на потребностите на децата и семействата, включително на уязвимите и маргинализираните деца. Важна е възможността на ДЦЗП да предоставят безплатна психологическа подкрепа, правни и мобилни услуги на уязвими деца и семейства в маргинализирани общности. Всъщност 83,3% от родителите/грижещите се са посочили, че ДЦЗП са улеснили това детето им да получи помощ и подкрепа, а 63,3% — че ДЦЗП са им помогнали да получат правни услуги за детето си. Почти всички родители/грижещи се посочват, че не са имали никакви затруднения за достъп до услугите на ДЦЗП.

Удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП.

Децата и родителите/грижещите се са много удовлетворени от персонала на ДЦЗП. Почти всички деца и родители/грижещи се смятат, че служителите на ДЦЗП са ги изслушали и са откликнали на потребностите им, проявявали са уважение и са обяснявали нещата разбираемо. Освен това 85,7% от децата и 82,8% от родителите/грижещите се посочват, че персоналят на ДЦЗП им е помогнал да разберат какви са правата им на безопасност и защита. Наред с това

85,7% от децата споделят, че от персонала на ДЦЗП са обяснили, че те не са виновни за това, което им се е случило. Всички деца и 80% от родителите/грижещите се също посочват, че персоналят на ДЦЗП им е казал, че тяхната информация ще бъде запазена поверителна и конфиденциална. По-голямата част от респондентите посочват, че има голяма вероятност да препоръчат ДЦЗП на други родители и деца.

Освен това 83,3% от родителите/грижещите се и 85,75% от децата посочват, че местоположението на ДЦЗП е добро и леснодостъпно, най-вече защото се намира в центъра на съответния град. Почти 91% от децата и 83,3% от родителите/грижещите се посочват, че работното време на ДЦЗП е добро. Родителите и децата са доволни, че не трябва да чакат дълго, за да се срещнат с член на персонала след пристигането си в ДЦЗП.

Предотвратяване на насилието над деца (ННД). ДЦЗП са осигурили допълнителна подкрепа, необходима за превенция на ННД, чрез комбинация от осведомителни дейности по темата за ННД и чрез медийни събития. Според 89% от респондентите ДЦЗП са допринесли за превенцията на ННД. Заинтересованите страни отчитат и важната роля на УНИЦЕФ и ДЦЗП по отношение на подкрепянето на политики за закрила на детето, което включва превенция на насилието и подкрепа за децата — жертви на насилие, чрез предоставяне на интегрирани услуги.

Фактори, допринасящи за ефикасността и успеха на ДЦЗП. На въпроса кои фактори са допринесли за успеха и ефикасността на ДЦЗП, респондентите посочват експертния опит и професионализма на персонала на ДЦЗП. Партниращите си с УНИЦЕФ НПО — ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ — са утвърдили се и уважавани доставчици на услуги с експертен опит в областта на ННД, домашното насилие, застъпничеството за жертви и достъпа до правосъдие; затова те разполагат с капацитет и добро име и имат установени партньорства с местните общини, доставчици на услуги, полицията и правораздавателните органи, които са от полза за усилията на УНИЦЕФ. Друг решаващ фактор за ефикасността и постиженията на ДЦЗП са техните интердисциплинарни екипи, включително високата им професионална квалификация и богатият им експертен опит.

Въздействие

Констатациите, свързани с критерия въздействие, са групирани в четири раздела: 1) повишено търсене на интегрираните услуги на ДЦЗП; 2) принос на ДЦЗП за дългосрочна положителна промяна за децата и родителите; 3) въздействие на услугите на

ДЦЗП за психологическа и терапевтична подкрепа; 4) въздействие на правните услуги на ДЦЗП; и 5) значение на ДЦЗП за децата и родителите/грижещите.

Повишено търсене на интегрираните услуги на ДЦЗП. През последните пет години има повишено търсене на интегрираните услуги на ДЦЗП. Броят на случаите, по които са работили всички ДЦЗП, постоянно се е покачвал от 2015 г. до 2019 г., особено в София. Нарастването на търсенето на услуги се изразява в по-високия брой самозаявили се бенефициери и насочвания от други органи. Партньорите посочват, че нарастването на търсенето на услугите често е свързано с осведомителни кампании и отразяване на дейността на ДЦЗП в медиите, както и с техния подход на предоставяне на интегрирани услуги.

Дългосрочни благоприятни промени за децата и родителите. Сред партньорите и заинтересованите страни 63,6% от респондентите отчитат, че ДЦЗП са допринесли за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на децата, например възстановяване от насилие и виктимизация, а 48% посочват, че ДЦЗП са допринесли за дългосрочните благоприятни промени за родителите на деца жертви. ДЦЗП успяват да допринесат за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на децата, тъй като те предоставят дългосрочни услуги, особено при тежки случаи на насилие, при които децата проявяват неблагоприятни симптоми и последици, свързани с травма, насилие и виктимизация. Липсват обаче ясни показатели или измерители за успешно възстановяване на клиентите на ДЦЗП; освен това няма яснота как следва да се определят и измерват възстановяването на децата и промените в тяхното благосъстояние.

Всички деца са посочили, че ДЦЗП са им помогнали да постигнат благоприятни промени в своя живот; 86,7% от родителите/грижещите се посочват, че ДЦЗП са помогнали на децата им за благоприятни промени в живота им. Сред родителите/грижещите се 93% от респондентите посочват, че ДЦЗП са им помогнали да постигнат благоприятни промени в своя живот, а сред децата 60% споделят, че ДЦЗП са донесли благоприятни промени в живота на техните родители им/грижещите се за тях. Всички родители и 95,2% от децата посочват, че се чувстват по-уверени благодарение на получените от ДЦЗП услуги, а 90,5% от децата и 76,7% от родителите/грижещите се споделят, че се чувстват по-добре благодарение на услугите, които са получили от ДЦЗП.

Въздействие на психологическите и терапевтичните услуги на ДЦЗП. Децата и родителите/грижещите се получават от ДЦЗП редица услуги, но като най-полезна и въздействаща те определят психологическата и терапевтичната помощ. Децата ценят това, че могат да разговарят открито и свободно за преживяванията, мислите, чувствата и емоциите си с квалифициран детски психолог/психотерапевт, отделно от родителите си. Децата намират утеха в това, че психолозите са на разположение, за да ги изслушат и че ДЦЗП е безопасно място, където могат да разговарят за това, което им се е случило, и да споделят мислите, чувствата и емоциите си.

Много деца описват, че са се страхували, били са тревожни и уплашени при първото си посещение в ДЦЗП, но с времето психологическата и терапевтичната подкрепа, която са получили, им е помогнала да се отпуснат и да спрат да мислят за насилието и виктимизацията, която са преживели. Родителите също разказват за това как психологическите услуги, които са получили в ДЦЗП, са помогнали за намаляването на собствените им тревоги и страхове и за това да се успокоят; в много от случаите самите родители са преживели домашно насилие. Родителите/грижещите се разказват и за това как персоналът на ДЦЗП им е помогнал, като ги е придружавал в различни агенции/институции, за да им помага и подкрепя.

Въздействие на правните услуги, предлагани в ДЦЗП. Безплатните правни услуги, предоставяни от ДЦЗП, са важна помощ за децата и техните родители/грижещите се за тях при достъпа до правосъдие. Адвокатите на ДЦЗП са на разположение, за да им разяснят правосъдния процес, да подадат документи в съда от тяхно име и да ги представляват по време на разпитите и на досъдебното и съдебното производство.

Партньорства и сътрудничество

УНИЦЕФ подкрепя официалните партньорства между ДЦЗП и заинтересованите страни в общините във всяка от пилотните области, тъй като осъзнава решаващото значение на тези партньорства за успеха на центровете. Наред с това УНИЦЕФ играе първостепенна роля за популяризирането и застъпничеството на ДЦЗП както на национално, така и на местно ниво.

ДЦЗП отчитат нуждата партньорства да се установят и с училищата, за да се повиши осведомеността сред родителите и децата относно интегрираните услуги, които ДЦЗП предлагат на децата и семействата. По-голямата част от респондентите твърдят, че националните и местните заинтересовани страни подкрепят силно ДЦЗП.

Ефективност

В центъра на оценъчните въпроси относно ефективността беше степента, до която програмата е постигнала или има вероятност да постигне резултатите икономично и навреме. Констатациите по критерия ефективност са групирани в три раздела: 1) ефективно използване на ресурсите; 2) управление на програмата и операции; и 3) наблюдение, отчитане и оценка.

Ефективно използване на ресурсите. Децата и родителите/грижещите се посочват, че ползите от интегрираните услуги на ДЦЗП са значителни, както и че е особено важна възможността за достъп до тези услуги на едно място. Подобен пълен пакет от услуги дава възможност на децата да получат достъп до правосъдие и да се възстановят от травмата, насилието и виктимизацията; наред с това ДЦЗП защитават децата от по-нататъшно насилие и малтретиране. Ползите за децата и семействата са безценни, както и ползите за общностите и за обществото като цяло.

Предоставянето на психотерапия и безплатни правни услуги на подложени на физическо насилие жени и техните деца, за да могат да напуснат връзката, в която върху тях се упражнява насилие, и да получат заповеди за осигуряване на защита или ограничителни заповеди, е изключително важна и разумна инвестиция на ресурси.

Управление и операции. Интервенцията на УНИЦЕФ да създаде ДЦЗП е добре планирана и ръководена, както личи от документите за планирането, структурирането и изпълнението. От 2015 г. насам УНИЦЕФ участва активно в управлението на програмата и в надзора на ДЦЗП. УНИЦЕФ е установил ефективно сътрудничество с изпълняващи партньори и с общински и национални държавни институции.

Наблюдение, отчитане и оценка. От УНИЦЕФ са възприели подход за мониторинг и оценка, за да следят за ефикасното и ефективно управление на проекта, но няма ясна документация освен докладите от мониторинга, които се изискват съгласно правилата на представителството. По тази причина този подход не може да бъде оценен. Друго ограничение е, че от УНИЦЕФ не са документирали поуците постоянно и не са ги споделяли със съответните страни, които са могли да се поучат от интервенцията и подхода.

Устойчивост

Констатациите, свързани с устойчивостта, са групирани в два раздела: 1) юридически и финансов механизъм, необходим за устойчивостта на ДЦЗП; и

2) стратегия за оттегляне с мерки за запазване на устойчивостта.

Механизми, необходими за устойчивостта на ДЦЗП. Заинтересованите страни поставят под съмнение дали качеството на интегрираните услуги, които в момента се предоставят от ДЦЗП, може да се запази без подкрепата на УНИЦЕФ. Наред с това има опасения, че без финансовата подкрепа на УНИЦЕФ броят на служителите на ДЦЗП ще бъде в риск. Посочено е, че ДЦЗП ще се затрудняват да наемат квалифицирани служители и да предоставят така нужното изграждане на капацитета на персонала на ДЦЗП, ако центровете станат държавно делегирана дейност и загубят финансовата и техническата подкрепа на УНИЦЕФ.

Заинтересованите страни отчитат, че финансовата подкрепа и техническата помощ на УНИЦЕФ са много важни за устойчивостта на ДЦЗП, най-вече тъй като държавното финансиране за социалните услуги би било недостатъчно за поддържането на ДЦЗП. Едва 17,7% смятат, че ДЦЗП ще бъдат устойчиви без подкрепата на УНИЦЕФ; 38,7% от респондентите са на мнение, че ДЦЗП няма да бъдат устойчиви, а 43,5% нямат мнение.

Друга пречка пред устойчивостта е липсата на правна и финансова регламентация на предоставянето на интегрирани услуги, както и на национални разпоредби, според които полицейските и съдебните служители да бъдат задължени да провеждат изслушвания по щадящ за децата начин в случаи на деца, засегнати от насилие и престъпления като жертви и/или свидетели. Щадящите за децата изслушвания са от възлово значение за разследванията на случаи на малтретиране на деца и важна услуга, която се предоставя от ДЦЗП.

Стратегия за оттегляне с мерки за запазване на устойчивостта. УНИЦЕФ работи по разгръщане на ДЦЗП на национално равнище наред с разработването на стратегия за предаване на управлението на ДЦЗП към държавата. Това обаче все още не е приведено в конкретен и подробен план за действие.

Неочаквани резултати

Налице е значителна подкрепа за ДЦЗП сред заинтересованите страни на национално и местно равнище. Заинтересованите страни признават, че затварянето на ДЦЗП би било пагубно за децата и семействата, както и за местните органи в общините, които отговарят за закрилата на детето и обезпечаването на правосъдие за децата — жертви на насилие и престъпления, и за жените и децата — жертви на домашно насилие.

Заинтересованите страни обясняват колко вредно би било хипотетичното затваряне на ДЦЗП за общностите, семействата и децата; по-специално, според тях това би лишило децата и семействата от така необходимите качествени психологически услуги, които се предоставят в ДЦЗП.

Заинтересованите страни изразяват тревога, че достъпът на децата до правосъдие би бил ограничен или прекъснат, защото разследванията ще бъдат по-трудни, ако изслушванията не се извършват по щадящ за децата начин в „сините стаи“ и без психологическата подкрепа от ДЦЗП за подготовка на децата за участието им в разследването, досъдебното и съдебното производство. Освен това ДЦЗП предоставят на децата жертви и на техните родители/грижещите се за тях безплатни правни услуги, чрез които те получават достъп до правосъдие.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ

1. УНИЦЕФ изиграва първостепенна роля за утвърждаването на модела на ДЦЗП в България, основан на обективни факти, подход за предоставяне на интегрирани, включително правни, услуги на деца — жертви на насилие и престъпления, и на техните родители/грижещите се за тях лица, включително такива, преживели домашно насилие.

2. Инициативата на УНИЦЕФ за разработване на ДЦЗП, способни да осигуряват качествени, интегрирани услуги в три пилотни области в България — Монтана, Шумен и София — е уместна и отговаря напълно на националните приоритети и нуждите на правителството от развитие на услуги за превенция и реагиране за децата — жертви на насилие.

3. Решаващо за успеха е партньорството на УНИЦЕФ с две утвърдили се НПО — ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ — които имат експертен опит в областта на насилието над деца, домашното насилие, защитата на жертви и достъпа до правосъдие. ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ разполагат с капацитета, доброто име и партньорствата с местните органи, доставчиците на услуги, полицията и правосъдните органи, подпомогнали усилията на УНИЦЕФ при създаването на ДЦЗП.

4. Именно интегрираният подход на предоставяне на качествени услуги носи най-големи ползи за децата и семействата.

5. ДЦЗП са допринесли за подобряването на достъпа до правосъдие за децата, преживели

насилие и престъпления, включително за подобряването на достъпа до правосъдие за уязвими и маргинализирани деца.

6. По-голямата част от родителите/грижещите се са посочили, че ДЦЗП са улеснили детето им да получи психологическа помощ и правни услуги.

7. В съответствие с очакваните резултати ДЦЗП са допринесли за подобряване на сътрудничеството и координацията между секторите и с различни специалисти във висшите интереси на децата — жертви на насилие.

8. ДЦЗП са допринесли за благоприятни промени в благосъстоянието на децата, например възстановяване от насилие и виктимизация, както и благоприятни промени за родителите/грижещите се.

9. УНИЦЕФ подкрепя официалните партньорства между ДЦЗП и други доставчици на услуги и ключови заинтересовани страни в общините и във всяка от пилотните области; тези партньорства са от решаващо значение за успеха на центровете.

10. Ползите са безценни, предвид дълготрайните ползи за децата и семействата, за общностите и за обществото като цяло.

11. УНИЦЕФ и изпълняващите партньори са подкрепили правителството в изготвянето на Закон за социалните услуги, който би укрепил регламентирането на предоставянето, използването, планирането, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги в България и би довел до официално разписване на държавните разпоредби за интегриран подход за предоставяне на социални услуги.

12. Националните и местните заинтересовани страни посочват, че затварянето на ДЦЗП би било в ущърб на децата и семействата, както и на районите, в които центровете са създадени пилотно.

ПРЕПОРЪКИ

Препоръките, които следват, се основават на констатациите от оценката и заключенията, представени в предходните раздели, включително препоръки, предложени в хода на събирането на данни от партньори, заинтересовани страни, бенефициери и персонала на представителството на УНИЦЕФ за страната. Наред с това препоръките се основават на добрите практики, установени по време на документалната проверка, най-вече

свързаните с модела за предоставяне на интегрирани услуги.

1. Необходимо е българските власти да приведат в действие Закона за социалните услуги — това е в най-добър интерес на обществото, включително децата и семействата.

2. Необходимо е УНИЦЕФ и правителството на България да разработят стратегия за оттегляне на УНИЦЕФ като източник на финансиране на ДЦЗП.

3. Предвид пандемията от COVID-19, правителството на България и общините ще имат значителна полза да установят ДЦЗП като държавно делегирана дейност.

4. Правителството на България трябва в партньорство с УНИЦЕФ да разработи стратегия и план за финансиране и подкрепа на разгръщането на ДЦЗП и/или модела на ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги в други области и общини.

5. Необходимо е националните и местните власти да установят по-добра регламентация и координационни механизми с цел подобряване на сътрудничеството при случаи на ННД, а в пилотните области Монтана, Шумен и София ДЦЗП да станат официален член на общинския координационен механизъм.

6. Правителството на България трябва да утвърди правна и финансова регламентация на предоставянето на интегрирани услуги, както и национални разпоредби, според които полицейските и съдебните служители да бъдат задължени да провеждат изслушвания по щадящ за децата начин в „сините стаи“, когато децата са жертви и свидетели на насилие и престъпления.

7. Необходимо е ДЦЗП да разработят стратегия и планове за действие за подобряване предоставянето на услуги и координацията с общинските органи, доставчиците на услуги, представителите на полицейските и съдебните органи, както и на системите на здравеопазването и образованието.

8. ДЦЗП трябва да разработят стратегия за повишаване на осведомеността, насочена към обществеността.

9. ДЦЗП трябва да укрепят партньорствата си със сектора на здравеопазването.

10. ДЦЗП трябва да имат задължителни въвеждащи обучения за всички нови служители и планирана програма за изграждане на капацитета, която се

реализира чрез обучения на работното място всяка година.

11. ДЦЗП трябва да укрепят своя персонал с повече квалифицирани детски психолози/психотерапевти и адвокати.

12. ДЦЗП трябва да набират персонал от ромски и турски произход, включително служители за мобилни дейности.

13. УНИЦЕФ и ДЦЗП трябва да създадат общностна практика за адвокатите на центровете.

14. ДЦЗП трябва да разработят показатели и мерки за успешно възстановяване и положителни промени в благосъстоянието на децата и техните родители/грижещите се за тях.

15. Трябва да се укрепят събирането на административни данни за ННД във всички сектори и сред всички доставчици на услуги.

СЪКРАЩЕНИЯ

ФАА	Фондация „Асоциация Анимус“
АКСУ	Агенция за качеството на социалните услуги
АСП	Агенция за социално подпомагане
ДЦЗП	Детски център за застъпничество и подкрепа
КПВФДЖ	Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените
ОЗД	Отдел „Закрила на детето“
ПУ	Представителство на УНИЦЕФ за страната
КПД	Конвенция за правата на детето
КПР	Комитет за подпомагане на развитието
СПО	Съвет за преглед на оценката
РГО	Референтна група за оценка
ЕС	Европейски съюз
БВП	Брутен вътрешен продукт
БНД	Брутен национален доход
ИЧР	Индекс на човешкото развитие
ОЧПП	Основен на човешките права подход
МПИСКП	Международен пакт за икономически, социални и културни права
ИД	Идентификационен номер
ЛГБТИ	Лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални
МВНО	Минимална възраст за наказателна отговорност
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МОН	Министерство на образованието и науката
МФ	Министерство на финансите
МЗ	Министерство на здравеопазването
МВР	Министерство на вътрешните работи
МП	Министерство на правосъдието
МР	Меморандум за разбирателство
НСЗД	Национален съвет за закрила на детето
НПО	Неправителствена организация
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ПТСР	Посттравматично стресово разстройство
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ИСДП	Институт по социални дейности и практики
ТнП	Теория на промяната
ТЗ	Техническо задание
ВДПЧ	Всеобща декларация за правата на човека
ООН	Организация на обединените нации
ГОООН	Група за оценка на Организацията на обединените нации
УНИЦЕФ	Детски фонд на Организацията на обединените нации
САЩ	Съединени американски щати
щ.д.	Щатски долари
ННД	Насилие над деца
ННЖ	Насилие над жени

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Целта на настоящия анализ е да се направи независима оценка на модела на детските центрове за застъпничество и подкрепа и предоставяните от тях услуги за децата — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства, които са създадени с подкрепата на Детския фонд на ООН (УНИЦЕФ) в области София, Шумен и Монтана. Структурата на оценката се основава на информацията, събрана при анализ на ТЗ, на документи по програмата на УНИЦЕФ за страната и проектна документация, включително *Преразгледаните правила на УНИЦЕФ за извършване на оценки (2018 г.)*, *Норми и стандарти за оценка на Групата за оценка на ООН (2016 г.)* [Evaluation Norms and Standards of the United Nations Evaluation Group], *Показателя за качеството на изпълнението на оценката в рамките на Системния план за действие на ООН [UN-SWAP Evaluation Performance Indicator]*, *Процедурата на УНИЦЕФ за етични стандарти и провеждане на научни изследвания, оценка и събиране и анализ на данни (2015 г.)* [Procedure for Ethical Standards and Research, Evaluation and Data Collection and Analysis] и *Адаптираните от УНИЦЕФ стандарти на ГОООН за изготвяне на доклади от оценки [Evaluation Report Standards] (2017 г.)*.

2. КОНТЕКСТ В ДЪРЖАВАТА

България е член на Европейския съюз (ЕС) от 2007 г. Въпреки това България все още изостава от стандартите на ЕС за социално-икономическо развитие и сближаване.¹ По данни на Световната банка България е страна със средни към високи приходи с брутен вътрешен продукт (БВП) в размер на 65,1 милиарда щ.д. (2018 г.).² През последното десетилетие България отбелязва значителен икономически растеж. БВП на страната е нараснал от 13,2 милиарда щ.д. през 2000 г. до 65,1 милиарда щ.д. през 2018 г., а годишното увеличение на БВП от 2017 г. до 2018 г. е в размер 3,6%. В същото време в България се наблюдава нарастване на процента на бедното население с 3,6 процентни пункта — от 18,4% през 2005 г. до 22% през 2017 г.³ Въпреки разрастването на бедността правителството на България запазва макроикономическа стабилност в стремеж да постигне сближаване със стандартите на ЕС за социално-икономическо развитие. Доходите на глава от населението за България са 47% от средното за ЕС — най-ниските в целия Съюз.⁴

През 2018 г. населението на България е 7 024 216 души, 17% от които са деца на възраст 0-17 години. Според най-актуалните данни от преброяване на населението (2011 г.), основната етническа група са българи (84,8%), като малцинствените етнически групи включват турци (8,8%) и роми (4,9%).⁵ Основно предизвикателство в България са различията между българската етническа група и турската и ромската етнически групи.⁶ През 2017 г. е имало пет пъти по-голяма вероятност хора от ромската етническа група да живеят в бедност (77,2%) в сравнение с етническата група на българите (15,7%). Рискът от бедност се влияе от образованието независимо от етническата група. За хората от ромската етническа група обаче има по-голяма вероятност да бъдат бедни и да имат само основно или да са без никакво образование (73,2%). Освен това сред ромската етническа общност е по-голяма вероятността от безработица (39,9%), както и да са бедни работещи (25,9%), в сравнение с бедните работещи в турската (25,7%) и българската етническа група (20,1%).⁷ Нивата на крайна бедност (тежки материални лишения) също са най-високи сред ромската етническа група (81,0%) спрямо турската (36,9%) и българската етническа група (23,7%).⁸

Изчисленията за 2017 г. сочат, че 37,9% от децата на възраст 0-17 години в България са били в риск да живеят в бедност преди социални плащания; този дял намалява до 29,2% за децата на възраст 0-17 г. след социални плащания. Плащанията на социални помощи допринасят за намаляването на процента деца, живеещи в бедност.⁹ Детската бедност е свързана с разделяне на семейства, лошо здраве и неблагоприятно развитие, както и с ниски нива на академични постижения и недостатъчна заетост.¹⁰ Сред най-уязвимите и маргинализирани деца в обществото са децата, живеещи в бедни домакинства, домакинства, оглавявани от жени, и големи семейства с над три деца. В тази група попадат и децата от ромската и турската етнически групи, както и семейства на мигранти и бежанци, непридружени и разделени от семействата си деца, както и деца в социални домове.¹¹ Борбата с детската бедност е национален приоритет, но реализирането му изисква интегриран подход и различни секторни политики, наред с финансовата подкрепа (напр. помощи за жилищно настаняване, детски помощи или данъчни облекчения за семействата).¹²

*В Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update [Индекси и показатели на човешкото развитие — статистическа актуализация от 2018 г.]*¹³ са представени стойностите на индекса на човешкото развитие (ИЧР)¹⁴ за 189 държави и територии, като най-актуалните данни са за 2017 г. В

таблица 1 има сравнение между стойностите на ИЧР за 1990 г. и 2018 г.¹⁵ за България.¹⁶ Оценките по трите индекса по отделните направления на ИЧР са обобщени средногеометрично в съставен индекс и са класирани по ред.¹⁷ През 2018 г. положението на България по ИЧР е определено като „много високо“ (51-во място сред 189 държави и територии). Между 1990 г. и 2017 г. стойността на ИЧР за България нараства от 0,694 до 0,813 или ръст от 17,1%. България отбелязва напредък по всички показатели от ИЧР. По-конкретно, от 1990 г. до 2017 г. продължителността на живота при раждане за страната се е увеличила с 3,6 години, средният брой години на обучение е нараснал с 2,9 години и очакваният брой години на обучение е нараснал с 2,7 години.¹⁸ Брутният национален доход (БНД) на глава от населението също се е увеличил с около 120% в периода 1990–2017 г., което е сред най-високите в ЕС.¹⁹

Таблица 1. Показатели от индекса на човешкото развитие за България		
Индекс на човешкото развитие	1990 г.	2018 г.
Стойност	0,694	0,813
Продължителност на живота при раждане (ЦУР 3)	71,3	74,9
Очакван брой години на обучение (ЦУР 4.3)	12,1	14,8
Среден брой години на обучение (ЦУР 4.6)	8,9	11,8
Национален доход на глава от населението (2011 г. паритет на покупателната способност в щ.д.) (ЦУР 8.5)	8 518	18 740

България е ратифицирала основните международни споразумения за правата на човека, включително Всеобщата декларация за правата на човека (ВДПЧ), Конвенцията за правата на детето (КПД), Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените (КПВФДЖ) и Международния пакт за икономически, социални и културни права (МПИСКП), както и Декларацията на хилядолетието и Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие.²⁰ Подписвайки тези документи, правителството на България е извело като приоритет подобряването на достъпа до и качеството на закрилата на детето и социалните услуги за нуждаещите се деца и семейства.

След ратифицирането на КПД през 1991 г. България отбелязва значителен напредък по отношение на гарантиране на съответствието на юридическите и политическите рамки на страната за закрила на децата от насилие и малтретиране. След приемането на Закона за закрила на детето през 2000 г. България изгражда национална система за закрила на детето съгласно международните стандарти и практики. Телесното наказание е забранено със Закона за закрила на детето, Семейния кодекс (2009 г.) и Закона за предучилищното и училищното образование (2015 г.). През 2017 г. Министерският съвет е приел Национална програма за превенция на насилието и малтретирането над деца.²¹

При документалната проверка беше установено обогатяване на знанията за характера, степента и динамиката на насилието над деца (ННД) в България. Тези знания са допринесли за разработването на програми за превенция, механизми за насочване и предоставяне на услуги на децата — жертви на насилие и малтретиране. Предприемани са стъпки за осведомяване и изграждане на капацитет сред специалистите от различни сектори (образование, здравеопазване, социални дейности, полиция и правосъдие), както и за контрол и проверка на системите за закрила на детето и предоставянето на социални услуги на уязвимите деца и техните семейства.²²

Проблемите, свързани с децата, продължават да са важни теми в националния политически дневен ред, като в основни сфери е постигнат значителен напредък с подкрепата на УНИЦЕФ и други партньори. По-специално напредък се отбелязва в областта на ранното детско развитие и образованието като цяло, закрилата на детето и достъпа до правосъдие за деца, включително подобрения в системата на правосъдието за непълнолетни и деинституционализацията на деца от държавните социални домове.²³ През последните години България оказва все по-голяма техническа подкрепа на други държави в региона за постигане на напредък в областта на правата на детето чрез споделяне на знания и опит в хоризонтално сътрудничество.²⁴ Все още обаче съществуват неблагоприятни тенденции в детското и младежкото здраве, благосъстояние и поведение – в това число бременност и аборт в ранна възраст, психически проблеми сред подрастващите и възприемане на рисково поведение – които възпрепятстват здравословния преход към зрялата възраст.²⁵

Доколкото това засяга закрилата на детето, България отбелязва напредък по отношение на прехода от наследената система на настаняване на уязвими деца в държавни социални домове към развиване на системи за приемна грижа и домове от семеен тип за деца, които се нуждаят от алтернативни грижи.²⁶

България е водеща спрямо други държави в региона благодарение на работата в посока деинституционализация на децата.²⁷ Въпреки това в България все още съществуват проблеми във връзка с координацията на междусекторните ответни мерки по отношение на децата, които имат нужда от закрила, и изграждането на капацитет от специалисти на местно и регионално ниво за провеждане на оценки и предприемане на ответни мерки във връзка с потребностите на уязвимите деца и техните семейства.²⁸ Наред с това слабото изпълнение и прилагане на иначе добри политики за закрила на детето, заедно с отпускането на недостатъчно средства и неадекватния контрол на междусекторните програми, възпрепятства напредъка в България.²⁹ Освен това липсват административни данни с разбивки за уязвимите деца и децата — жертви на насилие, малтретиране и експлоатация.³⁰

На обществено ниво в България се наблюдава слаба култура във връзка с правата на децата, като за разминаванията и социалната изолация допринасят дискриминационни социални норми, нагласи и практики, които засягат децата в цялата страна. Това допринася за регистрирането в България на едни от най-ниските в ЕС социални показатели по отношение на децата.³¹

Програмата на УНИЦЕФ се състои в това да оказва на България помощ с цел всички деца, особено децата в най-уязвимо и най-неравностойно положение, да се ползват със своите права и да развиват пълния си потенциал в едно приобщаващо и закрлящо общество, в което техният глас се зачита.³² Тази програма съответства на националните приоритети на България, определени в Националната стратегия за детето (2008–2018 г.), програмата на правителството за стабилно развитие на Република България за периода 2014–2018 г., Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване (2020 г.), Националната стратегия за интегриране на ромите (2012–2020 г.), Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ (2012–2025 г.), Националната здравна стратегия (2015–2020 г.), Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2014–2020 г. и Националната стратегия за намаляване на дела на преждевременно напусналите образователната система за периода 2013–2020 г. Програмата на УНИЦЕФ за страната за периода 2018–2022 г. също така е хармонизирана със стратегия „Европа 2020“, Препоръка на ЕС „Инвестициите в децата — изход от порочния кръг на неравностойното положение“ и Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2016–2021 г.), както и с Програма до 2030 г. за устойчиво развитие и с Глобалната стратегическа рамка на УНИЦЕФ за периода 2018–2021 г.³³

2.1. Насилие над деца в България

ННД продължава да бъде сериозен проблем в България.³⁴ Към момента на извършване на тази оценка липсваха надеждни национални изследвания сред населението за броя на случаите на ННД в България.³⁵ Въпреки липсата на изследвания за разпространението на ННД, според заключенията от едно проучване от 2012 г. на Национален център за изучаване на общественото мнение 68% от анкетираните възрастни са посочили, че използват методи за телесно наказание с „минимална сила“ с цел възпитание и 83% от възрастните са били против методите за телесно наказание, които уронват достойнството на децата.³⁶ Освен това в проучване от 2013 г. се установява, че 39% от родителите биха използвали телесно наказание при отглеждането на своите деца, а 72% от родителите одобряват телесното наказание в случаи, в които детето е изложило живота си на опасност.³⁷ Наред с това от проучването „Поведение и здраве при деца в училищна възраст“ за 2014 г.³⁸ става видно, че най-малко 20% от учениците са били наказвани с удряне на шамар, почти 17% са получавали наказание зашлевяване на част от тялото, 15% са наказвани чрез заставане до стената и 11% са получавали наказание щипане на ръка, крак и/или част от тялото. Наред с това 9% от учениците са наказвани с ритник и скубане, 8% са бити с повече от един удар, 7% са лишавани от храна или са били бити до получаване на синини или ожулвания, а 6% са наказвани чрез заключване на тъмно.³⁹

В по-скорошен план, през 2018 г. Националната мрежа за децата е установила, че 50% от родителите са използвали телесно наказание поне веднъж и 25% използват телесно наказание системно. От това изследване става ясно и че 71% от децата, подлагани на телесно наказание, са посочили, че изпитват страх и тъга. Сред семействата на деца в училищна възраст 41% от децата посочват, че са подлагани на словесно насилие, 22% са подлагани на телесно наказание, а 14% са преживявали емоционално малтретиране (например пренебрегване и/или изолация).⁴⁰ Наред с това се установява, че едва 58% от възрастните посочват, че биха подали сигнал за детско насилие на 112, което е намаление от регистрираните през 2013 г. 80%. В допълнение към това 30% от всички родители са потърсили информация за проблеми с деца.⁴¹

От тези проучвания става видно, че телесното наказание се използва масово в България, и по-специално в домашна и семейна среда, и се приема от болшинството като средство за дисциплиниране и контрол на децата. От едно скорошно изследване става ясно, че 68% от родителите/полагащите грижи приемат употребата на „разумна доза насилие“ като средство за възпитание. Предвид поддържащите телесното наказание социални норми се наблюдава неохота сред държавните органи да се намесват в лични семейни въпроси, като ННД като цяло се възприема като личен семеен въпрос; в резултат на това за повечето случаи на ННД не се подава сигнал и те остават недокументирани.⁴²

Други проблеми в България са насилието в училище и насилието сред връстници. От проучването „Поведение и здраве при деца в училищна възраст“⁴³ за 2014 г. става ясно, че тормозът сред връстниците засяга децата в цялата страна; 6% от учениците на възраст 11-15 г. са били излагани на кибертормоз над два пъти на месец. И по-конкретно, 17% от учениците са били жертва на кибертормоз (обидни текстови съобщения, публикации във Facebook или създаване на уебсайт) и 14% са виждали обидни или неприлични изображения със себе си, публикувани в интернет.⁴⁴

Сред останалите видове ННД, разпространени в България, са детските бракове⁴⁵ в някои ромски общности.⁴⁶ През 2015 г. в Агенцията за социално подпомагане са подадени 1094 сигнала за съжителство на ранна възраст с лица под 16-годишна възраст, които са изпратени до районната прокуратура съгласно членове 190-192 от Наказателния кодекс.⁴⁷ Прокуратурата на Република България отчита, че през 2015 г. са образувани 874 досъдебни производства за престъпления по чл. 190-192 от Наказателния кодекс, като в съда са внесени 561 прокурорски акта срещу 619 лица. С влезли в сила присъди/решения са осъдени или санкционирани общо 561 лица за съжителство на ранна възраст с лице под 16-годишна възраст.⁴⁸ С цел избягване на съжителство и бременност в ранна възраст и образуване на наказателно производство при случаи, съставляващи такова престъпление, през 2010 г. Върховната касационна прокуратура и Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) издават методически насоки за отделите за закрила на детето (ОЗД); насоките на ВКП са отменени през 2016 г. и предстои да бъдат актуализирани.⁴⁹

Въз основа на проучване от 2012 г. за насилието над жени (ННЖ) в цяла Европа, проведено от Агенцията на Европейския съюз за основните права, беше установено, че значителен дял от жените са претърпели насилие в детството и юношеството. По-конкретно, 28% от жените на възраст 18-74 години са преживели физическо и/или сексуално насилие след 15-годишна възраст и 39% от жените са преживели психологическо насилие от страна на интимен партньор. Наред с това 30% от жените са посочили, че са били жертва на физическо, сексуално и/или психологическо насилие, преди да навършат 15 години.⁵⁰ Впечатление прави фактът, че 3% от момичетата – жертви на сексуално насилие преди навършване на 15-годишна възраст, са били подлагани и на сексуално насилие в зряла възраст.⁵¹

Въпреки липсата на данни, наличната информация разкрива, че ННД е сериозен проблем в България и че в обществото съществува търпимост по отношение на употребата на телесно наказание на деца. В допълнение към това специалистите разполагат с ограничени знания и способност да разпознават признаците и симптомите на ННД; затова регистрираните случаи на ННД са предимно тежките форми на ННД. В резултат на това за случаите на ННД в България не се подават сигнали и те остават недокументирани, което води до много ниска степен на наказателно преследване и нисък процент произнесени присъди за извършителите на ННД.⁵² Ограничената осведоменост сред обществото относно дългосрочното въздействие от насилието също възпрепятства действието на стратегиите за прекратяване на ННД.⁵³

2.2. Системата за закрила на детето в България

Система за закрила на детето представлява набор от закони, политики, регулации и услуги, необходими във всички обществени сектори и по-специално социалното подпомагане, образованието, здравеопазването, полицията и правосъдието, с цел подпомагане на превенцията и ответните мерки във връзка с рискове при закрилата на децата. Системите за закрила на детето са част от системите за социална закрила, но надхвърлят обхвата им.⁵⁴ За закрилата на децата носят отговорност различни сектори и институции/органи, в това число правителствени и неправителствени организации в сферата на здравеопазването, образованието и социалното подпомагане, социалните услуги, полицията и секторът на правосъдието.⁵⁵

Системата за закрила на детето в България е изградена постепенно и откъслечно.⁵⁶ През последното десетилетие законодателят е внесъл промени в националното законодателство за приваждането му до голяма степен в съответствие с международните стандарти и основните принципи и разпоредби на КПД. Сред основните сфери на реформа са закриване на държавните детски социални домове, извеждане на децата от институциите и повторното им приобщаване в семействата им. В резултат на прехода от модела на държавни детски домове е формирана система за приемни грижи и домове от семеен тип с цел подпомагане на приобщаването на децата, лишени от родителски грижи.⁵⁷

В *Анализа на системата за закрила на детето в България* от 2019 г. е установено, че въпреки все по-голямото формално хармонизиране на законодателството и политиката с международните стандарти, разпокъсаността на българската система за закрила на детето е довела до липсата на яснота относно междусекторния характер на тази система и нейните основни елементи, функции и прилагани подходи.⁵⁸ Това допринася и за липсата на яснота сред публичните органи относно отговорностите за координиране на политиките и закрилата на детето, както и за предоставянето на грижи и услуги за децата и техните семейства. В някои области правителството не успява да превърне правните разпоредби в реални действия.⁵⁹ Така например във връзка с реализирането на висшите интереси на детето няма стандартни оперативни процедури за изслушване на децата или за отчитане на тяхното мнение и за преценка на висшите им интереси.⁶⁰

Координирането на политиките се извършва чрез Националния съвет за закрила на детето (НСЗД) съгласно член 18 от ЗЗакрД; в НСЗД обаче липса достатъчно представителство на общините въпреки нарастващата им роля. За разлика от много други политически съвети, НСЗД не се председателства от заместник министър-председател, което намалява политическия ангажимент в неговите решения. Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) е органът, който отговаря за обезпечаването на закрилата на децата и предоставянето на качествени социални услуги, но инспекторатът на Агенцията за социално подпомагане (АСП) има функции по контрол и надзор над ОЗД и доставчиците на социални услуги на АСП.⁶¹ Наскоро е приет нов Закон за социалните услуги, с който ще се отслабят правомощията на ДАЗД и лицензирането на социални услуги ще се възложи на Агенцията за качеството на социалните услуги (АКСУ) и на общините; влизането в сила на новия Закон за социалните услуги обаче е отложено за 1 юни 2020 г. Ограничението идва от това, че дейностите по надзор и контрол не се координират между различните институции с такива функции и относително малък брой доставчици на социални услуги се подлагат на проверка. Наред с това при проверките на ОЗД и на доставчиците на социални услуги не се акцентира върху изхода от случаите по закрила на детето, а върху съответствието с административните процедури.⁶²

Пречката в системата за закрила на детето е това, че практиките за управление на случаите не отразяват съществуващите насоки, процедури и протоколи за изпълнение. На местно равнище координационните механизми при ННД включват социални работници, които са пунктът за влизане в ОЗД и отговарят за координацията на множество участници, включително доставчици на социални услуги, лекари, възпитатели, полицаи, съдии и общински представители. От годишните мониторингови доклади е видно, че след първоначален добър старт на координационните механизми, през последните две години се наблюдава влошаване на качеството на координацията и взаимодействието на междусекторните екипи.⁶³ Често социалните работници се съсредоточават върху административните задачи, като нарастващият брой формуляри, които трябва да попълват, създава затруднения наред с липсата на яснота за това как въз основа на досиетата по случаите се предприемат действия или се вземат решения на по-високо ниво. Въпреки че на общинско ниво съществува оперативно сътрудничество, липсва достатъчно координация и взаимодействие, за да се представят резултати по случаите за закрила на детето.⁶⁴ Освен това не всички канали за подаване на сигнали работят добре и се наблюдава ниска степен на сигнализиране от здравните и образователните институции. Наред с това липсват превенция и специализирани услуги за децата — жертви на насилие.⁶⁵

Основните предизвикателства, които срещат социалните работници, включват: липса на квалификация⁶⁶ и обучения⁶⁷; липса на надзор на дейността на социалните работници; подбор и задържане на персонал⁶⁸; натоварване и супервизия, както и контрол на изпълнението. В някои области на страната привличането на завършили висше образование в областта на социалните дейности в АСП е трудно.⁶⁹

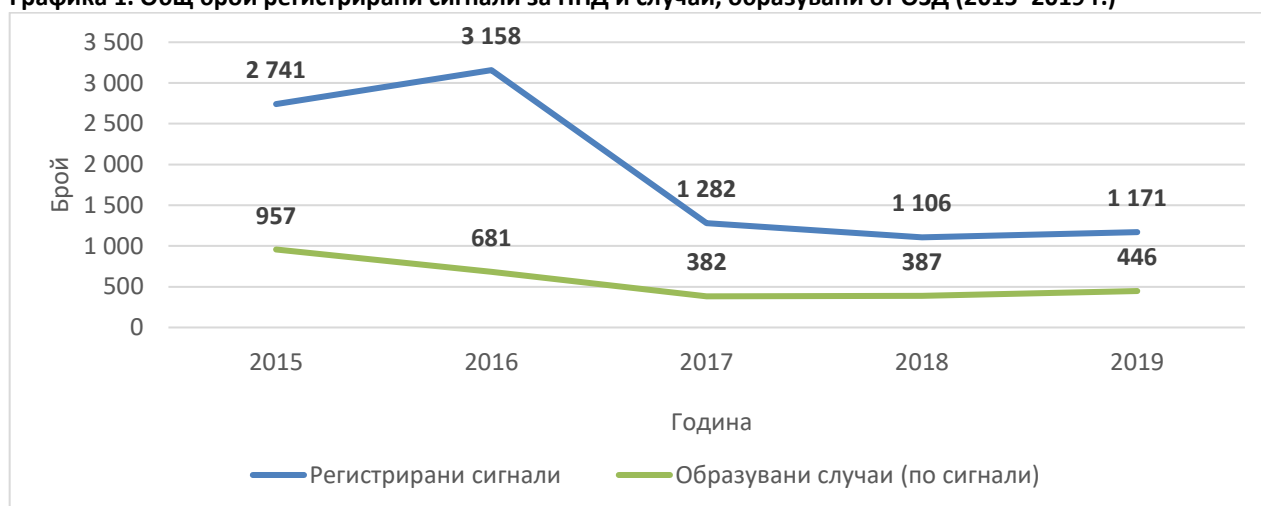
Липсата на социални услуги, доставчици на услуги на първа линия и представители на съдебната власт със специализирана квалификация за работа с деца — жертви и свидетели на насилие и престъпления,

както и на интегрирани, междусекторни подходи и ответни мерки във връзка с ННД, пораждат пречки за прекратяването на ННД в България.⁷⁰ Наред с това липсват и услуги за хората, преживели основано на пола насилие. Наличните услуги са предимно частни инициативи, които не се признават от публичните органи.⁷¹ Друго сериозно предизвикателство са оскъдните ресурси, които се отпускат за закрила на детето.⁷² С цел преодоляване на тези проблеми, през 2015 г. УНИЦЕФ създава детски центрове за застъпничество и подкрепа (ДЦЗП), известни в страната като „Зона ЗаКрила“, в три пилотни области (Монтана, Шумен и София).⁷³ ДЦЗП имат за цел предоставяне на услуги на деца — жертви и свидетели на насилие и престъпления, и на техните семейства.

Що се отнася до финансирането на системата за закрила на детето, информацията за финансовите и материалните ресурси, които се инвестират на национално и общинско ниво, е ограничена, и няма разбиране по отношение на това какви финансови и материални ресурси се инвестират от неправителствените организации (НПО). Има убедителни признаци, че инвестициите са ниски и покриват само основните социални услуги за деца. Трудно е също да се установи доколко финансирането по линия на ЕС за модерни практики в областта на социалните услуги е било устойчиво и е довело до последващото им възприемане.

През последните години механизмите за изготвяне на национални политики и координация при предприемането на ответни действия във връзка с ННД се подобряват; въпреки това сигнали се подават за много малък брой случаи на ННД, които съответно се обработват от интердисциплинарните екипи. В страната не се предприемат систематично висококачествени, координирани междусекторни ответни мерки и ефикасността на интервенциите все още не се документира.⁷⁴

Графика 1. Общ брой регистрирани сигнали за ННД и случаи, образувани от ОЗД (2015–2019 г.)

Източник: Данни на Агенцията за социално подпомагане

В графика 1 е представен общият брой регистрирани сигнали за ННД и образувани от ОЗД случаи за цялата страна за периода от 2015 г. до 2019 г. Впечатление прави 15-процентното увеличение в броя регистрирани от ОЗД сигнали за ННД през 2016 г. спрямо 2015 г., последвано от рязък спад от 59% по същия показател през 2017 г. спрямо 2016 г. Този период е последван от стабилизиране през 2018 г. и 2019 г.

Освен това от 2015 г. до 2017 г. се отчита спад на броя случаи на ННД, образувани от ОЗД. Вниманието заслужава фактът, че въпреки ръста от 15% в броя сигнали, регистрирани от ОЗД от 2015 г. до 2017 г., през същия период е отчетен спад от 29% в броя образувани от ОЗД случаи на ННД (по сигнали). От 2016 г. до 2017 г. се наблюдава допълнително намаляване от 44% на броя случаи на ННД, образувани от ОЗД. В рамките на двете години от 2015 г. до 2017 г. е отчетен рязък спад от 60% в броя на образуваните от ОЗД случаи на ННД.

През 2016 г. в своите заключителни бележки за България Комитетът на ООН по правата на детето изразява загриженост във връзка с широко разпространените в обществото схващания, че домашното насилие е личен въпрос, и с недостига на услуги за деца, преживели насилие. През последните години преобладаващите социални норми в България затрудняват осъществяването на реформите, свързани с правата на жените и децата. Вследствие на това не е ратифицирана Конвенцията на Съвета на Европа за

превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (известна като Истанбулската конвенция) и е блокиран проектът на Националната стратегия за детето за периода 2019–2030 г. Конституционният съд на България постанови, че Истанбулската конвенция противоречи на Конституцията на България. По-конкретно Конституционният съд реши, че терминът „джендър/социална роля на пола“, използван в Истанбулската конвенция, е подвеждащ и че с него се въвежда понятие, което не съответства на смисъла на „пол“, който в конституцията е двоично понятие с два строго определени варианта — мъж и жена. Над 30 утвърдени НПО и лица, работещи в областта на човешките права, правата на децата, жените, лесбийките, гейовете, бисексуалните и трансполовите (ЛГБТИ), осъдиха решението на Конституционния съд.⁷⁵

През 2019 г. в България се разпространява остра реакция срещу проекта на Националната стратегия за детето за периода 2019–2030 г. Последват разгорещени разисквания и протести на граждани заради предвидената в стратегията забрана на телесното наказание, въпреки че телесното наказание по това време вече е забранено от българското законодателство. Провеждат се протести на родители, предвождани главно от крайно десни организации и поддръжници на евангелистки религиозни групи. Накрая се намесва Българската православна църква, която излиза с официално изявление, че родителите имат правото да използват телесно наказание при възпитанието на своите деца. Наред с това църквата заема обществена позиция против абортите, противозачатъчните средства и сексуалното образование в училище, за които посочва, че трябва да бъдат заменени с въздържание. След отрицателната обществена реакция Светият Синод на църквата обявява, че това не е официално негово становище и изразява нова, по-мека и дипломатична позиция.⁷⁶

Това движение и враждебните към човешките права групи се противопоставят и атакуват националната гореща линия за децата, която се поддържа от Фондация „Асоциация Анимус“, един от партньорите по функционирането на ДЦЗП, като целта е затваряне на горещата линия за деца. Освен това влизането в сила на Закона за социалните услуги е отложено за месец юни 2020 г.

2.3. Достъп на децата до правосъдие в България

Достъпът на децата до правосъдие е друга област в България, която има нужда от укрепване. Сред най-уязвимите групи деца, които влизат в контакт с правосъдната система, са децата в конфликт със закона, децата извършители на закононарушение и децата — жертви и свидетели на престъпления и насилие. Равноправният достъп до правосъдие за децата е възпрепятстван заради пропуски в законодателството, уреждащо правата на децата да участват и да изразяват своите възгледи, мнения и убеждения свободно, със собствени думи и да допринасят при вземането на решения, засягащи техния живот, включително вземаните при съдебни процеси, според собствените си способности, възраст, интелектуална зрялост и развиващи се възможности.⁷⁷ Това засяга всички деца в България, но най-вече децата от бедните семейства и етническите малцинства, както и децата във формална грижа.⁷⁸

В графика 2 е представен общият регистриран от полицията брой деца жертви, по години, в това число деца жертви с телесни повреди (членове 128–135 от Наказателния кодекс). В периода 2016–2019 г. се наблюдава малка промяна в броя на децата жертви, регистриран от полицията. През 2019 г. 55% от регистрираните от полицията деца жертви са били на възраст над 14 г., а 45% — под 14-годишна възраст. В допълнение към това 51% от регистрираните от полицията деца жертви са били момичета и 49% — момчета.

Графика 2. Общ брой деца — жертви с телесна повреда (2016–2019 г.)

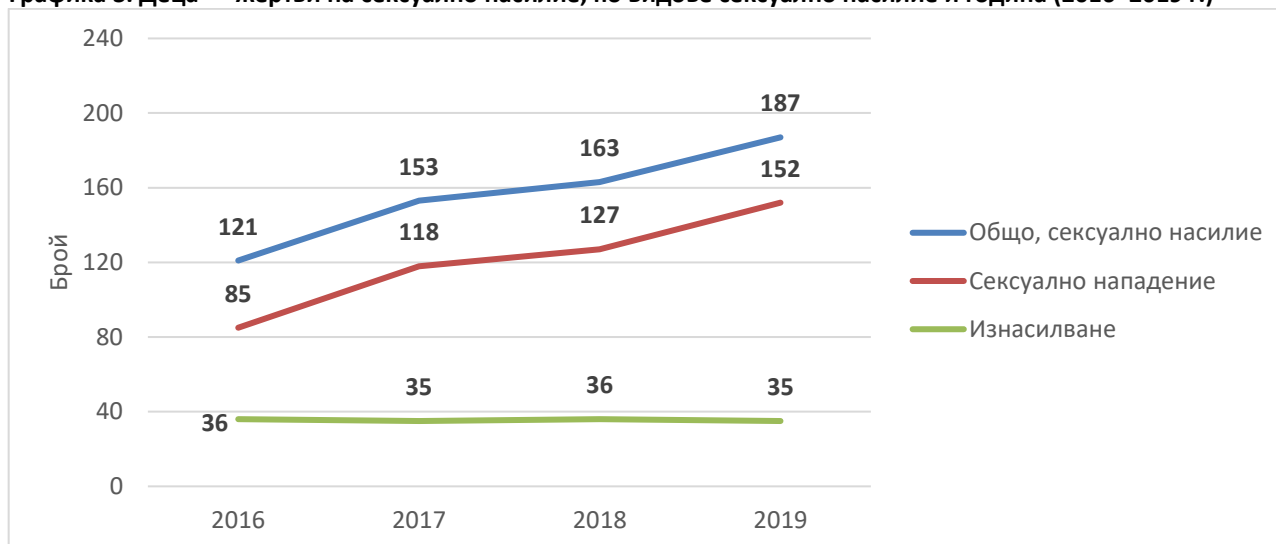

Забележка: Членове 128–135 (телесна повреда) от Наказателния кодекс; Източник: Министерство на вътрешните работи

Що се отнася до телесните повреди, от 2016 до 2019 г. се отчита увеличение от +23% на броя деца жертви с телесни наранявания, регистрирани от полицията. По-голяма е била вероятността децата жертви с телесни повреди, регистрирани от полицията, да са на възраст над 14 години; през 2019 г. 67% от децата жертви с телесна повреда са били над 14-годишна възраст, а 33% — под 14 г. Също така по-голяма е вероятността жертвите с телесна повреда, регистрирани от полицията, да са момчета. По-конкретно, що се отнася до регистрираните случаи на телесна повреда, при децата жертви е имало три пъти по-голяма вероятност да са момчета, отколкото момичета. През 2019 г. 76% от регистрираните от полицията деца жертви с телесни повреди са били момчета, а 24% — момичета.

В графика 3 е представен общият брой деца — жертви на сексуално насилие, регистриран съгласно членове 149-150 (блудство) и член 152 (изнасилване) от Наказателния кодекс. Според наличните документални сведения, престъплението, за което по целия свят се сигнализира най-малко, е изнасилването (в САЩ например до полицията се сигнализира за по-малко от една трета от блудствата).⁷⁹ От 2016 г. до 2019 г. се наблюдава ръст от 55% на броя регистрирани случаи на сексуално насилие над деца жертви. По-конкретно, от 2016 г. до 2019 г. е отчетено увеличение от 79% в броя регистрирани от полицията деца — жертви на блудство, като за същия период броят на децата — жертви на изнасилване, регистриран от полицията, остава без промяна.

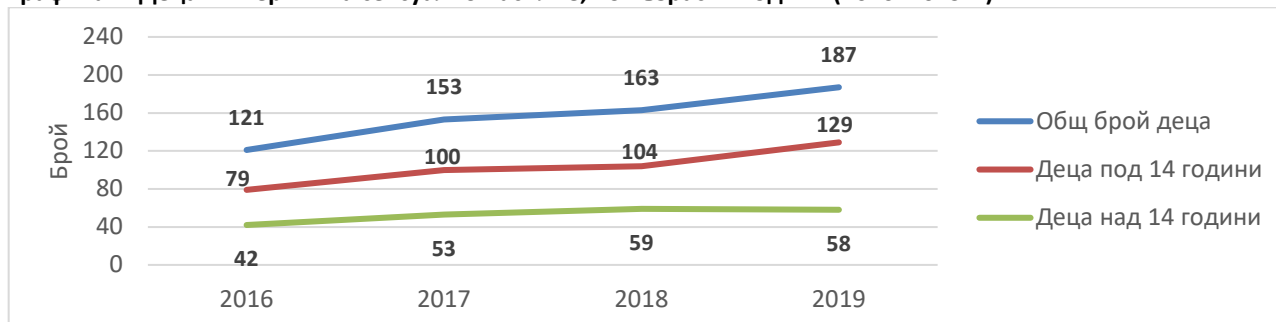
Графика 3. Деца — жертви на сексуално насилие, по видове сексуално насилие и година (2016–2019 г.)

Забележка: Сексуално насилие по смисъла на чл. 149–150 (блудство) и член 152 (изнасилване) от Наказателния кодекс;
Източник: Министерство на вътрешните работи

В графика 4 е представена възрастовата разлика в броя на децата — жертви на сексуално насилие, регистриран съгласно чл. 149–150 (блудство) и чл. 152 (изнасилване) от Наказателния кодекс. От всички регистрирани случаи, по-голяма е вероятността жертвите да са на възраст под 14 г., като от 2015 г. до 2019 г. е отчетен 55% ръст на броя на децата — жертви на сексуално насилие под 14-годишна възраст. По-конкретно, от всички регистрирани случаи на блудство вероятността жертвата да е на възраст под 14 г. е три пъти по-голяма, докато от всички регистрирани случаи на изнасилване, има почти два пъти по-голяма вероятност жертвите да са над 14-годишна възраст.

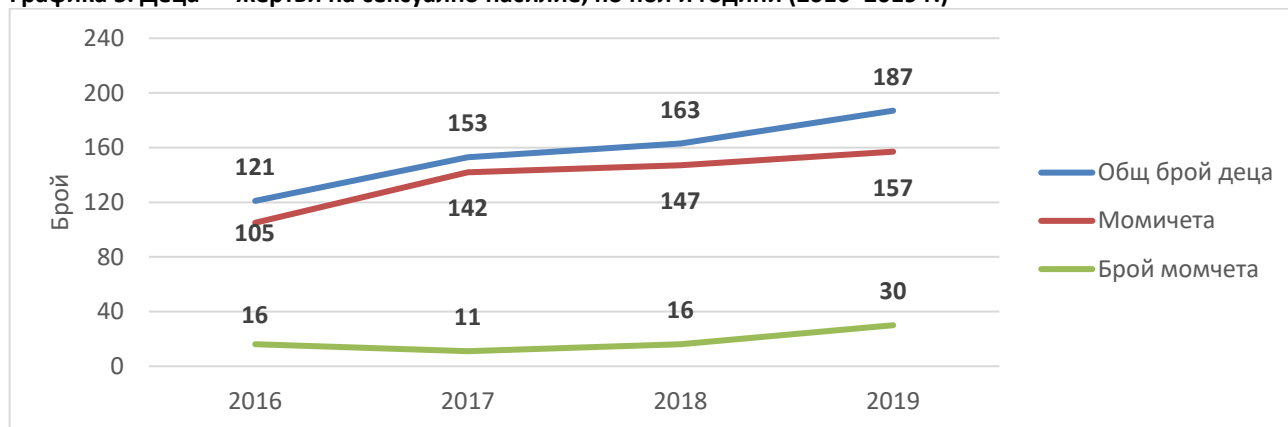
Графика 4. Деца — жертви на сексуално насилие, по възраст и години (2016–2019 г.)

Забележка: Сексуално насилие по смисъла на чл. 149–150 (блудство) и член 152 (изнасилване) от Наказателния кодекс;
Източник: Министерство на вътрешните работи

В графика 5 се виждат разликите по полове в броя на децата — жертви на сексуално насилие, регистриран съгласно чл. 149-150 (блудство) и чл. 152 (изнасилване) от Наказателния кодекс. От всички регистрирани случаи на сексуално насилие, по-голяма е вероятността жертвите да са момичета, отколкото момчета; от всички регистрирани случаи на изнасилване, всички жертви са момичета. От всички регистрирани случаи на блудство през тригодишния период от 2017 г. до 2019 г. има четири до девет пъти по-голяма вероятност жертвите да са момичета (като вероятността е различна в различните години).

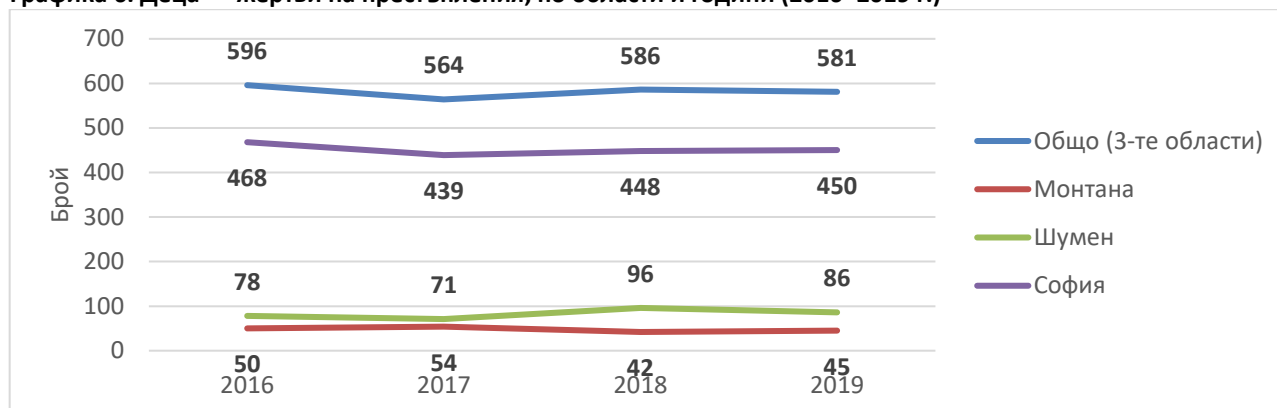
Графика 5. Деца — жертви на сексуално насилие, по пол и години (2016–2019 г.)

Забележка: Сексуално насилие по смисъла на чл. 149–150 (блудство) и член 152 (изнасилване) от Наказателния кодекс;
Източник: Министерство на вътрешните работи

Освен сексуалното насилие, в графика 6 е представен общият регистриран от полицията в цяла България брой на децата — жертви на престъпления. Впечатление прави това, че броят на децата — жертви на престъпления, регистриран от полицията, се запазва непроменен от 2016 до 2019 г. В София се отчита много по-голям брой деца — жертви на престъпления, регистриран от полицията; това се дължи на факта, че София е градът с най-многобройно население в България. Трябва да се има предвид, че повсеместно за повечето престъпления срещу деца не се подава сигнал.⁸⁰ За сравнение, в Шумен и Монтана регистрираният от полицията брой деца — жертви на престъпления, е много по-нисък. Монтана, Шумен и София са трите пилотни области, в които УНИЦЕФ поддържа ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги за децата — жертви на насилие и престъпления.

Графика 6. Деца — жертви на престъпления, по области и години (2016–2019 г.)

Източник: Министерство на вътрешните работи

От данни на Министерството на вътрешните работи се вижда увеличение от 41% на регистрирания от полицията брой деца — жертви на домашно насилие — от 451 през 2017 г. до 578 през 2018 г. и 637 през 2019 г. Най-големият дял регистрирани случаи на домашно насилие над деца е в София; в София се наблюдава 86-процентно нарастване на броя на децата — жертви на домашно насилие — от 102 през 2017 г. до 190 през 2019 г. Въпреки много по-ниския регистриран от полицията брой на децата — жертви на домашно насилие в Шумен и Монтана, в Шумен е отчетен двоен ръст — от 11 през 2017 г. до 24 през 2018 г.

От графика 7 става видно, че от 2016 г. до 2019 г. има 25% спад в броя на децата, получили полицейска закрила — съответно от 586 на 440. Не се наблюдават значителни разлики по възраст (деца под 14 г. спрямо над 14 години) или по пол (момичета спрямо момчета) по отношение на това кой е получил полицейска закрила. Полицейската закрила обхваща спешните мерки, които следва да се предприемат в следните случаи: детето е обект на престъпление; има непосредствена опасност за живота или здравето на детето; има опасност детето да бъде въввлечено в извършването на престъпление; детето е изгубено или е в безпомощно състояние; детето е останало без надзор.⁸¹

Графика 7. Брой деца, получили защита от полицията, по години (2016–2019 г.)

Източник: Министерство на вътрешните работи

От издадения през 2017 г. *Ситуационен анализ на децата в България* става ясно, че трудностите за децата да получат правосъдие са свързани и с липсата на специализирани и съобразени с децата процедури за провеждане на съдебни производства, липсата на обучени полицейски и съдебни служители, както и липсата на услуги за подкрепа на децата в контакт със закона. Социалните норми, според които е неприемливо децата да изразяват своето мнение и да търсят справедливост и/или обезщетение, също възпрепятстват способността на децата да се ползват от правосъдие.⁸²

От административните данни относно съдебните производства — граждански, наказателни и административни дела — става ясно, че липсват данни за участието на деца в такива производства. Липсват също така административни данни за изхода (повдигнати обвинения, съдебни процеси, осъждане и произнасяне на присъди) от случаите с деца жертви, в това число престъпления срещу деца.⁸³ Освен това данните за участието на деца в съдебни производства са непълни и не се събират систематично. Ползването на такива данни би било полезно при планирането и провеждането на основани на факти законодателни реформи, които могат да бъдат използвани за обезпечаването на справедлив и равнопоставен достъп до правосъдие за всички деца в България.⁸⁴

През 2017 г. в ситуационен анализ на достъпа до правосъдие се констатира, че наказателните производства са формални и при тях не се отчитат факторите на уязвимост и конкретните потребности на децата жертви и свидетели, участващи в тях, нито се вземат предвид рисковете от повторна виктимизация, на каквито децата може да са изложени в хода на такива производства.⁸⁵ В Наказателно-процесуалния кодекс напълно липсва чувствителност по отношение на особеностите на децата и не е предвидено по време на наказателните производства да се използват съобразени с нуждите на децата подходи. Точно обратното — в наказателните дела при значително противоречие в показанията на обвиняемите и свидетелите, като метод на доказване има възможност да се прилага очна ставка дори когато свидетелят е дете — жертва на престъплението.⁸⁶

Различни национални и международни органи по правата на човека, включително Комитетът по правата на детето на Организацията на обединените нации (ООН) в своята препоръка от 2016 г. относно консолидираните трети, четвърти и пети периодични доклади за България, отбелязват, че липсата на щадящи за децата, отчитащи потребностите им подходи при съдебните производства е проблем наред с липсата на специализирани полиция, прокурори и съдии, които да работят с децата — жертви и свидетели на престъпления.⁸⁷

В издадения през 2017 г. *Ситуационен анализ на децата в България* е установено, че са направени важни стъпки в посока въвеждането на подхода на детското правосъдие, включително с изготвянето на дългоочаквания нов закон в областта на правосъдието за непълнолетни, както и измененията в Наказателния и в Наказателно-процесуалния кодекс, започнати от Министерството на правосъдието (МП) с подкрепата на УНИЦЕФ. Процесът по реформиране на Наказателния и Наказателно-процесуалния кодекс с цел подобряване на закрилата на децата — жертви на престъпления, е постоянен, въпреки че е постигнат известен напредък чрез пилотното въвеждане в пет районни и окръжни съдилища на специализирани комисии и състави, които се занимават със случаи с деца, както и чрез обучението на полицейски екипи и прокурори за щадящи за децата практики при провеждането

на съдебни производства. Все още обаче сред служителите на полицията, съдебната система и прокуратурата липсват специализираните познания и експертен опит за работа по случаи с деца — жертви и свидетели на престъпления. Това поражда трудности при гарантирането на правата на децата да се ползват от правосъдие и да получават достойно и състрадателно отношение през целия съдебен процес, както и да получават информация и директно да участват в съдебния процес и във вземането на решенията, които ги касаят, в това число правото да бъдат изслушвани и да изразяват своите възгледи, мнения и тревоги.⁸⁸

Пълното въвеждане на международните стандарти, свързани с отношението към децата в контакт с правосъдната система, включително към децата в конфликт със закона и децата — жертви и свидетели на престъпления, налага необходимостта от изменение на други закони.⁸⁹ Необходимо е също така обучение за развитие на капацитета (обучения както за въвеждане на работа, така и на работното място) за повишаване на квалификацията на специалистите с оглед прилагане на щадящи подходи, съобразени с възрастта и потребностите на децата в контакт с правосъдната система.⁹⁰

Положителна стъпка в посока въвеждане на щадящи за децата подходи е осигуряването на специални помещения за разпит и изслушване на показания от деца. Създадени по модела на добрите практики, установени в Исландия, Швеция и Норвегия, както и във Франция и Полша, „сините стаи“ са подходящи за децата пространства, оборудвани със системи за видеозапис и звукозапис за разпити на деца — жертви и свидетели, които да се ползват като доказателства, както и при тяхното участие в съдебните производства.⁹¹

„Сините стаи“ отговарят на изискванията на международните и европейските стандарти по отношение на правата на детето да се ползва от правосъдие и да участва в съдебното производство. Наред с това „сините стаи“ защитават висшите интереси на децата жертви и свидетели при съдебни производства, като същевременно позволяват събирането на пълна и точна информация за целите на формиране на обвинението, наказателното преследване и осъждането на извършителите.⁹² През 2020 г. в България има най-малко 25 „сини стаи“, повечето от които се помещават в сградите на социалните услуги.⁹³

Затруднения идват от това, че „сините стаи“ не се оползотворяват напълно, тъй като не са задължителни при извършването на разпити с деца — жертви и свидетели на престъпления, в досъдебния етап или по време на изслушвания в хода на съдебния етап на наказателно производство; използването на „сините стаи“ става по преценка на полицейските следователи, прокурорите и съдиите.⁹⁴ Освен това липсват общоприети стандарти и подходи относно това как и от кого се използват тези стаи. Също така липсват официални данни за годишния брой на децата, които са разпитвани или могат да дават показания в „сините стаи“. Систематичното събиране на данни е трудно, защото нито един орган не отговаря за събирането на подобни данни и също така липсва методологическо ръководство или контрол на използването на „сините стаи“.⁹⁵

Въпреки усилията и отбелязания напредък в посока подобряване на достъпа на децата до правосъдие и зачитане на правата на децата в съдопроизводството, децата — жертви и свидетели на престъпления и насилие, остават сред най-уязвимите участници в съдебните производства заради формалния характер на спазването на установените правила и липсата на щадящи за децата процедури. Наред с това в регулаторната рамка липсват известни разпоредби във връзка с домашното насилие.⁹⁶

3. Инициативата на УНИЦЕФ за развиване на Детски центрове за застъпничество и подкрепа в България

През 2014 г. в рамките на Програмата на УНИЦЕФ за страната за периода 2012–2017 г. УНИЦЕФ България започва усилена работа по ННД. Направлявани от констатациите от *Анализ на определящите фактори и теория на промяната, свързани с насилието срещу деца в България (2014 г.)*, УНИЦЕФ разработва теория на промяната (ТнП), с която са определени основните елементи и направления, необходими за постигането на позитивни промени в областта на справянето с ННД. В ТнП са описани видовете интервенции, с които може да се постигнат положителни резултати и въздействия върху ННД в България. Въз основа на анализа на определящите фактори и ТнП е планирана програма за интервенция по отношение на ННД, в чийто център е разработването и пилотното въвеждане на интегрирани услуги за деца — жертви и свидетели на насилие.

В съответствие с ТнП, **стремежът** зад инициативата на УНИЦЕФ е да се гарантират висшите интереси на децата — жертви на насилие, чрез въвеждане на интегриран подход за предоставяне на услуги и

междунституционално сътрудничество на местно равнище.⁹⁷ Целта на тази инициатива е да се създадат ДЦЗП, които да предоставя услуги на децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления, и на децата, участващи в съдебни производства. ДЦЗП имат за цел да гарантират на децата жертви и свидетели достъп до услуги за подкрепа и рехабилитация, както и въвеждане на съобразени с нуждите им практики в съдебните производства съгласно водещите международни и европейски принципи и стандарти.⁹⁸

Основните **цели** на инициативата на УНИЦЕФ са в четири направления:⁹⁹

- a. Разработване на методология за иновативна услуга въз основа на интегриран подход и съобразени с нуждите на децата съдебни производства.
- b. Изграждане на ДЦЗП в София, Шумен и Монтана, които да предоставят услуги за децата и семействата на общинско и областно ниво.
- c. Подобряване на координацията и сътрудничеството между различните структури и институции на местно и регионално равнище.
- d. Развиване на капацитета на специалистите от органите за закрила на детето, полицията, прокуратурата, съдилищата и здравеопазването на местно ниво, за да се гарантират висшите интереси на децата в контакт със закона, в това число на децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления.

Стратегията за интервенции на УНИЦЕФ има множество направления, включително:¹⁰⁰

- a. Основан на компетенциите подход, включващ изграждане на профили от компетенции за всяка от различните позиции (социален работник, психолог и терапевт) и обучение на екипи за придобиване на знания и умения и формиране на нагласи за качествено изпълнение на професионалните задължения, с което да се гарантира предоставянето на качествени услуги.
- b. Специализиране на екипите, включително създаване на допълнителни екипи, които да провеждат изслушване на деца, психосоциални консултации и придружаване, правна помощ, оценка на индивидуалните потребности за целите на правораздаването и др.
- c. Работа по отделни случаи, в това число въвеждане на международни принципи за предоставяне на персонализирани услуги и психосоциална помощ с цел овластяване на децата и гарантиране на техните права.
- d. Междуправително сътрудничество на местно равнище, за да се гарантира съобразяването с висшите интереси на детето, наред с дейности за застъпничество и разгласяване с цел повишаване на осведомеността на местно равнище по отношение на проблемите, пред които са изправени децата — жертви на насилие и престъпления, както и осигуряване на новосъздадени услуги в общността с цел подкрепа на децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления.

През 2015 г. УНИЦЕФ си партнира с две НПО при създаването на ДЦЗП, които да работят с деца — жертви и свидетели на насилие и престъпления, и по-конкретно с деца, преживели сексуално и/или физическо насилие, домашно насилие, насилие в училище или в общността. Създадени по модела на добрите практики, установени в детските центрове за застъпничество и подкрепа на деца и младежи в Канада, ДЦЗП¹⁰¹ са замислени така, че в тях да се използва интегриран, междусекторен подход за предоставяне на координирани и интегрирани услуги. ДЦЗП често се описват като „места за цялостна подкрепа“, където децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления, могат да получават консултации и услуги, включително правни услуги, психологическа и социална подкрепа, помощ при медицински прегледи и съобразени щадящи за децата съдебни разпити и изслушвания. Работещият в ДЦЗП персонал е обучен и квалифициран да прилага подходи, ориентирани около децата, да защитава висшите интереси на децата и да отчита безопасността и благосъстоянието на децата.

В ДЦЗП се предоставя управление на случаи в тясно сътрудничество с отделите за закрила на детето, полицията, прокуратурата и съда. Целта на този интегриран, междусекторен подход е подобряване на междусекторната комуникация и сътрудничество във висшия интерес на детето, както и намаляване на неефективността, припокриването и пропуските при предоставянето на услуги на децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления. ДЦЗП имат за цел подобряване на връзките между доставчиците на терапевтични услуги по места, така че да се гарантира, че децата жертви и свидетели ще получат закрила, подкрепа и компенсация.

В момента в България действат три ДЦЗП. Първият такъв център започва работа в Монтана през септември 2015 г., вторият — в София през октомври 2015 г., а третият — в Шумен през януари 2016 г. Всеки от ДЦЗП е лицензиран от Комисията по лицензиране към ДАЗД през м. октомври 2016 г. ДЦЗП в

Монтана и Шумен обхващат цялата територия на съответните области, а ДЦЗП в София обхваща територията на област София–град. Въпреки това всеки от центровете е реагирал при сигнали извън съответната териториална област.

Изцяло финансирани от УНИЦЕФ България, ДЦЗП предприемат ответни мерки при случаи на ННД. ДЦЗП в Монтана и Шумен се управляват от Института по социални дейности и практики (ИСДП), а ДЦЗП в София — от Фондация „Асоциация Анимус“. Това са две от най-големите и опитни НПО в България с над 20 години опит в работата по проблеми, свързани с насилие и травма. Двете НПО редовно си сътрудничат помежду си и обменят методологии, добри практики и документи/доклади в стремежа си да осигурят на своя персонал необходимите знания и умения за ефикасно управление на случаи и оценка на риска, за наблюдаване на анализ на напредъка на децата и за оценка на потребностите на самите деца и на техните семейства.

През 2020 г. УНИЦЕФ финансира ИСДП, за да поддържа ДЦЗП в Монтана и Шумен, със сумата от 274 388 лв. (на фона на принос от ИСДП в размер на 29 390 лв.), а Фондация „Асоциация Анимус“ — със сумата от 241 772 лв., за да поддържа ДЦЗП в София (на фона на принос от фондацията в размер на 24 106 лв.). От УНИЦЕФ посочват, че сумите за финансиране за предходните години са почти същите като през 2020 г.

ДЦЗП разполагат с материална база и персонал за щадящо изслушване на деца. Предлаганите услуги се основават на констатациите от индивидуалната оценка на потребностите, която се извършва за всяко дете и неговите родители/грижещи се лица. Всеки ДЦЗП разполага със „синя стая“ — подходящо и щадящо за децата пространство, оборудвано със системи за видео и звукозапис на разпити на деца — жертви и свидетели, които да могат да се ползват като доказателства, както и при участие на тези деца в съдебни производства.¹⁰²

В зависимост от разкритото от детето и от доказателствата, събрани от полицията по време на разследването, ДЦЗП предлагат правни консултации на родителите/настойниците и правно представителство на децата — жертви на насилие и престъпления. ДЦЗП получават подкрепа от адвокати по граждански договори с цел гарантиране на правата на детето при съдебните производства и неизменно спазване на процесуалните гаранции от всички специалисти. Освен това адвокатите консултират децата жертви и техните родители/настойници относно правата им, включително правото на участие в съдебно производство. При сложни казуси и когато не могат да се осигурят безплатни правни услуги съгласно Закона за правната помощ, адвокатът представлява детето при съдебното производство. Също така персоналят от ДЦЗП придружава децата жертви и техните родители/настойници при съдебни и медицински прегледи при специалисти.

Освен това в ДЦЗП работят и психолози, които могат да провеждат кризисни интервенции и дългосрочни терапевтични дейности с децата, за да им помогнат да се възстановят. Наред с това персоналят на ДЦЗП работи с родители/настойници, като предоставя насоки за родителска грижа и психологически консултации относно видовете грижи и помощ, от които детето им има нужда, за да се възстанови напълно. ДЦЗП работят с родители насилници и ненасилници, така че при възможност семейството да се запази след приключване на интервенцията. При случаи на сексуално и домашно насилие над деца персоналят от центъра работи с родителя, който не е извършил насилието, за развиване на неговите способности да защитава детето и да разпознава рисковете и тревожните сигнали на насилие, така че да бъде подкрепа на детето(-цата), когато то не е изведено от семейството. Сред основните цели е оказване на помощ на родителите/настойниците, за да продължат да се грижат за детето в семейната среда, а когато това не е възможно — да се изведе родителят насилник извън семейния дом, така че стресът и травматизирането на детето да се сведат до минимум. В ДЦЗП се предоставят програми за родители извършители на насилие; когато е възможно и удачно, с тях работят специалисти.

През 2017 г. и в трите ДЦЗП са извършени проверки от ДАЗД. Целта на проверките на ДАЗД е да се извърши преглед на ефективността на предприетите мерки и предоставените от лицензираните доставчици услуги на деца жертви, деца с девиантно и/или рисково поведение и деца извършители на престъпления (малолетни и непълнолетни правонарушители), както и на техните семейства. Инспекторите се съсредоточават отчасти върху работата на персонала на центъра с местните органи за закрила на детето от дирекция „Социално подпомагане“, както и с други заинтересовани страни (напр. полиция, общинска администрация, местни комисии за борба с противообществените прояви на

малолетни и непълнолетни и образователни институции). При проверката е констатирано, че в ДЦЗП правата на децата се гарантират съгласно разпоредбите на чл. 3, 18 и 39 от КПД, както и че се спазват правата на детето на закрила съгласно чл. 10, ал. 1 от Закона за закрила на детето от 2000 г.

3.1. Персонал на Детските центрове за застъпничество и подкрепа

В ДЦЗП работят мултидисциплинарни екипи, включително: специално обучени социални работници, които отговарят за пряката работа с децата жертви и с техните родители/настойници и за координирането на оценката на индивидуалните потребности при всеки отделен случай; психолози, които работят с деца жертви и с техните родители/настойници по непосредственото и дългосрочното възстановяване; и адвокати на граждански договори, които предоставят на децата жертви и на техните родители/настойници правни консултации и помощ.

Освен това персоналът на ДЦЗП работи в тясно сътрудничество с:

- a. Разследващи полицейски служители, които ръководят случаите на престъпления срещу деца и извършено насилие, което представлява престъпление съгласно наказателното законодателство.
- b. Прокурори, които водят наказателни дела, насочват разследванията и провеждат по съобразен с нуждите на децата начин всички досъдебни процедури, включително съдебни разпити.
- c. Социалните работници от ДЦЗП, които отговарят за провеждането на процесите и предприемането на защитни мерки за гарантиране на безопасността и благосъстоянието на децата.

Между трите ДЦЗП има значителни разлики по отношение на персонала и дейността. Така например в ДЦЗП в Монтана работят квалифицирани социални работници и психолози, но те са с минимален опит или нямат опит в областта на ННД. Ръководителят на ДЦЗП също е нямал опит и е имал нужда от значителна подкрепа, за да започне да се обръща към партньорски институции и да отстоява най-добрите практики за децата — жертви на насилие, и за техните семейства, включително предоставяне на социални и терапевтични услуги. За развиването на способностите им, ръководителят и персоналът на ДЦЗП преминават през обучения за развиване на способностите и получават техническа помощ от управляващата НПО ИСДП.

За разлика от него, ДЦЗП в Шумен разполага с многогодишен опит в работата с клиенти както в областта на терапията, така и в сферата на социалните дейности. Персоналът на ДЦЗП в Шумен разполага с най-богат опит при провеждането на доказателствени разпити с деца — жертви на насилие. Ръководителят на ДЦЗП е добре известен и установен специалист с водеща роля при изграждането на мрежа от контакти и популяризиране на местно ниво на ДЦЗП и на работата на персонала с други специалисти и заинтересовани страни от местните общности.

ДЦЗП в София се ръководи от Фондация „Асоциация Анимус“ — българска НПО с огромен опит при предоставянето на терапевтични услуги, включително психотерапия, съобразена с травмата. Сред персонала на ДЦЗП в София има опитни психолози, които работят с асоциацията вече над 20 години. Ръководителят на ДЦЗП е психолог с многогодишна кариера в организацията, включително като ръководител на кризисния център на „Асоциация Анимус“. Благодарение на експертния и многогодишен опит на персонала на ДЦЗП в София той успява да разработи терапевтичен модел на работа и да възприеме подходи за подкрепа на децата жертви и на техните семейства с фокус върху социалните дейности. Освен това за предоставянето на правни услуги центърът в София разчита на висококвалифицирани и опитни адвокати.

Персоналът във всеки ДЦЗП е преминал през текущи обучения за развиване на капацитета и укрепване на професионалните способности за идентифициране на деца — жертви на насилие и престъпления, и работа с тях и с техните семейства по интегриран начин в сътрудничество с други сектори и институции/органи. Наред с това персоналът е обучен да прилага в работата си ориентирани към децата и съобразени с техните нужди подходи и да провежда съдебни разпити и оценки на индивидуалните потребности съгласно Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета. Персоналът е обучен и да работи с деца, преживели насилие и травма, да провежда терапевтични интервенции и да предлага подкрепа, както и да провежда оценка

на риска и да дава насоки на децата и родителите/настойниците за това какви мерки могат да предприемат, за да ограничат и да се справят с рисковете.

3.2. Теория на промяната

ТНП, въз основа на която е разработена инициативата на УНИЦЕФ за създаване на ДЦЗП, е разработена от УНИЦЕФ в началото на проекта и е включена в ТЗ. ТНП за създаването на ДЦЗП почива на факта, че в България децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления, както и техните семейства, по принцип нямат достъп до специализирани услуги и страдат заради липсата на ефективно сътрудничество между системите за закрила на детето, полицията, правосъдието, здравеопазването и образованието. В ТНП са набелязани елементите (напр. проблеми, стратегии, междинни резултати, крайни резултати, въздействие и визия) и чрез нея е изграден визуален модел на логическата основа за създаването на ДЦЗП (вж. Приложение Б: Техническо задание и Приложение В: Теория на промяната).¹⁰³

ТНП за ДЦЗП е съобразена и подкрепена с Програмата на УНИЦЕФ за страната за периода 2018–2022 г., с която се цели до 2022 г. да се гарантира, че социалните услуги и системите за закрила на детето и правосъдието ще осигуряват по-ефикасна защита на децата жертви и ще обезпечават достъп до навременна правна защита на децата, участващи в съдебни производства, включително в хуманитарни ситуации.¹⁰⁴

3.3. Очаквани резултати

В съответствие с ТНП за ДЦЗП, очакваните резултати включват:¹⁰⁵

- a. Създаване на ДЦЗП в три административни области в България — Монтана, Шумен и София.
- b. Осигуряване в ДЦЗП на координирани, интегрирани, многосекторни услуги за децата — жертви на насилие, и техните семейства.
- c. Обезпечаване на предоставяне на качествени услуги в ДЦЗП.
- d. Гарантиране на ефективно междуинституционално сътрудничество при работата с децата — жертви на насилие, и с техните семейства.

3.4. Роли на УНИЦЕФ и ключовите заинтересовани страни

Предвижда се ДЦЗП да обединят усилия с УНИЦЕФ и своите партньори НПО (ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“), които се явяват водещи НПО в областта на услугите за консултация и подкрепа за деца и жени — жертви на насилие и престъпления, както и застъпници за законодателни и институционални реформи, които имат за цел гарантиране на правата на уязвимите жертви в сферата на социалната закрила, правосъдието и здравеопазването. Други ключови заинтересовани страни са АСП и месните ОЗД, ръководени от АСП, както и МТСП, ДАЗД, МОН, Министерството на здравеопазването (МЗ), Министерството на вътрешните работи (МВР) и МП.

Вж. Приложение Ж за анализ на заинтересованите страни във връзка с програмата на УНИЦЕФ. При анализа на заинтересованите страни бяха установени: носителите на задължения с правомощие за вземане на решения във връзка с програмата (напр. държавни служители, ръководители, финансираща агенция); носителите на задължения с пряка отговорност за програмата (напр. финансираща агенция, програмни мениджъри, партньори и членове на персонала); отделни носители на права (които са предвидените и непредвидените бенефициери по програмата); носители на колективни права; и други заинтересовани групи, които не участват пряко в програмата, но имат стратегически и технически принос към нея.

3.5. Преглед на Детските центрове за застъпничество и подкрепа

През 2016 г. е извършен преглед и оценка на работата на ДЦЗП, въз основа на която е изготвен доклад с наблюдения и препоръки.¹⁰⁶ Най-важните констатации от прегледа са очертани по-долу.

Една от основните констатации е, че „сините стаи“ се приемат за добра практика, въпреки че все още не се използват при всички случаи, в които има деца жертви. В някои области проблематично е местоположението на „сините стаи“ заради разстоянието, което семействата и специалистите трябва да пътуват, за да ги използват; затова е поискано да се създадат процедури за транспортна помощ за участващите семейства и персонал.¹⁰⁷ Изведена е препоръката, че „сините стаи“ работят най-добре, когато се намират в ДЦЗП.¹⁰⁸

Като втора констатация е изведен фактът, че има всеобща липса на познания за работата на ДЦЗП сред специалистите и общинските органи, ако лицата не участват пряко в работата на центровете. В част от областите има цели сектори, например прокуратурата, които не работят с ДЦЗП в очакваната степен. Решението на този проблем е на специалистите да се предложи повече информация и възможности за работа с ДЦЗП. Онези от тях, които редовно са използвали услугите на центъра, са изключително удовлетворени от тях заради уменията и способността на персонала адекватно да установяват случаи на малтретиране, докато други системи продължават да не идентифицират тези случаи. Възможността на персонала на центровете да обучава и да се застъпва пред други системи с цел по-точно откриване на децата жертви и предоставяне на услуги за тях е определена като решаваща наред с ресурсите, заделени за инициативи за застъпничество за настояване за промени.¹⁰⁹

Третата констатация е свързана със значението на сътрудничеството и необходимостта от укрепване на партньорствата за постигане на успех, както и разгръщане на профила и работата на ДЦЗП. Съществуването на тези центрове е довело до засилване на сътрудничеството между местните органи и между различните сектори; специалистите си сътрудничат в тези области по-често и по-добре. Служителите на ДЦЗП се приемат за организатори на важни срещи на специалисти, като така в някои райони се гарантира по-високата ефикасност на механизмите за сътрудничество. Освен това предлаганите от центровете услуги се възприемат като увеличаващи подкрепата за семействата и намаляващи натоварването на ОЗД в много райони. Това се постига благодарение на способността на персонала на ДЦЗП да оказва помощ при съдебните разследвания чрез предоставяне на безопасни пространства („сини стаи“), в които децата жертви и свидетели могат да бъдат разпитвани, както и да подготвят децата жертви да дават показания при съдебни дела. Все още има области, в които се наблюдават известни затруднения и съпротива в някои сектори (напр. в Монтана и Шумен имаха стабилни партньорства, докато в София това беше проблематично).¹¹⁰

Като четвърта констатация е изведена необходимостта от непрекъснати обучения на персонала на ДЦЗП. Персоналът на центровете ясно заявява, че има нужда от повече обучения и възможности за сътрудничество с ДЦЗП в другите области за обмен на идеи и съвместно разрешаване на проблеми. Най-важните необходими обучения са за подобряване на познанията и уменията за извършване на пълна оценка на риска, уменията за провеждане на разпит, както и поддържане на ангажираността от страна на клиентите и ангажиране на мъжете по линия на тяхното бащинство.¹¹¹

Петата и последна констатация е, че има нужда от по-регулярно изготвяне на документи по случаите и уеднаквено събиране на данни с цел подобряване на качеството. Установено е, че няма механизми за проследяване на напредъка по случаите въпреки наличието на редовна супервизия и факта, че всичко се прави с одобрението на ръководителите, т.е. налице е подходящ контрол. При увеличаване на броя на случаите обаче, каквато е и прогнозата, механизмите и процесите за контрол ще трябва да се рационализират. Не всички ДЦЗП са събирали и докладвали едни и същи административни данни; затова е трудно да се направят сравнения между центровете. Отправена е препоръката, че би било добре да се въведе еднакъв образец за събиране на административни данни. Освен това има нужда от по-точен метод за отчитане и сравнение с цел извършване на оценка и отпускане на финансиране, както и с оглед разгръщане на услугата в страната. Предложено е също така да се изготвят тримесечни доклади за партньорите, така че да имат по-ангажирано отношение към работата с центровете. Отбелязва се още, че има нужда от отзиви или оценки за удовлетвореността на клиентите, които могат да се използват за проверка на качеството на предоставяните услуги и верифициране на това дали услугите са отговорили на нуждите, за да се установят пропуски в услугите и качеството и да се предприемат необходимите мерки.¹¹²

4. ОЦЕНКА

4.1. Обосновка и цел на оценката

Целта на настоящия анализ е да направи независима оценка на модела на детските центрове за застъпничество и подкрепа и предоставяните от тях услуги за децата — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства, създадени с подкрепата на УНИЦЕФ в области София, Шумен и Монтана. Оценката има обобщаващ (ретроспективен) характер и цели да подпомогне подобряването на отчетността за ефикасността при развиването на услугата, както и извличането на поуки от опита. Целта е да научим защо и до каква степен са постигнати предвидените и непредвидените резултати и да се анализират последиците от резултатите.¹¹³ Като второстепенна задача се очаква оценката да има структуриращ (перспективен) нюанс, т.е. да послужи за помощ на представителството за страната и на националните заинтересовани страни при извеждането на стратегически поуки и при вземане на решения за бъдещи интервенции с оглед подобряване на структурата, функционирането и качеството на предлаганите от ДЦЗП услуги, както и евентуалното разгръщане на центрове в страната и повишаване на устойчивостта чрез законодателна и административна институционализация и отпускане на държавни средства.

Основните очаквани потребители на настоящата оценка ще бъдат представителството на УНИЦЕФ за страната и доставчиците на услугите, по-конкретно ИСДП и „Асоциация Анимус“, които ръководят работата на трите ДЦЗП в трите области. Сред потребителите на настоящата оценка са държавни органи (напр. съответните национални министерства и институции, парламентът, организации на гражданското общество и др.), общински органи и специалисти, работещи с деца и родители на местно равнище, както и бенефициери.

Тази оценка беше извършена с подкрепата на референтна група за оценка (РГО), в чийто състав влизат представители на Министерството на труда и социалната политика (МТСП), Министерството на образованието и науката (МОН), АСП, ДАЗД, МВР, прокуратурата, както и местни доставчици на услуги и държавни органи в София, Шумен и Монтана. РГО оказваше подкрепа и извършване надзор в хода на оценката и извърши преглед на констатациите и препоръките от оценката.

4.2. Обхват на оценката

В центъра на настоящата оценка са ДЦЗП, създадени с подкрепата на УНИЦЕФ в три области — София, Шумен и Монтана. Тя обхваща периода от април 2015 г. до януари 2020 г.¹¹⁴ При оценката са взети предвид гледните точки и мненията на съответните партньори и заинтересовани страни, в това число на персонала на представителството на УНИЦЕФ, партньорските НПО, персонала на ДЦЗП, държавни и общински органи (напр. полицейски служители, служители в сферата на закрилата на детето, представители на съдебната система), както и местни доставчици на социални и здравни услуги (лични лекари/педиатри, болничен персонал, доставчици на социални услуги), както и деца и родители, получавали услуги от ДЦЗП.¹¹⁵ Проведени са допълнителни срещи със заинтересовани страни от национален мащаб (като МТСП, АСП, МВР, МП, Министерството на образованието и науката (МОН)), както и интервюта с представители на общинските органи и други специалисти, работещи с деца в Кюстендил — район, в който няма ДЦЗП.

При оценката и събирането на данни са възприети подходи, основани на правата на човека, правата на децата и равнопоставеността и съобразени с особеностите на половете. Особено внимание беше обърнато на равнопоставеността в интервенцията. За УНИЦЕФ равенство означава всички деца да имат еднаква възможност да оцелеят, да се развиват и да разгърнат пълния си потенциал без дискриминация, предразсъдъци или фаворизиране. Базираната на равенството оценка позволява да се определи кои действия са ефикасни и кои не за намаляване на неравенството и подчертава предвидените и непредвидените резултати за най-уязвимите групи, както и неравенствата в постигнатото по отношение на уязвимите и маргинализираните деца и семейства. Доколкото е възможно, в настоящата оценка ще бъде разгледан достъпът до качествена подкрепа и крайните резултати за различните подгрупи уязвими и маргинализирани деца и семейства.

4.3. Цели на оценката

Тематичният и хронологичният обхват на настоящата оценка включва приноса на УНИЦЕФ за създаването на три ДЦЗП в София, Шумен и Монтана от април 2015 г. до януари 2020 г. Съгласно техническото задание основните цели на тази оценка са:

- a. Оценка на модела, неговата приложна уместност, ефективност, ефикасност и устойчивост, както и, доколкото е възможно, неговото въздействие върху децата и родителите.
- b. Оценка на перспективата за ДЦЗП по отношение на равнопоставеността и правата на децата във връзка както с възможността им да се свързват, така и да предоставят услуги за превенция и подкрепа на децата — жертви на насилие.
- c. Констатиране и документиране на извлечените поуки, включително във връзка със структурата на услугите, обхвата на предоставяната подкрепа, осигуряването на ресурси, изпълнението, обхвата, участието на партньорските държавни органи (полиция, система за закрила на детето, системите на образованието и здравеопазването), както и във връзка с посрещането на сложните нужди на децата и родителите.
- d. Установяване на благоприятните фактори и трудностите за въвеждане и разгръщане на национално ниво.
- e. Оценка на ситуацията с ННД в една област в страната, в която няма съпоставими услуги.
- f. Изследване на връзката и интегрирането на услуги в местните системи за услуги за деца и родители в области София, Шумен и Монтана.
- g. Извеждане на препоръки за процеса на институционализиране и разгръщане на модела и услугите на ДЦЗП в страната според нуждите в национален мащаб, както и за дейностите, така че да се гарантира тяхното качество и устойчиво изпълнение в бъдеще.

Що се отнася до географския обхват, настоящата оценка нямаше за цел да бъде представителна за цялата страна. Оценката беше съсредоточена върху местата с разкрити ДЦЗП, а именно столицата София и две от 28-те области — Шумен и Монтана, както и върху недалечната от София област Кюстендил, която не разполага със съпоставими на ДЦЗП, интегрирани услуги.

4.4. Критерии и въпроси за оценка

Доказателственият материал беше оценен по критериите на Комитета за подпомагане на развитието (КПР) към Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР)¹¹⁶ за уместност, ефективност, устойчивост и въздействие, както и за партньорства и сътрудничество.

В центъра на оценъчните въпроси относно уместността е степента, до която целите на интервенцията и структурният замисъл са отговорили на нуждите, политиките и приоритетите на бенефициерите и партньорите/институциите. Въпросите относно уместността включват:

- a. До каква степен ДЦЗП (цели, стратегии, дейности и др.) съответстват на политическите приоритети, политики, програми и реформи на правителството в областта на превенцията и ответните мерки спрямо ННД?
- b. Доколко ДЦЗП и възприеманите в тях подходи за оказване на подкрепа се основават на доказателствени материали, съответстват и служат за предприемане на мерки по действителните потребности на децата, семействата и общностите в трите области, както и в национален мащаб?
- c. До каква степен услугите са важни и уместни спрямо потребностите на децата, семействата и общностите в трите области, както и в национален мащаб?
- d. До каква степен услугата е важна за нуждите на най-уязвимите деца и семейства?
- e. Подходяща ли е структурата на пилотните услуги и на дейностите с оглед постигане на всички планирани резултати и крайни цели?
- f. Съобразени ли са в програмата моделът на услугата и предоставянето ѝ с принципите на КПД (недопускане на дискриминация, висшите интереси на детето, правото на живот и участие), с основан на човешките права подход (ОЧПП) и с принципа за равенство между половете? Това допринесе ли за ОЧПП и интегриране на принципа на равенство между половете?

В центъра на оценъчните въпроси относно ефикасността беше степента, до която програмата за интервенция е постигнала или се очаква да постигне своите цели и резултати, в това число обособяване на резултатите по групи. Въпросите за ефикасността включват:

- a. Услугите постигнали ли са/има ли вероятност да постигнат заложените цели? До каква степен целите са реалистични?

- b. До каква степен проектът достига до целевите групи? Успяла ли е услугата да достигне до най-уязвимите групи деца и семейства?
- c. Кои са основните ползи за децата и семействата, получили подпомагане чрез услугата? Различните групи (в зависимост от етническата принадлежност, социално-икономическото положение, градски/селски регион, децата със специални потребности и др.) възползват ли се в еднаква степен от услугите?
- d. Кои фактори влияят върху ефикасността на услугите и тяхното въздействие върху семействата и децата, и по-конкретно по отношение на най-уязвимите семейства и деца?
- e. Какви фактори (напр. политически, културни, социални, полови, свързани с естеството и предоставянето на услугата и практиките на специалистите) са оказали най-голямо влияние досега върху успешното или неуспешното осъществяване на целите на услугата в трите области?
- f. Осигурява ли услугата допълнителен или непредвиден важен принос или ефект върху семействата и децата, включително върху семействата и децата в уязвимо положение?
- g. Доколко ефикасни са били дейностите за укрепване на капацитета на персонала в услугите?
- h. Какво е нивото на удовлетвореност на децата и родителите/грижещите се, които са бенефициери на услугата? Как според тях могат да се подобрят услугите?

В центъра на оценъчните въпроси относно въздействието е степента, до която програмата е генерирала или се очаква да генерира значителен благоприятен или неблагоприятен, предвиден или непредвиден ефект на по-високо ниво. Въпросите относно въздействието включват:

- a. До каква степен услугите са допринесли за дългосрочни положителни промени в благосъстоянието на децата и техните родители? Има ли различия по отношение на въздействието върху най-уязвимите деца и семейства?
- b. До каква степен услугите са допринесли за увеличаване на търсенето на подобни услуги от родители и членове на общността, включително сред най-уязвимите групи? Има ли разлики във въздействието в трите пилотни области на страната?
- c. До каква степен и в кои отношения услугите са имали значително въздействие? Има ли разлики между подгрупите?
- d. Кои фактори са повлияли благоприятно или негативно върху въздействието на услугите върху семействата и децата, включително най-уязвимите?
- e. До каква степен услугите се приемат от целевите групи и като цяло от населението в трите области на страната?
- f. Кое е сработило добре и кое — не за намаляване на неравенствата (по отношение на крайните резултати за децата, достъпа до важни услуги, използването им и др.)? Какви са причините за това?

В центъра на оценъчните въпроси относно ефективността беше степента, до която програмата е постигнала или има вероятност да постигне резултатите икономично и навреме. Въпросите относно ефективността включват:

- a. До каква степен УНИЦЕФ и изпълняващите партньори са използвали наличните човешки, финансови и технически ресурси по най-ефективен начин?
- b. Възможно ли е да е имало по-рентабилен начин за постигане на очакваните резултати?
- c. Доколко добре бяха планирани и управлявани разработването и изпълнението на услугите?
- d. Бяха ли услугите координирани с други подобни програмни интервенции, включително на УНИЦЕФ (напр. създаването на семейно-консултативни центрове в Шумен и Монтана с подкрепата на УНИЦЕФ), с цел стимулиране на ползотворни взаимоотношения и избягване на припокриванията? Имаше ли припокриване на дейности?
- e. До каква степен събирането на данни и проследяването на дейностите, извършвани от представителството на УНИЦЕФ, дават представа и допринасят за по-качественото изпълнение на дейностите по проекта и за постигането на резултати?

В центъра на оценъчните въпроси относно устойчивостта беше степента, до която общите ползи от интервенцията продължават или има вероятност да продължат да са налице. Въпросите за устойчивостта включват:

- a. До каква степен УНИЦЕФ е успял да подпомогне своите партньори в укрепването на капацитета и въвеждането на механизми за гарантиране на ангажираност към услугите, както на национално, така и на областно ниво?
- b. Има ли въведени правни, институционални и финансови механизми за гарантиране на устойчивостта на ДЦЗП? Има ли създадени условия за гарантиране на качеството на услугите (стандарты за услугите, обучение, механизми за надзор и др.)?

- c. Кои са ключовите фактори, които могат да окажат положително или отрицателно въздействие върху институционализирането и дългосрочната финансова устойчивост на услугите?
- d. Какви конкретни препоръки могат да бъдат дадени, за да се гарантира устойчивост на услугите — финансова и институционална?
- e. Доколко са устойчиви резултатите, постигнати по отношение на децата?
- f. Какви условия трябва да се създадат, за да се гарантира осигуряването на качествени специализирани услуги за превенция и реагиране на ННД и постигане на резултати за децата и родителите с оглед на ресурсите (човешки, финансови, материални), развитието на човешките ресурси, институционалните връзки в системата за закрила на детето и с други сектори и т.н.?

Оценъчните въпроси относно партньорствата и сътрудничеството включваха:

- a. До каква степен са се полагали усилия за създаване на партньорства и за постигане на ползотворни взаимоотношения в подкрепа на работата на услугите?
- b. Изградено ли е ефективно сътрудничество между УНИЦЕФ и партньорите (НПО, правителствени и общински структури, специалисти, други партньори)?
- c. Създадени ли са нови партньорства, различни от първоначално идентифицираните?
- d. До каква степен услугите са интегрирани в съществуващите местни системи за услуги (здравни, социални и образователни) за децата и родителите и доколко добре са координирани усилията между тях за удовлетворяване на комплексните нужди на децата и родителите?

4.5. Методи на оценяване и инструменти за събиране на данни

За да се гарантира, че подходът към оценяването е възможно най-задълбочен и надежден, беше разработен такъв, който почива на комплексни методи, дава възможност за систематично събиране на количествени и качествени данни и информация, свързана с въпросите от оценката, и осигурява доказателства, по критериите¹¹⁷ уместност, ефикасност, ефективност, устойчивост и въздействие. Основните източници на данни и информация имаха качествен характер.

Методите за оценка съответстват на ТЗ за тази консултантска услуга. Те включват следните елементи (като всеки от тях е описан по-подробно в главите по-долу):

- a. Документално проучване
- b. Начален етап: Консултации
- c. Интервюта с представителството на УНИЦЕФ
- d. Интервюта с родители/ключови заинтересовани страни
- e. Интервюта с бенефициери
- f. Анализ на административните данни
- g. Проверка на констатациите

Методите за оценка и инструментите за събиране на данни се основават на ТЗ и документалната проверка, както и на данни от представителството на УНИЦЕФ за страната. От представителството на УНИЦЕФ следяха за валидността, надеждността и достатъчния обем на събраните данни и информация, така че да се спазват критериите за оценка и да се получат надеждни отговори на всеки от оценъчните въпроси.¹¹⁸ Чрез методите за оценка и инструментите за събиране на данни беше извършена цялостна, безпристрастна и обективна оценка на приноса на УНИЦЕФ към развиването на ДЦЗП.

При оценката беше използван интерактивен подход и принципи на интегриране на правата на човека при извършването на оценки, включително признаване на ключовите заинтересовани страни и бенефициери като „носител на права“ и отговорността на държавата и други участници да действат в качеството си на отговорни страни за поддържането на ангажиментите във връзка с реализирането на правата на децата и по-общо правата на човека, включително популяризиране на равенството между половете.

4.5.1. Документална проверка

Оценката започна с изчерпателна документална проверка на важни работни документи, сред които закони и политики, стратегии, програмна документация, доклади, оценки, насоки, инструменти и вторични данни, предоставени от персонала на местното представителство на УНИЦЕФ. В рамките на документална проверка беше анализиран материал за средата, в която работят ДЦЗП, и скорошни планове и стратегии за развитие.

Въз основа на документалната проверка беше разработен първоначалният доклад, както и методите за оценка и инструментите за събиране на данни, с което да се гарантира, че всички въпроси и мерки съответстват на критериите за оценяване и съответните въпроси и с приноса на УНИЦЕФ към изграждането на ДЦЗП. Бяха проведени консултации с персонала на представителството на УНИЦЕФ, за да сме сигурни, че програмните документи са разбрани правилно както по отношение на тяхното значение, така и на предназначението им.

Документалната проверка беше важна част от оценката. Информацията от документалната проверка беше включена в окончателния доклад от оценката и при необходимост беше използвана за извеждане на заключения и препоръки.

4.5.2. Начален етап: Консултации

Извършването на оценки изискват траен ангажимент от страна на екипа през целия период на оценката, наред с независими оценки на терен, събиране и анализ на данни и извеждане на констатации и заключения от екипа на оценката, за да се осигури независимост и открито разискване. Затова персоналет на представителството на УНИЦЕФ за страната участваше в целия процес, включително при планирането на оценката, създаването на РГО, определянето на методите за оценка и инструментите за събиране на данни, подбора на обектите за посещение и основни респонденти, които трябва да се интервюират, при координацията и насрочването на интервютата във всеки от обектите и при завършването на първоначалния доклад. РГО също предостави данни и отзиви за финализирането на първоначалния доклад.

По време на първоначалния етап, преди започването на оценката и събирането на данни на терен, бяха проведени няколко консултации по Skype с персонал от представителството на УНИЦЕФ за страната. Целта им беше планиране на оценката, разработване на методология за оценяване и инструменти за събиране на данни, както и планиране на пътуването за извършване на оценките на терен (събиране на данни на терен).

4.5.3. Интервюта с представителството на УНИЦЕФ за страната

Важен елемент от подхода за тази оценка е интервюирането на персонала на представителството на УНИЦЕФ за страната и консултантите с работни познания за подкрепата на УНИЦЕФ за създаването и реализирането на ДЦЗП в три пилотни области. Бяха проведени индивидуални интервюта с представители на УНИЦЕФ в София на английски език, както и по Skype със служители на УНИЦЕФ, които вече не работят в България.

За интервютата с персонала на представителството на УНИЦЕФ беше използван структуриран въпросник (вж. Приложение I: Въпросник за интервюта с УНИЦЕФ/партньори/ключови заинтересовани страни). Въпросникът за интервютата включваше въпроси, касаещи конкретно оценъчните въпроси по всеки от критериите за оценка — уместност, ефикасност, въздействие, ефективност, устойчивост и партньорства и сътрудничество. Въпросите имаха за цел да отразят историческото измерение, доколкото респондентите имаха поглед върху досегашната подкрепа на УНИЦЕФ за ДЦЗП. Структурираният въпросник беше изготвен така, че да се събере комбинация от количествени и качествени данни. Интервютата с персонала на представителството на УНИЦЕФ за страната отнемаха средно по два часа.

4.5.4. Интервюта с партньори/ключови заинтересовани страни

Друг важен елемент от този подход за оценка е интервюирането на национални партньори и ключови заинтересовани страни с работни познания за подкрепата на УНИЦЕФ при създаването и реализирането на ДЦЗП в три пилотни области в страната. Персоналет на представителството на УНИЦЕФ за страната посочи национални партньори и ключови заинтересовани страни от неправителствени организации и държавни институции, министерства, органи на местната власт и местни доставчици на услуги, които да бъдат интервюирани в трите области в страната. Сред местните партньори имаше представители на ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“, както и ръководството и персонал на ДЦЗП. Ключови заинтересовани страни са също така представители на национални институции (като АСП, ДАЗД, МТСП, МВР, МП) и на местни органи (напр. ОЗД, полицейски управления, прокуратури, съдилища, органи за

закрила на детето, здравни заведения, кметове и представители на общините), други доставчици на услуги и много други.

УНИЦЕФ организира участието в интервюта на ключови заинтересовани страни и партньори чрез разпращане на писма до съответните институции с молба да посочат името на представител(и), които да участват в оценката в качеството си на специалисти. Тяхното участие беше доброволно и поверителността им беше гарантирана.

Интервютата с ключовите заинтересовани страни се проведеха с представители от национални партньори и ключови заинтересовани страни в столицата София, в общините на Шумен и Монтана. Оценката на терен се проведе в периода 14 януари — 28 февруари 2020 г. Международният оценител извърши оценката на терен с помощта на двама национални консултанти, които помогнаха със събирането на данни на терен, включително с интервютата с ключовите заинтересовани страни в пилотните области и в областта, в които няма подобни интервенции.

Беше използван подход със специално определена извадка. В редица случаи като лице за връзка в различните организации, институции, министерства/органи и в ДЦЗП бяха определени няколко души. Оценителят поиска възможността да интервюира повече от един представител от всяка от различните организации, институции, министерства/органи и ДЦЗП, избрани за представителната извадка. Предвид реалните условия подходът за оценката наложи провеждане на интервютата индивидуално и/или в малка група (с двама до четирима души, но не повече).

Индивидуални интервюта бяха провеждани в случаите, в които имаше едно лице в дадена организация, институция, министерство/орган и център, което трябваше да бъде интервюирано, и/или когато трябваше да се проведе интервю с високопоставен служител/представител (напр. министър, заместник министър, служител, отговорен за цялостното управление на програма). Индивидуални интервюта бяха използвани и когато съответните лица бяха специалисти и/или имаха експертен опит в сфера, която налага провеждането на индивидуални интервюта.

Интервютата в малки групи от двама до четирима души се провеждаха с персонал на една и съща организация, институция, министерство/орган и център, в това число служители, които работят в един екип. При интервютата в малки групи имаше възможност за известно синергично взаимодействие и разисквания, което допринесе за по-голяма задълбоченост и по-добра перспектива на групите от една и съща организация, институция, министерство/орган и център. Освен това при интервютата в малка група имаше възможност оценителят да влезе в контакт с широк кръг от хора от различни организации, институции, министерства/органи и ДЦЗП, посочени от представителството на УНИЦЕФ като национални партньори и ключови заинтересовани страни.

В трите пилотни области — Монтана, Шумен и София-град, международният оценител проведе 37 интервютата с партньорите и ключовите заинтересовани страни. Националните консултанти проведеха 7 интервюта с ключови заинтересовани страни.

Всички интервюта бяха проведени на предпочитания от интервюирания език. Повечето интервюта бяха проведени на български, но някои от участниците предпочетоха да бъдат интервюирани на английски език. Международният оценител работи на терен с преводач при провеждането на интервютата в България, който беше осигурен от представителството на УНИЦЕФ за страната.

За провеждане на интервютата с националните партньори и ключовите заинтересовани страни беше използван структуриран въпросник (вж. Приложение I: Въпросник за интервюта с УНИЦЕФ/партньори/ключови заинтересовани страни). Въпросникът за интервютата включваше въпроси, касаещи конкретно оценъчните въпроси по всеки от критериите за оценка — уместност, ефикасност, въздействие, ефективност, устойчивост и партньорства и сътрудничество. Въпросите имаха за цел да отразят историческа гледна точка, доколкото респондентите имаха поглед върху досегашната подкрепа на УНИЦЕФ за ДЦЗП. Структурираният въпросник беше изготвен така, че да се събере комбинация от количествени и качествени данни. Интервютата с националните партньори и ключовите заинтересовани страни отнемаха средно по два часа.

4.5.5. Интервюта с бенефициери

Бяха интервюирани и бенефициери (родители и деца) на ДЦЗП. Ръководството и персоналят на ДЦЗП помогнаха за намирането на родители/настойници и деца (на възраст 10-17 г.), които бяха готови и можеха да участват в интервюта с националните консултанти. Критериите за избор и насоките от ДЦЗП бяха да се определят бенефициери, които са били клиенти, ползвали услугите на центровете през последните две години. На ДЦЗП бе указано да определят за интервюиране само деца, които са достигнали добро ниво на възстановяване от преживяните от тях травми и насилие. Определянето на добро ниво на възстановяване се извършваше въз основа на комбинация от времето след инцидента и/или времето на получаване на лечение/услуги.

Интервютата с бенефициери са проведени в ДЦЗП, за да се чувстват спокойни и за да не се създава риск за състоянието им. Водещите на интервютата не задаваха никакви въпроси на децата или родителите/настойниците за преживяното от тях насилие или виктимизация (за да се избегне повторна виктимизация) и вместо това питаха за получените в ДЦЗП услуги и за качеството, въздействието и ползите от тези услуги. Акцентът в интервютата бяха недостатъците и пропуските в услугите (вж. Приложение: Въпросник за интервюта с родители и Приложение М: Въпросник за интервюта с деца).

Интервютата с бенефициери се проведоха индивидуално, отделно с родители и с деца, освен в случаите, в които родителят/настойникът изрично настоява да участва в интервюта на детето си (като в тези случаи искането беше уважено). Преди провеждането на интервютата с децата се взимаше съгласие на родител, както и устно съгласие от децата да бъдат интервюирани. Както родителите/настойниците, така и децата бяха информирани, че техният достъп до услугите и/или качеството на предоставяните услуги по никакъв начин не е обвързано с участието им в интервюта. Освен това те бяха информирани, че могат да откажат участие и/или да прекратят интервюта по което и да било време или да пропуснат въпроси, на които не искат да отговарят, без последствия, и без за това да се съобщава на който и да било в ДЦЗП. Както за родителите/настойниците, така и за децата беше гарантирана поверителност и анонимност съгласно международните указания за защита на субектите и етичните стандарти на УНИЦЕФ.

Интервютата с родителите/настойниците и децата бенефициери на ДЦЗП се проведоха от националните консултанти на български език. Интервютата с бенефициерите отнемаха средно между 30 и 60 минути.

4.5.6. Анализ на административните данни

Бяха получени и събрани от ДЦЗП административни данни, но само в обобщен вид и без данни, позволяващи установяване на самоличността. Не бяха събирани административни данни за отделни лица. Постарахме се да разберем как данните са обобщени, анализирани и използвани, за да оценим предоставянето на услугите и въздействието им върху децата и семействата. Постарахме се също така да съберем обобщени данни за издадените направления към услугата, за да картографираме направленията, издадени в рамките на координирания интегриран подход.

Екипът се постара и да събере официални обобщени административни данни на национално и областно ниво за престъпленията, засягащи деца жертви, и за децата — жертви на престъпления и насилие. Като източник на административни данни относно престъпленията срещу деца и достъпа на децата до правосъдие е определено Министерството на вътрешните работи.

4.6. Проучвани обекти и представителна извадка

Оценката няма за цел да бъде представителна за цялата страна. Тя беше проведена в столицата София и в области Шумен и Монтана. Трите области бяха избрани, защото в тях УНИЦЕФ подкрепя пилотното въвеждане на ДЦЗП. С цел сравнение е включена и област Кюстендил, която се намира на разстояние от около един час пътуване с автомобил от София, тъй като тя е съпоставима с пилотните области Шумен и Монтана по численост на населението — 44 500 души — и по наличието на българско етническо мнозинство и ромско малцинство.

В представителната извадка бяха включени различни отговорни лица и отделни носители на права от трите пилотни области. Приложен беше целенасочен подход на подбор на извадката, така че да бъдат интервюирани лица с познания за и/или опит с ДЦЗП на етап планиране, разработване, реализация и използване. В областта от страната, в която няма съпоставима услуга, беше подбрана представителна извадка от общински органи (носители на задължения). В таблица 2 е представена обобщена информация за извадката от респонденти по области (вж. Приложение Ж: Анализ на заинтересованите страни).

Таблица 2. Представителна извадка на респонденти по пилотни области

	София	Шумен	Монтана	Общо
УНИЦЕФ	5	0	0	5 (3,9%)
ДЦЗП (Партньор)	11	10	5	26 (20,5%)
Ключови заинтересовани страни	19	19	7	45 (35,4%)
Бенефициери	19	24	8	51 (40,2%)
Общо	54 (42,5%)	53 (41,7%)	20 (15,8%)	127 (100,0%)

Всички интервюирани ключови заинтересовани страни бяха запознати с ДЦЗП, но в различна степен, като познанията им бяха в рамките на съответната агенция/дирекция и сектор на работа. Наред с това всички с изключение на една заинтересована страна знаеха, че УНИЦЕФ финансира/подкрепя ДЦЗП в Монтана, Шумен и София. Освен това бяха проведени 4 интервюта в малки групи с общо 15 общински органа и доставчици на услуги в Кюстендил — контролната област, в която няма подобни на ДЦЗП, интегрирани услуги.

В таблица 3 е представена по-подробна разбивка на бенефициерите само по области. Измежду всички бенефициери 58,8% от включените в извадката бяха родители/грижещи се и 41,2% — деца. Много повече родители/грижещи се и деца бяха включени в извадката в Шумен (47,0%) и в София (37,3%) в сравнение с Монтана (15,7%). В Монтана извадката от родители и деца беше по-малка отчасти защото в момента на посещението ни в област Монтана имаше грипна епидемия. Затова някои родители и деца не дойдоха на уговорените интервюта.

Таблица 3. Представителна извадка на бенефициери по пилотни области				
	София	Шумен	Монтана	Общо
Родител/полагашо грижи лице	11	14	5	30 (58,8%)
Дете	8	10	3	21 (41,2%)
Общо	19 (37,3%)	24 (47,0%)	8 (15,7%)	51 (100,0%)

Що се отнася до родителите/грижещите се, 93,3% бяха родители, 3,3% баба/дядо и 3,3% — други полагаша грижи лица. Що се касае до пол на родителите/грижещите се, 90,0% бяха жени, а 10% — мъже. Родителите/грижещите се бяха на възраст от 17 до 60 години, като средната възраст беше 40 г. Всички интервюирани родители/грижещи се, бяха идвали в ДЦЗП и преди и познаваха персонала на центровете.

Измежду децата 61,9% бяха момичета и 38,1% — момчета. Децата бяха на възраст от 10 до 17 години, като средната възраст беше 13,5 години. Всички интервюирани деца казаха, че познават персонала на ДЦЗП. Освен това почти всички интервюирани деца бяха идвали в ДЦЗП и преди; само едно дете (4,8%) посочи, че това е първото му посещение в центъра.

4.7. Участие на заинтересовани страни и триангулация

Международният оценител и националните консултанти използваха интерактивен подход, при който националните партньори, ключовите заинтересовани страни и бенефициерите се приемат за значими и активни участници, допринасящи за постигането на знание и разбиране. В съответствие с това екипът на оценката се стремеше да си сътрудничи с националните партньори, ключовите заинтересовани страни и бенефициерите, включително с ръководството и персонала на представителството на УНИЦЕФ за страната. Интерактивният подход се основаваше на подходи, базирани на правата на човека и правата на децата и отразяваше спецификите на половете и културните особености.¹¹⁹

Важна част от подхода за извършване на оценката беше и триангулацията, чрез която да се гарантира не само достоверността на събраните данни и информация, но и да могат да се отразят различни гледни точки и впечатления. Оценителят извърши анализ и тълкуване на събраните на терен данни, за да могат различните гледни точки и впечатления, събрани при триангулацията, да бъдат изведени на преден план и да се разкрие пълното въздействие на инициативата на УНИЦЕФ за създаване и подпомагане на ДЦЗП в София, Шумен и Монтана.

Триангулацията даде възможност да се направи обективен критичен преглед и анализ на събраната информация и синтез на данните. При противоречива информация от заинтересованите страни бяха положени усилия да се разберат причините за подобно противоречие, включително за разлики в гледните точки и впечатленията по области, сектори и институции/органи.¹²⁰

4.8. Етичен преглед

Преди началото на събирането на данни на терен, от представителството на УНИЦЕФ за страната изпратиха първоначалния доклад за външен етичен преглед, за да се осигури ефективно протичане на процесите и отговорността за етичен надзор. Чрез етичния преглед бе гарантирано, че защитата на субектите, включително защита и зачитане на правата на човека и децата, е включена адекватно в методологията за оценяване и в процесите за събиране на данни съгласно Процедура на УНИЦЕФ за етични стандарти при научноизследователска дейност, оценка, събиране и анализ на данни. Получено е етично одобрение (вж. Приложение Н: Етично одобрение на изследването)¹²¹

Етичният преглед беше извършен от външен съвет за етичен надзор (СЕН). СЕН отговаряше за разглеждането на методологията за оценката и събирането на данни, за да се гарантира спазването на следните изисквания:

- Предложеният подход за оценка е методически издържан и е структуриран така, че рискът за субектите (участниците) да бъде сведен до минимум.
- Субектите не са изложени на неоправдан риск и всички рискове са в разумни граници спрямо очакваните ползи.
- За специалните групи от населението, включително децата, са осигурени специални мерки за защита.

- d. Участието на субектите в оценката е доброволно.
- e. Потърсено е информирано съгласие от всеки субект или негов законен представител преди участието му в оценката.
- f. Потърсено е информирано съгласие от децата преди участието им в оценката.
- g. Предвидени са необходимите протоколи за защита, за да се гарантира защитата и безопасността на субектите.
- h. Безопасността, неприкосновеността на личния живот, конфиденциалността и анонимността на субектите са възможно най-защитени.
- i. Събирането и анализът на данни не поражда нарушения на поверителността и/или анонимността.

Анализаторите от СЕН разгледаха следните писмени елементи от първоначалния доклад:

- a. Формуляри или указания за информирано съгласие;
- b. Протоколи за защита на безопасността на субектите;
- c. Протоколи за защита на самоличността на субектите;
- d. Протоколи за защита на събраните данни.
- e. Въпросници за интервюта и всички други инструменти за събиране на данни, планове за набиране на лица субекти и всички елементи от подхода за оценката, свързани с мерките за защита на лицата субекти.

4.9. Етични съображения

Оценката беше извършена при спазване на *Норми и стандарти и Етични насоки при провеждането на оценки на ГОООН* и на етични насоки, одобрени от СЕН.¹²² В съответствие с тях оценката беше „извършена при спазване на най-високите стандарти за почтеност и уважение спрямо вярванията, обичаите и традициите на социално-културната среда, зачитане на правата на човека и равенство между половете и при спазване на принципа „да не се вреди“ при оказването на хуманитарна помощ.“¹²³ В допълнение към това оценката беше извършена по независим начин с водещи елементи безпристрастност, обективност, почтеност и недопускане на предразсъдъци на всички етапи от процеса по провеждане на оценката. Достоверността беше установена, тъй като констатациите и препоръките от оценката бяха изведени въз основа на най-добрите налични количествени и качествени данни и анализи с оглед на организационните нужди във връзка с обучението и отчетността.¹²⁴

Бяха взети специални мерки, за да се гарантира, че оценката се провежда етично и че участниците са в състояние открито да споделят информация и да изразяват своите мнения уверено. Източниците на информация бяха защитени и известни само на оценителя и интервюиращите лица. Съгласно *Етичните насоки при провеждането на оценки на ГОООН* беше отделено специално внимание на проблемите, свързани с вредите и ползите, информираното съгласие, неприкосновеността на личния живот и поверителността и прилагане на ангажимента за избягване на конфликт на интереси във всички аспекти на оценката, с което „спазват принципите на независимост, безпристрастност, достоверност, честност, почтеност и отговорност.“¹²⁵ Данните бяха защитени и шифровани, за да се гарантира анонимността им.

Всички участници бяха информирани за контекста и целта на оценката и тяхната конфиденциалност беше гарантирана. За целта по време на интервюто всички интервюирани получиха от интервюиращия идентификационен номер и нов ИД при въвеждането на данните от международния оценител. В констатациите идентификационният номер е използван само за обозначаване и разграничаване на различните респонденти. За обозначаване и разграничаване на различните респонденти се използват идентификационни номера и общи категории (напр. ключови заинтересовани страни). В много случаи е посочена и съответната област от страната.

Всички интервюта са запазени във файлове само с определените идентификационни номера с цел още по-голяма конфиденциалност, като файловете са защитени с парола.

Качествените данни са представени в доклада така, че да се обезпечи анонимността и поверителността им и да се гарантира, че самоличността на респондентите и особено тази на бенефициерите не може да бъде установена. Това е важно най-вече за бенефициерите, така че да се намали рискът от това участието им да повлияе на достъпа им до услугите. Въпреки това оценителят не може напълно да гарантира, че участието в настоящата оценка няма да има известни неблагоприятни последици.

Международният оценител не направи аудиозаписи на интервютата, а водеше подробни/дословни записки от тях директно в Word на собствен лаптоп в хода на интервютата, като записките бяха проверявани и редактирани за точност непосредствено след това. Международният оценител има умения за водене на подробни/дословни записки от интервюта, като този начин е по-ефективен и също толкова ефикасен, колкото и аудиозаписите.

Националните консултанти правеха аудиозаписи на интервютата; освен в случаите, в които респондентът изразяваше предпочитание това да не се прави, като в такива случаи се водеха подробни/дословни записки, които се въвеждаха в Word след интервюто. Текстовете от всички аудиозаписи от интервютата бяха свалени дословно на български и след това преведени на английски език от националните консултанти. На международният оценител беше предоставен английският вариант на дословно транскрибираните интервюта. Всички аудиозаписи от интервютата бяха изтрети/заличени непосредствено след свалянето на текста.

Всички участници бяха информирани за контекста и целта на оценката, след което бяха помолени да дадат информирано съгласие за участие в нея. Те бяха информирани за правата си на доброволни участници в оценката, включително правото на запазване на анонимност и/или поверителност, както и че всички интервюта и данни ще бъдат кодирани, за да се гарантира тяхната анонимност и поверителност. Във формуляра за информирано съгласие от УНИЦЕФ включиха абзац съгласно българския Закон за закрила на детето¹²⁶ относно задължението за подаване на сигнал, в случай че дете разкрие за риск или злоупотреба, без да бъде предизвикано от интервюто. Освен това бенефициерите получиха и информация за връзка с националната гореща линия 116 111. Интервюираните също така бяха информирани, че имат правото да откажат участие в оценката без последствия и могат да прекратят интервюто и/или да пропуснат въпроси по всяко време и без последствия.

На всички етапи от настоящата оценка бяха интегрирани и спазвани всеобщо признатите ценности и принципи за правата на човека и за равенството между половете, „адресирайки, насърчавайки и подкрепяйки дължимото към принципа „никой не е изоставен“.“¹²⁷

4.10. Намаляване на риска

Свеждането на рисковете от процедурите до минимум включваше няколко допълващи се компонента, включително:

- a. Методологията за оценката осигурява достатъчно подробности, за да се демонстрира как всяка част от данните ще допринесе към плана за анализа, така че да се отстранят всички ненужни процедури и рисковете от процедурите да бъдат сведени до минимум.
- b. Ако децата или други уязвими групи се разстройат по време на интервюто, интервюто ще бъде прекратено незабавно и ще бъде поканен психолог от ДЦЗП, който да консултира участника.
- c. Събираните данни ще са минимални — само доколкото са необходими за оценката.
- d. Ще бъдат събирани минимум данни, даващи възможност за установяване на самоличността.
- e. Изпълняват се само процедурите, необходими за изпълнението на предмета и целите на оценката.
- f. Предприемат се мерки за гарантиране на анонимността и поверителността с цел свеждане до минимум на риска за лицата субекти.
- g. Шифроване на данните с цел скриване на самоличността.
- h. Защита на съхранените данни, така че поверителността на субектите да бъде запазена.

4.11. Екип по оценката

Настоящата външна оценка беше проведена от трима консултанти, а именно: д-р Робин Хаар [Robin Haarr], международен оценител и ръководител на екипа, САЩ; двама национални консултанти от България с богат опит в интервюирането на деца. Подходът за оценката и инструментите за събиране на данни бяха разработени от международния оценител в консултация с представителството на УНИЦЕФ за страната така, че да се гарантира, че те са свързани с оценката на приноса на УНИЦЕФ към изграждането на ДЦЗП в България. От УНИЦЕФ прегледаха и одобриха подхода за оценката и инструментите за събиране на данни преди започването на оценката (вж. Приложение Г: План за работа и отговорности на екипа по оценката).

Оценката беше извършена от екип от трима оценители с данни и подкрепа от представителството на УНИЦЕФ за страната, в периода ноември 2019 г. — май 2020 г., със събиране на данни на терен от 14

януари до 28 февруари 2020 г. Преди началото на събирането на данни на терен ръководителят на екипа обучи националните консултанти относно методологията, инструментите за събиране на данни и процедурите за спазване на етика.

След събирането на данни на терен международният оценител изготви първия вариант на доклада. Крайното оформяне на доклада от оценката беше направено от международния оценител с допълнителни данни и подкрепа от националните консултанти, предхождано от преглед и отзиви от представителството на УНИЦЕФ за страната и РГО и отзиви от национални партньори, получен по време на срещата за проверка.

Международният оценител отговаряше за управлението и ръководството на екипа за оценката, включително за: структуриране на методологиите и инструментите за оценката; събиране и анализ на данни; провеждане на срещи за разбор и представяне на предварителните констатации; изготвяне на първоначалния и окончателните доклади с препоръки; насочване на националните консултанти/членове на екипа; и представяне на окончателния доклад.

Специалните задачи на ръководителя на екипа включваха:

- a. Ръководство на документалната проверка, включваща всички необходими документи за програми и проекти, предходни проучвания и изследвания, ако е необходимо.
- b. Разработване и осигуряване на методологически насоки за екипа във връзка с разработването на инструментите и определянето на обща посока за анализа на данни и осигуряването на качество.
- c. Даване на насоки за изготвянето на крайните продукти от оценката.
- d. Управление на работния план за оценката.
- e. Поддържане на координацията и комуникацията с членовете на екипа и персонала на УНИЦЕФ, участващ в оценката.
- f. Преглед на всички необходими документи по оценката.
- g. Ръководство на планирането и провеждането на анализа и обсъждане на въпроси и проблеми, свързани с оценката, с които се среща екипът и типични за процеса.
- h. Предприемане на пътуване по събиране на данни и представяне на констатациите от оценката на представителството на УНИЦЕФ за страната и РГО.

Общите задачи и задължения за всички членове на екипа включваха:

- a. От всички членове на екипа е изискано да се запознаят с глобалните нормативни продукти на УНИЦЕФ в съществените области, за които отговарят. Те са публикувани на адрес: www.unicef.org
- b. Всички членове на екипа по оценката допринасят за изготвянето на крайните резултати — първоначален доклад, окончателен доклад и презентация в Power Point.
- c. Всички членове на екипа на оценката участват в дейностите на терен.
- d. Националните консултанти подкрепят ръководителя на екипа при събирането на данни, срещите за разбор и семинара за даване на препоръки и (при необходимост) предоставят данни за проектовариантите на първоначалния и окончателния доклад.

4.12. Управление и анализ на данни

Данните бяха шифровани и анализирани чрез теренната теория.¹²⁸ Теренната теория дава възможност събирането и анализът на данни да се извършват едновременно, което укрепва както качеството на данните, така и на анализа. В хода на събирането на данни и на анализа и със започването на извеждането на предварителните констатации оценителят е в състояние да определи и изследва очертаващите се теми, например постигнати резултати, извлечени поуки, възникнали предизвикателства и направени корекции.

Данните от интервютата, включително отворените и затворените въпроси за тях, бяха запазени във файлове в Word, които бяха предоставени на международния оценител. Всеки член на екипа на оценката отговаряше за воденето на собствени бележки от интервютата в Word и трябваше да изпрати подробни дословни записки от всички интервюта на международния оценител, който да ги шифрова и анализира.

Международният оценител изготви стандартни процедури за шифроване, които да се използват в системата Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). Затворените въпроси за интервютата бяха шифровани и въведени в две отделни системи за управление на данните в SPSS за целите на анализа. В

едната от системите за управление на данните в SPSS бяха включени данните от отговорите на затворените въпроси, дадени по време на интервютата с УНИЦЕФ, партньорите и заинтересованите страни, а в другата — данните от отговорите на затворените въпроси, дадени по време на интервютата с децата и родителите. Международният оценител отговаряше за създаването на двете системи за управление на данните в SPSS и за въвеждането на данните от отговорите на затворените въпроси в системите, както и за анализирането на двата набора данни от тях и интерпретацията на констатациите. Наборите от данни в SPSS се съхраняваха във файл, защитен с парола.

Данните от отговорите на отворените въпроси, дадени по време на интервютата, се запазваха във файлове за Word. Бяха събрани над 300 страници качествени данни от записките, направени по време на интервютата с респондентите. Всички тези данни са изчетени и шифровани както по общи, така и по специфични теми и подтеми и са анализирани за установяване на тенденции и извеждане на сравнения между респондентите, включително различия по групи категории (УНИЦЕФ, заинтересовани страни, партньори, родители и деца) и по пилотни области. Всички файлове за Word със записки от интервюта се съхраняваха във файл, защитен с парола.

На всички респонденти е гарантирана поверителност. С цел гарантиране на поверителност, в записките от интервютата не са записвани имена, а само отредените на отделните респонденти идентификационни номера. В раздела с констатациите в настоящия доклад идентификационните номера са използвани само за обозначаване и разграничаване на различните респонденти. За обозначаване и разграничаване на различните респонденти са използвани също общи категории, а именно: партньори, заинтересовани страни, родители и деца. С оглед опазване в тайна на самоличността на респондентите, към цитатите от техни отговори не са посочени съответните им пилотни области. В края на всеки цитат са посочени идентификационните номера и общите категории на респондентите (напр. „132, партньор“). За интервютата в малки групи с повече от един участник се посочва по повече от един идентификационен номер (напр. „133, 134, 135, партньор“).

Докладите бяха изготвени съгласно *Стиловото ръководство на УНИЦЕФ и Адаптираните от УНИЦЕФ стандарти на ГОООН за изготвяне на доклади от оценки (2017 г.)* в съответствие с насоките за системата GEROS.

4.13. Ограничения на оценката

При изготвянето на тази оценка има няколко ограничения, които може да възпрепятстват процеса. Най-значимите от тях са:

- a. Не беше извършен анализ за пригодност на оценката с всички партньори. Все пак, въпреки някои пропуски в данните, има достатъчно информация, за да може да се извърши едновременно обобщаваща и конструктивна оценка.
- b. Оценката няма за цел да бъде представителна за цялата страна. Тя беше проведена в столицата София и в области Шумен и Монтана, както и в още една област, в която няма съпоставими с ДЦЗП, интегрирани услуги. Беше приложен целенасочен подход при подбора на представителната извадка, за да могат да се определят и подберат лица с познания и опит относно ДЦЗП. Това обаче ограничава възможността за генерализиране на констатациите за цялата страна.
- c. Интервюирането на националните партньори и бенефициерите зависеше от тяхното свободно време през едномесечния период на събиране на данни на терен.
- d. Има ограничения по отношение на наличието на административни данни за ННД в България, както и липса на стандартизирани инструменти за събиране на данни за децата — жертви на престъпления и насилие, и за техните семейства. Наред с това събраните от ДЦЗП административни данни са ограничени по обхват и това ограничи анализа на въздействието на услугите върху крайния резултат за децата.
- e. Нивото на разбиване на наличните административни данни и качеството на предоставените административни данни от системата за мониторинг на ДЦЗП не бяха достатъчни, за да се оценят направленията, свързани с равнопоставеността, и наред с това екипът по оценката не беше в състояние да подсили участието на повечето уязвими семейства и деца по време на оценката.

В хода на оценката не възникнаха явни отклонения.

5. КОНСТАТАЦИИ ОТ ОЦЕНКАТА

Констатациите са представени по отделните критерии за оценка и съответните въпроси във връзка с уместността, ефикасността, въздействието, ефективността, устойчивостта, партньорствата и сътрудничеството. Представянето на констатациите отговаря също на критериите и въпросите за оценка, както и на резултатите от интервенцията и изхода, посочени в ТЗ и отново очертани в раздел „Методика на оценяване“ в настоящия доклад.

В изложението на констатациите са оповестени на читателя характеристиките на респондентите, цитирани в раздела с констатации в този доклад. Посочено е дали съответният респондент е от групата на партньорите, заинтересованите страни, родителите или децата. Посочва се също уникалният номер, отреден на всеки респондент, за да е ясно кои респонденти са цитирани в раздела с констатации. Към някои цитати е възможно да е посочен повече от един уникален номер, тъй като някои интервюта са проведени в малки групи и понякога всички участващи респонденти споделят едно и също мнение или гледна точка. По тази причина в констатациите всички те се свързват със съответния цитат. С оглед защита на поверителността не се посочва областта, от която е респондентът.

5.1. Уместност

В центъра на оценъчните въпроси относно уместността е степента, до която целите на интервенцията и структурният замисъл са отговорили на нуждите, политиките и приоритетите на бенефициерите и партньорите/институциите. Констатациите, свързани с критерия уместност, са групирани в четири раздела: 1) съответствие на интервенцията с националните приоритети и нужди на правителството; 2) съответствие на интервенцията с програмните документи на УНИЦЕФ за страната (ПДС) и стратегическите планове на УНИЦЕФ; 3) подходът за интервенцията се основава на надеждни данни и отговаря на нуждите на децата и семействата; и 4) значението на ДЦЗП за децата и семействата.

5.1.1. Хармонизиране на интервенцията с националните приоритети на правителството

Целта и стратегията на УНИЦЕФ за създаване на ДЦЗП в трите пилотни области за предоставяне на интегрирани услуги на деца — жертви на насилие и престъпления, и на техните семейства съответства на националните приоритети на правителството по отношение на предотвратяването и ответните мерки във връзка с ННД. От графика 8 става видно, че **94,1% от респондентите** отчитат, че подкрепата

на УНИЦЕФ за изграждането на ДЦЗП съответства на националните приоритети на правителството за разработване на услуги за превенция и ответни мерки за деца — жертви на насилие. Такъв приоритет е очертан в Националната стратегия за детето, 2008–2018 г. Подкрепата на УНИЦЕФ за изграждането на ДЦЗП също така съответства на КПД и на отправените към правителството на България наблюдения и препоръки във връзка с КПД, както и на препоръките на Европейската комисия. От УНИЦЕФ обясниха, че „това беше част от процеса по планиране.“ По време на етапа за планиране представителите на УНИЦЕФ работеха заедно с държавни служители, за да установят „какви потребности и права на децата не са задоволени, какви са пропуските и какво може да направи УНИЦЕФ, за да ги отстрани“ (107).

От 2014 г. насам УНИЦЕФ оползотворява максимално своето конкурентно предимство, за да подкрепя правителството при закрилата на децата — жертви на насилие и престъпления, и при основаването на ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги. На национално ниво заинтересованите страни отчитат следното:

- а. „С финансирането за трите ДЦЗП на децата в неравностойно положение се осигурява достъп до правни услуги и психологическа подкрепа, както и всички видове услуги според техните конкретни потребности. Ако не съществуваша ДЦЗП, те [децата жертви и техните семейства] нямаше да могат да намерят тази подкрепа другаде. ДЦЗП са единствените места за цялостна подкрепа, където се предлага всичко.“ (151, представител на заинтересована страна)

Националните заинтересовани страни също посочват, че сътрудничеството на ДЦЗП с училищата с цел справяне с насилието и тормоза в училище също съответства на националните приоритети на правителството да обезпечи безопасна среда за децата в училище. Според един представител на заинтересована страна, „те [ДЦЗП] са единствените места в София, където се работи по тормоза и насилието в училище. В последно време броят на тези случаи нараства главоломно. Те [персоналът на ДЦЗП] посещават училищата, работят с персонала на училищата и с родителите. Много е полезно да има такава услуга за този проблем“ (26, представител на заинтересована страна).

Графика 8. Хармонизиране на ДЦЗП с националните приоритети и нуждите на държавата (Бр.=65)

Заинтересованите страни на местно ниво посочват, че „ДЦЗП се стремят да променят подхода към децата жертви и подхода на правоприлагащите и правосъдните органи като полиция, съдилища и прокурори [при работата с децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления]“ (159, 160, заинтересовани страни). Работата на ДЦЗП по популяризиране на съобразените с децата подходи (напр. щадящи за децата изслушвания в „сини стаи“) с цел избягване на повторно травмиране на децата помага на полицейските и правосъдните органи, най-вече в Шумен и София, където „сините стаи“ към ДЦЗП се използват по-редовно от полицейските и правосъдните органи. Персоналът на ДЦЗП в София също така е провел обучения за социални работници от ОЗД за идентифициране на случаи на ННД и за развиване на подхода им към работата с децата жертви.

Заинтересовани страни в София и Шумен, посочват, че „ДЦЗП е единствената услуга [в района], която разполага с висококвалифицирани психолози и с интердисциплинарен екип, така че да се отговори на потребностите на жертвите“ (149, 150, заинтересовани страни). Наред с това заинтересованите страни изтъкват важността на това, че ДЦЗП имат възможността да „предоставят цялостна подкрепа, под един покрив“ (144, 145, 146, заинтересовани страни). Заинтересованите страни посочват, че децата са приоритет в българското законодателство, както личи от Закона за закрила на детето и Закона за защита от домашно насилие, както и от Семейния кодекс и Наказателния кодекс, но наред с това споделят, че „законите не се прилагат в достатъчна степен... и ако седим и чакаме административната машина да се погрижи за нуждите на децата, нещата няма да се получат“ (144, 145, 146, заинтересовани страни). В тази връзка ДЦЗП осигуряват „специализирана услуга, която предприема ефективни и ефикасни ответни мерки, и то всеобхватно, и наред с това подкрепя правоприлагащите и правосъдните органи чрез предоставяне на експертни доклади за съда“ (144, 145, 146, заинтересовани страни). Според някои заинтересовани страни „Именно ДЦЗП стимулират промяната.“ (159, 160, заинтересовани страни).

Подобно обяснение дават и заинтересовани страни в Монтана, според които „от създаването на ДЦЗП, тук [в Монтана] се предлагат качествени социални услуги.“ Същият респондент пояснява, че услугите по психотерапия, които се предоставят в ДЦЗП Монтана, са от решаващо значение за децата — жертви на насилие, тъй като в областта няма други детски психотерапевти. Предвид качеството на предлаганите от ДЦЗП Монтана услуги, заинтересованите страни посочват: „Без колебание ще насоча случай към психотерапевта на ДЦЗП“ (158, представител на заинтересована страна).

5.1.2. Хармонизиране на интервенциите с ПДС и стратегическите планове на УНИЦЕФ

През 2014 г., когато УНИЦЕФ започва работа по създаване на ДЦЗП, „УНИЦЕФ все още работеше по предходните си ПДС, в които насилието не беше ясен приоритет, но през последните три години и предвид подписаните с правителството планове, насилието се очерта като един от проблемите, по които УНИЦЕФ трябва да се ангажира по-сериозно“ (165).

След анализ на определящите фактори УНИЦЕФ планира разработването на интегриран подход към ННД, който съответства на международните добри практики и европейските стандарти. Инициативата на УНИЦЕФ да подкрепи ДЦЗП отговаря напълно на Програмата на УНИЦЕФ за страната за 2018–2022 г., в която е заложен акцент върху закрилата на децата от насилие и укрепване на националния и местния капацитет, работещ в сферата на превенцията и предоставянето на услуги. Програмата за интервенция на УНИЦЕФ освен това съответства на стратегия „Европа 2020“¹²⁹, на препоръката на ЕС „Инвестициите в децата — изход от порочния кръг на неравностойното положение“, Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2016–2021 г.) и Принципите на ЕС за интегрирани системи за закрила на детето от 2015 г.¹³⁰, както и на Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие и Глобалната стратегическа рамка на УНИЦЕФ за периода 2018–2021 г.

В интервенцията на УНИЦЕФ е заложен подход, основан на принципа за равнопоставеност. Целта е да се осигури достъп до ДЦЗП на всички деца жертви, независимо от техния пол, етническа принадлежност, социално-икономическо положение и местожителство. Това обхваща децата и семействата от уязвими и маргинализирани общности, включително такива, живеещи в бедност, в селски и отдалечени райони, както и такива от етнически малцинства. Това е постигнато чрез определяне на три пилотни области — Монтана, Шумен и София — които имат различен демографски профил. В области Монтана и Шумен е голям делът на бедното и малцинственото население; има и население, живеещо в селски и отдалечени общности. Област Монтана е избрана за пилотна, тъй като е претърпяла значително обезлюдяване и социалните услуги за деца и семейства на нейна територия са ограничени.

„ДЦЗП са важни, защото в България няма подобна услуга. В доклада за прилагането на КПД беше посочено, че трябва да разработим такива услуги..., но ние имаме нужда от подобна услуга за установяване на ННД, оказване на подкрепа на децата и техните родители и получаване на компенсация за случилото се чрез осигуряване на професионална подкрепа и достъп до правосъдие.“ (110)

За много уязвими и маргинализирани деца и семейства придвижването до ДЦЗП може да се окаже трудно, особено ако разписанията на масовия транспорт се разминават с работното време на ДЦЗП.

Както пояснява един респондент: „Най-големи пречки срещат маргинализираните групи, които живеят в отдалечени села, защото за тях е трудно да стигнат до близкия град, до областния център, т.е. пречките са това, че родителите на тези деца са бедни и инфраструктурата в района и транспортните връзки до града са лоши“ (152, 153, 154, заинтересовани страни). С цел преодоляване на това предизвикателство УНИЦЕФ подкрепи ДЦЗП при осигуряването на преводчески услуги за клиенти от етнически малцинства и услуги за мобилно обслужване, така че да бъдат обхванати уязвимите и маргинализирани общности в селските и отдалечените райони.

5.1.3. Подходът на интервенцията се основава на обективни факти

Моделът за ДЦЗП се основава на доказателства и има за цел да се откликне на нуждите на децата, семействата и общностите. ДЦЗП са създадени по следните модели за най-добри практики: Центровете за застъпничество за деца и юноши в Канада и концепцията Барнахус (т.е. „Детска къща“) в Исландия. Тези модели представляват центрове за деца жертви и свидетели, които са щадящи и интердисциплинарни и обединяват работата на различните ведомства. Това са места, на които могат да се провеждат изслушвания, съдебномедицински прегледи и комплексни оценки на децата и да им се осигурят всички необходими терапевтични услуги от квалифицирани специалисти. Исландските Barnahus се основават на модела за застъпничество и подкрепа за деца, възприет в САЩ през 80-те години на XX век, реализиран за първи път в Исландия през 1988 г., впоследствие приложен и в други скандинавски държави като Швеция (2005 г.), Норвегия (2007 г.), Гренландия (2011 г.) и Дания (2013 г.). Моделът Barnahus е използван при създаването на специфична правна система, която отговаря на специалните потребности на децата, за които има съмнения, че са жертви на насилие или малтретиране. Моделът Barnahus произтича от принципа, че в тези случаи потребностите на децата са много различни от тези на възрастни в същата ситуация; затова моделът има за цел да се осигурят на децата, изложени на различни видове насилие, малтретиране и престъпления, подходяща оценка, лечение и подкрепа в подходяща за тях среда. В тези центрове могат да се провеждат щадящи за децата изслушвания с доказателствена стойност в разследването, с което се намалява нивото на тревожност у децата — фактор от съществено значение за успешното получаване на информация от детето.¹³¹

С настоящата оценка е установено, че предоставяните от ДЦЗП услуги са важни и уместни с оглед обслужването на нуждите на децата, семействата и общностите в трите пилотни области. В национален план ДЦЗП отговарят на нуждите на държавата от осигуряване на психологическа подкрепа и правни услуги на децата — жертви на насилие и престъпления.

В България липсват държавни органи или други организации, които имат възможността да предоставят интегрирани услуги за деца — жертви на насилие и престъпления. ДЦЗП са уникални поради това, че предоставят интегрирани и специализирани услуги за децата и семействата. Заинтересованите страни признават, че ДЦЗП са „първата в историята специализирана услуга за деца жертви от интегриран характер... досега не е имало интегрирана услуга, затова и предоставянето на интегрирани услуги е едва в начален етап“ (102, 103, заинтересовани страни). Освен това заинтересованите страни поясняват, че ДЦЗП адекватно отговарят на потребностите на децата и семействата, защото „запълват липса в услугите, която ние [правителството] досега не сме успели да запълним“ (162, 163, заинтересовани страни). Други посочват, че ДЦЗП са важни, защото „не са обект на тежките административни изисквания, за разлика от държавните институции, затова могат да реагират своевременно... Освен това ДЦЗП могат да посрещат нуждите на децата с техните особености и да предоставят засилени грижи и услуги“ (144, 145, 146, заинтересовани страни).

В трите пилотни области на страната акцентът е поставен върху осигуряване за децата — жертви на насилие и престъпления, и за семействата им на така необходимите социална подкрепа и безплатни психологически консултации, психотерапия и правна помощ. Има солидна документация, че децата и родителите/грижещите се, ползващи ДЦЗП, са преживели травматични събития в миналото (напр. подлагане на домашно насилие, физическо насилие, изнасилване/блудство и лишаване от грижи), които са им причинили физически, психологически, емоционални и душевни страдания, а в някои случаи те страдат и от посттравматично стресово разстройство (ПТСР).¹³² Когато травмата не бъде преработена и преодоляна, това може да има дълготрайни неблагоприятни последици за децата и за подложените на насилие жени. По тези причини ДЦЗП са както уместни, така и важни, „защото те са специализирани и същевременно събират всички различни важни институции, които работят по отделни области“, въпреки че „координацията е голямо предизвикателство“ (111, 112, 113, партньори). Заинтересованите страни поясняват, че „комуникацията с тях [персонала на ДЦЗП] е отлична... Водещ при тях е човешкият подход, а не бюрокрацията“ (159, 160, заинтересовани страни).

„За мен той е уместен, защото ни дава възможност да работим със семействата и обединява редица различни видове услуги, консултации, правна помощ и придружаване... Уместен е, защото ние работим с тези хора в момент, в който са затруднени, и им помагаме да излязат от ситуацията, помагаме им да повярват, че могат да се справят.“ (111, 112, 113, партньори)

Предизвикателството, пред което се изправят социалните работници от ОЗД, е, че често те работят по голям брой случаи и нямат експертен капацитет в сферата на ННД. В резултат на това те не разполагат с необходимите ресурси, за да помогнат на децата — жертви на насилие и престъпления. В области като Шумен и Монтана социалните работници нямат и достъп до транспорт, който им е необходим, за да посещават отделните ползватели и да им предоставят необходимите услуги за подкрепа, както и за да извършват домашни посещения. За сравнение, ДЦЗП предлагат мобилно обслужване и имат служебен автомобил, благодарение на което те могат да пътуват до общностите, да предоставят услуги и съответно да посрещат потребностите на своите клиенти. В Шумен и Монтана понякога персоналът на ДЦЗП дава възможност на социалните работници от ОЗД да пътуват заедно с тях до отдалечени райони и села, за да работят с клиентите; това допринася за укрепването на сътрудничеството между ДЦЗП и ОЗД.

Освен това ДЦЗП разполагат с „висококвалифицирани“ и „много опитни служители, така че правораздавателните органи могат да разчитат на оценките им“ (133, 134, 135, заинтересовани страни). Така например заинтересовани страни от Монтана посочват, че „предоставяната от ДЦЗП психотерапия е изключителна, защото няма друга услуга в Монтана“ (159, 160). Много често други доставчици на услуги, например кризисните центрове, също разчитат на правните услуги, които се предлагат от ДЦЗП, при изготвянето на заявления за заповеди за осигуряване на защита/ограничителни заповеди и за подаването им в съда в подкрепа на жертвите на домашно насилие и по-специално при тежките случаи на домашно насилие.

„ИСДП е организацията, която от години работи и популяризира концепцията за сините стаи, те ги популяризират вече над 7 години и работят по усъвършенстването на политиката за сините стаи.“ (147, 148, заинтересовани страни)

Всеки ДЦЗП разполага със „синя стая“, която може да се използва от полицейските и правораздавателните органи за провеждането на разпити с деца в щадяща за тях среда и с помощта на психолог или социален работник от ДЦЗП. „Сините стаи“ дават възможност на полицаите, прокурорите и съдиите да слушат и наблюдават разпитите на деца жертви извън помещението. В трите пилотни области някои социални работници от ОЗД предпочитат на оставят психолозите и психотерапевтите от ДЦЗП да водят разпитите на децата жертви в „сините стаи“, защото те разполагат с опита да извършват подобни разпити посредством щадящи за децата способности. В „сините стаи“ психолозите на ДЦЗП „само задават в адаптиран вид въпросите, които задава съдията или полицията. Те изслушват въпроса и го формулират по по-безопасен за детето начин. Присъствието на психолог се предвижда по закон, родителят може да присъства, но не е необходимо, а присъствието на адвокат не е задължително. Аз имах случай, в който майката на малко момиченце със случай на сексуално насилие ме упълномощи да присъствам, но съдията не ми разреши да вляза в „синята стая“ по време на разпита“ (141, 142, партньор).

Заинтересованите страни посочват, че „при разпита психолозите на ДЦЗП използват подходящ и щадящ за децата подход, като разпитите се записват и всички специалисти могат да вземат информацията, която им е необходима, за да вършат задълженията си и да попълнят съответните документи. Така избягваме повторното травмиране на детето“ (124, 125, 126, заинтересовани страни). Освен това респондентите споделят, че „Сините стаи в ДЦЗП не са в стресираща сграда като полицията или съда, а в близост до полицейското управление или съда“ (127, 128, 129, заинтересовани страни).

От една страна, докато някои респонденти посочват, че се е увеличило използването на „сините стаи“ към ДЦЗП, други споделят, че ползването на тези стаи е намаляло през последните години. Това е въпреки усилията за законодателни мерки, с които да се наложи използването на „сините стаи“, и въпреки Директива 2012/29 на ЕС, в която се отчита, че децата са особено уязвими, когато са жертви на престъпление. Заинтересованите страни поясняват: „Причините за тази неблагоприятна тенденция са много... въпреки че ДЦЗП работят по подобряването на достъпа до правосъдие, има съпротива“ (102, 103, заинтересовани страни). Друг представител на заинтересована страна добавя:

а. „Все още решението дали разследването ще се извърши от полицията само със собствените ѝ ресурси и дали детето ще бъде разпитано по щадящ способ от специалист в „синята стая“ е в ръцете на съответния орган. Няма законодателна рамка във вид на стандартна оперативна процедура, според която тези институции трябва да изслушват децата по щадящ начин, затова те решават за всеки отделен случай на база лично предпочитание.“ (165, заинтересована страна)

Друг важен компонент от модела на ДЦЗП е това, че те осигуряват на децата жертви и на техните семейства **безплатни правни услуги**, включително като им помагат при попълването на заявления до съда и придружават децата при съдебни производства. Заинтересованите страни посочват, че подходът на ДЦЗП е важен, защото „те могат да предприемат последващи мерки по случаите спрямо променящите се потребности [на децата жертви и на техните семейства], тъй като потребностите са различни на спешния етап, на досъдебния и съдебния етап; жертвите често са объркани“ (111, 112, 113, партньори). Заинтересованите страни споделят, че „ДЦЗП предоставят правни консултации и психологическа помощ, благодарение на които децата жертви успяват да разкажат какво им се е случило.“ Същите тези респонденти по-нататък поясняват: „никога преди не са съществували услуги като предоставяните от ДЦЗП правни консултации за семействата и жертвите. ОЗД разполагат с адвокати, но адвокатът не дава консултации на жертвите и техните родители — той по-скоро отговаря за формалните юридически изисквания“ (118, 119, заинтересовани страни).

„Ние разполагаме с кризисна интервенция и сме обучени да ги подкрепяме при кризи — това не е услуга, която могат да получат където и да било другаде... Ние сме редом до своите клиенти от началото до приключването на случая и можем да следим случая до окончателното му разрешаване при съдебното производство. Няма друга институция, която поддържа постоянен контакт с жертвите; от полицията щом приключат с един случай, спират да го следят.“ (111, 112, 113, партньори).

Предвид факта, че много клиенти на ДЦЗП са от уязвими и маргинализирани групи, особено такива, живеещи в бедност и с ниски доходи, и от етнически малцинства (като роми и турци), достъпът до качествена правна помощ често е финансово непосилен за тях; затова ДЦЗП допринасят за подобряването на техния достъп до правосъдие чрез предоставяне на безплатна правна помощ. Представителите на заинтересованите страни поясняват: „за да получите достъп до правосъдие, ви трябва достъп до правна помощ; те [децата жертви] имат достъп до много качествена правна помощ. [Адвокатите на ДЦЗП] са висококвалифицирани и хонорарите им биха били много високи за тези хора, но те работят безвъзмездно за тях, а ДЦЗП им плаща [на адвокатите]“ (141, 142, партньори).

5.1.4. Значение на ДЦЗП за децата и за семействата

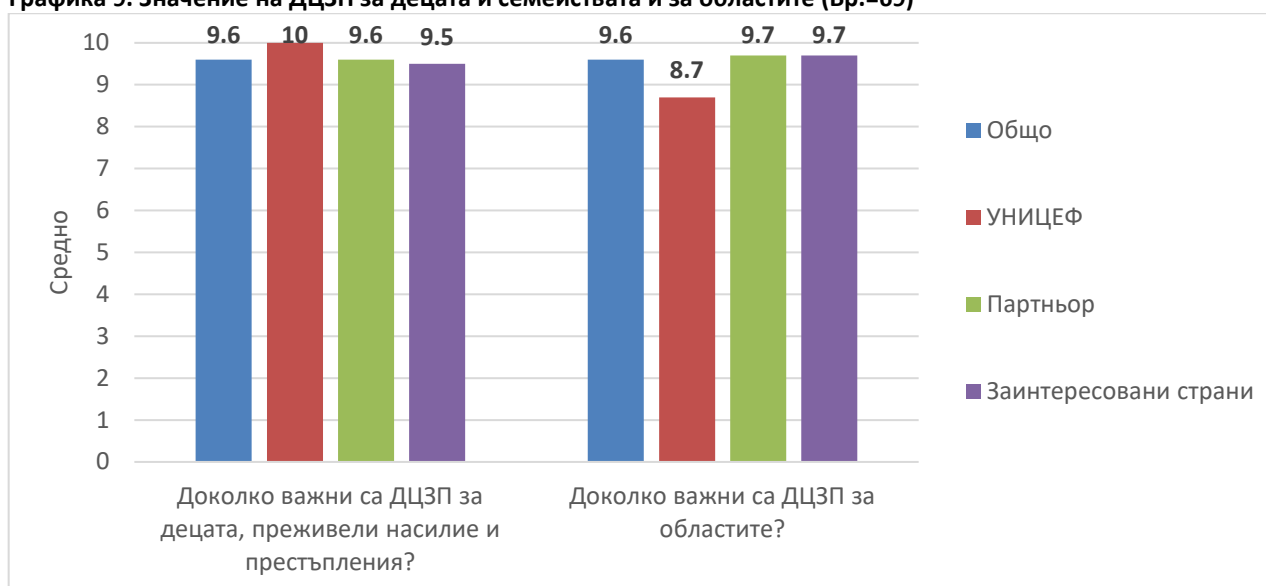
Респондентите бяха помолени да класират по скалата от 1 до 10 (1=Не са важни до 10=Много важни) доколко ДЦЗП са важни за децата, преживели насилие и престъпления. На графика 9 е показано, че **всички респонденти са посочили, че ДЦЗП са много важни за децата, преживели насилие и престъпления, и за всички изследвани области.** На въпроса доколко ДЦЗП са важни за трите

разглеждани области в страната, от УНИЦЕФ посочват малко по-ниска средна оценка от 8,7, отколкото партньорите и заинтересованите страни, като средната оценка от последните две групи е по 9,7. Въпреки това УНИЦЕФ отчита, че ДЦЗП са много важни за областите в страната, които обслужват.

Всеки респондент беше помолен да поясни защо е дал конкретната оценка по скалата от 1 = Не са важни до 10 = Много важни. Аргументите на респондентите, посочили, че ДЦЗП са много важни, са многобройни и са описани по-долу.

В ДЦЗП се предлагат всеобхватни услуги за подкрепа на деца жертви и на техните семейства. Като цяло респондентите обясняват, че ДЦЗП са „единствената услуга за деца, преживели насилие, както и единствената услуга, в която се осъществява цялостна работа по случаите и комплексна грижа“ (124, 125, 126, заинтересовани страни). В Шумен и Монтана няма други организации, които предоставят персонализирани или съобразени с индивидуалните особености услуги за подкрепа, които отговарят на конкретните потребности на децата — жертви на насилие и престъпления. Респондентите поясняват, че „Най-важното нещо е, че децата в ДЦЗП се чувстват приети, разбрани и подкрепени“ (133,134,135, представител на заинтересована страна).

Графика 9. Значение на ДЦЗП за децата и семействата и за областите (Бр.=69)

Забележка: 1=Не са важни до 10=Много важни

Респондентите добавят, че „В ДЦЗП се използват всички налични ресурси и възможности, за да се осигурят възможно най-подходящият за децата подход и най-добрият изход за детето и семейството.“ Същият респондент пояснява, че в ДЦЗП „не приключват случая след изслушването в „синята стая“, а продължават да питат как детето и семейството се справят след приключването на случая“ (120, представител на заинтересована страна). Наред с това заинтересованите страни определят ДЦЗП като „безопасно пространство, където децата могат да преработят нанесената им с насилието травма; тези безопасни места са изключителна рядкост в България. Българите обикновено не търсят психологически консултации и затова ДЦЗП са перфектното място, където могат да получат подобна подкрепа“ (131, представител на заинтересована страна).

ДЦЗП предоставят на децата жертви и на техните семейства достъп до психолози и/или психотерапевти. В Монтана клиничният психолог на ДЦЗП е единственият в областта; така центърът може да осигури на децата и семействата достъп до квалифициран клиничен психолог, до когото иначе не биха имали достъп или чиито услуги не биха могли да си позволят. Един респондент пояснява: „случаите, по които работим, са доста тежки и всички деца са с много тежки симптоми, което затруднява живота им; затова смятам, че предлаганите от ДЦЗП услуги са много важни“ (152, представител на заинтересована страна). Други респонденти споделят: „Виждам как тяхното [на децата] психологическо и социално положение се подобрява“ (159, 160, представител на заинтересована страна).

ДЦЗП помагат на децата — жертви на насилие, да преодолеят своята травма и да придобият увереност. ДЦЗП работят с деца, преживели физическо и/или сексуално насилие, и им предоставят социалната и психологическата помощ, която им е необходима, за да преработят травмата и да се възстановят от нея, както и да възвърнат способностите си да функционират в социално отношение и да се върнат в училище. Един респондент пояснява:

а. „Преди да се появят ДЦЗП, работата беше много разпокъсана. Съдът се интересуваше само от това детето да даде показания в съдебната зала, но не се интересуваше какво става с детето след това. Същото беше и с полицията — техният подход беше да се съсредоточат само върху това, което им е необходимо. Подходът на ДЦЗП е да подкрепят децата да преодолеят насилието, за да не преживяват травма в бъдеще“ (154, представител на заинтересована страна).

Наред с това заинтересованите страни посочват как ДЦЗП помагат на децата — жертви на насилие и престъпления, да придобият увереност.

б. „Много е приятно да наблюдаваш промяната в потребителите, които получават подкрепа, като се започне от досъдебния етап, където обясняваме всичко за предстоящото дело. Съдебните производства отнемат много време. В началото потребителите са тревожни, но след това виждаме как увереността им нараства. Това е основен елемент от работата ни да осигуряваме подходящи консултации, за да разберат процеса... Ние им казваме какви са техните права.“ (119, партньор)

ДЦЗП демонстрират на другите специалисти как да работят по случаите на ННД. Респондентите посочват, че работата на ДЦЗП с децата и семействата не е еднократна намеса, а представлява дългосрочна подкрепа и застъпничество за децата жертви и техните семейства, така че да им се помогне да преодолеят много травматични и тежки преживявания. Респондентите споделят: *„ДЦЗП показват на другите специалисти как могат да работят по случаите“ (145, представител на заинтересована страна)* и *„ДЦЗП успяват да променят закостенелите нагласи на органите, които иначе биха разпитвали децата по крайно нещадящ начин“ (158, представител на заинтересована страна).*

Сред предизвикателствата за ОЗД е ограниченият капацитет на отдела и на социалните работници; те не са в състояние да поставят детето в центъра на предоставяните услуги и да се съсредоточат върху откликването на нуждите на детето в степената, в която го правят в ДЦЗП. Един от респондентите пояснява, че социалните работници от ОЗД просто *„не могат да обърнат толкова задълбочено внимание на всеки отделен случай на дете“ (155, представител на заинтересована страна).* За сравнение, служителите на ДЦЗП могат да подкрепят детето дългосрочно през целия процес на възстановяване и достъп до правосъдие. Без подкрепата на ДЦЗП *„жертвите ще трябва сами да се ориентират в различните институции.“* Този респондент посочва също, че *„ДЦЗП са единственото място, където те [децата жертви и техните семейства] могат да получат такава подкрепа. Ако нямаше такова място, нямаше да получат никакви услуги (117, представител на заинтересована страна).*

„Давам висока оценка, защото смятам, че това е една много важна услуга; тя ми дава възможност да извършвам психологическата работа по възстановяване на жертвата, както и да действам от професионална гледна точка. За предоставянето на тази психологическа подкрепа се изисква стабилна среда и именно това предоставят ДЦЗП. Липсата на интердисциплинарен екип би навредила на моята психологическа помощ, защото тази помощ не би дала толкова добри резултати, ако жертвата не смени средата.“ (140, партньор)

И в трите пилотни области заинтересованите страни отчитат, че ДЦЗП често успяват да се мобилизират в рамките на няколко часа, за да осигурят подкрепа на детето жертва и на неговото семейство. В някои случаи, особено при тежките случаи на ННД, ДЦЗП успяват да сформират екип от психолози, социални работници, адвокати и други специалисти, например полицейски служители, за да предоставят на преживялото насилие дете интензивни, индивидуализирани, комплексни грижи. При необходимост те предприемат и мерки за бързото подаване на заявления за заповеди за осигуряване на защита или ограничителни заповеди с цел изваждане на родителя насилник от дома.

ДЦЗП работят с преживели домашно насилие и им помагат да получат заповеди за осигуряване на защита/ограничителни заповеди. Респондентите посочват, че ДЦЗП са много важни за преживелите домашно насилие — както жени, така и деца. ДЦЗП осигуряват на преживелите домашно насилие така необходимата психологическа подкрепа.

Както бе споменато, ДЦЗП могат да осигурят мобилни услуги за деца и семейства извън градските райони и областните центрове. В Шумен и Монтана е много важно, че ДЦЗП могат да предоставят услуги за подкрепа на хората извън областния център и по-големите населени места. Всеки ДЦЗП разполага с автомобил и ресурси за покриване на разходите за гориво, така че при необходимост да могат да пътуват до отдалечените райони и села, за да предоставят услуги на своите клиенти, вместо клиентите им да ходят при тях. От ДЦЗП в Шумен посочват, че са изгубили част от териториалното си покритие, тъй като някои общини от областта са създали центрове за обществена подкрепа и „сини стаи“. Тревога буди фактът, че тези услуги са разпокъсани и не предоставят всеобхватното обслужване с качеството и вида, които се предлагат в ДЦЗП.

В някои случаи ДЦЗП работят с родителите извършители на насилие с цел справяне с насилственото им поведение. Работата с извършители на домашно насилие е огромно предизвикателство и изключително противоречива дейност; въпреки това ДЦЗП се опитват да работят и с родителите насилници, особено в София.

- а. *„Важно е да им се помогне да осъзнаят, че разделянето на семейството не е най-лошото, което може да се случи, и без значение какво ще стане със семейството, този човек продължава да бъде важен за детето. Ние им напомняме [на родителите насилници], че целта ни не е да ги лишим от родителските им права, а да ги подкрепим да подобрят своите родителски способности в сътрудничество с другия родител. Опитваме се да им помогнем да разберат собствените си проблеми, които водят до насилствено поведение; по този начин ние работим по превенцията. Важно е да подкрепяме насилниците и да ги убеждаваме, че институциите не се опитват да ги изолират от семейството.“ (138, 139, 140, партньор).*

В София ДЦЗП работят с родителите извършители на насилие, за да им помогнат да вземат правилните решения и да осъзнаят собственото си агресивно и насилствено поведение, така че да променят поведението си. Разбира се, работата с насилници е много трудна, но от ДЦЗП разбират, че предвид особеностите в България, е важно да се работи с цялото семейство, включително с родителя насилник.

„Независимо колко добре се справяме с работата си, има и други важни фактори, включително доколко тежка е травмата, какви ресурси има в района, с какви ресурси разполага детето, как правоприлагащите органи и прокуратурата подхождат към случая, каква е помощната мрежа за семейството и как ОЗД работи по случая.“ (138, представител на заинтересована страна)

Въз основа на посочените по-горе основания смятаме, че **са налице солидни документални данни, че социалните дейности, психологическите и правните услуги, които се предлагат в ДЦЗП, са много важни и уместни за децата и семействата в областите и общините, в които центровете извършват дейност.** Въпреки това някои респонденти споделят, че в действителност *„дори ако ДЦЗП свърши всичко идеално, от центъра не могат да направят всичко сами; изисква се много логистична координация... намесени са и други страни като съдът и прокуратурата. Много зависи от държавата — ДЦЗП не могат да направят всичко сами“ (114, 115, партньори).* Представители на заинтересовани страни добавят: *„Зависи и от това как ОЗД работи по случая и как го разглежда съдията. Понякога съдиите не са така добре обучени и не действат във висшия интерес на детето“ (146, представител на заинтересована страна).*

Наред с това респондентите изтъкват важната роля на родителите/грижещите за детето във връзка със защитата му и оказването на подкрепа във възстановяването му от насилието и малтретирането. Един представител на заинтересована страна пояснява: *„[ДЦЗП] е много важен, но има по-важни фактори като самото семейство, средата на възпитание, социалната мрежа на детето и съдебната система. Ние сме важни, но не сме единственият решаващ фактор. Ако другите фактори не си вършат работата, те затрудняват и нас [ДЦЗП]“ (112, партньори).*

5.2. Ефикасност

В центъра на оценъчните въпроси относно ефикасността бяха степента, до която програмата за интервенция е постигнала или се очаква да постигне своите цели и резултати, в това число различните резултати по групи. Констатациите по критерия ефикасност са групирани в девет раздела: 1) достъп до интегрирани услуги за деца и семейства; 2) подобрен достъп до правосъдие за децата — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства; 3) повишаване на броя направления и насочвания към ДЦЗП; 4) подобряване на междусекторната координация във висшите интереси на детето; 5) ДЦЗП отговарят на потребностите на децата и семействата; 6) удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП; 7) предотвратяване на ННД; 8) ефикасност на дейностите за укрепване на капацитета на служителите на ДЦЗП; и 9) фактори, допринасящи за ефикасността и успеха на ДЦЗП. Включените във всеки от следващите раздели констатации показват, че са постигнати планираните цели по програмата за интервенция на УНИЦЕФ.

5.2.1. Достъп до интегрирани услуги за децата и семействата

В съответствие с очакваните резултати УНИЦЕФ разработва ДЦЗП с цел предоставяне на интегрирани услуги на деца и семейства в три области — Монтана, Шумен и София. От 2015 г. ДЦЗП работят и в трите пилотни области. ДЦЗП разполагат с интердисциплинарни екипи от социални работници, психолози/психотерапевти и адвокати, които работят съвместно, за да предоставят на децата — жертви на насилие, набор от психологически и правни услуги и за да ги свържат с нужните им други услуги в общността.

Именно интегрираният подход на предоставяне на услугите носи най-големи ползи за децата и семействата. Респондентите посочват: *„Това е място за цялостна подкрепа — всичко под един покрив, като подкрепата, която се предоставя на децата, е координирана. Персоналът на ДЦЗП придружава децата, когато има риск от повторно травмиране, например при разпити и контакт с правоприлагащите органи (102, 103, партньори).* Според други респонденти ползите се изразяват в това, че *„потребителите имат някого, на когото могат да разчитат да ги придружава и да им дава информация, защото независимо от образованието и социалния статус на*

потребителите, много от тях не знаят какви са правата им... [друга полза е] терапевтичната подкрепа, която ДЦЗП предоставят (114, 115, партньори).

От графика 10 става видно, че **броят на децата, получили психологическа и терапевтична помощ от ДЦЗП, трайно се е увеличил от 2015 г. до 2019 г.** Най-показателно е драстичното нарастване на броя на децата, получили психологическа помощ — от 23 през 2015 г. до 210 през 2019 г. (промяна от +813%). Паралелно с това се наблюдава и значителен ръст на броя на децата, получили социална подкрепа (от 18 деца през 2015 г. до 120 деца през 2019 г.), терапевтична помощ (от 4 през 2015 г. до 80 през 2019 г.) и кризисна намеса (от 1 дете през 2015 г. и до 45 деца през 2019 г.).

Графика 10. Брой деца, получили психологическа и терапевтична подкрепа по години (2014–2019 г.)

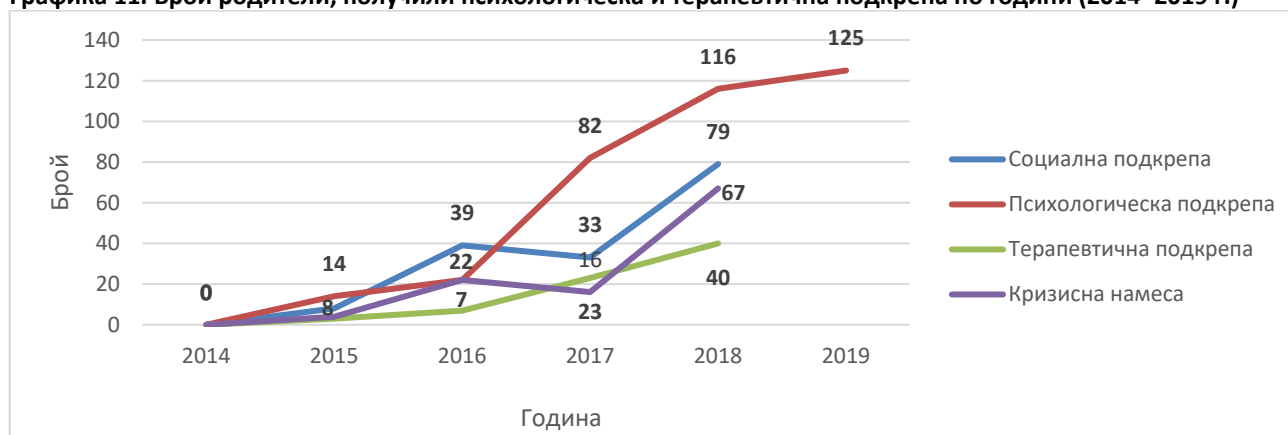

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

Наред с това от графика 11 става ясно, че има драстично увеличение на броя родители, получили психосоциална и терапевтична помощ в ДЦЗП от 2015 до 2018 г. За 2019 г. не са събирани данни по същите категории (социална подкрепа, психологическа помощ, терапевтична помощ и кризисна интервенция), използвани през предходните години; затова за 2019 г. не може да се направи сравнение. През 2019 г. има данни само за броя на родителите (насилници и ненасилници), получили психосоциална помощ; 125 родители (114 ненасилници и 11 насилници) са били обхванати от психосоциална програма, но не е известен конкретният вид на предоставената помощ. За да може да се направи сравнение, щеше да бъде най-добре, ако категориите за събиране на данни не са били променени през 2019 г.

Въз основа на данните от 2015 г. до 2019 г. става видно, че **се наблюдава стабилно нарастване на броя на родителите, получили психосоциална подкрепа в периода 2015–2019 г.** Най-показателно е увеличението на броя родители, получили психологическа помощ: от 14 през 2015 г. до 125 през 2019 г. (промяна от +793%). Паралелно с това се наблюдава и значителен ръст на броя родители, получили социална подкрепа (от 8 през 2015 г. до 79 през 2018 г.), кризисна интервенция (от 4 през 2015 г. до 67 през 2019 г.) и терапевтична помощ (от 3 през 2015 г. до 40 през 2018 г.).

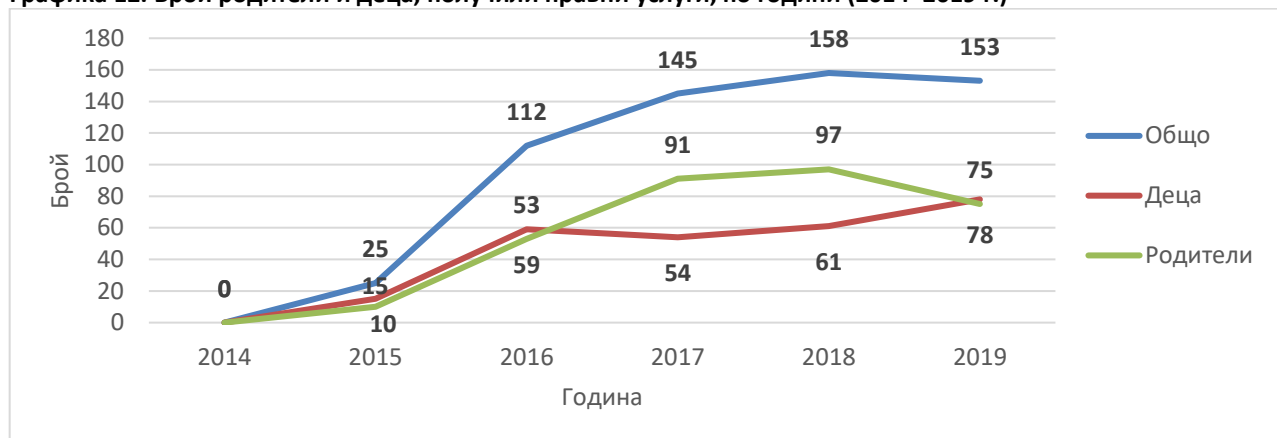
Графика 11. Брой родители, получили психологическа и терапевтична подкрепа по години (2014–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

От графика 12 се вижда, че **броят деца и родители, получили правна помощ от ДЦЗП, е нараснал значително от 2015 г. до 2019 г.** (промяна от +512%). Най-показателно е нарастването на броя на децата, получили правна помощ: от 15 през 2015 г. до 75 през 2019 г. Наред с това се наблюдава и трайно увеличение на броя на родителите, получили правна помощ: от 10 през 2015 г. до 97 през 2018 г., последвано от леко понижение до 75 през 2019 г.

Графика 12. Брой родители и деца, получили правни услуги, по години (2014–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

От таблица 4 става видно, че по-голямата част от респондентите отчитат, че ДЦЗП са подобрили предоставянето на интегрирани услуги за деца, преживели насилие и престъпления (84,6%), в това число маргинализирани и уязвими деца и семейства (76,5%). Важно е да се отбележи, че по-голямата част от местните и националните заинтересовани страни посочват, че ДЦЗП са подобрили предоставянето на интегрирани услуги (73,7%); 26% от заинтересованите страни не знаеха дали ДЦЗП са подобрили предоставянето на услуги за деца. От тези констатации става ясно, че ДЦЗП трябва да разработят инициативи за повишаване на осведомеността, насочени към националните и общинските органи и доставчици на услуги, така че да огласят естеството на интегрираните услуги, които предоставят на децата и семействата, както и ежегодно нарастващото търсене на предлаганите от тях услуги.

Таблица 4. Принос на ДЦЗП за подобряването на предоставянето на интегрирани услуги за деца

	УНИЦЕФ Бр.=3		Партньори Бр.=24		Заинтересовани страни Бр.=38		Общо Бр.=65	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
ДЦЗП са подобрили предоставянето на интегрирани услуги на деца, преживели насилие и престъпления	3	100,0	24	100,0	28 ^a	73,7 ^a	55	84,6
ДЦЗП са подобрили достъпа до услуги за уязвими и маргинализирани деца и семейства и по-специално за бедните и етнически малцинства.	3	100,0	21	87,5	28 ^b	68,3 ^b	52	76,5

^a 26,3% (Бр.=10) от заинтересованите страни не знаят; ^b 26,8% (Бр.=11) от заинтересованите страни не знаят.

ДЦЗП все още са сравнително нова услуга, която трябва да бъде популяризирана чрез повече целенасочени осведомителни дейности, насочени към конкретни органи и към обществеността. Един респондент пояснява: „Аз не виждам пречки, може би пречка би била липсата на информираност за наличието на такава услуга. Екипите се опитват да действат проактивно, но все още има райони, които те не могат да обхванат; те не могат да обхванат цялото население“ (110). ДЦЗП трябва да планират инициативи за повишаване на осведомеността, които могат да провеждат на място в самите национални и местни органи, включително при кметовете, в полицията, при прокурори, съдии и доставчици на услуги. Подобни инициативи за повишаване на осведомеността трябва да са насочени към предоставяне на информация за естеството на предлаганите услуги и за това кои групи деца и семейства се обслужват от ДЦЗП. Те могат да включват и разяснения за вида координация и

„Едно момиче беше изнасилено и от полицията незабавно информираха ДЦЗП. От ДЦЗП веднага започнаха да подкрепят момичето и продължават с подкрепата си до окончателното приключване на производството. Извършителят беше осъден от съда, но обжалва присъдата, така че делото беше дълго. Момичето трябваше да бъде разпитано два пъти и съдът изиска психиатрична оценка по случая, като ДЦЗП през цялото време подкрепяше момичето и майката по време на процеса.“ (127, 128, 129, заинтересовани страни)

взаимодействия, които централите осъществяват с останалите доставчици на услуги, полицейските и съдебните органи при работата си в партньорство с тях по различните случаи. ДЦЗП в Шумен например е изготвил план за подкрепа, който да се използва в координационния механизъм при случаи на ННД. Вследствие на инициативата респонденти от Шумен посочват: *„интегрираният подход се възприема все повече и повече в нашата социална система, като ДЦЗП са сред първите услуги, които работят по този подход“* (162, 163, заинтересовани страни).

Решаващо за успеха е партньорството на УНИЦЕФ с две утвърдили се и признати НПО — ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“, които имат експертен опит в областта на насилието над деца, домашното насилие, защитата на жертви и достъпа до правосъдие. ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ разполагат с капацитета, доброто име и партньорствата с местните органи, доставчиците на услуги, полицията и правосъдните органи, подпомогнали усилията на УНИЦЕФ при създаването на ДЦЗП. Други решаващи фактори за ефикасността и постиженията на ДЦЗП са интердисциплинарните екипи/служители, включително квалифицирани специалисти в областта на социалните дейности, психологическите консултации, терапевтичните услуги и правната помощ. Наред с това ИСДП има експертен опит в провеждането на щафети за децата разпити и подкрепата за „сините стаи“, както и в предоставянето на акредитирано обучение на полицейски служители и представители на съдебната система.

В Монтана едно от препятствията за постигане на ефикасност е липсата на обучение на новия персонал на ДЦЗП. В началото на проекта персоналят на ДЦЗП преминава през четириседмично интензивно обучение за въвеждане на работното място. След известно текучество на служители на ДЦЗП обаче новият персонал не е преминал през същото четириседмично обучение от ИСДП — те са оставени сами да се учат от добрите практики по време на работа. Това значително е затруднило способността им да осигуряват най-добри практики, основани на доказателства, както и качествена подкрепа и грижи за децата — жертви на насилие и престъпления, и на техните родители/настойници. Те са полагали усилия да се учат в процеса на работа, но искат достъп до качествено обучение, подобно на предоставеното на персонала, назначен преди тях.

5.2.2. Подобряване на достъпа до правосъдие на децата — жертви на насилие и престъпления

От таблица 5 става видно, че по-голямата част от респондентите посочват, че ДЦЗП са довели до подобряване на достъпа до правосъдие за децата, преживели насилие и престъпления (90,0%), включително подобряване на достъпа до правосъдие за уязвимите и маргинализираните деца, например от бедни и етнически малцинствени групи (78,8%). Показателно е, че по-голямата част от местните и националните заинтересовани страни посочват, че ДЦЗП са допринесли за подобряването на достъпа на децата до правосъдие (85,4%); 15% от заинтересованите страни не знаят дали ДЦЗП са подобрили достъпа до правосъдие на децата.

Таблица 5. Принос на ДЦЗП за подобряването на достъпа до правосъдие на децата жертви								
	УНИЦЕФ Бр.=3		Партньори Бр.=26		Заинтересовани страни Бр.=41		Общо Бр.=70	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
ДЦЗП са допринесли за подобряването на достъпа до правосъдие на децата, преживели насилие и престъпления	3	100,0	25	96,2	35 ^a	85,4 ^a	63	90,0
	Бр.=3		Бр.=26		Бр.=37		Бр.=66	
ДЦЗП са допринесли до подобряването на достъпа до правосъдие за уязвимите и маргинализираните деца и семейства и по-специално за бедните и етническите малцинства	3	100,0	22 ^b	84,6 ^b	27 ^b	73,0 ^b	52	78,8

^a 14,6% (бр.=6) от заинтересованите страни не знаят; ^b 15,4% (бр.=4) от партньорите не знаят; ^c 24,3% (бр.=9) от заинтересованите страни не знаят

ДЦЗП са успели да допринесат за подобряване на достъпа до правосъдие, защото работят с квалифицирани адвокати, които предоставят безплатни правни услуги на децата и техните семейства. Освен това от ДЦЗП подготвят децата за участие в съдебното дело и придружават самите деца и техните родители до съдебните заседания в хода на разглеждането на случая им в съдебната система. Повечето родители и деца, включително преживелите домашно насилие, не познават своите права и не знаят как да получат закрила или достъп до правосъдие; затова предоставяната от ДЦЗП правна помощ е критично важна. Няколко различни заинтересовани страни поясняват:

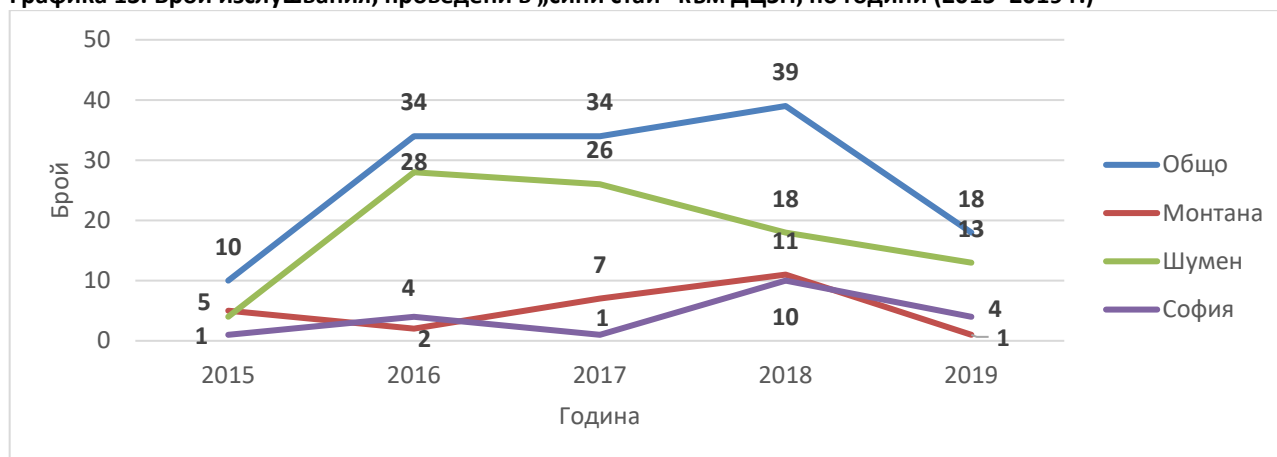
- а. „Когато човек е станал жертва и е под въздействието на негативни емоции и травма, той не знае какво да прави и затова ние му предоставяме всичко в правната област. Не

само информираме хората какви са правата им, но също така се застъпваме за тях, така че да могат да се ползват с всички свои права... Освен това ние извършваме индивидуални оценки при постъпването на нов случай и изпращаме оценките си до всички заинтересовани институции като полицията и съда. С нас се свързват във връзка с провеждането на щадящи за децата разпити и ни канят като експерти по тези производства.“ (111, 112, 113, партньори)

- b. „Ролята на ДЦЗП включва и провеждането на щадящи разпити на децата жертви и свидетели при граждански и наказателни дела. Родителите получават консултации, за да знаят с какви варианти разполагат, каква трябва да бъде ролята им и как да подкрепят детето си. Правните консултации, които даваме на потребителите, им вдъхват сигурност, увереност и доверие в правосъдната система. Увереността е много важна.“ (118, 119, заинтересовани страни)
- c. „Адвокатите на ДЦЗП помагат при подготвянето на необходимите съдебни документи, придружават жертвите и ги подготвят за делото и изслушването; те водят щадящите за децата изслушвания в „сините стаи“. Те изготвят досъдебния доклад от оценката и го изпращат на съдията; това улеснява съдията да промени начина, по който общува с детето въз основа на неговите особености“. (124, 125, 126, заинтересовани страни)

Наред с това ДЦЗП популяризират използването на „сините стаи“ при случаи, в които децата са жертви и свидетели на насилие и престъпления. В графика 13 е представен броят на изслушванията, проведени в „сини стаи“ на ДЦЗП от 2015 г. до 2019 г. Въпреки че броят на изслушванията, проведени в „сините стаи“ на ДЦЗП, е нараснал от 10 през 2015 г. до 39 през 2018 г. (промяна от +290 %), през 2019 г. в „сини стаи“ на ДЦЗП са проведени едва 19 изслушвания (промяна от -51%). Намаленото използване на „сините стаи“ към ДЦЗП е най-явно в Шумен, където броят на изслушванията в „сините стаи“ на ДЦЗП е спаднал от 2016 г. насам. През 2019 г. се наблюдава спад и в броя изслушвания в „сините стаи“ на ДЦЗП в Монтана и София. Не е ясно на какво се дължи този спад, но една от вероятните причини е създаването на нови „сини стаи“ в България през последните години, включително извън големите градове.

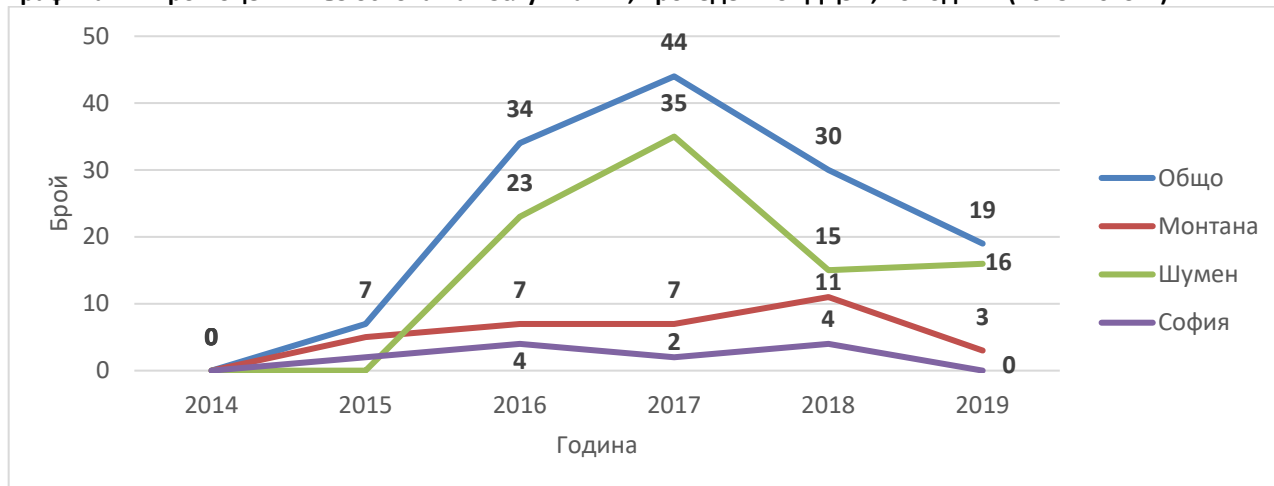
Графика 13. Брой изслушвания, проведени в „сини стаи“ към ДЦЗП, по години (2015–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

От графика 14 става видно, че от 2015 г. до 2017 г. има драстично увеличение на броя оценки въз основа на изслушвания, проведени от ДЦЗП: съответно от 7 на 44 (промяна от +529%); от 2017 г. насам обаче се наблюдава спад в броя оценки от изслушвания, проведени в ДЦЗП. Най-показателен е спадът в Шумен през 2017 г. спрямо 2018 г. и в Монтана през 2018 г. спрямо 2019 г. Не е ясно на какво се дължи този спад.

Графика 14. Брой оценки въз основа на изслушвания, проведени от ДЦЗП, по години (2015–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

Все още остава предизвикателство за ДЦЗП да убедят полицейските и съдебните служители да използват „сините стаи“ при случаите с деца — жертви и свидетели на насилие и престъпления. Респондентите поясняват: „полицаяте често предпочитат да разпитват децата в полицейските управления, защото е по-удобно за тях“ (152, 153, 154, заинтересовани страни). Всъщност „понякога съдията или следователят решават, че детето е достатъчно голямо, за да бъде разпитвано в съдебната зала“ (124, 125, 126, заинтересовани страни). Тъй като полицаите, прокурорите и съдиите не са длъжни да използват „сините стаи“ при разследвания и съдебните производства, разпитването на децата в щадящи за тях условия е по лична преценка.

„В миналото по време на разпитите правоприлагащите органи подтикваха детето да каже в показанията си това, което те очакват от него, но тъй като разпитите вече се провеждат със социални работници в „сините стаи“ на ДЦЗП, центровете успяват да следят за това техният [на децата] глас да се чуе. Правоприлагащите органи осъзнаха, че е важно какво иска да каже детето, а не какво иска да чуе специалистът.“ (152, 153, 154, заинтересовани страни)

На въпроса как използването на „сините стаи“ на ДЦЗП е помогнало на работата им, съдебните служители разказват:

- а. „Синята стая осигурява по-спокойна обстановка за разпитване на детето и в нея децата се чувстват по-предразположени в сравнение със съдебната зала да разкриват какво е станало. Детето вижда и разговаря само с един психолог, като така то е по-склонно да каже истината и да разкаже какво се е случило. Психологът помага с тълкуването, защото с едни думи децата имат предвид различни неща в сравнение с възрастните. Аз също съм работил(а) с ДЦЗП при оценката на родителските способности, и по-специално когато трябва да решим на кой родител да дадем правата. Психолозите могат да помогнат да се установи доколко подготвени са родителите да упражняват родителските си права... Освен това те ни помагат с изготвянето на оценката на риска, ако случаят касае непълнолетен правонарушител, и изготвят докладите за социална оценка, които се използват в досъдебното производство. Това са нещата, които те правят за съда... Освен това те придружават своите клиенти в съдебната зала... без тази подкрепа изходът от делото вероятно би бил различен.“ (133, 134, 135, заинтересовани страни)

5.2.3. Увеличения на броя направления към ДЦЗП

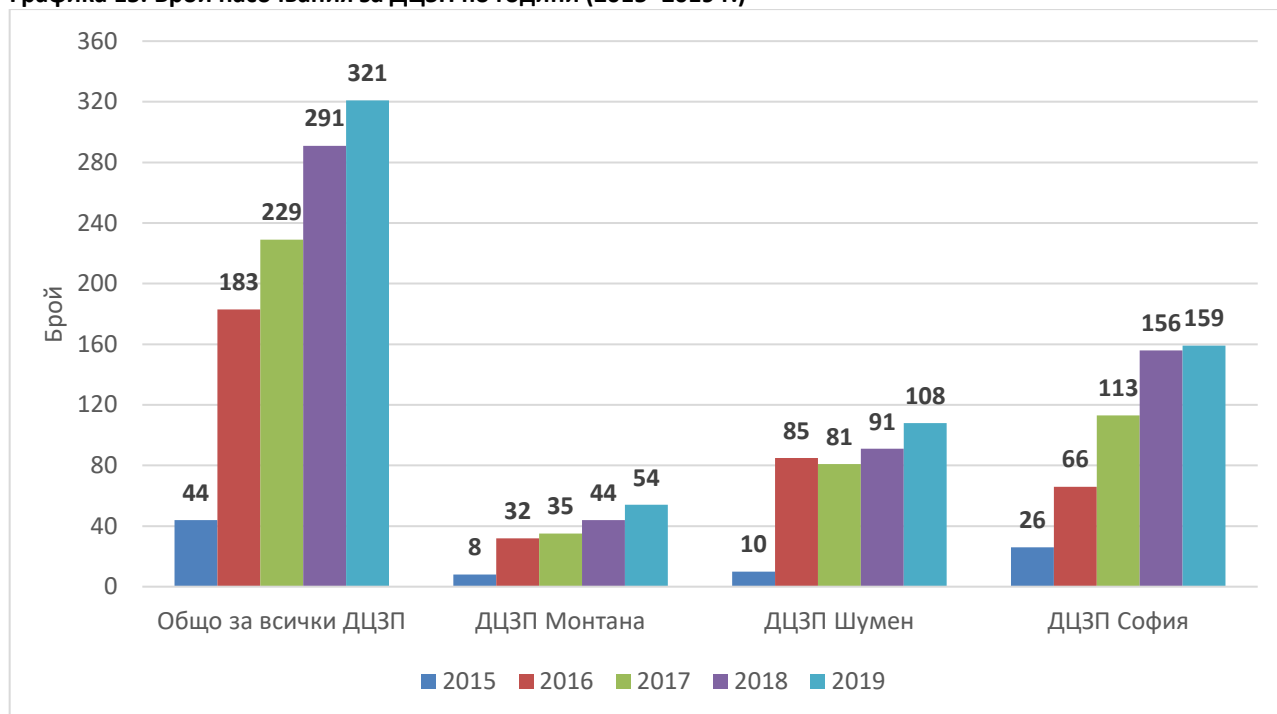
Сред родителите/грижещите се 86%, а сред децата — 76,2% са посочили, че някой ги е насочил към ДЦЗП; някои деца не знаят дали някой ги е насочил (дал им е направление) за ДЦЗП. Насочване към ДЦЗП се осъществява от професионалисти, работещи в официални институции/органи (напр. адвокати, полицията, училища, застъпници за жертви, лекари), но също и в рамките на неформалните контакти на ползвателите (напр. съседи, приятели, колеги).

В графика 15 е показан броят на направлението за ДЦЗП от 2015 г. до 2019 г. Броят на направлението стабилно се увеличава от година на година — от 44 през 2015 г. до 321 през 2019 г. В таблица 6 е показана процентната промяна в броя на направлението за ДЦЗП на годишна база. Най-драстичното увеличение е наблюдавано през първата година на работа — от 2015 г. до 2016 г.

Таблица 6. Промяна на броя насочвания за ДЦЗП в проценти

Година	Бр. направления	% на промяна от предходната година
2015 г.	44	
2016 г.	183	+315,9%
2017 г.	229	+25,1%
2018 г.	291	+27,1%
2019 г.	321	+10,3%

Графика 15. Брой насочвания за ДЦЗП по години (2015–2019 г.)

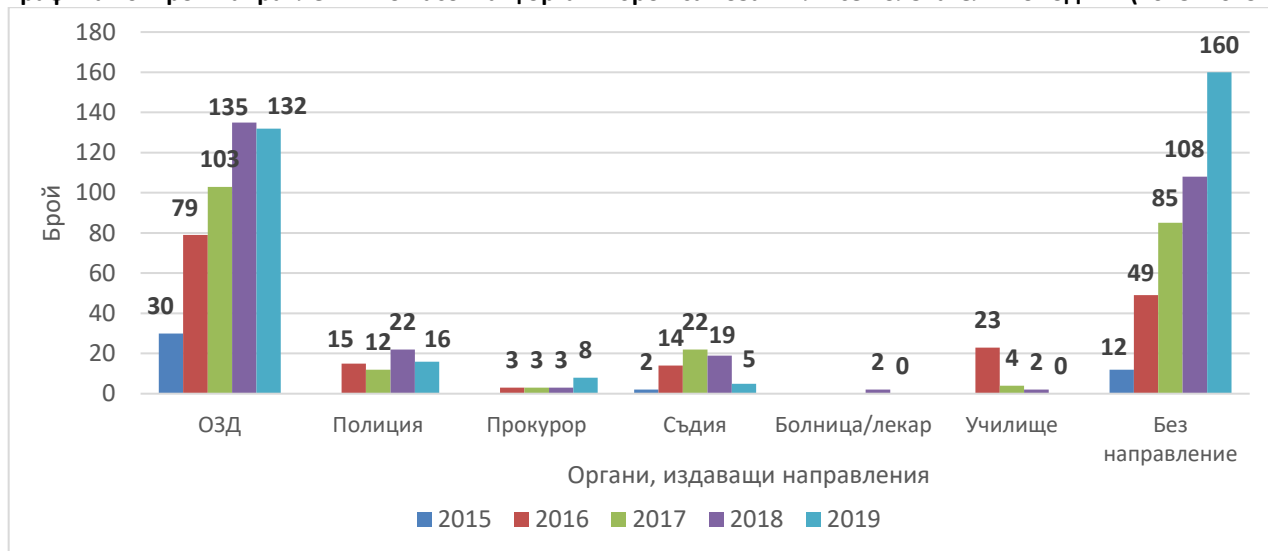
Източник: Годишни данни за ДЦЗП

В таблица 16 е представен общият брой направления по насочващи органи за периода 2015–2019 г. Най-много насочвания към ДЦЗП се правят от ОЗД. Много от родителите/грижещите се и децата пък сами са потърсили ДЦЗП. Полицейските и служителите и представителите на правораздавателните органи (прокурори и съдии) също са насочвали деца и родители/грижещи се към ДЦЗП, но в по-малка степен в сравнение с ОЗД. Много малко насочвания са направени от училища и болници/лекари.

Показателно е, че насочванията варират в различните пилотни области. В Монтана например преобладаващата част от случаите в ДЦЗП всяка година са по направление от ОЗД; в ДЦЗП София пък най-голям е делът на самозаявилите се ползватели, макар да е отчетен и значителен брой направления от ОЗД, както и няколко от полицията и съдебните органи. Най-големият брой ползватели на ДЦЗП Шумен са по направление от ОЗД, но има и много направления от полицейските и съдебните органи, както и самозаявили се ползватели без направление.

а. „Една моя приятелка ми каза за това място... Тя беше чувала от някъде, че ДЦЗП помагат на жени и деца, преживели нещо подобно на моята случка, така че тя им се обади по телефона. Момчето тук, социалният работник, дойде до полицейското управление веднага и ни докара тук. След това отидохме на среща с адвокатите. След това те изготвиха план какво да правя, ако съпругът ми бъде освободен. Полицията го задържа за 24 часа. Така че с тях обсъдихме, ако го освободят от полицията, къде да ни подслонят, така че той да не знае къде се намираме. Те направиха план за нашата безопасност.“ (7, родител)

Графика 16. Брой направления по насочващ орган и брой самозаявили се ползватели по години (2015–2019 г.)

Източник: Годишни данни за ДЦЗП

Много хора, преживели насилие, търсят помощ от различни доставчици на услуги на терен и представители на съдебната власт, преди да се свържат с някого, който да ги насочи към ДЦЗП. Един родител разказва: „Първо отидох в полицията, от където ме изпратиха в районния съд и в районния съд подадох жалба за домашно насилие. Така от районния съд ме насочиха тук [към ДЦЗП]“ (13, родител). Подобни думи споделя и друг родител:

„Причината беше, че съпругът ми тормозеше мен и дъщеря ми. Не бях чувала за ДЦЗП и според мен много малко хора знаят за него. Мисля, че повече хора трябва да научат за него, защото това е единствената помощ, която човек може да получи в такива случаи. Казвам това на база на личния си опит... Дойдох тук, след като подадох жалба в полицейското управление. След като подадох документите, ми се обадиха от местното полицейско управление и ме насочиха тук. Подадох молба да използвам услугите на ДЦЗП в ОЗД още същия ден.“ (75, родител)

а. „Той ме беше още по време на бременността и когато родих, продължи да ме бие. Понеже това се отразяваше и на детето, първо подадох жалба в полицията срещу него. Полицията ме насочи към съда. Отидох в съда... от полицията ми казаха, че могат да ми отнемат детето, защото съм сама без родители и ме насочиха към ОЗД. Казах им какъв е проблемът и те ме насочиха към ДЦЗП... Те ме настаниха в звено „Майка и бебе“ заради домашно насилие.“ (28, родител)

Някои хора, преживели домашно насилие, споделят, че техните адвокати са ги насочили към ДЦЗП. Един родител пояснява: „Първо моят адвокат ме насочи тук, защото имаше насилие, в което бяха намесени и децата, и ОЗД бяха информирани. От ОЗД издадох официално направление и ни помогнаха да дойдем тук [в ДЦЗП]“ (67, родител).

Повечето потърпевши от домашно насилие са многократно малтретирани психически и физически в продължение на месеци и дори години, преди да потърсят компетентна помощ. Някои жени дори биват тормозени и преследвани от съпрузите/партньорите насилници, особено когато потърсят помощ и предприемат стъпки да напуснат връзката. Напускането на насилствена връзка е процес, който може да отнеме години за много жени, и когато в крайна сметка решат да напуснат своя съпруг/партньор насилник, за тях има по-голям риск да бъдат физически малтретирани, тормозени, преследвани, заплашвани и дори убити. Затова много от потърпевшите жени се опитват да получат заповед за осигуряване на защита/ограничителна заповед.

а. „Нямах шанс да взема по-малкото си дете без тяхна помощ, защото [насилникът] познава всички. Те ме предупредиха, че ако започна борба, ще ме убият. Казах ми също така, че ще продадат децата ми в чужбина и ще ги разделят. Бях на улицата без пари и документи. Наложих се да продам обичите си, за да платя за транспорт до София. Първото нещо, което направиха от ДЦЗП за нас, беше да ни намерят кризисен център.

За последните 6 години съм сменила 12 апартамента и той [насилникът] винаги ме намира.“ (56, родител)

- b. „Отидох на психолог, препоръчан от моя приятелка, защото имах нужда да поговоря за нещата, които ставаха у дома от години, и повече не издържах. Не бях в състояние да реша дали имам нужда от тази подкрепа или не. Мислех си, че ще се справя, защото вярвах, че тези неща са нормални и че може би не правя достатъчно. Но в един момент нещата станаха наистина непоносими. Тази жена ме изслуша внимателно и каза, че не подлежи на обсъждане, че наистина имам проблем. Тя ми даде данни за връзка с ДЦЗП. Обърнах се към ДЦЗП. Обадох им се по телефона и те ми обясних своята процедура... докато чаках, нещата у дома станаха много зле. Една вечер, късно през нощта, позвъних направо на 112, беше много грозна сцена и се намесиха и съседите. Дойде полицейски екип... Взехме някои основни неща и напуснахме къщата. Малко по-късно получих ограничителна заповед... Нещата ескалираха до такава степен, че се страхувах да остана сама у дома без децата. Обадох се на полицията и се включих в програмата на ДЦЗП.“ (6, родител)

Няколко жени разказаха за това как са научили за ДЦЗП в София от уебсайта на Фондация „Асоциация Анимус“.

- a. „Имах проблеми със съпруга си от много време. Той злоупотребяваше с алкохол и това отключваше лоши реакции и промени в личността му. За последните 11 години, в които живеях с него, се бях опитвала поне 10 пъти да го напусна, но тези опити никога не бяха успешни, защото аз винаги мислех, че каквото и да стане, аз ще го подкрепям, че той е бащата на децата ми и че трябва да го нося на гърба си. В един момент започнах да чета за психологическото насилие над жени; съвсем случайно намерих такава литература, защото не бях чувала за това преди. Знаех за физическо насилие, но нямах представа, че съществува психологическо насилие, което може да бъде много по-вредно. И като четях в интернет, попаднах на информация за ДЦЗП. Разгледах уебсайта и прочетох много статии, публикувани на него. Тази литература ме убеди 100%, че трябва да взема мерки и да се свържа с ДЦЗП. След това имах една много тежка случка със съпруга си. От този случай наистина ми светна червена лампичка, че трябва да намеря помощ от вън. Разбирах, че това не може да продължава повече и децата да са свидетели на всички тези конфликти между родителите им. Така започна всичко. Тук ме посъветваха да отида в ОЗД, за да ми направят оценка и да ми дадат официално направление, за да използвам услугите на ДЦЗП. Напуснахме съпруга ми и започнахме да се крием от него... И двете страни ме подкрепяха, защото можете да си представите, че финансово е много трудно за човек в такава ситуация. Не можех да си позволя всички тези разходи.“ (2, родител)

Съгласно данните на ДЦЗП относно направлението/насочванията, **всички от екипа на УНИЦЕФ и 76,2% от родителите са на мнение, че предоставяните от ДЦЗП услуги са допринесли за увеличено търсене на техните услуги, най-вече от родители и членове на общността.** За сравнение, едва 42,9% от заинтересованите страни споделят това мнение, докато 57,1% от заинтересованите страни не знаят дали услугите на ДЦЗП са допринесли за увеличеното търсене на интегрираните услуги на центъра. Тази констатация сочи, че ДЦЗП трябва да положат много повече усилия за повишаване на информираността сред ключовите заинтересовани страни в района, който обслужват, за да ги запознаят със своите услуги и с търсенето на тези услуги от страна на ползвателите. Това може да включва споделяне на информация за това кой издава направлението и стъпките, които могат да се предприемат за даването на направления от различни институции/органи и сектори.

5.2.4. Подобрена междусекторна координация във висшите интереси на детето

В съответствие с очакваните резултати интервенцията на УНИЦЕФ е довела до подобряване на сътрудничеството и координацията между секторите и с различни специалисти (напр, учители, социални работници, полицейски служители, прокурори и съдии) и ключови институции/органи.

Родителите/грижещите се бяха попитани дали ДЦЗП са координирали услугите, от които се е нуждаело детето им. От графика 17 се вижда, че 58,6% от родителите/грижещите се са посочили, че от ДЦЗП са координирали всички услуги, от които децата им са имали нужда. Един родител пояснява: „По време на съдебното ми дело беше поискано тяхното [на ДЦЗП] професионално становище и те изготвиха доклад. Освен това персоналът на ДЦЗП разговаря с местната полиция. Така че нещата са координирани. Служителите на ДЦЗП присъстваха даже по време на съдебния процес. Предполагам, че ще осигурят и координация със съдебния лекар, ако се наложи“ (70, родител).

Графика 17. Родители/грижещи се лица, съобщили, че от ДЦЗП са координирали услугите за техните деца (Бр.=29)

Заинтересованите страни и партньорите бяха помолени да класират по скалата от 1 до 10 (1=не е ефикасно до 10=много ефикасно) доколко ефикасно от ДЦЗП са накарали специалистите от различни сектори да координират дейностите си във висшите интереси на децата, преживели насилие или престъпления. От графика 18 става видно, че **по-голямата част от респондентите са посочили, че ДЦЗП са много ефикасни в това да накарат специалистите от различни сектори да координират своите дейности във висшия интерес на децата**. УНИЦЕФ има малко по-ниска средна оценка — 7,0 по скалата до 10, спрямо партньорите (8,7) и заинтересованите страни (9,4). Заслужава внимание фактът, че заинтересованите страни са дали най-високата средна оценка — 9,4 от 10, което означава, че социалните работници, полицията, съдебните служители, педагозите, здравните работници и общинските органи са най-склонни да отчетат ефикасността на ДЦЗП по отношение на това да ги накарат да работят заедно с цел предприемане на мерки с оглед потребностите на децата, преживели насилие и престъпление.

Графика 18. Ефикасност при координирането на услуги във висшия интерес на децата (Бр.=59)

Респондентите бяха помолени да пояснят защо са избрали дадена оценка за отговора си на въпроса в графика 18. Най-важното е, че респондентите отчитат, че **ДЦЗП са създали добри връзки със специалисти от всички сектори, включително от сферата на образованието, социалните дейности, полицията, прокуратурата и съда, както и с други доставчици на услуги**. Заинтересованите страни и партньорите посочват, че ДЦЗП са създали добри връзки с институциите и специалистите, които работят не само с деца — жертви на насилие, но и по проблеми, свързани с домашно насилие.

Заинтересованите страни посочват, че ДЦЗП „осигуряват по-голямата част от координацията“ (127, 128, 129, заинтересовани страни) и докато ДЦЗП осигуряват добра координация между секторите, „и ние, и те имаме роля в тази координация, тъй като ние [общинските органи] сме органите, които

организиране координационните механизми в институциите, но ДЦЗП са в добра координация със съда, прокурорите и полицията и [ДЦЗП] намират съдебния лекар“ (124, 125, 126, заинтересовани страни). Освен това от ДЦЗП поясняват, че също така „си сътрудничат със служители в юридическите отдели на държавните органи за социално подпомагане, защото те нямат адвокат, така че ние пишем от тяхно име някои документи, необходими за работата им, и те ги подписват“ (141, 142, партньор). От ДЦЗП признават, че въпреки че „ДЦЗП може да служи като свързващо звено, то не може да замени пълната липса на комуникация между институциите“ (101, партньор).

Ефикасността при координацията варира в трите пилотни области, като обаче ДЦЗП са изправени пред пречки и предизвикателства в осигуряването на междуинституционална координация и сътрудничество с цел подкрепа за децата, преживели насилие, и за техните родители/грижещи се. Тези пречки и предизвикателства са разгледани в абзаците по-долу.

Едно от предизвикателствата е, че ДЦЗП не са официален орган и нямат правомощията да свикват координационни механизми; за координационните механизми официално отговарят ОЗД. Предвид това „ДЦЗП правят всичко възможно в рамките на своите правомощия“, за да влияят върху координацията, и „понякога те вършат работата, която се предполага, че трябва да се свърши от ОЗД, защото те се справят отлично с установяване на потребностите, но пък има толкова много партньори, както и роли, които те трябва да изпълняват“ (114, 115, партньори). Предизвикателството е, че ДЦЗП не могат да принуждават прокурорите да се намесят, докато чрез официалния координационен механизъм, свикван от ОЗД, това е възможно. За да се преодолее това предизвикателство, ДЦЗП Шумен е сключил с различните органи в общината споразумение за координационен механизъм. ДЦЗП София е подписал споразумения с правоприлагащите органи и редовно кани полицията на събитията, които организира — например кръгли маси. На практика обаче „насочванията от полицията, прокуратурата и правосъдните органи още ги няма“ (102, 103, партньор).

„Те работят упорито и влагат всички усилия, но не всички институции реагират ефикасно. Постигането на ефикасност не зависи само от тях [ДЦЗП], а и от други институции. Фактът, че ДЦЗП успешно ангажира съдебната система, прокурорите и съдиите, означава, че ефикасно си сътрудничат; без тях няма да има щадящи за децата практики.“ (120,

Друго предизвикателство е това, че правомощията на ДЦЗП са ограничени, защото институциите, с които трябва да се координират, се ръководят по отделните приложения за тях разпоредби. В повечето случаи ДЦЗП имат само правомощие за подаване на сигнали, така че „ако институциите не насочват случаи на ННД към ДЦЗП, те ще са безсилни“ (133, 134, 135, заинтересовани страни). Някои съдии не виждат смисъл в това да се обръщат към организация като ДЦЗП и нямат навика да го правят. От самите институции зависи да решат дали ще се координират с ДЦЗП или не по случаите с деца — жертви на насилие и престъпления. Тъй като няма законодателство, в което изрично се посочва, че ДЦЗП се признават за регулиран от държавата доставчик на услуги, техните координационни правомощия са ограничени.

„Координацията е трудна, когато говорим за междуинституционална координация в България, защото всяка институция приема функционалните си отговорности по определен начин. [С други думи], „свършваме си нашата роля и след това отговорността е ваша“, така че случаят се разглежда на парче.“ (165)

На последно място, ДЦЗП нямат необходимите правомощия, за да координират междуинституционалните ответни мерки в подкрепа на децата и семействата. Така например някои полицейски и съдебни служители отчитат, че чрез използването на „сините стаи“ се избягва повторна виктимизация на децата, преживели насилие и престъпления; други полицейски и съдебни служители обаче се колебаят да използват „сините стаи“ и да прилагат щадящи за децата практики за изслушване. Полицейските и съдебните служители имат възможност да използват „сините стаи“, но по закон не са задължени да го правят. Много респонденти отчитат, че има потенциал за подобрене, що се отнася до ефикасността на ДЦЗП в това да накарат специалистите от различните сектори и агенции да координират дейностите си във висшия интерес на децата.

5.2.5. ДЦЗП отговарят на нуждите на децата и семействата

Респондентите бяха помолени да класират по скалата от 1 до 10 (1=Не е ефикасно до 10=Много ефикасно) доколко ефикасно ДЦЗП отговарят на нуждите на децата и семействата, включително на уязвимите и маргинализираните деца. От графика 19 става видно, че **по-голямата част от респондентите са посочили, че ДЦЗП са много ефикасни по отношение на това да отговарят на потребностите на децата и семействата, включително на уязвимите и маргинализираните деца.** От УНИЦЕФ дават малко по-ниска средна оценка (7,0) спрямо партньорите и заинтересованите страни (те дават средна оценка 9,0 по 10-балната скала); въпреки това УНИЦЕФ посочват, че ДЦЗП са много важни за областите, в които работят.

Важна е възможността на ДЦЗП да предоставят безплатна психологическа подкрепа, правни и мобилни услуги на уязвими деца и семейства в маргинализирани общности. Служителите на ДЦЗП поясняват, че *„понякога потребителите живеят в бедност и не могат да дойдат до областния център, така че ние ходим при тях и им помагаме, защото тези потребители са лишени до крайна степен от ресурси.“* Същият респондент споделя мнението, че *бедността не бива да лишава когото и да било от възможността да се възстанови от насилие“* (152, 153, 154, партньори).

Графика 19. Ефикасно откликване на нуждите на децата и семействата от страна на ДЦЗП (Бр.=57)

Забележка: 1=Не е ефикасно до 10=Много ефикасно

От УНИЦЕФ са осигурили финанси за закупуване на автомобил и гориво за ДЦЗП за предоставяне на мобилни услуги. Тъй като ДЦЗП са мобилни, те могат също така „да взимат деца от отдалечени места и да ги завеждат в „сините стаи“, така че да бъдат разпитани в щадяща среда“ (152, 153, 154, заинтересовани страни). В някои случаи служителите на ДЦЗП изминават големи разстояния, до 100 км, за да взимат деца и да ги превозват за съдебни дела. Един родител пояснява: „Те дойдоха заедно с ОЗД у дома, за да се запознаят с децата. Предложиха подкрепа и аз приех. Дори ни придружиха до съда и не ни оставиха сами с насилника“ (67, родител).

Въпреки мобилните услуги на терен ДЦЗП все още срещат известни предизвикателства във връзка с предоставянето на услуги на деца и семейства в селски и отдалечени райони Един респондент пояснява:

„В маргинализираните общности родителите често не са в състояние да защитят или представляват децата си добре пред съдебния лекар, полицията и съда; когато с тези родители се свържат от полицията или прокуратурата, те се паникьосват. За семействата е много полезно да получат правна консултация; те не могат да си позволят адвокат, който да им обясни всички подробности по едно съдебно производство, но те могат да разчитат на нас да им помогнем с това по всяко време... Всичко това се прави във висшите интереси на децата. (118, 119, Заинтересовани страни)

- а. „Най-отдалеченият район е на 100 км от Монтана и полагаме всички усилия да достигнем до най-уязвимите и маргинализирани групи, за да им предоставим услуги, но във връзка с ефикасността на способността ни да предоставяме качество, не мога да кажа, че сме в състояние да предоставим пълното качество като тук в центъра... Тук в центъра ние предоставяме консултации и терапия в собствените ни помещения, но на терен трябва да изведем детето извън средата, което означава извън селото.“ (152, представител на заинтересована страна)

Наред с това от заинтересованите страни споделят, че ДЦЗП „правят всичко по силите си да подкрепят децата, независимо от етническия произход“ (120, представител на заинтересована страна). Представителят на заинтересованата страна пояснява: „Когато се подаде сигнал на горещата линия, че дете от ромски произход е било подложено на насилие, понякога става така, че именно ДЦЗП отиват на място и започват необходимата координация и подкрепа за семейството (144, 145, 146, представител на заинтересована страна). Въпреки че ДЦЗП могат да предоставят повечето мобилни услуги и превозачи, от местните доставчици на услуги посочват като пречка факта, че ДЦЗП нямат служители от ромски или турски произход, които могат да общуват пряко с тези общности.

СЛУЧАЙ ОТ ПРАКТИКАТА : ИЗНАСИЛЕНО МОМИЧЕ ОТ РОМСКИ ПРОИЗХОД

Едно момиче от ромски произход в юношеска възраст е изнасилено и от ДЦЗП успяват да предоставят пълни услуги, за да ѝ помогнат да преодолее негативното отношение към нея от страна на специалистите в различните професионални области, включително от страна на съдебните служители. Това негативно отношение на специалистите към момичето се основава на убеждението, че тя се опитва да манипулира системата, че се опитва да има сексуален контакт и че става дума за провален брак. Заради това негативно отношение на съдебните служители те не желаят да разпитат момичето по щадящ начин и твърдят, че тя е достатъчно голяма, за да бъде разпитана в съдебната зала. От ДЦЗП успяват да документират, че момичето е жертва на изнасилване (сексуално насилие) и да ѝ осигурят щадящ разпит. В общия случай обаче от ДЦЗП посочват, че случаите с бедни и маргинализирани жертви често са изключително сложни и изискват по-целенасочен подход и повече ресурси. В случая с ромското момиче, което е било изнасилено, от ДЦЗП е трябвало да използват не само собствени ресурси, но и да намерят външни ресурси, за да предоставят на момичето психологическа подкрепа, консултации и правна помощ. За да осигурят на момичето пълна подкрепа, са били необходими значителни усилия и енергия от страна на ДЦЗП.

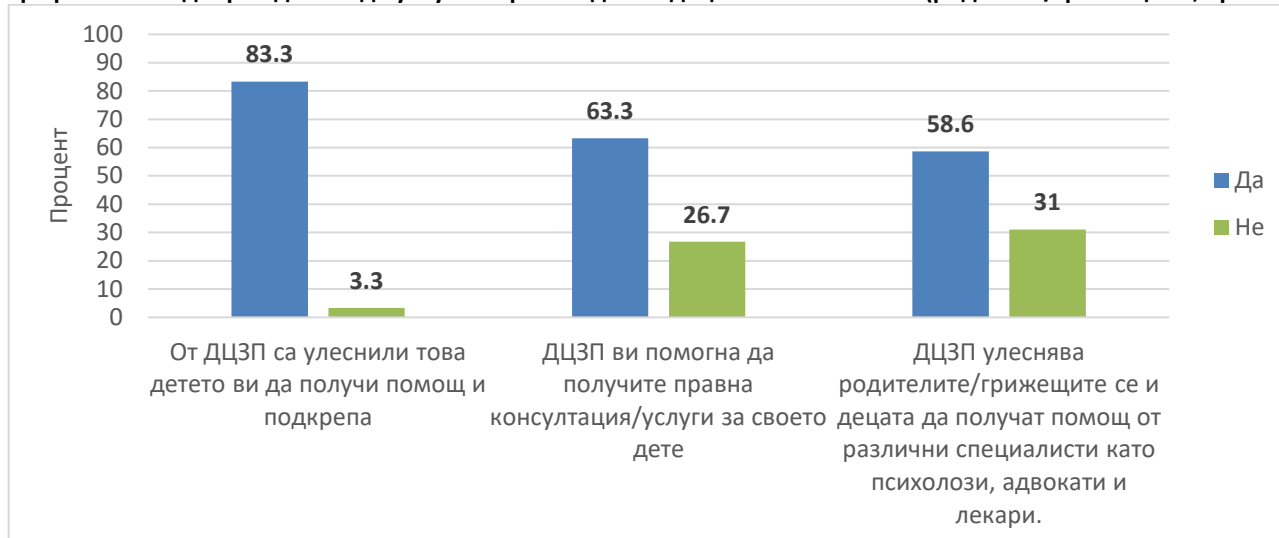
На графика 20 е показано, че **83,3% от родителите/грижещите се са посочили, че ДЦЗП са улеснили това детето им да получи помощ и подкрепа**. Децата в много случаи получават психологическа подкрепа ежеседмично (по един час седмично). С напредъка в тяхното възстановяване честотата на посещенията им в ДЦЗП намалява. Много родители/грижещи се също получават психологическа помощ, отделно от децата си. Едно дете споделя:

а. „Започнах да идвам тук два пъти в седмицата. Имах една среща с психолог и една — с терапевт... Това продължи цяла година, докато първото ми официално направление приключи. [След това] не идвах 3-4 месеца, докато направлението ми не беше подновено. Сега имам около един час на седмица, само с терапевт,“ (30 дете)

По-конкретно, **63,3% от родителите/грижещите се посочват, че ДЦЗП са им помогнали да получат правни услуги за децата си, а 58,6% — че ДЦЗП са улеснили достъпа им до подкрепа от различни специалисти като психолози, адвокати и лекари**. Някои деца (28,6%) са наясно, че ДЦЗП са им помогнали да получат правни услуги, но 19% от децата не знаят. Някои родители/грижещи се са имали адвокат, преди да се обърнат към услугите на ДЦЗП, поради което не са получили правни услуги от ДЦЗП.

„Казаха ми за „синята стая“ и че мога да бъда изслушан(а) в нея, но съдът реши, че съм голям човек и мога да се справя с изслушване направо в съдебната зала... Бях сам(а) там [в съда] и не познавах никого... Разтревожих се още повече, защото за пръв път ме разпитваха толкова сериозно.“ (20, дете)

Графика 20. Подобрен достъп до услуги и правосъдие за децата и семействата (родители/грижещи се, бр.=30)

Изразена бе загриженост, че понякога социалните работници на ДЦЗП предоставят на родителите/грижещите се правни услуги, въпреки че не са юристи. Освен това децата не винаги са били придружавани от адвокат на ДЦЗП, когато са давали показания в съда. Едно дете споделя, че първият път, когато е давало показания в съда, „бях малко стреснат(а), но следващите пъти бях просто уморен(а). Не исках да ходя отново и да говоря с някои хора... Бях малко разочарован(а), защото не исках да ходя и да отговарям на едни и същи неща. Другите два пъти бях добре, просто си казвах, че трябва да го направя и после ще се прибера у дома.“ (33, дете).

Много деца споделят, че не им е дадена възможност да използват „синята стая“, за да дадат показания. Това не е непременно по вина на ДЦЗП; ако обаче по-рано в хода на разследването и завеждането на делото по даден случай са били предоставени правни услуги, е можело да се подsigури ползване на „синята стая“ към ДЦЗП от страна на полицията и съда за провеждане на щадящо изслушване.

От графика 21 става ясно, че **96,7% от родителите/грижещите се и 68,8% от децата посочват, че не са имали трудности за получаването на услуги от ДЦЗП**. Едва 25,0% от децата посочват, че са имали известни трудности при достъпа до услуги от ДЦЗП, но най-често те са били свързани с проблеми, касаещи получаването на направление от ОЗД и достъп до транспорт.

а. „Беше обяснено, че няма да мога да се справя финансово с всички разходи. Бяха ме регистрирали в ОЗД и да получавам тази терапия като социална услуга, така че нямаше никакви проблеми да ползвам услугите. След като завърших този цикъл на услугите, ще мина отново чрез социалното подпомагане, за да могат да ми осигурят ново държавно социално направление, за да ме включат в друга услуга за по-леки случаи, по които работят ДЦЗП. Надявам се, че всичко ще мине добре.“ (2, родител)

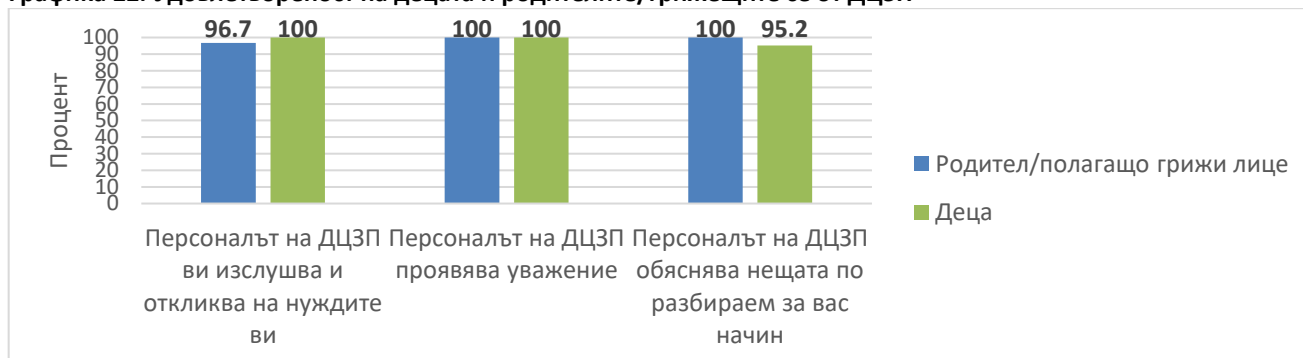
Графика 21. Трудности при достъпа до услуги в ДЦЗП (N=46)

5.2.6. Удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП

От графика 22 става видно, че **децата и родителите/грижещите се са много удовлетворени от персонала на ДЦЗП**. Почти всички деца и родители/грижещи смятат, че служителите на ДЦЗП са ги изслушали и са откликнали на потребностите им, проявявали са уважение и са обяснявали нещата **разбираемо**. Един родител разказва: „Понякога им казвам, че не разбирам нещо, и те ми го обясняват по-просто“ (27). Друг родител споделя подобни впечатления: „Те ми задават много въпроси, за да са сигурни, че не съм пропуснала нищо“ (75).

Графика 22. Удовлетвореност на децата и родителите/грижещите се от ДЦЗП

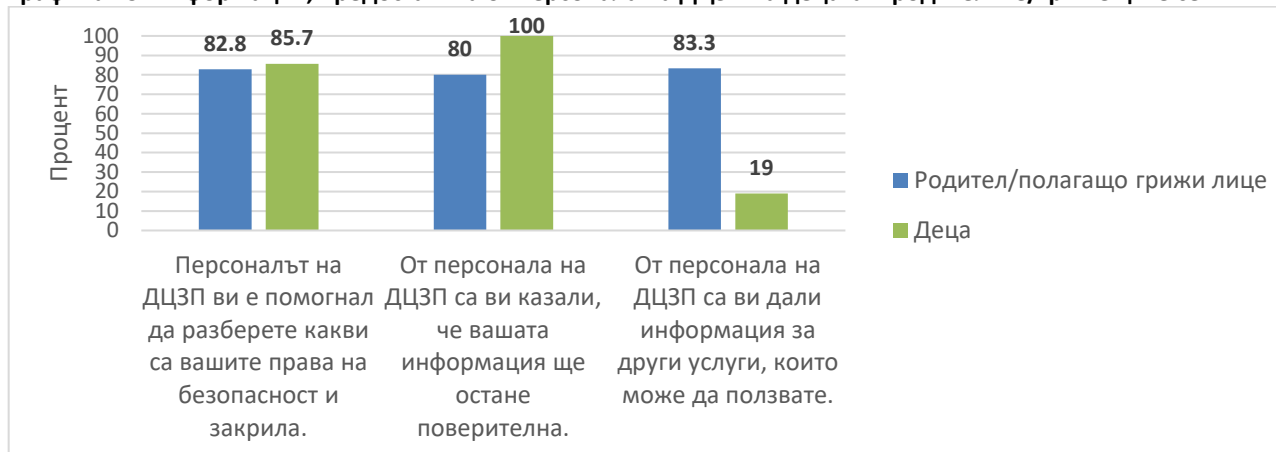

Забележка: 14,3% (бр.=3) деца не знаят дали персонала на ДЦЗП им е помогнал да разберат какви са техните права на безопасност и закрила.

Както е показано на графика 23, **85,7% от децата и 82,8% от родителите/грижещите се са посочили, че персоналът на ДЦЗП им е помогнал да разберат какви са техните права на безопасност и закрила, а 85,7% от децата споделят, че персоналът в ДЦЗП им е обяснил, че те не са виновни за това, което им се е случило. Всички деца и 80% от родителите/грижещите се също посочват, че персоналът на ДЦЗП им е казал, че тяхната информация ще бъде запазена поверителна и конфиденциална.** Един родител споделя: „Да, те го повтарят в началото на всяка среща, но също така зная това от опит. Не само го казват, но е истина“ (4).

Сред родителите/грижещите се 83% посочват, че персоналът на ДЦЗП им е предоставил информация за услугите, които могат да ползват, и по-специално правни и психологически услуги (графика 23). Един родител споделя: „Още от първата среща обсъдихме, че мога да използвам адвокат, ако имам нужда от закрила за нея [дъщерята]. Освен това мога да поискам помощ, когато търся дом“ (27).

Графика 23. Информация, предоставяна от персонала на ДЦЗП на децата и родителите/грижещите се

Забележка: 33,3% (бр.=7) от децата не знаят дали персоналът им е дал информация за други услуги, които могат да ползват.

Родителите/грижещите се и децата бяха помолени да класират по скалата от 1 до 10 (1=няма вероятност до 10=има голяма вероятност) каква вероятност има да препоръчат ДЦЗП на други родители и деца. На графика 24 е показано, че **по-голямата част от респондентите посочват, че има голяма вероятност да препоръчат ДЦЗП на други родители и деца.** Родителите/грижещите се дават средна оценка 9,9, а децата — 9,4 по 10-бална скала. Един родител пояснява: „Бих ги препоръчала със сигурност — те са отлични специалисти. Няма каквато и да било друга услуга; те са единствената услуга“ (12). Друг родител добавя подобни думи: „Лично на мен ми помогнаха много и ако имам приятелка в същото положение, със сигурност ще ѝ препоръчам да дойде тук“ (63).

От таблица 7 става видно, че **83,3% от родителите/грижещите се и 85,7% от децата посочват, че местоположението на ДЦЗП е добро и леснодостъпно, най-вече защото се намира в центъра на съответния град.** Някои родители и деца са имали затруднения с транспорта до ДЦЗП. Един родител споделя: „Пътувам с личен автомобил и синът ми ни превозва до тук. Няма проблем. Може да имаме трудности, когато той започне работа, когато няма да може да ни кара до тук. Но ще намеря решение и други начини да пътувам. Разписанието на влака не е много удобно“ (29, родител). В София някои хора, преживели домашно насилие, са благодарни за това, че ДЦЗП е скрито място. Един човек, преживял домашно насилие, споделя:

Графика 24. Препоръка за ДЦЗП на други

Забележка: 1=Няма вероятност до 10=Има голяма вероятност

а. „Тук е хубаво, защото мястото е тайно. Мога да идвам тук без помощ. В центъра на София е, но има много улици, много входи и врати, от които може да се мине, без да трябва постоянно да се обръщаш дали не те следят. През тези два месеца идвам всеки път по различна улица и се прибирам по различна. Никога не използвам един и същи маршрут два пъти, за да дойда тук.“ (9, родител)

От таблица 7 става ясно също, че **90,5% от децата и 83,3% от родителите/грижещите се посочват, че работното време на ДЦЗП е добро. Родителите и децата са доволни, че не се е налагало да чакат, за да се срещнат с член на персонала след пристигането си в ДЦЗП.**

Само 53,6% от родителите/грижещите се и 9,5% от децата посочват, че биха искали промени или подобрения в ДЦЗП. Обикновено децата не очакват промени в ДЦЗП, защото ги възприемат като безопасно място. Исканите промени са за наемане на повече персонал, особено специалисти, „за да има по-лесен достъп за повече хора“ (51, родител). Друг родител споделя подобно мнение: „Може би трябва да има повече специалисти като тях, за да могат да помагат на повече хора. Животът е много труден и има много хора в беда. Обществото има нужда от тази услуга. Може би държавата, общината трябва да обръща повече внимание на помещенията и съоръженията. Така че да има може би още едно-две такива места“ (69). Някои родители споделят: „групова терапия за родители и деца, поотделно“ (3).

Таблица 7. Удовлетвореност на децата и родителите от ДЦЗП						
	Родител/полагащо грижи лице		Децата		Общо	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Местоположението на ДЦЗП е добро и лесно се стига до него	25	83,3	18	85,7	43	84,3
Работното време на ДЦЗП е удобно за вас	25	83,3	19	90,5	44	86,3
Биха искали да видят промени или подобрения в ДЦЗП	15	53,6 ^г	2	9,5 ^а	17	34,7

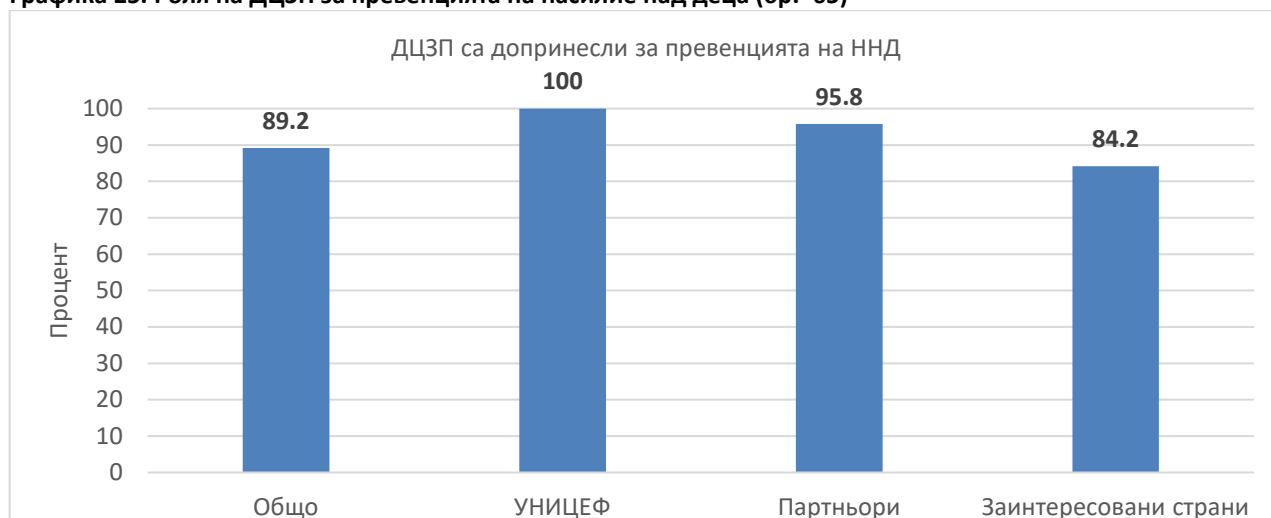
5.2.7. Предотвратяване на насилието над деца (ННД)

ДЦЗП са оказали подкрепа за превенцията на ННД чрез информационни дейности в училищата и чрез медийни прояви. Тези осведомителни дейности са довели до повишаване на броя на клиентите без направление и на направленията от други доставчици на услуги, съдебни служители и училищен персонал. Тези усилия са допринесли за превенцията на ННД, в това число повторната виктимизация на децата жертви.

От графика 25 става ясно, че **89,2% от респондентите посочват, че ДЦЗП са допринесли за превенцията на ННД.** Показателно е, че 84,2% от местните и националните заинтересовани страни посочват, че ДЦЗП са допринесли за превенцията на ННД; 10,5% не знаят. Всеки от различните ДЦЗП е провел „няколко обучения в училище по проблемите с агресията и насилието“; освен това, когато има конфликти и сбивания между деца, персоналет на училището се обажда и иска помощ от ДЦЗП за овладяване на положението и справяне с проблема.“ (158, представител на заинтересована страна)

В заложените задачи на ДЦЗП е включена превенцията на насилието и особено предотвратяване излагането на децата на опасност от още престъпления и виктимизация в бъдеще. Задачата за превенция на насилието се изпълнява чрез предоставяне на интегрирани услуги и достъп до правосъдие за децата. Превенцията се засилва допълнително, когато полицейските и съдебните органи помагат с подготовката на децата за участието им в съдебни производства, като „водят децата до съда, показват им съдебните зали и им обясняват какво представлява съдебното дело (111, 112, 113, партньори).

Графика 25. Роля на ДЦЗП за превенцията на насилие над деца (бр.=65)

Забележка: 10,5% (бр.=4) от заинтересованите страни не знаят

Заинтересованите страни отчитат важната роля както на УНИЦЕФ, така и на самите ДЦЗП по отношение на подкрепянето на политики за закрила на детето, включително за превенция на насилието и подкрепа за децата — жертви на насилие, чрез предоставяне на интегрирани услуги. Това включва разработването на Закона за социалните услуги, който е приет, но все още не е влязъл в сила. Законът за социалните услуги е от критично значение, тъй като предвижда интегрираните социални услуги като подход, както и финансиране за доставчиците на интегрирани социални услуги, каквито са ДЦЗП.

5.2.8. Ефикасност на дейностите за укрепване на капацитета на персонала в ДЦЗП

Партньорите на УНИЦЕФ — неправителствените организации ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ — са отговоряли за разработването и предоставянето на въвеждащи обучения и обучения за изграждане на капацитета на персонала на ДЦЗП. Както ИСДП, така и Фондация „Асоциация Анимус“ са специализирани в своите експертни области. ИСДП има опит в провеждането на обучения за полицейски и съдебни органи относно щадящите практики за изслушване на деца в „сини стаи“, а Фондация „Асоциация Анимус“ — в провеждането на обучения на персонал по проблемите на домашното насилие, както и по психотерапията и застъпничество за жертвите.

И ИСДП, и Фондация „Асоциация Анимус“ са разработили въвеждащи обучения, проведени сред персонала на ДЦЗП през първата година след реализирането на програмата. Част от обученията включват темите за интегрирания подход и неговия механизъм на работа, щадящи разпити в „сини стаи“, работа с деца — жертви на насилие, и когнитивно-поведенческа терапия за преодоляване на травми. Един от партньорите споделя:

- а. „Винаги сме се опитвали да развием специализирани експерти в областта на насилието и престъпността. Постоянно се опитваме да подобряваме компетентността на персонала. Когато започнахме, трябваше да покажем на съществуващите социални услуги в района, че нашата дейност е по-добра, и да ги убедим защо трябва да насочват към нас. През първата година проведените обучения бяха с продължителност 100-120 часа, включително с международни специалисти. На следващата година бяха 50-60 часа и провеждаме супервизия поне веднъж в месеца или веднъж на две седмици, ако не и по-често... След всяко обучение ние проследяваме прилагането на споделените знания на практика. Миналата година проследихме приложението на подхода за устойчивост; проведохме интервюта и направихме фокус групи с родители. Въз основа на тези последващи дейности смятаме, че нашите усилия в областта на преодоляването на травмата и провеждането на щадящи за децата разпити са ефикасни. Нашите обучения в областта на застъпничеството предстои да се доразвият.“ (102, 103, партньори)

Предизвикателство за ДЦЗП е, че ресурсите за обучение са ограничени; затова ДЦЗП „се опитват да инвестират в собствения си принос към развитието на персонала“ (101, партньор). Старшите служители с опит провеждат спорадични семинари за останалия персонал, както и седмични методически срещи, на които екипът на ДЦЗП се събира за лекции по определени теми. Персоналът на ДЦЗП извършва също прегледи на казуси, на които се обсъждат подробности по конкретни случаи и протоколи с клинични психолози. Служителите на ДЦЗП инвестират и лично в обученията за повишаване на квалификацията. Някои служители на ДЦЗП са обучени да работят с родители — извършители на насилие.

След няколко години работа в ДЦЗП Монтана се наблюдава сериозно текучество на кадри отчасти заради претоварване на персонала. Новоназначените служители не са получили същото въвеждащо обучение, предоставено през първата година от реализацията на програмата. За тези притеснения споделя персоналът на ДЦЗП, тъй като според тях те нямат опит и експертни познания да работят с деца — жертви на насилие, и да им помагат да се възстановят. Отговорността за провеждането на тези въвеждащи обучение е на партньорите на УНИЦЕФ.

От УНИЦЕФ посочват, че е от изключително значение партньорите по изпълнението да следят за това новопостъпилият персонал задължително да преминава минимален набор от учебни модули, преди да започне работа с деца и семейства, както и ДЦЗП да разполагат с официална програма за изграждане на капацитета, в която служителите им да участват всяка година. Предизвикателството се изразява в това, че всеки ДЦЗП има различна програма, план и дейности; затова те провеждат различни обучения за изграждане на капацитет. Един респондент споделя: „Може би това е слабост, защото някои служители на ДЦЗП са обучени по определени видове психотерапия, а други не са преминали през това конкретно обучение; предоставянето на подходящо обучение зависи от оценката на нуждите на персонала“ (110).

*„Благодарение на седмичните срещи на екипа вътрешният ни екип може да обмени мнения, чрез обученията в областта на терапията разширяваме професионалния си инструментариум и лабораториите за разглеждане на казуси подобряват работата и планирането ни по отделните случаи. Тези лаборатории за казуси подобряват институционалното сътрудничество; те свързват специалистите и са възможност да обменим мнения и опит.“
(116, 177, партньори)*

5.2.9. Фактори, допринасящи за ефикасността и успеха на ДЦЗП

На въпроса кои фактори са допринесли за успеха и ефикасността на ДЦЗП, респондентите посочват **експертния опит и професионализма на персонала на ДЦЗП**. Както бе споменато, **партниращите си с УНИЦЕФ НПО — ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ — са утвърдили се организации и уважавани доставчици на услуги с експертен опит в областта на ННД, домашното насилие, застъпничеството за жертви и достъпа до правосъдие; затова те са много подходящи да управляват ДЦЗП**. Тези НПО имат капацитет, добро име и партньорства с местните общини, доставчиците на услуги, полицията и правосъдните органи, които биха били от помощ за интервенцията на УНИЦЕФ.

а. „Много важен фактор е, че всички в екипа ни имат предишен опит... Когато ДЦЗП беше създаден, нашият екип вече беше познат сред други институции, те ни познаваха като специалисти, заради нашите връзки с други институции. Така че вече имахме стабилна основа... Вече бяхме познати, но е важно, че заинтересованите институции имат положително отношение към сътрудничеството, поддържането на добро сътрудничество, тази благоприятна среда на сътрудничество ни помага... Друг важен фактор е високият професионален капацитет на екипа, като ние продължаваме да го укрепваме чрез обучения. Високият професионален капацитет вдъхва на партньорите ни увереност да ни използват отново и отново.“ (111, 112, 113, партньори)

Друг решаващ фактор за ефикасността и постиженията на ДЦЗП са техните интердисциплинарни екипи с висока професионална квалификация и богат експертен опит.

Наред с това представителите на заинтересованите страни споделят: „техният своевременен отговор и фактът, че са изключително мотивирани и отдадени... влагат максимални усилия“ (127, 128, 129, заинтересовани страни). Други представители на заинтересовани страни споделят подобни впечатления: „Чувала съм отзиви от външни страни и те приемат персонала на ДЦЗП за хора, които винаги са усмихнати и готови да помогнат, които те карат да се почувстваш спокойно. Те винаги се трогват и търсят решение; никога не се предават“ (131, 132, заинтересовани страни). От УНИЦЕФ твърдят, че специализираните обучения, провеждани редовно сред персонала на ДЦЗП през годините, е допринесъл за подобряването на професионалната квалификация и експертен опит на персонала на ДЦЗП.

„Най-важният фактор са техните човешки ресурси — хората, които работят там са не просто специалисти, но също така имат необходимото отношение към децата с тези проблеми, както и фактът, че те постигат успех и си сътрудничат със съответните структури.“ (162, 163, заинтересовани страни)

Отчита се също така, че ДЦЗП „разполагат с добро финансиране, а доброто финансиране определено е фактор за успех във всяка област“ (144, 145, 146, заинтересовани страни). Представителите на заинтересованите страни посочват че, тъй като ДЦЗП разполагат с достатъчно финансиране, те са в състояние да предложат мобилни услуги на уязвими деца и семейства.

5.3. Въздействие

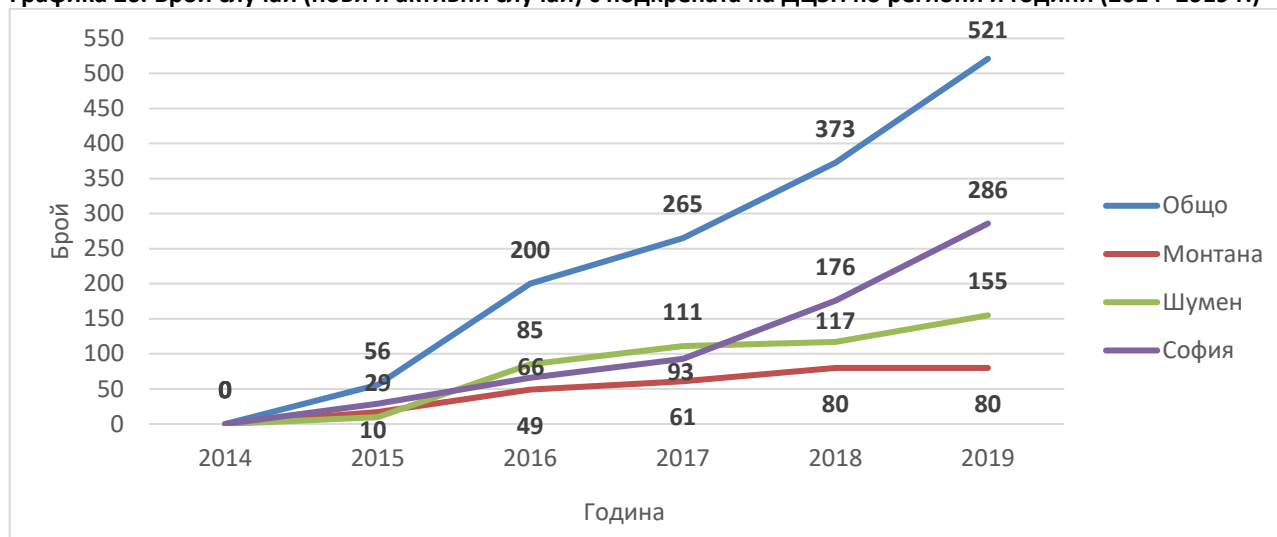
В центъра на оценъчните въпроси относно въздействието е степента, до която програмата е генерирала или се очаква да генерира значителен благоприятен или неблагоприятен, предвиден или непредвиден ефект на по-високо ниво. Констатациите, свързани с критерия въздействие, са групирани в четири раздела: 1) повишено търсене на интегрираните услуги на ДЦЗП; 2) принос на ДЦЗП за дългосрочна положителна промяна за децата и родителите; 3) въздействие на услугите на ДЦЗП за психологическа и терапевтична подкрепа; 4) въздействие на правните услуги на ДЦЗП; и 5) значение на ДЦЗП за децата и родителите/грижещите.

5.3.1. Повишаване на търсенето на интегрираните услуги на ДЦЗП

През последните пет години има **повишено търсене на интегрираните услуги на ДЦЗП**. На графика 26 е представен годишният брой случаи (нови и активни), по които е предоставена помощ от ДЦЗП в трите пилотни области. От данните става ясно, че **броят на случаите, обработени от ДЦЗП, стабилно е нараснал от 2015 г. до 2019 г.** Този траен ръст се наблюдава във всеки от ДЦЗП, но е по-изразен в София. В таблица 8 е показана процентната промяна в броя на случаите, обработени от ДЦЗП на годишна база.

Таблица 8. Процентна промяна на случаите, в които ДЦЗП са оказали подкрепа		
Година	Общ брой случаи	% на промяна от предходната година
2015 г.	56	
2016 г.	200	+257,1%
2017 г.	265	+32,5%
2018 г.	373	+40,8%
2019 г.	521	+397,7%

Графика 26. Брой случаи (нови и активни случаи) с подкрепата на ДЦЗП по региони и години (2014–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

Нарастването на търсенето на услуги се изразява в повишения брой на самозаявилите се ползватели и на случаите, насочени от други органи, както се вижда от графика 14. Един респондент споделя: „Това личи особено много сред местната общност; хората започват директно да ходят в ДЦЗП, без да идват в ОЗД, което означава, че той [ДЦЗП] е видим и разпознаваем“ (149, 150, представител на заинтересована страна). Друг представител на заинтересована страна споделя: „Фактът, че техните услуги са безплатни, увеличава търсенето; вероятно това е най-важното нещо“ (136, 137, представител на заинтересована страна).

„Мисля, че търсенето е налице, но не се отчита от общността по различни причини. Срамно е да се говори за психични проблеми за човек от семейството. Не знаете за съществуването на място, така че и не питате, защото така ще се изложите. Да, търсенето се е увеличило от наша гледна точка.“ (143, партньор)

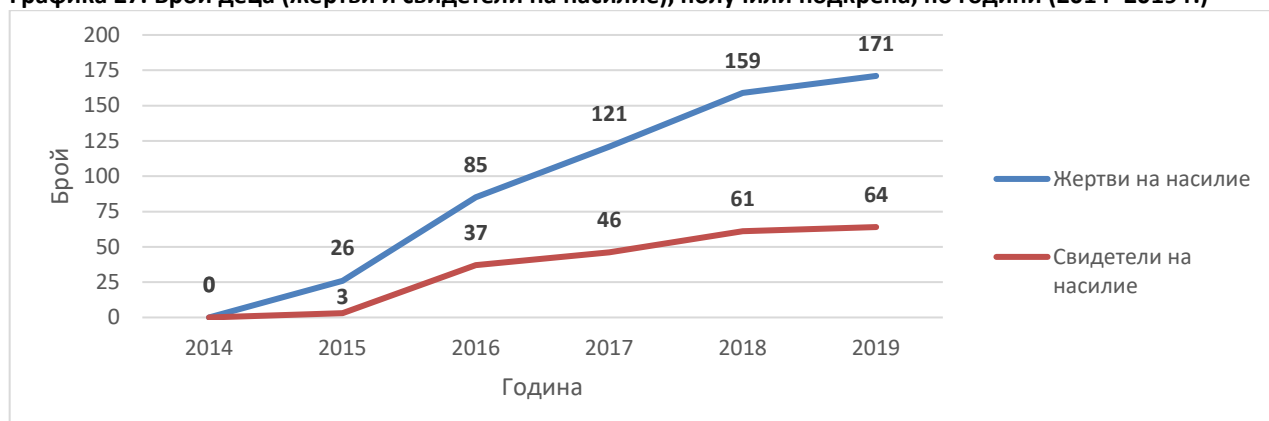
Партньорите посочват, че нарастването на търсенето на услугите често е свързано с осведомителни кампании и отразяване на дейността на ДЦЗП в медиите, както и с доказаните ползи от интегрирания подход към предоставянето на услуги. Един респондент пояснява:

а. „В сравнение с началото търсенето наистина се е повишило. Мога да дам пример — миналата седмица от местна медия ме интервюираха и няколко души дойдоха без направление още на следващия ден. Отразяването в медиите доведе до нарастване на търсенето. Имаме добро отразяване в местните медии, присъстваме в местната телевизия и радио, както и онлайн. Когато дойдат хора без направление, ги питам как знаят за нас и жените обикновено казват, че знаят за нас от предишен ползвател — жена или друго дете. Понякога към нас ги насочват от други услуги.“ (111, 112, 113, партньор)

През 2019 г. ДЦЗП е подкрепял деца и родители, възстановяващи се от емоционално, физическо и сексуално насилие и от липса на грижи. По-голямата част от всичките 154 нови случая са били свързани с домашно насилие (74%) и малка част — с тормоз в училище (7%), трафик на хора (5%) и други форми на ННД (14%).

На графика 27 е показан броят на децата — жертви и свидетели на насилие, обслужени от ДЦЗП от 2015 г. до 2019 г. ДЦЗП предоставят услуги както на деца — жертви на насилие, така и на деца — свидетели на насилие, но тенденцията е жертвите да са три пъти повече от свидетелите. Броят на децата — жертви и свидетели на насилие, обслужени от ДЦЗП, плавно е нараснал през периода 2015–2019 г.

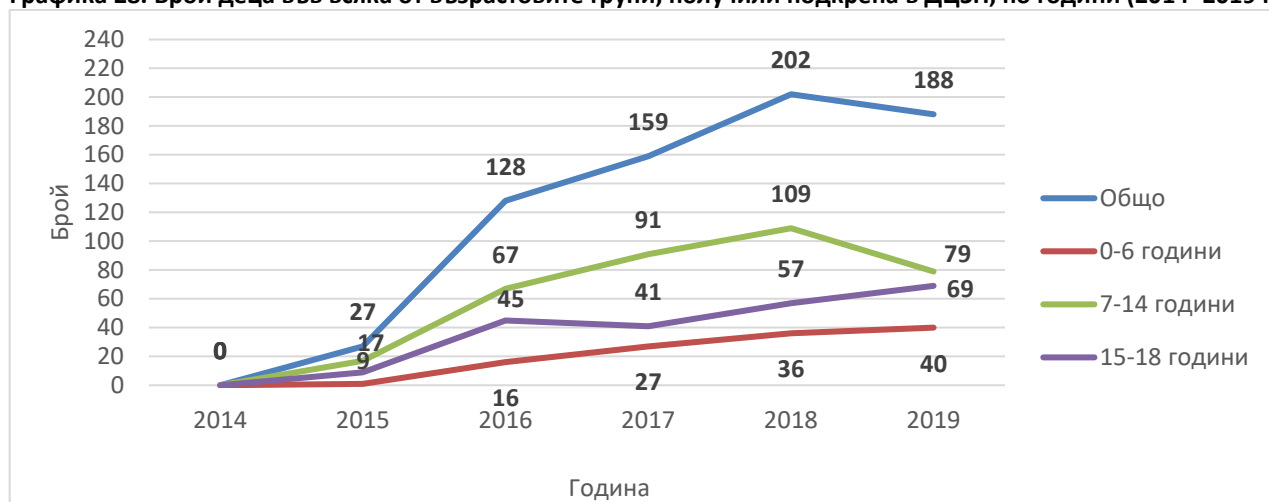
Графика 27. Брой деца (жертви и свидетели на насилие), получили подкрепа, по години (2014–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

На графика 28 е показан броят на децата, получили подкрепа от ДЦЗП, по възрастови групи за периода 2015–2019 г. Наблюдава се постоянно увеличаване на броя деца във всяка възрастова група от 2015 г. до 2018 г. с единственото изключение, че броят деца на възраст 7–14 год. е намалял през 2019 г. Намалението може отчасти да се обясни с факта, че през 2019 г. възрастовите групи са променени. От 2015 г. до 2018 г. възрастовите групи са: 0–6 години, 7–14 години и 14–18 години, като две от категориите частично се припокриват, тъй като и двете обхващат децата на възраст 14 години (7–14 години и 14–18 години). През 2019 г. възрастовите групи са променени на: 0–3 години, 3–6 години, 7–10 години, 10–14 години, 15–18 години. При тази разбивка възрастта 14 години изрично е изключена от възрастовата група 15–18 години, но пак възникват проблеми поради дублирането на други възрасти (а именно 3 години и 10 години). За да се избегне дублирането на възрасти, е най-добре децата да се групират по възрастови групи от по 3 години: 0–3 години; 4–6 години; 7–10 години; 11–14 години; 15–18 години. Така би бил решен проблемът с дублирането на възрасти. Той е нежелателен, тъй като поражда непоследователност при отреждането на възрастова група на децата, чиято възраст е включена в две различни групи. Например 3-годишно дете може да бъде записано във възрастова група 0–3 години или 3–6 години по усмотрение на този, който събира данните.

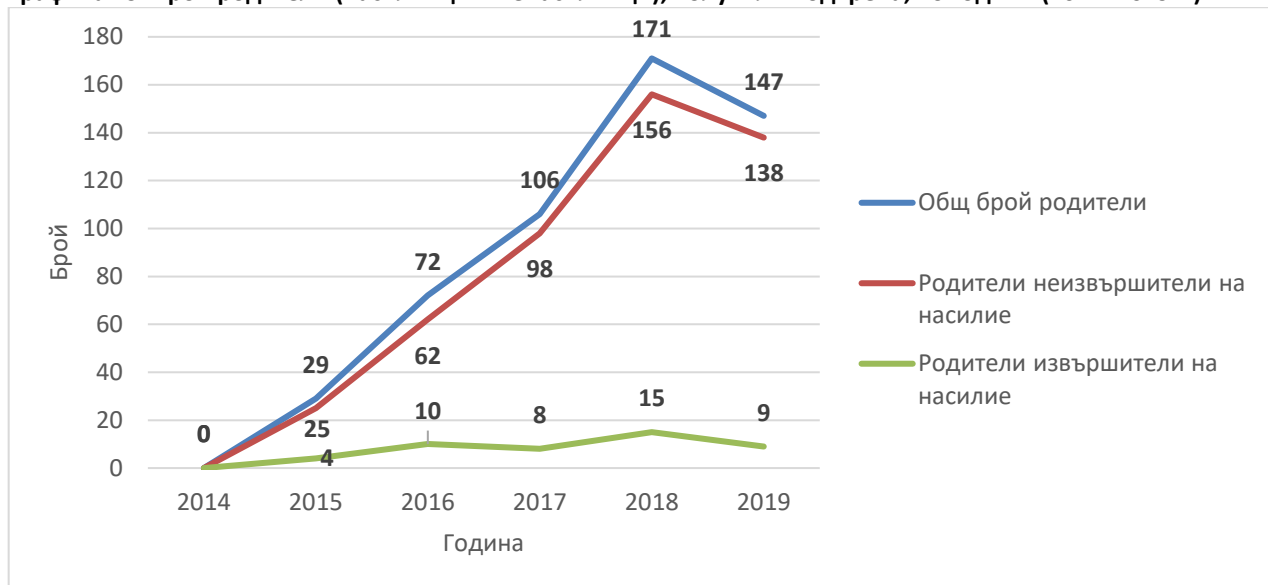
Графика 28. Брой деца във всяка от възрастовите групи, получили подкрепа в ДЦЗП, по години (2014–2019 г.)

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

На графика 29 е показан броят на родителите, ползвали услугите на ДЦЗП от 2015 г. до 2019 г., включително родители извършители на насилие и родители, които не са извършители на насилието; много от родителите от втората категория са майки — жертви на домашно насилие. **От данните става ясно, че най-често ДЦЗП работят с родители, които не са извършители на насилие, но все пак се работи и с малък брой родители насилници.** Тенденцията през петгодишния период, обхващащ от 2015 г. до 2019 г., е с родители извършители на насилие да работят най-вече ДЦЗП в Шумен и София; ДЦЗП в Монтана е работил само с един родител насилник.

Графика 29. Брой родители (насилници и ненасилници), получили подкрепа, по години (2014–2019 г.)

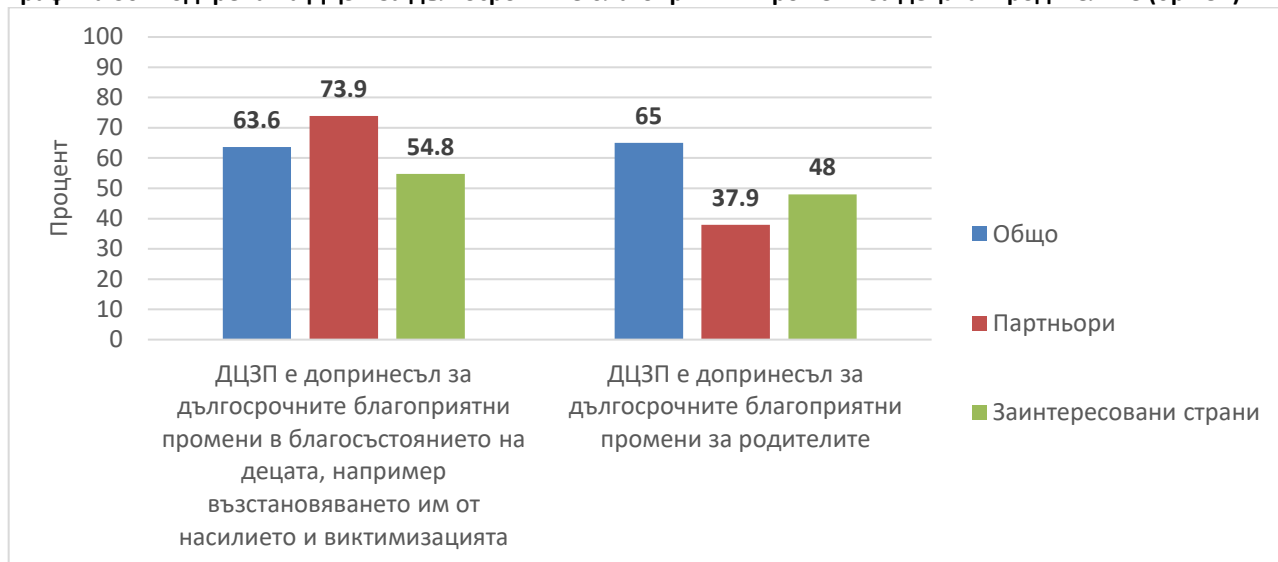

Източник на данни: Административни данни от ДЦЗП, 2015–2019 г.

5.3.2. Принос на ДЦЗП за дългосрочните благоприятни промени за децата и родителите

От графика 30 е видно, че според 63,6% от респондентите ДЦЗП са допринесли за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на децата, например възстановяване от насилие и виктимизация, а 48% посочват, че ДЦЗП са допринесли за дългосрочните благоприятни промени за родителите на деца жертви. Значителен процент от респондентите не знаят дали ДЦЗП са успели да допринесат за дългосрочни благоприятни промени в благосъстоянието на децата и родителите (вж. бележките под графика 29). Партньорите (персоналът на ДЦЗП) са по-склонни от заинтересованите страни да посочат, че ДЦЗП са допринесли за дългосрочни благоприятни промени в благосъстоянието на децата и родителите, включително на жените — жертви на домашно насилие.

Графика 30. Подкрепа на ДЦЗП за дългосрочните благоприятни промени за децата и родителите (бр.=54)

Забележка: 26,1% (бр.=6) от партньорите и 45,2% (бр.=14) от заинтересованите страни (37,0%, бр.=20 от всички респонденти) не знаят дали ДЦЗП са допринесли за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на децата; 35,0% (бр.=7) от партньорите и 58,6% (бр.=17) от заинтересованите страни (48,9%, бр.=24 от всички респонденти) не знаят дали ДЦЗП са допринесли за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на родителите.

ДЦЗП успяват да допринесат за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на децата, тъй като те предоставят дългосрочни услуги, особено в случаите на деца, преживели тежко и/или продължително насилие, както и в случаите на деца, които проявяват неблагоприятни симптоми и последици, свързани с травма, насилие и виктимизация. Предвид факта, че ДЦЗП могат да работят с

децата и техните родители/грижещите се за тях лица продължително време (в много случаи — до една година), персоналът на ДЦЗП и особено психолозите/психотерапевтите могат да наблюдават промените в децата и доказателства за това, че децата се възстановяват, както и че родителите/грижещите се лица адаптират своето поведение, за да помогнат на детето да се възстанови. Наред с това „дори след приключването на случая в съда, психологът продължава да работи с детето, за да му помогне да се справи с преживяното“ (155, партньор). Освен това от ДЦЗП продължават да поддържат контакт с децата и техните родители/грижещи се във времето, когато е възможно.

а. „Ние проследяваме абсолютно всеки случай не само след приключване на съдебното дело, но също така предоставяме консултации, докато не се уверим, че проблемът е преодолян емоционално. Ние не изоставяме потребителите си; продължаваме да питаме в ОЗД и училищата как се справят те. Наред с това предишни наши потребители ни приемат за важни хора в живота си и дори след приключването на случая с насилието, те идват и споделят с нас други въпроси и ни молят за съвет по други проблеми в живота им.“ (111, 112, 113, партньори)

Освен това се посочва фактът, че възстановяването на децата и „благосъстоянието в дългосрочен план зависят от много други институции“ (114, 115, партньори), а не само от ДЦЗП. Затова е важно да се определя успехът не само на интегрираните услуги на ДЦЗП, но и на останалите доставчици, предоставящи широк набор от услуги (напр. настаняване, здравеопазване, образование и професионално обучение), както и на полицията и правосъдната система, които осигуряват закрила на децата жертви и наказателно преследване на извършителите.

а. „Усилията на ДЦЗП са насочени към възстановяването в периода след извършване на насилието, като тук в центъра има допълнителни услуги за развиване на родителските умения, така че ние продължаваме с други услуги. Така че когато наближава краят на дейностите на ДЦЗП по терапия и мониторинг, ние провеждаме среща и решаваме кой екип или услуга трябва да поеме случая, защото ДЦЗП не могат да работят по един и същи случай безкрайно. Техните задължения по-скоро включват дългосрочна работа в случаи на травма резултат от насилие, но според мен задълженията им не включват дългосрочна подкрепа за подобряване на благосъстоянието. Защото под благосъстояние аз разбирам помощ за настаняване, образование, намиране на работа и здравеопазване, а това зависи от толкова много други служби.“ (114, 115, партньор)

Липсват обаче ясни показатели или измерители за успешно възстановяване на клиентите на ДЦЗП; освен това няма яснота как следва да се определят и измерват възстановяването на децата и промените в тяхното благосъстояние. Предвид липсата на показатели и измерители за успешно възстановяване, партньорите и заинтересованите страни обикновено се позовават на конкретни казуси, за да документират благоприятното въздействие на ДЦЗП и успешния изход за децата и семействата. Същевременно партньорите и заинтересованите страни се позовават на казуси, са по-критични и поставят под въпрос дългосрочното въздействие на ДЦЗП върху благосъстоянието на децата.¹³³ Така например един респондент споделя: „Зная за два случая на деца, преминали през ДЦЗП с добър резултат, но след разрешаването на проблема родителите продължават да извършват насилие и всичко се повтаря отново и детето отново попада в услугата.“ (110).

„Успехът състои ли се в това, че са оценени и обхванати от услугите? Можем ли да проследим друг резултат за това как се е отразило на живота им? Можем ли да измерим успеха и как го правим? Успехът зависи не само от услугите, но от цялата обстановка около детето при съдебно производство, съдебно дело, но две години по-късно, когато съдът приключи и няма наказание, детето или родителите могат да кажат, че всичко е наред до момента, но за мен изходът не е задоволителен.“ (110)

За целите на настоящата оценка родителите/грижещите се и децата бяха попитани дали ДЦЗП са им помогнали да постигнат благоприятни промени в своя живот. Както е показано на графика 31, **всички деца са посочили, че ДЦЗП са им помогнали да постигнат благоприятни промени в своя живот; 86,7% от родителите/грижещите се също посочват, че ДЦЗП са помогнали за постигането на благоприятни промени в живота на детето им.** Освен това **93,3% от родителите/грижещите се посочват, че ДЦЗП са**

донесли благоприятни промени в собствения им живот, а 60,0% от децата споделят, че ДЦЗП са донесли благоприятни промени в живота на техните родители/грижещите се за тях. Следва да се има предвид, че интервюираните при тази оценка деца и родители не са непременно роднини, а някои интервюирани родители имат повече от едно дете, получило подкрепа от ДЦЗП, и в много случаи тези деца са имали много различни характери и потребности. Тези констатации се потвърждават от цитатите по-долу.

- a. *„Те вече са стабилни и ефектът е огромен в сравнение с преди две години. Виждах как децата идват тук с удоволствие, особено дъщеря ми, която е по-голяма и може по-добре да изрази своите чувства и емоции. Тя има различен характер. Синът ми е по-интровертен и с него беше малко по-трудно. Той обаче прие много топло психоложката, с която работеше с него. Той просто не е дете, което обича да споделя или обсъжда.“ (75, родител)*
- b. *„По-малката ми дъщеря харесваше мястото много и през цялото време питаше кога ще дойдем отново. Беше много приятно и изключително полезно, защото тя може да говори спокойно; няма никакви притеснения. Изглежда, че у нея не е останала никаква травма, която би я потискала. По-голямата дъщеря в момента е в пубертета и не мога точно да преценя... Тя вече наполовина е възрастен. Тя е много по-затворена, няма социални контакти и приятели. Започна да се отпуска в хода на психологическите консултации. Разговаряла съм с учителката ѝ, която ми казва, че има положителна промяна. Станала е по-общителна.“ (67, родител)*

Графика 31. Подкрепа на ДЦЗП за благоприятните промени и подобрения в живота на децата и родителите (N=51)

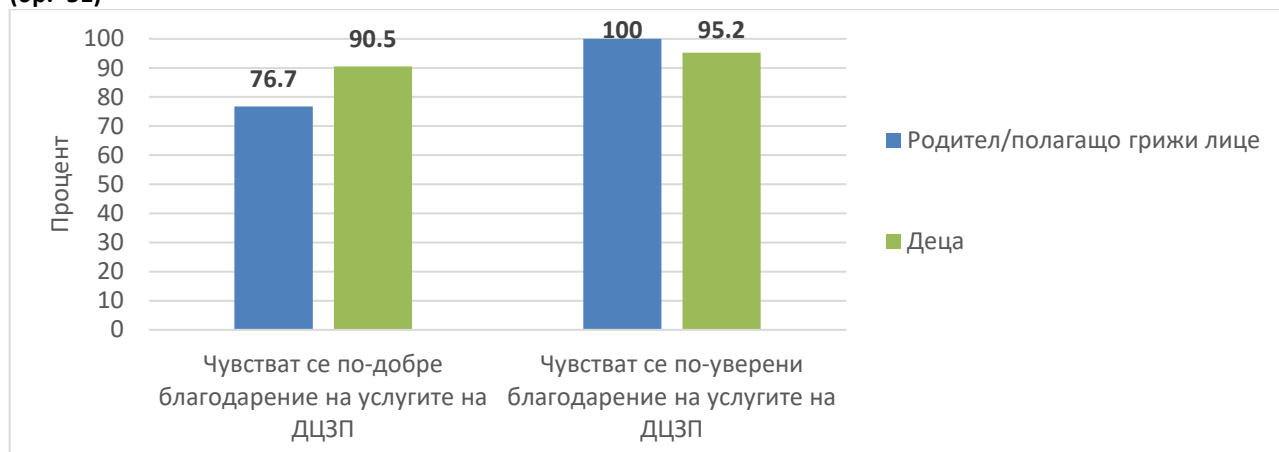
Забележка: 20,0% (бр.=4) от децата не знаят дали от ДЦЗП са помогнали на родителите им постигнат благоприятни промени или подобрения в живота си; 33,3% (бр.=7) от децата не знаят дали има услуги, от които имат или са имали нужда, но не са предоставени от ДЦЗП.

По време на интервютата много родители са посочили, че в началото техните деца са изпитвали колебливост да идват в ДЦЗП и да споделят за преживяванията си, но с времето са започнали да идват в ДЦЗП с готовност и удоволствие. Много родители споменават за положителните промени и подобрение, които са наблюдавали в емоционалното и психическото състояние на децата им вследствие на услугите, получени в ДЦЗП. Един родител пояснява: „Самата тя [дъщеря ѝ] споделя, че се чувства по-добре. Тя идва тук с желание. Най-вече и двете сме спокойни. Разбира се, защото таткото вече не е с нас. Чувстваме се по-спокойни и сигурни“ (75, родител).

Едва 26,7% от родителите/грижещите се и 14,3% от децата посочват, че има услуги, от които имат нужда или очакват, но от ДЦЗП не са могли да им ги осигурят (вж. графика 31).

От графика 32 се вижда, че **всички родители и 95,2% от децата посочват, че се чувстват по-уверени благодарение на получените от ДЦЗП услуги и 90,5% от децата и 76,7% от родителите/грижещите се споделят, че се чувстват по-добре благодарение на услугите, които са им предоставили от ДЦЗП.**

Графика 32. Подобряване на благосъстоянието и увереността благодарение на интегрираните услуги на ДЦЗП (бр.=51)

Забележка: 16,7% (бр.=5) от родителите не знаят дали се чувстват по-добре благодарение на услугите на ДЦЗП

5.3.3. Въздействие на услугите за психологическа и терапевтична подкрепа, предлагани в ДЦЗП

Деца и родителите/грижещите се получават от ДЦЗП различни услуги, но като особено полезна и въздействаща те определят психологическата и терапевтичната подкрепа. В ДЦЗП наемат квалифицирани детски психолози/психотерапевти, които работят с децата и родителите редовно; затова те могат да им помогнат да разберат и да се възстановят от травмата, насилието и виктимизацията. За много деца и родители/грижещи се това включва дългосрочна психологическа помощ, често под формата на ежеседмични срещи за период от няколко месеца до една година и повече. Един родител споделя: „Психологическата помощ ви помага да оцелеете и да преодолеете случилото се“ (33, родител). Цитатите по-долу са много силни и разкриват въздействието на услугите на ДЦЗП за психологическа и терапевтична помощ върху децата и родителите/грижещите се, както и благоприятното им въздействие върху цялото семейство.

- a. „За момчето ми промяната беше огромна. Имаше случаи, в които той се обръщаше да ме удари с чадър на улицата... При него промяната настъпи за доста кратко време и вече нямаме избухвания... Мисля, че при него промяната настъпи за три месеца. Все още наблюдаваме реакции, но само когато е уморен... При второто ми дете също имаше подобрение. Тя идваше тук с ентузиазъм, докато отношението на другите две деца вариеше. Не че бяха против да идват, но предпочитаха да ходим някъде другаде, да правим нещо друго.“ (6, родител)
- b. „Когато започнахме, той [синът ѝ] се чувстваше зле. Имаше проблеми със съня. Бавно нещата се подобриха заради това, което си говореха тук, както и заради усилията ми у дома. Опитвахме се да му обясним, че, за съжаление, такива неща се случват, и че са част от живота. Това не означава, че не го обичаме. Тревожех се, че той мисли, че вината е негова. Тогава разбрах, че това е обичайната реакция на децата в такава ситуация. За него беше много важно да осъзнае, че не е виновен. Мисля, че се справихме.“ (64, родител)
- c. „Мисля, че детето се чувства по-добре, защото преди имахме много тежки моменти, много емоции. Детето искаше да скочи от терасата, имахме много тежки истерии. Детето се успокои много и те [ДЦЗП] помогнаха и на мен лично, като психологът ми даде насоки и съвети как да действам с него. Сега говорим повече от преди. Те ме посъветваха дори за ежедневната комуникация с детето, която обикновено много често пропускаме.“ (51, родител)
- d. „Има голяма разлика. След инцидента синът ми стана много агресивен. Крещеше за всичко и с него не можеше да се говори. Психологът успя да му повлияе за един месец. Спря да крещи и да нервничи. За мен това беше огромна промяна. Предстои още много работа с него, за да се успокои, но съм доволна дори само от факта, че вече няма епизоди. Преди да дойдем тук, той не позволяваше на никого да се доближи до мен, дори на сестра си. Ако му кажех нещо, започваше да крещи. Цялото това поведение изчезна. Той е грижовен, пита ме как съм. Той се грижи за хората около мен. Вече съм щастлива. През годините просто бях загубила връзката майка-син. Той се беше отдалечил от мен като свидетел на всички скандали у дома. Вече е различен. Помогнаха му да започне да говори. Логопедът ми помогна, а те са едва в началото, но и в това отношение има подобрение... Той се радва, когато трябва да дойдем тук. Тук се чувства спокоен. Той е дете, което рядко приема да ходи някъде, но когато му кажа, че трябва да дойдем тук или при логопеда, той винаги тръгва с готовност. Нямаме спорове за идването тук.“ (9, родител)

Деца ценят високо това, че могат да разговарят открито и свободно за преживяванията, мислите, чувствата и емоциите си с квалифициран детски психолог/психотерапевт, и то отделно от родителите си. Едно дете споделя: „Определено ми помогна. Много е различно да имаш човек извън семейството, който да ти дава насоки; това наистина ми помогна.“ (18, дете). Други деца посочват подобни преживявания: „Тук мога да говоря свободно, мога да говоря за всичко; каквото споделя, остава тук

„Майка ми също идва тук, за да разговаря с тях, но не споделяме една с друга за какво говорим тук с психолозите“ (66, дете).

[в ДЦЗП]“ (76, дете). Тази поверителност и конфиденциалност, която децата получават в ДЦЗП, е много важна както за децата, така и за родителите/грижещите се. Едно дете пояснява: „Когато дойда тук, съм весела и се прибирам у дома весела. „Обичам да идвам тук“ (59, дете).

Децата намират утеха в това, че психолозите са на разположение, за да ги изслушат, и че ДЦЗП е безопасно място, където могат да разговарят за това, което им се е случило, и да споделят мислите, чувствата и емоциите си. Освен това те оценяват съветите и насоките на обучен специалист, който може да им помогне да се възстановят и оздравеят. Децата ценят това, че „времето е напълно посветено на мен и на моите мисли“ (5, дете). Децата споделят как от ДЦЗП са им помогнали да се възстановят от насилието и тормоза, които са преживели.

а. „Защото когато тези неща станаха, аз си мислех, че не трябва да общувам с други хора. Чувствах се мръсна и че не трябва да говоря с никого... Когато идвах тук, намерих място, където някой може да ме изслуша и аз мога да споделя. Помня първото нещо, което ми каза психологът, когато дойдох тук: „Не е задължително да споделяш с мен какво е станало.“ Може би всъщност беше важно да ѝ разкажа историята, но не знам. Не ѝ разказах историята, но говорех за критични моменти в живота си и понеже психологът е възрастен с повече житейски опит, като ѝ казвах какво си мисля, получавах друга гледна точка. Въпреки че психоложката ме слушаше, тя ми задаваше и много въпроси и в нейните отговори намерих начин да погледна под друг ъгъл и да осъзная нещата по-добре.“ (5, дете)

Много деца описват, че са се страхували, били са тревожни и уплашени при първото си посещение в ДЦЗП, но с времето психологическата и терапевтичната подкрепа, която са получили, им е помогнала да се отпуснат и да спрат да мислят за насилието, което са преживели. Децата обясняват: „Отпуснах се много. Спрях да мисля за инцидента. Станах по-щастлива от преди. Много е хубаво да се чувстваш по-щастлив“ (21, дете). Други деца споделят подобни думи: „Много лесно се разплаквах след случката, нервите ми бяха много зле. Заради караница с приятели, просто се разплаквах... [Сега] не мисля за това повече“ (22, дете).

В Монтана приемни родители са потърсили помощ от ДЦЗП заради трудностите, които срещат с децата, за които се грижат. Много деца в приемна грижа са с минало, наситено с насилие, тормоз и липса на грижи, включително изоставяне. Тези преживявания имат дълготрайно въздействие върху здравето и развитието им и затова подкрепата на ДЦЗП е важна за възстановяването и рехабилитацията им. Един приемен родител потърсила помощ, защото детето, за което се грижи, „понякога става много агресивно. Бие кокошките и петела, защото в двора имаме такива животни. Бие и котетата. Искеше да запали пожар в къщата“ (29, родител). Тази приемна майка високо цени подкрепата, която тя и детето, за което се грижи, получават от ДЦЗП.

Психолозите/психотерапевтите на ДЦЗП редовно оценяват психологическото и емоционалното благосъстояние и възстановяване на децата и когато установят, че дадено дете се е възстановило, те или намаляват броя на срещите всеки месец, или казват на детето, че повече няма нужда да идва на подобни срещи. Оценките се правят на индивидуален принцип.

Родителите също разказват за това как психологическите услуги, които са получили в ДЦЗП, са помогнали за намаляването на собствените им тревоги и страхове и за това да се успокоят; много от тях самите са майки, преживели домашно насилие.

а. „За мен и за моите деца подкрепата, която получихме тук, беше страхотна — емоционална подкрепа, разбиране и съвет. За мен като родител в ситуация, в която трябва да съм и родител и самата аз да имам нужда да преодолее личната си трагедия, трябваше да се справя, за да бъде добър родител за децата си. Изключително благодарна съм за помощта, която получавам [тук] — тя е безценна. Психологическата подкрепа беше от решаващо значение за по-нататъшното ми възстановяване. Моите деца също бяха включени в процеса през тези шест месеца. С тях се работеше отделно.“ (67, родител)

Някои хора, преживели домашно насилие, споделят, че са се обърнали към ДЦЗП, защото децата им са имали социални, емоционални и поведенчески проблеми вследствие на излагане на домашно насилие.

Докато са търсели помощ за своите деца, самите те установяват, че са получили от ДЦЗП така нужната им психологическа и терапевтична помощ. Пострадалите жени обясняват как ДЦЗП са им помогнали да преодолеят травмата, която самите те носят от преживените насилие и виктимизация от страна на агресивния/тормозещ съпруг/партньор. Цитатите по-долу са много силни и са доказателство за въздействието на психологическите и терапевтичните услуги на ДЦЗП върху жените, преживели домашно насилие заедно с децата си.

- a. „Синът ми беше свидетел на някои неща [домашно насилие от съпруг/баща насилник]. Детето страдаше. Виждах, че има нужда от помощ. Така че определено дойдох тук заради него, а не заради себе си. Вярвах, че съм силна и стабилна, но изглежда не беше така. В крайна сметка получих помощ и за него, и за себе си. Мисля, че той успя да преодолее ситуацията или поне така изглежда. Поне се надявам, че няма да имаме проблеми с това в бъдеще. В момента той е спокоен, ходи на училище.“ (64, родител)
- b. „Стана моментално. Тя само ме видя и ѝ беше ясно, че съм в много тежко състояние, така че тя започна да ми говори веднага. аз бях много зле и тя имаше време в този момент, така че веднага ме прие. Беше много мила и отзивчива. Имах две сесии още през първата седмица, защото тя забеляза, че съм много нестабилна... Спрях психиатричните лекарства на четвъртия месец, след като започнах да идвам тук, благодарение на ДЦЗП. Осъзнах, че няма нужда повече да се троя с лекарства. И вече бях изоставила дразнителя [нейния съпруг насилник].“ (10, родител)
- c. „Те ни дадоха огромна подкрепа. Първият път, когато дойдохме, треперех от нерви и страх, защото преди ограничителната заповед, той ме биеше... Имаше постоянен тормоз по телефона. Ако не вдигнех телефона, получавах съобщения, че ще ни убие всичките. Беше успял да ме паникьоса... Това беше бавен и постепен процес две години... Когато дойдох тук и започнах да споделям, видях толкова много неща от миналото и осъзнах, че той е искал да ме изолира от всичките ми приятели и роднини. Това е типичният профил на насилник... Помня само колко се страхувах. Посъветвах ме да отида на психиатър да ми изпише лекарства, за да се успокоя и да съм адекватна майка. Работата ни тук наистина ми помогна много... Те ми даваха различна гледна точка, по която да мисля... Тук много ми помогнаха за психологическия ми баланс, за да мога да се успокоя, да работя и да се грижа за децата си. Те работеха и с дъщеря ми, защото тя беше засегната от насилието.“ (70, родител)

Родителите/грижещите се разказват и за това как персоналът на ДЦЗП им е помогнал, като ги е придружавал в различни агенции/институции, за да им помага и подкрепя. Един родител споделя: „От ДЦЗП ми помогнаха много, както за физическите, така и за психологическите ми травми. Те идваха с мен навсякъде. Дойдоха с мен в болницата, за да вземат документ от съдебния лекар. Помогнаха ми много в съда, в полицията и в болницата. Те идваха с мен навсякъде. (13, родител).

5.3.4. Въздействие на правните услуги, предлагани в ДЦЗП

Безплатните правни услуги, предоставяни от ДЦЗП, са важна помощ за децата и техните родители/грижещите се за тях при достъпа до правосъдие. Адвокатите на ДЦЗП са на разположение, за да им разяснят правосъдния процес, да подадат документи в съда от тяхно име и да ги представляват по време на разпитите и на досъдебното и съдебното производство. В случаите на домашно насилие адвокатите на ДЦЗП са помогнали на значителен брой жени да получат заповеди за осигуряване на защита/ограничителни заповеди от съда за своя защита и защита на децата им от съпруга/партньора насилник. Жените също така са получавали юридически услуги, за да се разведат със своите насилници/агресивни съпрузи, т.е. когато насилвана жена реши, че иска да се разведе с насилника си.

- a. „Не знаех със сигурност дали това е само юридическа услуга. Имах съдебно дело срещу бащата за получаване на ограничителна заповед. Те бяха с мен през цялото време, придружаваха ме до съда. Намериха адвоката и дори беше безплатно. Имам ограничени финансови средства... бащата взе всичко.“ (75, родител)

Въпреки предоставените от ДЦЗП правни услуги, няколко жени изразяват недоволство, че правосъдната система действа бавно и съдилищата не винаги вземат предвид психологическите оценки, изготвени от психолозите/психотерапевтите на ДЦЗП. Един родител пояснява: „Те също така ме насочиха към адвокат. Много съм доволна от адвоката, но проблемът все още не е решен, защото системата [съдебната] не работи. Адвокатът ми каза, че съм силна и мога да се справя“ (57, родител). Подобни впечатления споделя и друг родител:

„Тук получаваме психологическа и морална подкрепа. Те ни оказаха страхотна помощ в съда, защото аз имах дело в съда. И двамата психолози ни подкрепиха с докладите си. Докладите бяха професионални, няма значение, че съдът не ги взе предвид... Чувствам се в голяма безопасност с тях.“ (51, родител)

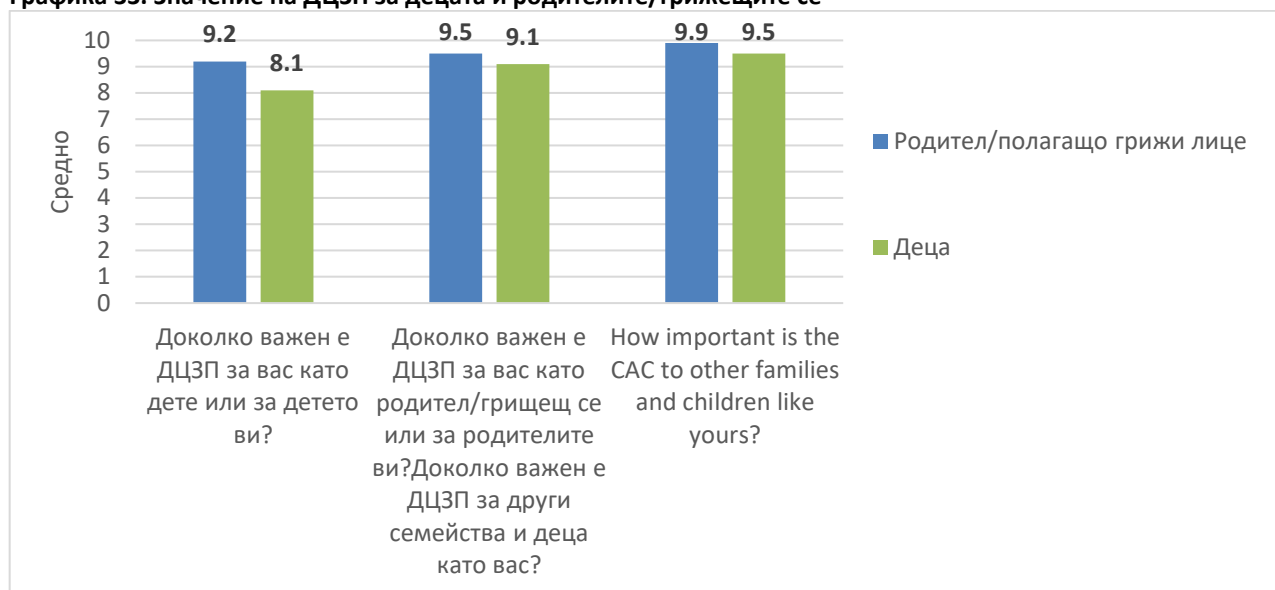
- а. „Мнението на тази организация се пренебрегва напълно в съда. За мен съдът е най-важен. Бях поразена, че съдът не изслуша нито анализите на психолозите, нито им беше позволено да присъстват в съда като вещи лица. Зная, че има неща, които не могат да се разкриват в съда заради поверителност, но те напълно пренебрегнаха мненията им. Шокирана съм как [българският] съд приема емоционалното и психологическото състояние на хората за чиста монета. Не очаквах това.“ (75, родител)

5.3.5. Значение на ДЦЗП за децата и родителите/грижещите се

Родителите и децата бяха помолени да подредят по скалата от 1 до 10 (1=Не е важно до 10=Много важно) доколко ДЦЗП е важен за тях (вж. графика 33). На въпроса доколко ДЦЗП е важен за техните деца, родителите/грижещите се дават оценка от 9,2 по 10-балната система; в сравнение с тях, когато децата бяха запитани доколко важен е ДЦЗП за тях лично, те дават средна оценка от 8,1. Двама родители поясняват:

- а. „Ако ми бяхте задали този въпрос преди инцидента, щях да ви кажа, че не е важно за мен. Но след като преминахме, ще ви кажа, че центърът е много важен. И ще ви кажа защо. Тези разговори, които провеждахме три месеца, бяха от голяма полза за него. Дете, с което аз едва разговарям, а тя успя да разговаря с него. И всеки път, след като той беше говорил с нея, се чувстваше различно, беше друг човек.“ (15, родител)
- б. „За моите деца е от голямо значение. Ако говорим за подкрепата, която получихме тук, ще дам 10, защото това им помогна много. Децата идваха тук с удоволствие. Дъщеря ми идваше тук сама. Тя си запазваше часа за психолога сама и те имаха много силна връзка по между си. В един момент дъщеря ми ми каза, че тук няма какво повече да споделя. Тя просто преодоля проблема [травмата] и почувства, че няма повече нужда. Беше много важно, че успя да преодолее огромен стрес. Всички ние имахме моменти на напрежение в живота и аз винаги ѝ казвам, че ако някой има нужда от помощ [психологическа помощ], е добре да я получи. Искам тя да знае, че е нормално да се търси психологическа подкрепа. В България менталитетът е, че си луд, ако ходиш на терапевт; не, не си луд.“ (75, родител)

Графика 33. Значение на ДЦЗП за децата и родителите/грижещите се

Забележка: 1=Не е важно до 10=Много важно

Когато родители/грижещите се бяха попитани доколко ДЦЗП са важни лично за тях, те даваха средна оценка от 9,5 (вж. графика 33). Подобно на тях, на въпроса доколко важен е ДЦЗП за техните родители/грижещите се за тях, децата даваха средна оценка от 9,1. По думите на един родител: „Промених се благодарение на тяхната помощ и подкрепа. Балансиран и спокоен човек съм. Вече мога да разбера децата си; какво искат от мен и какво искам аз от тях. Това е най-важното за мен. ДЦЗП е важен за мен и за моите деца“ (62). Друг родител добавя: „Има много майки и деца, които са бити, и мисля, че е много важно да дойдат тук и да разговарят спокойно за ситуацията и да получат насоки, за да намерят решение“ (28). Подобни думи споделя и друг родител:

„Нямаше да се справя без тези хора [персонала на ДЦЗП]. Те ми дадоха стабилна основа, за да мога да продължа. Те ми помогнаха да преодолея кризата.“ (3, родител)

а. „Лично за мен ДЦЗП е изключително важен. Трябва да има ДЦЗП във всеки град, защото ситуации като моята и дори по-сложни се преодоляват трудно. Хората от ДЦЗП трябва да придружават всяко семейство, всяко дете и всеки родител, за да могат да разберат ситуацията и да се справят с нея. Трябва да можеш да направиш ясна самооценка, че не си по-нисш човек. Ти не си човек, който не може да поеме отговорност, защото точно това ти втълпява насилникът през цялото време... Много жени точно като мен не могат да осъзнаят, че това е проблем, че не е нормално.“ (67, родител)

5.4. Партньорства и сътрудничество

Констатациите относно партньорствата и сътрудничеството са групирани в три раздела: 1) Партньорства, създадени в подкрепа на ДЦЗП; 2) нови набелязани партньорства; и 3) подкрепа за ДЦЗП от партньорски институции.

5.4.1. Партньорства, създадени в подкрепа на ДЦЗП

УНИЦЕФ подкрепя официалните партньорства между ДЦЗП и заинтересованите страни в общините и във всяка от пилотните области, защото осъзнава, че тези партньорства са от решаващо значение за успеха на центрове. Наред с това УНИЦЕФ играе първостепенна роля за популяризирането и застъпничеството на ДЦЗП както на национално, така и на местно ниво. На национално ниво партньорствата с АСП и ДАЗД са изключително важни, особено защото „Държавната агенция за закрила на детето отговаря за лицензирането — тя лицензира услугите, въпреки че те не са регламентирани чрез правни разпоредби в България“ (165).

Партньорствата с общински органи, доставчици на услуги, социални работници, полицията, прокурори и съдилища са от решаващо значение са работата на ДЦЗП. Тези партньорства са важни за направленията и механизмите за координация при подкрепата на деца — жертви на насилие, и техните родители/грижещи се за тях лица. От ДЦЗП споделят, че партньорствата с ДЦЗП са жизненоважни, защото „без тях не можем да правим нищо“ (101, партньор), а други добавят: „полицията е много важна, защото тя е решаващ фактор за възможно най-ранната намеса, защото полицията са първото звено за контакт в случаите на насилие“ (111, 112, 113, партньор). Подобни думи споделя друг респондент: „Партньорството с полицията е изключително важно особено с разследващите полицаи в областните дирекции и инспектор Детска педагогическа стая, който е човекът, който работи с детето“ (165). Наред с това респондентите отчитат важността на партньорства между ДЦЗП, съдебните лекари и лекарите в болниците. Един респондент пояснява: „Ние имаме обща цел, работейки във висшия интерес на детето“ (116, 117, партньор).

От ДЦЗП споделят, че: „партньорствата с други НПО, управляващи услуги, са важни, защото те имат експертен опит. Адвокатите са много важни, защото те защитават интересите на клиентите си“ (114, 115, партньор). По същество „партньорствата са важни в зависимост от конкретния случай и проблема в семейството... Също така съм се обръщала за подкрепа към общинските служби за жилищно настаняване“ (116, 117, партньори).

„Всички тези партньорства дават различна гледна точка в работата на ДЦЗП, партньорствата с полицията, съда, прокуратурата, структурата за социално подпомагане, дори с общините, защото именно общините могат да разрешат определени проблеми с жилището и разходите за дневни нужди. Така че неслучайно всички тези структури са партньорски и ДЦЗП участват в координационните механизми“ (133, 134, 135, заинтересовани страни).

ДЦЗП разбират нуждата от установяване на партньорства с училища за повишаване на осведомеността сред родителите и децата относно

интегрираните услуги, които ДЦЗП предлагат на децата и семействата. Затова ДЦЗП си партнира, доколкото е възможно, с училищата в своите области по провеждането на информационни кампании за превенция на насилието и по работа с персонала на училищата и с децата във връзка със справянето с насилието в училище и тормоза сред връстниците. Училищата се приемат за ефикасен канал за връзка с общността.

Персоналът на ДЦЗП и заинтересованите страни разбират, че партньорствата не са едностранни, а взаимно полезни. Персоналът на ДЦЗП споделя, че: „в областта на превенцията партньорствата с училищата и детските градини са много важни“ (114, 115, партньор).

УНИЦЕФ България редовно провежда програмни посещения в ДЦЗП в трите пилотни области. Понякога ръководството на УНИЦЕФ взема участие в програмните посещения, за да разговаря с партньорите на местно ниво относно ДЦЗП и предоставянето на интегрирани услуги. През 2017 г. ДЦЗП в Шумен официално е установил партньорства със заинтересовани страни в лицето на ОЗД, полицията и съдебната система чрез официално споразумение за координация. ДЦЗП Монтана не е успял да постигне това „поради закостенялостта на заинтересованите страни; според тях, ако не е изрично посочено в закон или не е поставено чрез закон, те не го считат за нещо важно“ (110). ДЦЗП в София не се е опитвал да подпише подобно официално споразумение за сътрудничество с местните заинтересовани страни поради големия мащаб на столицата.

Въпреки липсата на официално споразумение в Монтана съдът в града пръв приема вътрешните правила за „синята стая“; както в Монтана, така и в Шумен ДЦЗП са установили добри партньорства със съда. Остават обаче други пречки, включително липсата на специално законодателство за децата, участващи в съдебни производства. Има сведения, че подготвено законодателство относно участието на деца в съдебни производства е било блокирано през последната година. Другото предизвикателство е, че няма специализирани съдилища или специализира колегии в съда, които се занимават с деца или случаи на малтретиране и лишаване на деца от грижи. Затова „е много важно да се пише непрекъснато, за да се оплакваме и да обжалваме решения.“ Същият този респондент споделя също: „През цялото време се борим с трудностите в системата. От една страна, ние движим системата, от друга страна, се опитваме да преследваме нещата до края“ (101, партньор).

5.4.2. Нови набелязани партньорства

ДЦЗП разполагат с достатъчен брой установени партньорства, но предвид това, че „системата за социално подпомагане в България все още е в етап на развитие, може тепърва да се създадат нови социални услуги.“ Същият този респондент посочва: „Тъй като те [ДЦЗП] вече са познати като ключови лица в областта на социалните дейности, те са развили всички важни партньорства. Ако по каквато и да било причина ДЦЗП пропуснат да видят нова възможност за партньорство, ДЦЗП са така добре познати, че тези нови социални услуги веднага биха се свързали с центровете“ (159, 160, заинтересовани страни).

Партньорствата със сектора на здравеопазването първоначално са обсъждани като важни за ДЦЗП; не всички ДЦЗП обаче имат стабилни партньорства с лекари (напр. педиатри и гинеколози), съдебни лекари, болници и клиници. Респондентите посочват: *Нашето сътрудничество с лекарите не е стабилно, но това вероятно се дължи на факта, че тук в ДЦЗП никога не сме имали случай, в който има нужда от медицинска помощ. Ние придружаваме потребителите до съдебния или друг лекар, но понякога от полицията придружават детето до съдебния лекар. Ако трябва да го посетим в болницата, го правим. Но що се отнася до лекарите, това вероятно не е най-стабилното партньорство“* (111, 112, 113, партньор).

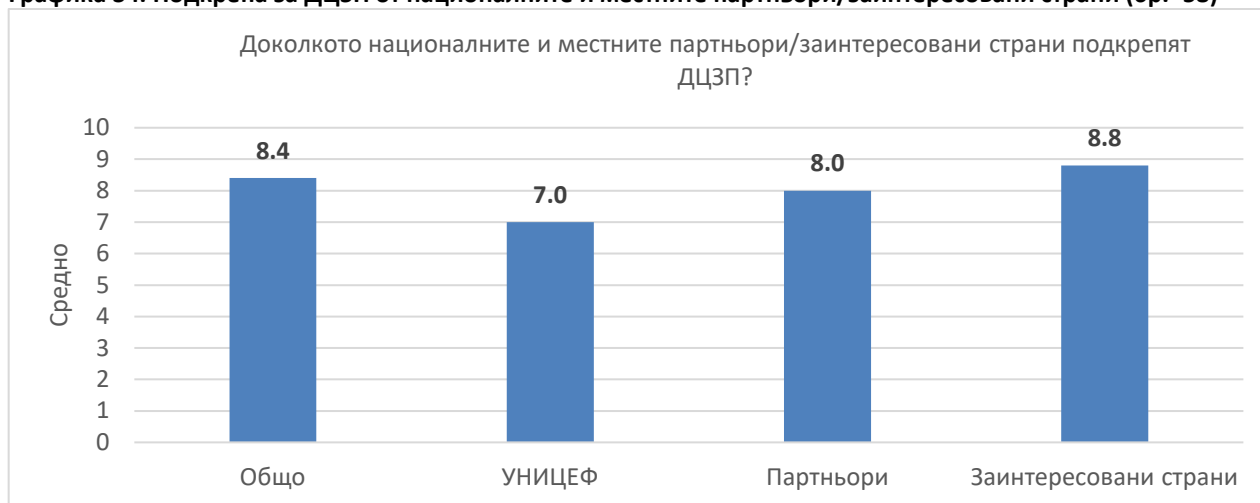
За да се поддържа подход, основан на принципа за равнопоставеност, ДЦЗП трябва да разгледат възможността за партньорства със здравни медиатори сред ромското население, които да работят за подобряване на достъпа до здравеопазване за тази общност. Здравните медиатори в ромските общности често имат информация за проблеми с ННД, малтретиране и лишаване на деца от грижи, така че те могат да са важен ресурс за ДЦЗП.

Също така респондентите посочват нуждата ДЦЗП да развият по-добро партньорство и сътрудничество с местните медии, което може да подпомогне дейностите за повишаване на осведомеността и превенцията. Според един респондент *„работата с медиите по промяната на стереотипите също е важна“* (108).

5.4.3. Подкрепа за ДЦЗП от национални и местни институции/органи

Респондентите бяха помолени да определят по скалата от 1 до 10 (1=не подкрепят и 10=силно подкрепят) доколко националните и местните заинтересовани страни подкрепят ДЦЗП. От графика 34 се вижда, че **по-голямата част от респондентите твърдят, че националните и местните заинтересовани страни подкрепят силно ДЦЗП**, със средна оценка 8,4 по 10-балната скала. Заинтересованите страни (включително общинските органи, доставчици на услуги, полиция и съдебни служители, както и националните органи) дават най-висока средна оценка от 8,8, което означава, че те отчитат силната подкрепа на националните и местните заинтересовани страни спрямо ДЦЗП. Партньорите също посочват, че националните и местните заинтересовани страни силно подкрепят ДЦЗП, но средната оценка е 8,0. Средната оценка на УНИЦЕФ е най-ниската — 7,0.

Графика 34. Подкрепа за ДЦЗП от националните и местните партньори/заинтересовани страни (бр.=58)

Забележка: 1=не подкрепят до 10=силно подкрепят

Партньорите с колебание отчитат силната подкрепа на местните заинтересовани страни, тъй като понякога ДЦЗП се затрудняват с координацията, сътрудничеството и комуникацията с тях. Представителите на полицията и съдебната власт например са нерешителни да използват „сините стаи“ за провеждане на щадящи за децата изслушвания по всички случаи с деца — жертви и свидетели на престъпления. Един респондент твърди: *„Тъй като полицията и съдът често не ни вземат под внимание, когато вземат решенията си, има случаи, в които те разпитват деца в „сините стаи“ без знанието ни“* (153, партньори). Друг респондент споделя подобни впечатления:

- а. *„Заради закостенелия манталитет и защото няма законово изискване разпитите на деца да се провеждат по щадящ метод. Мисля, че когато има възможност разпитът да се проведе по щадящ за детето начин, това трябва да бъде задължително. Сега решението дали детето да бъде разпитано в полицията или при нас, по щадящ начин с оглед на неговата закрила, е в ръцете на разследващия.“* (158, заинтересована страна)

Освен това отношението към нивото на подкрепа от националните и местните заинтересовани страни е скептично, защото Законът за социалните услуги все още не е влязъл в сила, а националните заинтересовани страни не се застъпват открито за ДЦЗП или за предоставянето на интегрирани услуги. Това е така въпреки факта, че по време на интервютата в рамките на настоящата оценка националните и местните заинтересовани страни споделят, че силно подкрепят ДЦЗП и предоставянето на интегрирани услуги за деца — жертви на насилие и престъпления, и за техните семейства, както и че отчитат значението и ефикасността на работата на ДЦЗП с децата и семействата. Заинтересованите страни разбират, че ако ДЦЗП бъдат закрити или прекратят дейност, това би навредило на общините и би оставило значителна празнина в предлаганите услуги за деца и семейства (вж. раздел 5.7).

Респондентите поясняват следното: *„Трудно е, защото ДЦЗП не са признати като услуга, уредена чрез закон“* (115, партньор) и *„ДЦЗП не са задължителен член в координационните механизми в общините“* (127, заинтересована страна). Друг респондент споделя подобни впечатления:

- а. *„Ако успеят да направят услугата държавно делегирана дейност, това би бил допълнителен източник на подкрепа от държавата. И ако стане държавно делегирана дейност, ще бъде разгърната в страната... Услугите ДДД могат да се извършват от самите общини или да се делегират от тях на НПО — общините могат да избират между двата варианта. Според сегашното законодателство ние разполагаме с координационния механизъм, който представлява интердисциплинарен екип, но той се свиква само понякога, не е на разположение през цялото време. Ако имаше добри законодателни промени, този координационен механизъм можеше да се преобразува в постоянна структура, която е на разположение през цялото време.“* (144, 145, 146, заинтересовани страни)

Заинтересованите страни посочват, че *„доста често именно НПО разработват услугите, но след това общините решават да ги поемат, а се оказва, че те не са така способни да ги извършват.“* Предвид тези обстоятелства същите тези заинтересовани страни споделят, че *„един възможен вариант е да се измени Законът за социалните услуги, за да стане задължително услугите да се възлагат на НПО, но това няма да стане. Друг вариант е да накараме общините да разберат, че извършването на услугите би било твърде тежко за тях“* (144, 145, 146, заинтересовани страни). Има опасения, че общините биха превърнали модела за предоставяне на интегрираните услуги на ДЦЗП в административна/бюрокраична дейност; затова *„ролята на държавата и на общините трябва да бъде да финансират и извършват надзор на услугите, а не да ги предоставят, защото те не разполагат с капацитета и човешките ресурси“* (144, 145, 146, заинтересовани страни). Заинтересованите настояват държавните средства за ДЦЗП да отиват директно за НПО чрез национална комисия вместо да се дава финансиране на общините, които да ги разпределят към НПО. Опасенията са, че общините ще харчат за друго парите, отпуснати за интегрираните услуги за децата — жертви на насилие, и техните семейства.

5.5. Ефективност

В центъра на оценъчните въпроси относно ефективността беше степента, до която програмата е постигнала или има вероятност да постигне резултатите икономично и навреме. Констатациите по критерия ефективност са групирани в три раздела: 1) ефективно използване на ресурсите; 2) управление на програмата и операции; и 3) наблюдение, отчитане и оценка.

5.5.1. Ефективно използване на ресурсите

При настоящата оценка не беше възможно да се определи ефективността на интервенцията с оглед измерването на това доколко икономично ресурсите/вложените материали (финанси, експертни познания, време и др.) са превърнати в резултати или дали е можело да има по-рентабилен начин за постигането им. През 2020 г. УНИЦЕФ отчита, че е отпуснал общо 516 160 лв. за финансиране на трите ДЦЗП. ИСДП управлява ДЦЗП в Монтана и Шумен с финансиране от УНИЦЕФ в размер 274 388 лв. (и принос от ИСДП в размер 29 390 лв.), а Фондация „Асоциация Анимус“ управлява ДЦЗП в София с финансиране от УНИЦЕФ в размер 241 772 лв. (и принос от фондация „Асоциация Анимус“ в размер 24 106 лв.). От УНИЦЕФ посочват, че сумите за финансиране през предходните години са почти същите като през 2020 г.

С предоставеното финансиране изпълняващите партньори успяват да създадат и поддържат ДЦЗП в трите пилотни области всяка година и да предоставят услуги сред все повече деца и родители/грижещи се. Има солидни доказателства, че ДЦЗП са постигнали своята цел и планирани крайни резултати при предоставянето на качествени интегрирани услуги за деца и семейства, включително и на уязвими и маргинализирани деца. Въздействието на ДЦЗП върху живота на децата и семействата е огромно и от голямо значение. Освен това националните власти и общинските структури, в това число доставчиците на социални услуги, полицията и правосъдните органи, разбират, че услугите, които ДЦЗП предоставя на деца, преживели насилие и престъпления, са от изключително значение, тъй като в пилотните области и изобщо в България няма други институции или органи, които предоставят подобни интегрирани услуги.

„Всеки случай, по който работят те, е постижение. Спасяването или осигуряването на сигурност за още едно дете е постижение; подкрепянето на деца е постижение. Това означава спасяването на деца от тежки ситуации. Обикновено ние насочваме децата, но те подкрепят и възрастни хора жертва, като всеки случай е своеобразна победа. Гордеем се с всички тези случаи. Когато успеем да променим състоянието на една жертва, също е победа, защото ние предотвратяваме допълнително насилие.“ (133, 134, 135, Шумен, заинтересована страна)

Децата и родителите/грижещите се посочват, че ползите от интегрираните услуги на ДЦЗП са значителни. Предоставянето на качествена социална и психологическа подкрепа и правна помощ за деца на едно място е от жизнено значение. Подобен пълен пакет от услуги дава възможност на децата да получат достъп до правосъдие и да се възстановят от травмата, насилието и виктимизацията. Наред с това ДЦЗП защитават децата от по-нататъшно насилие и малтретиране. Ползите за децата и семействата са безценни, както и ползите за общностите и за обществото като цяло. Има документални доказателства от цял свят, че икономическата цена на насилието над деца и жени е висока както за отделния човек и за семействата, така и за общностите и обществата.

Предоставянето на психотерапия и безплатни правни услуги на пострадалите жени и деца, така че да бъдат подкрепени да напуснат връзката, в която върху тях се упражнява насилие, и да получат защита/ограничителни заповеди, е изключително важна и разумна инвестиция на ресурси. Един респондент споделя: „Ние даваме много повече на своите клиенти, ние им даваме живот без насилие и възможността да се развият нормално“ (101, партньор). Аналогично, представители на заинтересованите страни виждат значителна стойност във „факта, че те [ДЦЗП] спасяват животи, подкрепят потребителите да излязат от цикъла на насилието и да създадат култура без насилие.“ (144, 145, 146, заинтересовани страни).

5.5.2. Управление и операции

Интервенцията на УНИЦЕФ да създаде ДЦЗП е добре планирана и ръководена, както личи от документите за планирането, структурирането и изпълнението. През 2014 г. УНИЦЕФ България извършва анализ на определящите фактори и разработва теория на промяната, които залягат в основата на разработването на ДЦЗП и решението за пилотните центрове в области Монтана, Шумен и София. През 2015 г. в началото на програмата на УНИЦЕФ с всеки от изпълняващите партньори са подписани бизнес планове, подробни описания на интервенциите по програмата и меморандуми за разбирателство (МР). През 2018 г. и 2019 г. УНИЦЕФ извършва и системен анализ на закрилата на детето

и анализ на законодателството относно ННД; тези анализи осигуряват данни за дейностите, свързани с публичната защита на Закона за социалните услуги и укрепването на системата за закрила на детето.

От 2015 г. насам УНИЦЕФ участва активно в управлението на програмата и в надзора на ДЦЗП. През първите две години акцентът е върху предоставянето на техническа подкрепа с цел изграждане на капацитета на персонала на ДЦЗП. През последната година акцентът е по-скоро върху предоставянето на интегрирани услуги за деца и семейства. В продължение на почти три години УНИЦЕФ настоява всеки ДЦЗП да разполага с двама адвокати, един от които да е специализиран в областта на наказателното право. Това е постигнато в ДЦЗП София и Шумен, но не и в Монтана.¹³⁴

УНИЦЕФ е установил ефективно сътрудничество с изпълняващи партньори и с общински и национални държавни институции.

В пилотните области УНИЦЕФ има подписани МР с общините. Както вече беше споменато, ДЦЗП в Шумен е подписал и официално споразумение във връзка с механизма за координация с общинските органи. На национално ниво УНИЦЕФ инвестира в реклама и застъпничество за модела на предоставяне на интегрирани услуги на ДЦЗП и изтъкване на резултатите, които постига този модел в пилотните области. Въпреки че има място за подобрене, в рамките на настоящата оценка беше установено, че е постигнат значителен напредък, тъй като заинтересованите страни на национално и местно ниво разбират значението на ДЦЗП и на модела за предоставяне на интегрирани услуги.

„Ние можем да предоставяме услугите по по-стратегически и организиран начин. Трябва да разработим различни рекламни и комуникационни материали за различните аудитории. УНИЦЕФ трябва да се ангажира повече в популяризирането на услугите на национално ниво и ДЦЗП трябва да се ангажират повече в популяризирането на местно ниво. Имаме нужда от оценка, за да разберем върху какво трябва да се съсредоточим.“ (165)

3.3.2. Наблюдение, отчитане и оценка

УНИЦЕФ е възприел подход за мониторинг и оценка, за да следи за ефикасното и ефективно управление на проекта, но няма ясна документация освен докладите от мониторинга, които се изискват съгласно политиката на представителството. По тази причина този подход не може да бъде оценен. В самото начало от УНИЦЕФ са установили ключови показатели, въз основа на които ДЦЗП събират административни данни, като центровете са изпращали тези данни на УНИЦЕФ на тримесечна и годишна база, за да се следи напредъкът по постигане на заложените резултати от проекта. Би било полезно ако има официална рамка за мониторинг и доклади, в които се документират промените във времето в управлението и операциите по интервенцията. Един респондент пояснява:

- а. *„Разполагахме с донякъде ефикасен подход, който се разви. Започнахме с набор от показатели, който беше преразгледан два пъти. Сега разполагаме с по-добри данни за анализ, което не беше така в началото. Разполагаме с подход за мониторинг на програмата, който се разви, т.е. при нашите програмни посещения и прегледи на докладите, които получавахме от изпълняващите партньори, можехме да установим проблеми, изискващи нашето внимание и намеса или по-ефективно управление. Опитвахме се да разрешим онези проблеми, които в началото не бяха част от рамката за мониторинг и оценка. Можееше по-добре да документираме случаите от работата на ДЦЗП, т.е. случаите с добри резултати за децата и семействата и такива, които не са били разрешени във висшите интереси на детето или родителя. Те не бяха документирани, така че да се използват при публичното педигиране или политическа помощ за определени промени“ (165).*

Друго ограничение е, че от УНИЦЕФ не са документирали поуките постоянно и не са ги споделяли със съответните страни, които са могли да се поучат от интервенцията и подхода. Въпреки извършения средносрочен преглед на програмата, в него не са документирани извлечените поуки. Настоящата оценка е един от първите опити да се документират поуките и добрите практики. През годините УНИЦЕФ България в действителност споделя данни за постижения по тази програма чрез презентации и годишни доклади и доклади за дарители; въпреки това липсва систематичен подход при споделянето на извлечените поуки и добрите практики.

5.6. Устойчивост

В центъра на оценъчните въпроси относно устойчивостта беше степента, до която общите ползи от интервенцията остават или има вероятност да останат налице. Констатациите, свързани с устойчивостта, са групирани в два раздела: 1) юридически и финансов механизъм, необходим за устойчивостта на ДЦЗП; и 2) стратегия за оттегляне с мерки за запазване на устойчивостта.

5.6.1. Правни и финансови механизми, необходими за устойчивостта на ДЦЗП

Както бе споменато, УНИЦЕФ има подписани МР с ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ за създаване и предоставяне на интегрирани услуги за деца и семейства под формата на ДЦЗП в три пилотни области. В пилотните области УНИЦЕФ и изпълняващите партньори настоятелно са препоръчали на общинските органи да поддържат сътрудничество и координация с ДЦЗП по случаите с деца — жертви на насилие и престъпления. Наред с това УНИЦЕФ и изпълняващите партньори са се застъпили пред правителството за изготвянето на Закон за социалните услуги, който да укрепи регламентацията относно предоставянето, използването, планирането, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги в България и чрез който да бъдат официално разписани държавните разпоредби за интегриран подход за предоставяне на социални услуги.

Целите на Закона за социалните услуги са следните:

- Обезпечаване на равен достъп до социални услуги, съобразени с личните потребности на всеки човек;
- Осигуряване на качество и ефикасност на социалните услуги;
- Гарантиране на правото на всеки човек да получи подкрепа за живот у дома и в общността;
- Популяризиране на интегриран подход за предоставяне на подкрепа на хората;
- Популяризиране на развиването на публично-частни партньорства в сферата на предоставянето на социални услуги;

Със Закона за социалните услуги интегрираният подход към предоставянето на социални услуги би бил разписан официално в законодателната уредба на страната. Създаден по модела за предоставяне на интегрирани услуги, прилаган от ДЦЗП, интегрираният подход, предложен в Закона за социалните услуги, би включвал мерки за координация и взаимодействие както в рамките на системата от социални услуги, така и с други системи, и предоставяне на интегрирани междусекторни услуги.

„Правителството на България знае колко важни са интегрираните мерки в областта на социалните услуги. Без подкрепата на УНИЦЕФ не вярвам, че моделът би се доказал в България заради финансовото положение. Благодарение на подкрепата на УНИЦЕФ обаче той беше стартиран и доказано работи. Правителството признава интегрираната подкрепа и интегрираните мерки и вероятно ще има готовност да финансира това или поне да включи такава подкрепа за наличните услуги.“ (104, 105, 106, заинтересовани страни)

Както вече беше споменато, Законът за социалните услуги е приет, но влизането му в сила е отложено за 1 юли 2020 г. Поради глобалната пандемия от COVID-19 влизането в сила е отложено за още по-дълго време. Някои респонденти са скептични дали Законът за социалните услуги изобщо ще влезе в сила. Докато законът не влезе в сила и не започне да се прилага, държавата засега не успява да засвидетелства ангажимент за интегриран подход към социалните услуги, а устойчивостта на ДЦЗП без финансовата подкрепа на УНИЦЕФ е несигурна.

- „Зависи дали новият Закон за социалните услуги ще бъде приет. Той беше приет от парламента, но за момента е задържан. Ако започнат да прилагат Закона за социалните услуги, финансирането ще се основава на дейността, а не по агенции, и ще можем да получаваме финансиране за социални услуги. Ако новият закон бъде отменен и се върнем към прилагането на старите социални услуги, дейността в Шумен евентуално би могла да бъде продължена, ако се предоставя от местния Център за обществена подкрепа, но ще бъде много по-трудно, тъй като екипът няма да може да се запази в рамките на държавно делегирана дейност. В Монтана ще бъде много трудно.“ (102, 103, партньор)

Заинтересованите страни поставят под съмнение дали качеството на интегрираните услуги, които в момента се предоставят от ДЦЗП, може да се запази без подкрепата на УНИЦЕФ; изразяват се и опасения, че без финансовата подкрепа на УНИЦЕФ броят на служителите на ДЦЗП ще бъде застрашен. ДЦЗП биха се затруднявали да наемат квалифицирани служители и да предоставят така нужното изграждане на капацитета на персонала на ДЦЗП, ако станат държавно делегирана дейност и загубят финансовата и техническата подкрепа на УНИЦЕФ. Заинтересованите страни твърдят: „Дори и да станат държавно делегирана дейност, ДЦЗП все още ще имат нужда от подкрепата на УНИЦЕФ, защото държавната заплата не е достатъчна за поддържането на това експертно ниво. Подкрепата на УНИЦЕФ е от жизнено значение за поддържането и развитието на съществуващите услуги“ (144, 145, 146, заинтересовани страни). Други заинтересовани страни споделят подобни аргументи:

- а. „Не знаем каква е вероятността центровете да станат държавно делегирана дейност, но ако това стане, има голяма несигурност за числеността на персонала; много положителен ефект от подкрепата на УНИЦЕФ е непрекъснатото обучение от експерти в областта; без подкрепата на УНИЦЕФ това обучение няма да е достъпно. Това е разликата между подкрепата на УНИЦЕФ и това, което би било като ДДД; в ОЗД не получават такива обучения.“ (124, 125, 126, заинтересовани страни)

Други респонденти са по-критични и твърдят, че ДЦЗП „ще загинат без подкрепата на УНИЦЕФ“ (130, партньор). Заинтересованите страни настояват, че „липсата на финансиране по проекта би застрашило услугите“ (116, 117, партньори). Устойчивостта обаче се изразява в много повече от финансовата подкрепа; необходимо е също доверието на общността и заинтересованите страни към ДЦЗП. Изразяват се опасения, че това доверие ще изчезне, ако ДЦЗП не се подкрепят от УНИЦЕФ, тъй като фондът извършва надзор и разполага с експертен опит, с който се гарантират ефикасната работа на ДЦЗП и качествените интегрирани услуги.

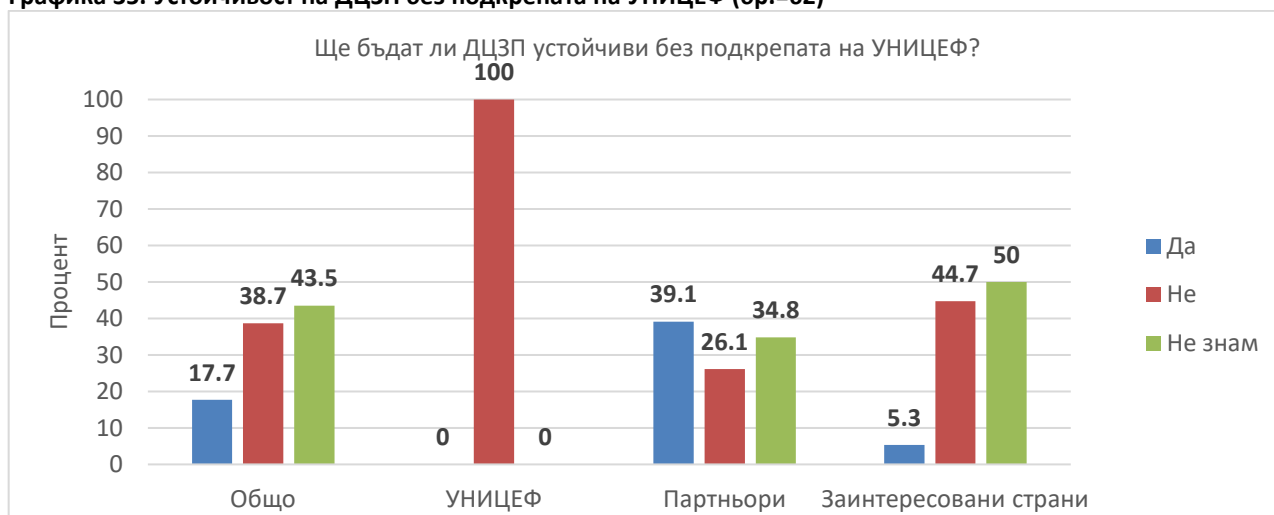
- а. „Без финансовата подкрепа ДЦЗП няма да бъдат устойчиви. Не знам как е уредено финансирането им, но дори да има държавно финансиране, то ще бъде ограничено... Дори ако разглеждаме подкрепата като финансова подкрепа, трябва да отбележим и моралното измерение, като знаем, че ДЦЗП се ползва с подкрепата на такава голяма и уважавана организация [УНИЦЕФ], т.е. ДЦЗП може да работи много по-организирано и останалите я възприемат по-сериозно. Ако в бъдеще ДЦЗП нямат подкрепата [на УНИЦЕФ], доверието ще бъде загубено. Подкрепата на УНИЦЕФ е от огромно значение, останалите страни не биха имали същото отношение към ДЦЗП. ДЦЗП разполагат с капацитета да работят и имат готовността да работят, но ако загубят финансирането си, и доверието към тях би се променило много“ (133, 134, 135, заинтересовани страни)

Заинтересованите страни отчитат, че финансовата подкрепа и техническата помощ на УНИЦЕФ са много важни за устойчивостта на ДЦЗП, най-вече тъй като държавното финансиране за социалните услуги би било недостатъчно за поддържането на ДЦЗП. Дори ако ДЦЗП се преобразуват в държавно делегирана дейност, те ще трябва да си осигурят други източници на финансиране, за да постигнат устойчивост. Едно възможно предложение е правителството да включи ДЦЗП в програма, финансирана по линия на ЕС, и в делегирани бюджети за общините. Все пак проблемът с предоставянето на качествени интегрирани услуги остава предизвикателство, тъй като „общините могат да променят фокуса си и да поставят в риск цялата идея; важно е да има ясни приоритети и политическа воля“ (108).

От графика 35 стават видни впечатленията на респондентите относно устойчивостта на ДЦЗП без подкрепата на УНИЦЕФ. **От всички респонденти едва 17,7% смятат, че ДЦЗП ще бъдат устойчиви без подкрепата на УНИЦЕФ; 38,7% от респондентите са на мнение, че ДЦЗП няма да бъдат устойчиви и 43,5% нямат мнение.** И по-конкретно, едва 5,3% от заинтересованите страни смятат, че ДЦЗП биха били устойчиви без подкрепата на УНИЦЕФ. Повечето респонденти са на мнение, че ДЦЗП няма да бъдат устойчиви (44,7%) или не са имали мнение (50,0%). За сравнение, 39,1% от партньорите смятат, че ДЦЗП биха били устойчиви без подкрепата на УНИЦЕФ, но 26,1% от партньорите посочват, че ДЦЗП няма да бъдат устойчиви без подкрепата на УНИЦЕФ, а 34,8% нямат мнение. Респондентите от УНИЦЕФ посочват, че ДЦЗП няма да бъдат устойчиви без подкрепата на УНИЦЕФ.

„Предполагам, че никой няма да финансира проекта. О моя опит с други организации, щом международният дарител се оттегли, услугата постепенно изчезва заради борба между местните участници за това кой ще поеме управлението, защото това е по-важно от пациентите [жертвите на насилие].“ (143, партньор)

Графика 35. Устойчивост на ДЦЗП без подкрепата на УНИЦЕФ (бр.=62)

Друга пречка пред устойчивостта е липсата на национални разпоредби, според които полицейските и съдебните служители да бъдат задължени да провеждат щадящи за децата изслушвания в „сините стаи“ в случаите на деца — жертви и/или свидетели на насилие и престъпления. Щадящите за децата разпити са от възлово значение за разследванията на случаи на малтретиране на деца и важна услуга, която се предоставя от ДЦЗП. Щадящите изслушвания на деца следва да се провеждат от обучени за целта специалисти, в подходящи за децата „сини стаи“, каквито има изградени в ДЦЗП, съдилищата и общините в цяла България. С прилагането на щадящи за децата практики на изслушване в „сините стаи“ се гарантира, че децата имат възможност да представят показанията си в безопасно пространство. Разпитът се наблюдава чрез камера или през венецианско стъкло от полицаи или съдебни служители, които трябва да научат какво е станало, така че да е необходимо детето да разказва подробности за случилото се само веднъж по време на разпита.

5.6.2. Стратегия за оттегляне с мерки за запазване на устойчивостта

УНИЦЕФ цели разгръщане на ДЦЗП на национално равнище успоредно с реализиран на стратегия за предаване на отговорността за ДЦЗП и тяхното управление към държавата. Това обаче не е приведено в действие с конкретен план за действие. УНИЦЕФ стартира дискусии на национално и местно ниво, за да допринесе за устойчивостта на ДЦЗП; настоящата оценка е част от тази стратегия. Наред с това УНИЦЕФ планира да разработи план за публична подкрепа и популяризиране, както и да извърши оценка на разходите, за да подпомогне прехвърлянето на отговорностите и управлението на ДЦЗП към съответните национални и общински органи.¹³⁵

Настоящата оценка предоставя на УНИЦЕФ така необходимата информация и данни за документиране на устойчивостта, ефикасността и въздействието на ДЦЗП, както и ключовите партньорства и сътрудничество за поддържането им. Тази информация може да бъде използвана за подобряване и укрепване на модела на ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги и за работа с правителство по разработване на план за преход и стратегия за оттегляне, включващ подробен бюджет и план за действие за подкрепа на ДЦЗП. За това ще бъде необходимо влизането в сила и ефективното изпълнение на Закона за социалните услуги. Необходимо е също да се приемат стандартни оперативни процедури за ДЦЗП, както и да се разпишат длъжностните характеристики и необходимата квалификация за персонала на центровете.

5.7. Неочаквани резултати

Изненадващо отношение към интервенцията на УНИЦЕФ разкриха отговорите, дадени от националните и местните заинтересовани страни на хипотетичния въпрос: „Какво би станало, ако ДЦЗП бъдат закрити тази година?“. Реакциите при този въпрос разкриват **значителна подкрепа за ДЦЗП сред заинтересованите страни на национално и местно равнище. Респондентите признават, че закриването на ДЦЗП би било пагубно за децата и семействата, както и за общинските органи, които отговарят за закрилата на детето и обезпечаването на правосъдие за децата — жертви на насилие и престъпления, а също и за жените — жертви на домашно насилие.**

„Не трябва да затваря в никакъв случай. Децата и семействата биха били лишени от подкрепа, те биха били лишени от този експертен опит. Това би било проблем.“ (147, 148, заинтересовани страни)

Заинтересованите страни твърдят, че затварянето на ДЦЗП би „означавало, че ще се върнем там, където бяхме преди шест години.“ Същият този респондент пояснява, че „ДЦЗП са много важни, би било много трудно за нас да извършваме координацията. Би било огромна грешка, ако ДЦЗП затвори.“ (156, представител на заинтересована страна). Редица заинтересовани страни поясняват как затварянето на ДЦЗП би довело до изоставане за обществото и връщане към миналото, в което уязвимите деца и семейства и по-специално тези от тях, изложени на насилие и престъпления, не са имали достъп до качествени услуги.

- a. „Не бива да обсъждаме това дори хипотетично. Това ще бъде огромен проблем. Ще бъде огромна крачка назад и всички наши усилия до момента ще са напразни. Това ще бъде в ущърб на децата и в наш ущърб като специалисти, и решаващо за цялото общество. Представихме този модел в цяла България и професионалната общност беше впечатлена от него, като специалистите изразиха съгласие, че провеждането на щадящи за децата разпити са правилният подход.“ (127, 128, 129, заинтересовани страни)
- b. „Ще има една празнина, целта на всички ни е да развием вече постигнатото. Ако ДЦЗП затворят, това ще бъде огромна стъпка назад и връщане към времето преди ДЦЗП. ДЦЗП са изключително важни за децата... Ако няма човек в семейството, който да се грижи за правата им, трябва да има някой.“ (122, 123, заинтересовани страни)
- c. „Това би било равностойно на връщане с 20 години назад в областта на правосъдието. Това ще остави празнина, която ще съществува, докато не дойде друга НПО, за да я запълни. Така че ако се появи нова НПО, която да запълни празнината, тя ще трябва да започне от нулата да гради доверие и връзки... Ние градим това доверие вече 20 години... Преди беше въпрос на ние срещу тях, а сега помним само личните си имена без фамилиите — това е резултатът от години на сътрудничество и изграждане на доверие.“ (133 134, 135, заинтересовани страни)

Много заинтересовани страни посочват, че настоящата оценка и въпросите „Какво би станало, ако ДЦЗП затворят тази година?“ са ги накарали да се замислят за това „доколко важна е работата на ДЦЗП“ (120, представител на заинтересована страна). Освен това заинтересованите страни дискутираха факта, че ако ДЦЗП затвори, „няма да има достъп до услуги за психично здраве и местната общност би се върнала до положението, в което е била преди години; ще се загуби надеждата“ (143, представител на заинтересована страна). Друг респондент добавя: „Голям брой семейства и деца в

риск биха били лишени от професионална подкрепа... Дори не мога да си представя да затворят“ (162, 163, заинтересовани страни).

Наред с това заинтересованите страни споделят: „Мога да ви кажа какво ще стане, ако нямаме ДЦЗП... ще трябва да прибегнем до отнемане на детето от семейството. Тази услуга [ДЦЗП] помага да се запази целостта на семействата“ (124, 125, 126, заинтересовани страни). Други представители на ключови заинтересовани страни твърдят, че „успехът [на ДЦЗП] при оставянето на детето в семейството е много важен, защото иначе в случаите с насилие над деца ще се налага да извеждаме децата от семействата, а е трудно децата да се настаняват, защото има недостиг на социални услуги и кризисният център е пълен“ (149, 150, заинтересовани страни). В Шумен и Монтана родителите споделят:

- а. „ДЦЗП е единственото място, единствената структура, която се грижи за семействата и децата при насилие или подобни проблеми. Ако ДЦЗП затвори, никой друг не би могъл да предложи такава подкрепа и грижи. Затова мисля, че е изключително важно ДЦЗП да продължи да съществува. Ако ДЦЗП затвори, не виждам алтернативен механизъм, чрез който би се създала подобна услуга в следващите 10-15 години.“ (130, Шумен, родител)

Много други заинтересовани страни обясняват колко вредно би било хипотетичното закриване на ДЦЗП за общностите, семействата и децата. Това би лишило децата и семействата от така необходимите качествени психологически услуги, които се предоставят в ДЦЗП.

- а. „Жертвите ще бъдат лишени от редица много полезни услуги. Децата ще бъдат лишени от психологическата подкрепа на ДЦЗП... Това би затруднило работата ми неимоверно, т.е. ще се изискват много повече усилия, за да предположим децата да отговарят на въпросите по време на разпитите. ДЦЗП и „сините стаи“ допринесоха за увеличаване на процента на подвеждане под отговорност [в случаите с деца — жертви на насилие и престъпления].“ (136, 137, заинтересовани страни)
- б. „Дори не искаме да си го представяме. Първо, ще трябва да насочваме децата към някакви психолози, но те няма да са квалифицирани да посрещат нуждите на децата, преживели насилие. Съмнявам се дали биха помогнали. Освен това ще се наложи да изградим отново техния интердисциплинарен подход или екип, а това би било много трудно, защото не разполагаме с ресурсите. Ще отнеме много време, а времето е много ценно за тези деца.“ (149, 150, заинтересовани страни)
- с. „Ще бъде твърде слабо, ако кажа, че огромен брой деца и семейства ще бъдат разочаровани. Последиците ще се проявят след много години, защото децата няма да успеят да преодолеят травмата. Няма да има специалисти, които да ги подкрепят. Децата и семействата ще се чувстват изоставени и предадени. ОЗД-та ще искат да се самоубият без капацитета на ДЦЗП“ (144, 145, 146, заинтересовани страни)
- д. „Лишаването ни от ДЦЗП би било тежък удар за целия екип. Няма да знам какво да правя с децата. Няма да има никой, който да се погрижи за нуждите им; няма да има психолог, който специално да отговори на потребностите на децата — жертви на насилие. В центровете за обществена подкрепа има психолози, но те не са така квалифицирани за тази задача.“ (158, представител на заинтересована страна)

Заинтересованите страни изразяват тревога, че достъпът на децата до правосъдие би бил ограничен или прекъснат, защото разследванията ще бъдат по-трудни, ако изслушванията не се извършват по щадящ за децата начин в „сините стаи“. На практика не всички деца — жертви на насилие и престъпления, се разпитват чрез щадящи за децата изслушвания в „сините стаи“, особено децата на възраст над 14 години. Решението за ползване на „синя стая“ се взема поотделно за всеки случай по усмотрение на местните полицейски и правосъдни органи. Децата жертви се нуждаят от психологическата подкрепа, която ДЦЗП оказват при подготовката им да участват в разследвания, досъдебни и съдебни производства. Освен това ДЦЗП предоставят на децата жертви и на техните родители/грижещите се за тях лица безплатни правни услуги, чрез които те получават достъп до правосъдие. Един респондент пояснява:

- а. „Строго погледнато, ако няма „сини стаи“, това би било във вреда на децата жертви и би затруднило допълнително работата на разследващите органи. Това би оказало допълнителен натиск върху ОЗД предвид факта, че работата им е твърде много... Би било много трудно да се предоставят услугите, които се извършват от ДЦЗП, тези деца [децата — жертви на насилие и престъпления] ще бъдат оставени само на ОЗД.“ (155, партньор).

Наред с това заинтересованите страни посочват, че затварянето на ДЦЗП би било вредно за жените и децата — жертви на домашно насилие. Заинтересованите страни поясняват:

- а. „По данни на полицията през 2019 г. всяка трета жена в България е била жертва на насилие, което означава, че във всяко трето семейство едно дете наблюдава домашно насилие. За много семейства изходът би бил много по-неблагоприятен. Много случаи на насилие остават неразкрити и без за тях да се поддаде сигнал... Дори разводът в семейството, без подкрепа [от ДЦЗП], може да доведе до убийство между родителите. От моя опит мога да кажа, че когато още нямаше ДЦЗП, имаше пет до шест убийства между родители и така децата оставаха сираци.“ (144, 145, 146, заинтересовани страни)

6. КОНСТАТАЦИИ ОТ КОНТРОЛНАТА ОБЛАСТ

Област Кюстендил е включена в оценката като т.нар. „контролна област“ с цел съпоставка, тъй като не разполага с ДЦЗП. УНИЦЕФ и референтната група за оценка се надяваха, че чрез интервюта с ключови заинтересовани страни в област Кюстендил ще се разкрие какво става тогава, когато в дадена общност няма ДЦЗП. За съжаление интервюта с ключови заинтересовани страни в област Кюстендил се оказаха не толкова смислени и уместни, колкото бе очаквано, тъй като добавянето на контролна област на етап оценка само по себе си не води до наличие на данни или информация, съпоставими с тези, които са се събирали в пилотните области. Освен това липсват дългосрочни данни от Кюстендил, които да позволят сравнение с пилотните области, а много от въпросите, засегнати от ключовите заинтересовани страни в Кюстендил по отношение на общинските услуги и действия при насилие над деца, са разглеждани през призмата на общинските практики, които съществуват и в пилотните области, независимо от наличието на ДЦЗП.

Една от основните констатации от област Кюстендил е наличието на координационен механизъм на общинско ниво, подобен на координационните механизми в пилотните области. Той е описан като част от общонационално усилие за разкриване на такъв механизъм във всички общини. Както и в пилотните области, в област Кюстендил общините не разполагат с необходимите ресурси, за да осигурят ефикасното и ефективно функциониране на всички мерки, обхванати в координационния механизъм. В пилотните области ДЦЗП не са член на координационните механизми и не представляват държавно делегирана дейност, поради което не са оказвали официално въздействие върху работата на координационните механизми, въпреки че са важен доставчик на социални услуги, на които те са се уповавали.

В област Кюстендил основният доставчик на услуги за децата — жертви на насилие и престъпления, са Центровете за обществена подкрепа (ЦОП). ЦОП съществуват и в пилотните области, като услугите им се ползват от децата и семействата, включително децата — жертви на насилие и престъпления. В пилотните области и в област Кюстендил Центровете за обществена подкрепа осигуряват на децата и семействата достъп до социални работници и психолози, но капацитетът им е ограничен и обикновено не предоставят дългосрочна, а краткосрочна подкрепа в рамките на до два-три месеца. В този смисъл ДЦЗП разполагат с по-квалифициран персонал и експертен капацитет в областта на социалните дейности, детската психология и психотерапия, както и правната помощ, предоставяна на децата и семействата, а също така ДЦЗП могат да предоставят по-дългосрочна подкрепа, в рамките на до една година. ДЦЗП действително попълват тежка липса и ако хипотетично бъдат закрити, отново ще се стигне до отсъствие на квалифицирани специалисти, които да работят с децата — жертви на насилие и престъпления, и техните семейства в пилотните области.

В област Кюстендил ключовите заинтересовани страни посочват като действително предизвикателство липсата на услуги за настаняване на подложени на домашно насилие майки и деца. Съответните органи в много случаи се обръщат към кризисни центрове и приюти в общини, отдалечени на стотици километри, особено когато целта е децата да останат заедно с майка си и всички да бъдат настанени в подобен център. Ключови заинтересовани страни посочват например, че често се прибегва до кризисния център в гр. Гоце Делчев или до Фондация „П.У.Л.С.“ в Перник, но тези услуги са с ограничена леглова база и в много случаи се оказват със запълнен капацитет. Един от респондентите обяснява: *„Необходим ни е кризисен център за деца, както и звено „Майка и бебе“. Изпращаме ги из цялата страна“* (80, ключова заинтересована страна). Следва да се отбележи, че ДЦЗП не предлагат услуги по настаняване на жертвите на насилие, но Фондация „Асоциация Анимус“ отделно управлява и кризисен център за жертви на домашно насилие. ДЦЗП обаче — както и общинските органи — полагат усилия, за да намират за жените и децата, пострадали от домашно насилие, места в съответните центрове, например звената „Майка и бебе“.

Що се отнася до „сините стаи“, някои ключови заинтересовани страни в Кюстендил твърдят, че „сини стаи“ не съществуват, а други — че в някои общини има „сини стаи“. В някои случаи „синята стая“ е разположена в Център за обществена подкрепа, който разполага с психолози с капацитета да съдействат за щадащи за децата изслушвания. „Синята стая“ обикновено се използва от прокурори и от полицията, но не във всички случаи. Подобна е констатацията и за пилотните области.

В област Кюстендил една от ключовите заинтересовани страни отчита липсата на подкрепа за жертвите на домашно насилие; в резултат на това пострадалите от домашно насилие са по-склонни да се откажат

от жалбата си, да оттеглят показанията си и да не водят докрай съдебни дела по наказателни и граждански производства. Това е така и в пилотните области, особено сред пострадалите от насилие жени, които не получават подкрепа от наличните там ДЦЗП. Макар ДЦЗП да са в състояние да оказват дългосрочна подкрепа на някои жертви на домашно насилие и техните деца, те не обхващат с дейността си всички жертви на домашно насилие. Ако не бъде възприета политика, премахваща възможността за оттегляне на жалбите за домашно насилие, пострадалите жени в много случаи ще оттеглят обвиненията и показанията си поради страх от насилника си и/или понеже последният успява да ги манипулира и въвлече обратно във връзката с обещания, че ще се промени и повече няма да прибягва до насилие. Това е обичайна тенденция при белязаните от насилие връзки и е част от цикъла на насилието. Бавното действие на правосъдната система също води до оттегляне на жалби, особено по дела за домашно насилие; това обаче е проблем и в пилотните области, като единствената разлика в тях е, че когато пострадалите жени и техните деца осъществят достъп до подкрепата и услугите на ДЦЗП, те успяват да получат специализирана и дългосрочна психологическа подкрепа и правна помощ, докато очакват развитието по делата им в съда, а освен това разполагат с услугите на адвокат, който ги подкрепя в достъпа им до правосъдие и ги придружава в съда. Благодарение на психологическата помощ, оказвана на жертвите на домашно насилие и техните деца, те по-успешно се възстановяват от травмата и малтретирането, развиват самочувствие и самоувереност и се подготвят за участие в наказателни и граждански съдопроизводства. ДЦЗП осигуряват на пострадалите жени и техните деца подкрепата, от която се нуждаят, за да напуснат белязаната от насилие връзка и да се научат да водят живот без насилие и малтретиране.

Подобно на положението в пилотните области, за хората, живеещи в по-отдалечени и селски райони, липсва достъп до услуги за подкрепа на жертви, а ако все пак те желаят да потърсят такива услуги, се налага да пътуват до областния или друг град. В пилотните области Монтана и Шумен някои деца и семейства се възползват от мобилни услуги, предоставяни от ДЦЗП; такива услуги обаче не се извършват от общинските органи или доставчици на услуги.

Както в област Кюстендил, така и в пилотните области ОЗД не са в състояние да осигуряват денонощно обслужване и спешна подкрепа. В това отношение ДЦЗП са попълнили тежка липса в пилотните области. ДЦЗП успяват да мобилизират екипа си със съвсем кратко предизвестие, включително след обичайното работно време, за да окажат подкрепа на децата — жертви на насилие и престъпления, и техните семейства.

В Кюстендил има услуги за правна помощ и защита, които работят с децата жертви и ги подкрепят в достъпа им до правосъдие, но те не са специализирани в областта на насилието над деца. В Дупница има НПО, която разполага с адвокат и осигурява безплатна правна помощ. Освен това има услуги за безплатна правна помощ за лица с много ограничени финансови средства, като на тяхно разположение е списък с адвокати, от който могат да избират. Подобни услуги за безплатна правна помощ има и в пилотните области. Тези безплатни правни услуги обаче са ограничени, а за достъп до тях лицата трябва да изпълняват определени критерии, свързани най-вече с доходите им. Един респондент пояснява: *„Проблемът е, че работещите дори на минимална заплата нямат право да се ползват от тези услуги. Можем да се опитаме да им дадем някакви консултации, но не можем да ги представяваме в съда. Много хора не могат да си позволят услугите на адвокат. За много от жертвите това би могло да бъде пречка да продължат процеса. Ако загубят делото, трябва да заплатят всички съдебни разходи. Рискът е много голям.“* (82, ключова заинтересована страна).

На последно място, интервюираните ключови заинтересовани страни в област Кюстендил не знаят за ДЦЗП, а схващането им за интегрирани услуги е ограничено. Не е ясно дали има подобен проблем в пилотните области, тъй като интервютата са проведени с ключови заинтересовани страни, запознати с ДЦЗП и предоставяните от тях услуги.

7. ОГРАНИЧЕНИЯ

При настоящата оценка имаше много малко (почти никакви) ограничения. Единственото реално ограничение беше, че в Монтана имаше грипна епидемия в момента на планираното от екипа посещение на областта за събиране на данни. Въпреки това екипът за оценката посети областта, но времето, прекарано на място, беше ограничено до един-два дни за всеки от оценителите на фона на първоначално предвидените три дни. Допълнително някои заинтересовани страни и бенефициери (родители и деца), които бяха потвърдили участие в интервютата, се отказаха поради грипната

епидемия. Затова броят на заинтересованите страни в представителната извадка в Монтана (бр.=7), е значително по-малък, отколкото в Шумен (бр.=19) и в София (бр.=19). Също така броят на бенефициерите (бр.=8), анкетирани в Монтана, е значително по-малък от броя на бенефициерите в Шумен (бр.=24) и София (бр.=19). Това обаче по никакъв начин не доведе до ограничаване на констатациите, тъй като проведените в Монтана интервюта бяха задълбочени и пълноценни, като са събрани и анализирани необходимите качествени и количествени данни от тези интервюта.

8. ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Заключение 1: УНИЦЕФ България е изиграл първостепенна роля за утвърждаването на модела на ДЦЗП в страната. Този подход е основан на обективни факти. Освен това прилаганите в модела на ДЦЗП подходи към предоставянето на услуги на децата — жертви на насилие и престъпления, и техните родители/грижещите се за тях лица, включително жертви на домашно насилие, поставят в своя център жертвата; това включва юридически услуги, чрез които ползвателите получават заповеди за осигуряване на защита/ограничителни заповеди срещу насилниците. (Вж. параграфи 171–181)

Заключение 2: Инициативата на УНИЦЕФ да създаде ДЦЗП, които могат да предоставят качествени интегрирани услуги в три пилотни области — Монтана, Шумен и София — отговаря и е напълно хармонизирана с националните приоритети и потребности на правителството да развие услуги за превенция и реагиране за децата — жертви на насилие, както се посочва в Националната стратегия за детето (2008–2018 г.), което също така е утвърдено в КПД и в отправените към правителството на България наблюдения и препоръки във връзка с КПД, в стратегията „Европа 2020“, в препоръката на ЕС „Инвестициите в децата — изход от порочния кръг на неравностойното положение“ и Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2016–2021 г.). Наред с това инициативата на УНИЦЕФ е хармонизирана с програмните документи за страната на УНИЦЕФ и глобалната стратегическа рамка 2018–2021 г., както и с Програма 2030 за устойчиво развитие. Националните заинтересовани страни също посочват, че сътрудничеството на ДЦЗП с училищата за справяне с насилието и тормоза в училищата съответства и на националните приоритети на правителството да обезпечи безопасна среда за децата в училище. (Вж. параграфи 161–166)

Заключение 3: Решаващо за успеха е партньорството на УНИЦЕФ с две утвърдили се и признати НПО — ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“, които имат експертен опит в областта на ННД, домашното насилие, защитата на жертви и достъпа до правосъдие. ИСДП и Фондация „Асоциация Анимус“ разполагат с капацитета, доброто име и партньорствата с местните органи, доставчиците на услуги, полицията и правосъдните органи, подпомогнали усилията на УНИЦЕФ при създаването на ДЦЗП. Други решаващи фактори с оглед ефикасността и постиженията на ДЦЗП са интердисциплинарните екипи/служители, включително квалифицирани специалисти в областта на социалните дейности, психологическите консултации, терапевтичните услуги и правната защита за деца и жертви на насилие. (Вж. параграфи 207–208 и 259–261)

Заключение 4: Именно интегрираният подход на предоставяне на качествени услуги носи най-големи ползи за децата и семействата. Тъй като ДЦЗП успешно подкрепят деца и семейства, броят на издадените направления за ДЦЗП по институции/органи и на самозаявилите се ползватели значително и трайно е нараснал от 2015 г. до 2019 г. В съответствие с това броят на децата и родителите, получили социална, психологическа и терапевтична подкрепа, кризисна интервенция и правни услуги от ДЦЗП, значително и трайно се е увеличил в периода 2015–2019 г. Важна за бенефициерите и заинтересованите страни в трите пилотни области е възможността на ДЦЗП да предоставят безплатни услуги, особено психологическа подкрепа и правни услуги, както и мобилни услуги на уязвими деца и семейства в маргинализирани общности. Предоставяните от ДЦЗП услуги са допринесли за увеличаване на търсенето на услугите от ДЦЗП, особено от родители и членове на общността (вж. параграфи 199–223 и 278–288)

Заключение 5: ДЦЗП са допринесли за подобряването на достъпа до правосъдие за децата, преживели насилие и престъпления, включително за подобряването на достъпа до правосъдие за уязвими и маргинализирани деца. ДЦЗП са успели да подобрят достъпа до правосъдие, защото работят с квалифицирани адвокати, които предоставят безплатни правни услуги за децата и техните семейства. Освен това от ДЦЗП подготвят децата за участие в съдебното дело, когато са били свидетели или жертви на насилие и престъпления, и придружават самите деца и техните родители до съдебните заседания в хода на разглеждането на случая им в съдебната система. Наред с това ДЦЗП популяризират правилното

използване на „сините стаи“ при случаи, в които децата са жертви и свидетели на насилие и престъпления. (Вж. параграфи 209-214)

Заклучение 6: По-голямата част от родителите/грижещите се са посочили, че ДЦЗП са улеснили детето им да получи психологическа помощ и правни услуги. Почти всички родители/грижещи се и деца посочват, че персоналът на ДЦЗП ги е изслушал и е откликнал на техните потребности. Наред с това почти всички родители/грижещи се и деца посочват, че персоналът на ДЦЗП е проявил уважение и е разяснил нещата по разбираем за тях начин, помогнал им е да разберат правата си на безопасност и защита и ги е запознал с услугите, които могат да ползват. По-голямата част от бенефициерите посочват, че има голяма вероятност да препоръчат ДЦЗП на други родители и деца. (Вж. параграфи 243-246)

Заклучение 7: В съответствие с очакваните резултати ДЦЗП са допринесли за подобряване на сътрудничеството и координацията между секторите и с различни специалисти (напр. учители, социални работници, полицейски служители, прокурори и съдии) във висшите интереси на децата — жертви на насилие. Въпреки че ДЦЗП не са регулирани от държавата организации и не разполагат с координационни правомощия (това е отговорност на ОЗД), центровете са създали добри взаимоотношения със специалисти от всички сектори в подкрепа на междуведомствената координация за подпомагане на децата — жертви на насилие и престъпления, и на техните семейства. (Вж. параграфи 224-231)

Заклучение 8: ДЦЗП са допринесли за благоприятни промени в благосъстоянието на децата, например възстановяване от насилие и виктимизация, както и благоприятни промени за родителите/грижещите се. ДЦЗП са в състояние да допринасят за дългосрочните благоприятни промени в благосъстоянието на децата и за тяхното възстановяване, тъй като те предоставят дългосрочни услуги, особено при тежки случаи на насилие, при които децата проявяват неблагоприятни симптоми и последици, свързани с насилие и виктимизация. И децата, и родителите посочват, че ДЦЗП са им помогнали да постигнат положителни промени или подобрения в живота си. Почти всички родители и деца посочват, че се чувстват по-добре, по-малко тревожни и уплашени, както и по-уверени благодарение на услугите, които получават от ДЦЗП. Именно психологическата/терапевтичната подкрепа и правните услуги се посочват от родителите и децата като особено полезни и с най-голямо въздействие в живота им. Много родители бяха майки, преживели домашно насилие заедно с децата си. (Вж. параграфи 270–277)

Заклучение 9: УНИЦЕФ подкрепя официалните партньорства между ДЦЗП и други доставчици на услуги и ключови заинтересовани страни в общините в пилотните области; тези партньорства са от решаващо значение за успеха на центровете. Наред с това УНИЦЕФ и партньорите по изпълнението играят първостепенна роля за популяризирането и застъпничеството на ДЦЗП както на национално, така и на местно ниво. На национално ниво изключително важни са партньорствата с Държавната агенция за закрила на детето и с Агенцията за социално подпомагане. Партньорствата с общински органи, доставчици на услуги, социални работници, полицията, прокурори и съдилища също са от решаващо значение за работата на ДЦЗП. Тези партньорства са важни за издаването на направления и механизмите за координация при подкрепата на деца — жертви на насилие, и техните родители/грижещи се за тях лица. По-голямата част от респондентите твърдят, че националните и местните заинтересовани страни подкрепят силно ДЦЗП. ДЦЗП са демонстрирали пред общините в района и пред други специалисти как работят по случаи на ННД и подкрепят децата жертви и техните семейства координирано и с акцент върху висшите интереси на детето. (Вж. параграфи 292-307)

Заклучение 10: Целта на тази оценка беше да се оцени ефективността на интервенцията с оглед измерването на това доколко икономично ресурсите/вложените материали (финанси, експертни познания, време и др.) са превърнати в резултати. Ползите от ДЦЗП са значителни, защото предоставянето на качествени интегрирани услуги за деца на едно място е жизненоважно. Качествените интегрирани услуги дават възможност на децата да получат достъп до правосъдие и да се възстановят от травмата, преживяното насилие и виктимизацията и защитават децата от допълнително насилие и малтретиране. Ползите са безценни, предвид дълготрайните ползи за децата и семействата, за общностите и за обществото като цяло. (Вж. параграфи 309-315)

Заклучение 11: УНИЦЕФ и изпълняващите партньори са подкрепили правителството в изготвянето на Закон за социалните услуги, който би укрепил регламентирането на предоставянето, използването, планирането, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги в България и би довел до официално разписване на държавните разпоредби за интегриран подход за предоставяне на социални услуги. Заинтересованите страни отправиха въпроси дали качеството на интегрираните услуги, които се предлагат от ДЦЗП, ще се запази без подкрепата на УНИЦЕФ, предвид това, че възможността на ДЦЗП да наемат квалифициран персонал и да предоставят развитие на капацитета са благодарение на подкрепата на УНИЦЕФ и не на всяка цена ще бъдат устойчиви, ако ДЦЗП станат държавно делегирана дейност. Заинтересованите страни посочват, че финансовата подкрепа и техническата помощ от УНИЦЕФ са много важни за устойчивостта на ДЦЗП в настоящия им вид. Друга пречка пред устойчивостта е липсата на национални разпоредби, според които полицейските и съдебните служители да бъдат задължени да провеждат разпити чрез щадящи за децата изслушвания в случаите на деца — жертви и свидетели на насилие и престъпления. Щадящите за децата изслушвания са от възлово значение за разследванията на случаи на малтретиране на деца и за качеството на услугата, която се предоставя от ДЦЗП. (Вж. параграфи 319-327)

Заклучение 12: Националните и местните заинтересовани страни посочват, че затварянето на ДЦЗП би било в ущърб на децата и семействата, както и на районите, в които центровете са създадени пилотно. Това би лишило децата и семействата от така необходимите качествени и правни услуги, предоставяни от ДЦЗП. Заинтересованите страни изразяват тревога, че достъпът на децата до правосъдие би бил ограничен или прекъснат, защото разследванията ще бъдат по-трудни, ако разпитите не се извършват по щадящ за децата начин в „сините стаи“ и без психологическата подкрепа от ДЦЗП за оказване на помощ на децата жертви и свидетели във връзка с участието им в разследването, досъдебното и съдебното производство. Наред с това заинтересованите страни посочват, че затварянето на ДЦЗП би било вредно за жертвите на домашно насилие, в това число жени и деца. (Вж. параграфи 330-333)

9. ИЗВЛЕЧЕНИ ПОУКИ

Научихме, че програмата на УНИЦЕФ за създаване и подкрепа при реализацията на ДЦЗП — модел за предоставяне на интегрирани услуги — е била от решаващо значение за посрещането на нуждите на децата — жертви на насилие и престъпления, и на техните семейства в областите в страната, в които е реализиран проектът. Научихме също че ДЦЗП са осигурили съществени, но липсващи преди това услуги, които са важни за всички деца и семейства, но най-вече за уязвимите и маргинализираните сред тях, тъй като те могат да се възползват от предлаганите от ДЦЗП безплатни услуги, в това число социално подпомагане, психологически консултации, психотерапия и правни услуги.

Друга поука е, че ДЦЗП имат огромно въздействие за децата и семействата, включително като им помагат да получат достъп до правосъдие и да се възстановят психически от травмата и преживяното насилие и виктимизация. Има солидна документация, че децата и родителите/грижещите се, ползващи ДЦЗП, са преживели травматични събития в миналото (напр. подлагане на домашно насилие, физическо насилие, изнасилване/блудство и лишаване от грижи), които са им причинили физически, психологически, емоционални и душевни страдания, а в някои случаи — и посттравматично стресово разстройство (ПТСР).¹³⁶ Когато травмата не бъде преработена и преодоляна, това може да има дълготрайни неблагоприятни последици за децата и насилениите родители/грижещи се. Затова работата на ДЦЗП допринася за това децата и семействата да подобрят благосъстоянието си и да се сведе до минимум рискът от подобни дълготрайни неблагоприятни последици.

В подкрепа на укрепването и разгръщането на модела на предоставяне на интегрирани услуги в страната, в центъра на инициативата на УНИЦЕФ за ДЦЗП е изграждането на капацитета на националните и общинските органи, на работещите в сферата на закрилата на детето и на социалните работници, полицейските и съдебните служители, служителите в училищата и здравните работници и други доставчици на услуги, в което да се отразят значението и стойността на модела на предоставяне на интегрирани услуги на ДЦЗП. Тези ключови заинтересовани страни споделят също че ДЦЗП ефикасно предоставят качествени интегрирани услуги на деца и семейства и открито се застъпват за въвеждането на по-ефикасни механизми за координация в помощ на децата и техните семейства при получаването на социални услуги, закрила и правосъдие.

Още в самото начало научихме, че са необходими кадри от висококвалифицирани социални работници, психолози, психотерапевти и адвокати в България, обучени да предоставят качествени услуги на деца — жертви на насилие и престъпления, както и на семейства, включително насилвани родители/грижещи се и родители/грижещи се — извършители на насилие. Важно е, че тези квалифицирани доставчици на услуги и специалисти, които работят в ДЦЗП, са в състояние да се съсредоточат върху работата си с деца и семейства и не са потънали в административни и бюрократични процедури, за разлика от социалните работници в ОЗД. Ако се направят усилия за разгръщане на ДЦЗП в страната или определянето им като държавно делегирана дейност, ще е важно да се осигурят качеството и експертният капацитет на персонала, за да не се превърнат служителите им в администратори или бюрократи на държавна служба.

Правителството е отложило влизането в сила на Закона за социалните услуги, с който на държавата би се възложило да подпомага предоставянето на интегрирани услуги. По време на тази оценка представителите на държавата на национално равнище не бяха склонни да говорят открито за своята подкрепа за ДЦЗП и да отчетат ползата от предоставянето на интегрирани услуги на децата — жертви на насилие и престъпления, и техните семейства. Правителството на България и общинските органи не могат да смятат, че УНИЦЕФ България ще подсигурава ДЦЗП в дългосрочен план. По тази причина устойчивостта на ДЦЗП е изложена на риск, особено ако Законът за социалните услуги не влезе в сила и не се насочи държавно финансиране в подкрепа на ДЦЗП. Очевидно е обаче, че националните и общинските органи признават важността на ДЦЗП и съществената им роля за предоставянето на интегрирани услуги на децата — жертви на насилие и престъпления, включително децата в най-уязвимо и маргинализирано положение. Това е поука, която Правителството на България трябва да отрази при прокарването на решението за влизане в сила на Закона за социалните услуги и за инвестиране в модела на ДЦЗП и разгръщането му.

За съжаление, УНИЦЕФ няма ясно документирана рамка или поход за мониторинг и оценка, която да бъде оценена. Наличието на добре разработен поход за мониторинг и оценка от самото начало на всеки проект или инициатива като разглежданата в настоящата оценка е от изключителна важност. Освен това, ако е налице желание за включване на контролна област с цел съпоставка, е важно тази област да бъде определена на ранен етап, по възможност — още в началото на проекта/интервенцията. Ако контролната област (област за сравнение) се добави на етап оценка, не могат да се следват установените научни процедури за ползване на контролна област. В настоящия случай това добавяне не доведе до събиране на желаните данни за сравнение. При следване на научните процедури би трябвало да се събират съпоставими данни в пилотните области и в контролната област успоредно във времето.

Друга поука е, че е необходимо укрепване на събирането на административни данни, както и изготвянето на разбивки на данните по ключови показатели. Събирането на административни данни и разделянето им с цел разбивки са претърпели развитие през петгодишния срок на проекта. В някои

случаи са изменени дадени показатели, включително разделението на данните, позволяващо разбивка, поради което съпоставката по години е затруднена (напр. сравнение на данните за 2019 година с предходните години). Последиците от подобни промени в събирането на данни във времето следва да се отчитат внимателно, особено когато се отдава значение на сравненията на административни данни по години за измерването на въздействието и ефикасността на работата на ДЦЗП.

10. ПРЕПОРЪКИ

Препоръките, които следват, се основават на констатациите от оценката и заключенията, представени в предходните раздели, включително препоръки, предложени в хода на събирането на данни от партньори, заинтересовани страни, бенефициери и персонала на представителството на УНИЦЕФ за страната. Наред с това препоръките се основават на добрите практики, установени по време на документалната проверка, най-вече свързаните с модела за предоставяне на интегрирани услуги. Степента на участие на персонала на представителството на УНИЦЕФ за страната и на референтната група за оценка при извеждането на препоръките не е пропорционална на участието им в интервенцията и/или настоящата оценка.

Предложените по-долу препоръки имат за цел да се предоставят конкретни идеи и решения за подобряване на изпълнението и устойчивостта на приноса на УНИЦЕФ към предоставянето на интегрирани услуги на деца — жертви на насилие и престъпления, и на техните семейства. След описанието на всички препоръки по-долу, те са подредени по приоритети и са класифицирани въз основа на своята неотложност, въздействие и трудност, като наред с това са определени целеви действия за всяка препоръка (вж. таблица 8).

Препоръка 1: Необходимо е българските власти да приведат в действие Закона за социалните услуги — това е в най-добър интерес на обществото, включително децата и семействата. Необходимо е властите в България да осигурят влизането в сила на Закона за социалните услуги и съответната подзаконова нормативна рамка, за да се укрепи регламентацията на предоставянето, използването, планирането и финансирането на социалните услуги, включително интегрираните услуги, и да се постигне официално разписване на държавната правна и финансова уредба за интегриран подход към предоставянето на социални услуги.

Забавянето на влизането в сила на Закона за социалните услуги действа като пречка за подобряване качеството на социалните услуги за деца и семейства. С настоящата оценка са изведени обстоятелства, че висококачествените социални услуги и интегрираното им предоставяне не само представляват най-добри практики, но и са необходими за посрещането на сложните нужди на уязвимите деца и семейства, включително децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления, и родителите/грижещите се лица, включително пострадалите от насилие жени. Подпомогнатият от УНИЦЕФ модел на ДЦЗП е пример за най-добра в международен план практика, ефикасно приспособена към националните особености на България и приложена ефикасно и ефективно — както отчитат ключовите заинтересовани страни на национално/правителствено и общинско равнище, а също и родителите и децата, ползвали услуги и подкрепа от ДЦЗП в трите пилотни области. Липсата на влязъл в сила Закон за социалните услуги очевидно застрашава устойчивостта на ДЦЗП.

Препоръка 2: Необходимо е УНИЦЕФ и правителството на България да разработят стратегия за оттегляне на УНИЦЕФ като източник на финансиране на ДЦЗП. След пет години подпомагане и изпълнение на програмата, е необходимо УНИЦЕФ да разработи стратегия за оттеглянето си от ДЦЗП. Най-вероятно добър подход би било поетапното или постепенно оттегляне на подкрепата на УНИЦЕФ към ДЦЗП успоредно с постепенно поемане на финансирането на ДЦЗП от българската държава. Финансирането и подкрепата за модела на предоставяне на интегрирани услуги под формата на ДЦЗП са уредени в приетия Закон за социалните услуги и следователно с влизането на този закон в сила ще се осигури финансиране за ДЦЗП. В краткосрочен план УНИЦЕФ би могъл да осигурява допълващо финансиране и подкрепа за изграждане на капацитета на ДЦЗП, като обаче българската държава, включително общините, осигуряват основното финансиране за дейността и поддържането на персонала на ДЦЗП.

Препоръка 3: Предвид пандемията от COVID-19, правителството на България и общините ще имат значителна полза да установят ДЦЗП като държавно делегирана дейност. Обявяването на COVID-19 за световна пандемия доведе до задействане на националните власти с цел изпълнение на планове за

подготвеност, възможно най-ефективно откриване на случаите на COVID-19 и свеждане до минимум на тежките състояния при пациентите и на смъртните случаи посредством прилагането на подходящо лечение. Правителството на България реагира със затваряне на граници, заповеди за затваряне на обекти и за ограничаване на излизането на гражданите от домовете им, задължителна карантина и изисквания за самоизолация, затваряне на учебни заведения и държавни учреждения за персонала, който не е от първа необходимост, и забрани за обществени прояви. Световната пандемия от COVID-19 увеличава и засилва всички съществуващи форми на неравенство, а те по всяка вероятност ще стават все по-тежки във времето, докато COVID-19 продължава да се отразява на всички сегменти от населението. Това положение е в особена вреда за хората от социалните групи, които се намират в най-уязвимо положение, включително живеещите в бедност, жените и децата, хората в напреднала възраст, хората с увреждания и етническите малцинства. Нещо повече, домашното насилие се разраства експоненциално, докато в резултат на COVID-19 се утежнява икономическото и социалното положение на семейства и това е съчетано с ограничено движение и мерки за социална изолация. Така много жени и деца се озовават „затворени“ у дома със своите насилници, а същевременно критично важните услуги като ДЦЗП, оказващи подкрепа на жертвите на насилие и малтретиране, са с нарушена дейност или достъпът до тях е прекъснат.¹³⁷ В Монтана общината прояви смелост и гласува ДЦЗП в града да стане държавно делегирана дейност, която да предлага критично важна социална рехабилитация на уязвимите семейства в областта по време на пандемията от COVID-19. Моментът е подходящ общините Шумен и Столична също да обявят съществуващите на техните територии ДЦЗП за държавно делегирана дейност и да осигурят на ДЦЗП държавно и/или общинско финансиране за предоставяне на така необходимите интегрирани услуги на децата и семействата в уязвимо положение и в риск. В крайна сметка глобалната пандемия не е само здравна, но и човешка, икономическа и социална криза, която ще има въздействие върху общностите и семействата в продължение на години. ДЦЗП могат да изиграят важна роля за намаляване на отражението на пандемията върху семействата и общностите, които обслужват, и за осигуряване на непрекъсната подкрепа за жертвите на домашно насилие.

Препоръка 4: Правителството на България трябва в партньорство с УНИЦЕФ да разработи стратегия и план за финансиране и подкрепа на разгръщането на ДЦЗП и/или модела на ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги в други области и общини. С настоящата оценка са изведени обстоятелствени и количествени доказателства, че ДЦЗП са уместни, ефикасни услуги, които оказват въздействие и попълват тежка липса в общините, тъй като предоставят висококачествени, интегрирани услуги на децата — жертви и свидетели на насилие и престъпления, и техните семейства. ДЦЗП представляват добра практика, основана на обективни факти, и трябва да се разгрънат и в останалите райони в страната, с подпомагане от държавата и общините. Правителството на България трябва в партньорство с УНИЦЕФ да разработи стратегия и план за финансиране и подкрепа на разгръщането на ДЦЗП и/или модела на ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги в други области и общини, успоредно и съгласувано със стратегия за поетапното оттегляне на подкрепата на УНИЦЕФ за ДЦЗП.

Критично важно е да се разработят стратегия и план за осигуряване устойчивостта на услугите на ДЦЗП, ако и когато те станат държавно делегирана дейност и загубят финансовата и техническата подкрепа на УНИЦЕФ. В процеса на разгръщане на ДЦЗП в страната е от основно значение да се избегне попадането в капана те да се сведат до чисто бюрократична структура, която единствено придвижва документи. За ДЦЗП са необходими висококвалифицирани и обучени служители, чието трудово възнаграждение да отговаря на експертното им равнище. При разгръщането на ДЦЗП в страната персоналът им не бива да се попълва с ниско платени държавни служители без нужната квалификация и обучение за предоставяне на висококачествени, интегрирани услуги, включително щадяща за децата и обединена около жертвата подкрепа, обстойно съобразени с травмата грижи и социални дейности, специализирани психологически и психотерапевтични услуги за деца, както и безплатна правна помощ и подкрепа.

Препоръка 5: Необходимо е националните и общинските власти да установят по-добра регламентация и координационни механизми с цел подобряване на сътрудничеството при случаи на ННД, а в пилотните области Монтана, Шумен и София ДЦЗП да станат официален член на общинския координационен механизъм. Във всички области в България е необходима по-добра регламентация и координационни механизми с цел подобряване на сътрудничеството в случаи на ННД. В пилотните области — където ДЦЗП са доказали своята важна роля за предоставянето на интегрирани услуги на деца и семейства — общинските органи трябва да предприемат нужните стъпки, за да станат ДЦЗП членове на местните координационни механизми и да им бъдат възложени правомощия за координация, особено по отношение на услугите за деца — жертви и свидетели на насилие и

престъпления. ДЦЗП в Шумен има подписан официален МР за координация с общинските органи, но центърът не е официален член на местния координационен механизъм.

Препоръка 6: Правителството на България трябва да въведе национална регламентация, според която полицейските и съдебните служители да бъдат задължени да провеждат изслушвания по щадящ за децата начин в „сините стаи“, когато децата са жертви и свидетели на насилие и престъпления. Щадящите за децата изслушвания са от възлово значение за разследванията на случаи на малтретиране на деца и важна услуга, която се предоставя от ДЦЗП. Тези изслушвания следва да се провеждат от обучени специалисти, в щадящите за децата „сини стаи“, изградени в ДЦЗП, съдилищата и общините в цяла България. С използването на щадящи за децата разпити и на „сините стаи“ се гарантира, че децата имат възможност да разговарят с разпитващия ги за извършеното над тях насилие и за това, на което са били свидетели. Разпитът се наблюдава чрез камера или през венецианско стъкло от полицаи или съдебни служители, които трябва да научат какво е станало, така че да е необходимо детето да разказва подробности за случилото се само веднъж по време на разпита.

Препоръка 7: Необходимо е ДЦЗП да разработят стратегия и планове за действие за подобряване предоставянето на услуги и координацията с общинските органи, доставчиците на услуги, представителите на полицейските и съдебните органи, както и на системите на здравеопазването и образованието. Необходимо е под егидата на УНИЦЕФ всеки ДЦЗП да разработи стратегия и план за действие за подобряване на работата си и координацията с националните и общинските органи, доставчиците на услуги, представителите на полицейските и съдебните органи, както и на системите на здравеопазването и образованието. Стратегията и планове за действие на ДЦЗП трябва да са съсредоточени върху засилването на интегрираното предоставяне на услуги на децата — жертви на насилие и престъпления, и техните семейства, както и на координацията им с общинските органи, доставчици на услуги, представители на полицейските и правосъдните органи, здравните работници и педагозите. За целта е необходимо разработване на стратегия и план за действие относно комуникацията с партньорите, ключовите заинтересовани страни и държавата въз основа на доказателствата за повишеното търсене на услугите на ДЦЗП (а именно нарастващия през годините брой насочвания и брой деца и родители/грижещи се, ползвали услугите на ДЦЗП) и за въздействието на услугите по отношение на подкрепата за възстановяването на децата и достъпа им до правосъдие, както и за подобряване на живота на децата и семействата. Служителите на ДЦЗП трябва да бъдат обучени да следят за защитата на конфиденциалността на своите клиенти при споделянето на истории за успешните случаи.

Дейностите за повишаване на информираността трябва да се извършват направо в институциите/органите, на чието подчинение са партньорите и ключовите заинтересовани страни. ДЦЗП трябва сами да се обърнат с информация към своите партньори/ключови заинтересовани страни, а не да чакат да бъдат потърсени от партньорите/ключовите заинтересовани страни. Стратегията и планът за действие трябва да включват целенасочени осведомителни дейности за конкретни органи, като може да се наложи адаптиране на тези дейности спрямо целевата аудитория/институция. ДЦЗП трябва да разгласят какви видове взаимодействия могат да осъществяват с останалите институции/органи, когато си партнират с тях по случаи на деца и семейства, за да намалят вероятността от объркване или прекомерни очаквания, които не отговарят на основаните на доказателства практики, стандартни оперативни процедури и споразумения за защита на личните данни и поверителността на клиентите на ДЦЗП.

Би било добре, ако веднъж годишно ДЦЗП планират ден на отворените врати и канят представители на общинските органи, доставчици на услуги, полицаи, представители на правосъдните органи, здравни работници и педагози да посетят и разгледат центъра и „синята стая“, да получат информация за предоставените интегрирани услуги и да се запознаят/създадат контакти с персонала на ДЦЗП.

Препоръка 8: ДЦЗП трябва да разработят стратегия за повишаване на осведомеността, насочена към обществеността. ДЦЗП трябва да разработят стратегия за повишаване на осведомеността, насочена към обществеността. Стратегията за повишаване на осведомеността трябва да акцентира върху естеството на интегрираните услуги, които се предлагат в ДЦЗП на деца — жертви на насилие и престъпления, и на техните семейства, както и информирането за домашното насилие, малтретирането и лишаването от грижи на деца и престъпленията срещу деца. Стратегията за повишаване на осведомеността следва да включва послания, които са подходящи и уместни за децата и възрастните. Стратегията за повишаване на осведомеността сред широката общественост следва да включва различни местни медии, например местни телевизии и радиостанции. ДЦЗП трябва да развият по-добро партньорство и сътрудничество с местните медии, което може да подпомогне дейностите за повишаване на осведомеността и превенцията.

Препоръка 9: ДЦЗП трябва да укрепят партньорствата си със сектора на здравеопазването. Партньорствата със сектора на здравеопазването първоначално бяха обсъждани като важни за ДЦЗП; не всички ДЦЗП обаче имат стабилни партньорства с лекари (напр. педиатри и гинеколози), съдебни лекари, болници и клиники.

Препоръка 10: ДЦЗП трябва да имат задължителни въвеждащи обучения за всички нови служители и планирана програма за изграждане на капацитета, която се реализира чрез обучения на работното място всяка година. ДЦЗП трябва да имат задължителни въвеждащи обучения, които всички нови служители да преминат, преди да започнат да работят с деца и семейства. ДЦЗП трябва да разполагат с планирана програма за изграждане на капацитета, която служителите трябва да преминават всяка година, за да повишат квалификацията си и да запазват правоспособността си.

Препоръка 11: ДЦЗП трябва да развиват своя персонал с повече квалифицирани детски психолози, клинични психолози, психотерапевти и адвокати. Всеки ДЦЗП трябва да разполага с двама или трима квалифицирани детски психолози, клинични психолози и/или психотерапевти, както с и двама адвокати, включително един, който е специализиран в областта на наказателното право.

Препоръка 12: ДЦЗП трябва да набират персонал от ромски и турски произход, включително служители за мобилни дейности. В подкрепа на принципа за равен достъп, ДЦЗП трябва да набират персонал от ромски и турски произход, включително служители за мобилни дейности, особено в областите, в които има етническо ромско и турско население. Набирането на персонал от ромски и турски произход може да помогне за намаляването на бариерите и да разкрие възможности за комуникация с ромските и турските етнически общности. ДЦЗП трябва да разгледат възможността за партньорства със здравни медиатори сред ромското население, които работят за подобряване на достъпа до здравеопазване за тази общност. Здравните медиатори в ромските общности често имат информация за проблеми с ННД, така че те могат да са важен ресурс за ДЦЗП.

Препоръка 13: УНИЦЕФ и ДЦЗП трябва да създадат общностна практика за адвокатите на центровете. Адвокатите на ДЦЗП могат да играят ключова роля за прокарването на законодателни реформи и подобряване на реакцията на полицията и правосъдната система по отношение на престъпленията срещу деца и домашното насилие. Освен това те могат да допринесат за преобразуване на подходите на полицията и правосъдието към работата с деца — жертви и свидетели на насилие и престъпления. Адвокатите на ДЦЗП могат да изградят общност от контакти, в която да обменят техническа помощ и изследвания във връзка с юриспруденцията. Наред с това те могат да споделят насоки, свързани с получаването на заповеди за осигуряване на защита или ограничителни заповеди, представянето на доказателства в съда и писането на жалби, предложения и юридически становища. Такава общност от контакти би улеснила адвокатите на ДЦЗП да придвижват случаите по каналния ред в съдебната система и да установяват правни дефицити, предизвикателства и пречки, които трябва да бъдат отстранени. Те могат да внасят жалби и да създават правни прецеденти, с което да допринесат за подобряване на степента на ползване на „сините стаи“ от полицията, прокурорите и съдиите за щадящи разпити на децата жертви и свидетели, както и за произнасянето на съдебни решения по случаи на престъпления срещу деца и на домашно насилие.

Препоръка 14: ДЦЗП трябва да разработят показатели и мерки за успешно възстановяване и положителни промени в благосъстоянието на децата и техните родители/грижещи се. Важно е да се отбележи, че няма ясен показател или мярка за успешното възстановяване на клиентите на ДЦЗП. Според УНИЦЕФ и партньорите на фонда липсва яснота как да се дефинира и измерва успехът по

случаите и при подкрепата за постигане на дългосрочни благоприятни промени в живота и благосъстоянието на децата.

Предвид липсата на показатели и мерки за успех, обикновено партньорите и заинтересованите страни разчитат на казуси, за да документират благоприятното въздействие на ДЦЗП и успешния изход за децата и семействата; в същото време партньорите и заинтересованите страни разчитат на казуси, за да оспорват дългосрочното въздействие на ДЦЗП върху благосъстоянието на децата. Важно е ДЦЗП да разработят показатели и мерки за успешно възстановяване и положителни промени в благосъстоянието на децата и техните родители/грижещи се, например степента, до която децата се чувстват в безопасност и защитени, в състояние са да управляват емоциите си, да разпознават ефекта от преживяната от тях виктимизация, да започнат да вярват, че травмата вече не е определящ фактор в живота им и да се преоткрият в пълноценни взаимоотношения, да изградят нова представа за себе си и за ново бъдеще.

Препоръка 15: Трябва да се укрепи събирането на административни данни за ННД във всички сектори и сред всички доставчици на услуги. Националните власти трябва да създадат междуведомствена комисия/работна група, която да изготви план за действие за укрепване на събирането на административни данни с възможност за разбивки по ключови показатели. Необходимо е укрепване на събирането на административни данни относно ННД във всички сектори и всички действащи на първа линия доставчици на услуги, за да се подобри проследяването на тенденции в ННД от година на година и да се развие задълбочено познание за видовете ННД, демографските профили на децата жертви и на извършителите на ННД, достъпа до услуги и правосъдие, както и входните точки към системата. Всяко усилие за укрепване на събирането на административни данни трябва да започне с подходяща междусекторна оценка на съществуващите източници на административни данни и наличните данни относно ННД, така че усилията за укрепване да са съгласувани със съществуващите системи и да стъпват върху тях, като същевременно са съобразени с най-добрите в международен мащаб, основани на доказателства практики за събиране на административни данни за ННД.

Ключовите доставчици на услуги, включително държавни и неправителствени организации, могат да бъдат богат източник на информация за ННД, ако тя се регистрира и документира. Проблемно обаче е това, че ключовите доставчици на услуги, полицейските и правосъдните органи в много случаи не разполагат с ефективни системи за водене на документация, в които редовно да се събират данните за ННД, а ако разполагат с такава система, тя обикновено се ограничава само до вътрешните нужди от водене на документация. Дори когато се събират административни данни на база услуги, те рядко се анализират или използват за проследяване на ефикасността и въздействието на предоставяните услуги или за подобряване на достъпа до жизненоважни услуги и подкрепа на децата — жертви на насилие. Административните данни могат да включват и информация за домакинствата и други данни, както и данни за труднодостъпни групи от населението. Последното обаче е така само доколкото децата и семействата от тези труднодостъпни групи осъществяват достъп до услуги и до правосъдната система. При укрепването на административните данни за ННД следва да се направи необходимото, за да не се допускат грешки при разбивките на данните, например припокриване на възрастови категории (както е посочено в констатациите) — категориите трябва да се изключват взаимно.

Като практическо улеснение, в таблица 9 е представено класиране на препоръките по приоритет въз основа на тяхната неотложност, въздействие и трудност. Категориите за степен на неотложност, въздействие и трудност са: висока, средна и ниска. В таблица 9 са описани и отговорните страни, както и целевите групи за дадено действие (напр. водеща роля, споделена водеща роля, партньор и/или техническа помощ).

Таблица 9. Класиране на препоръките по неотложност, въздействие и трудност; отговорни страни					
#	Препоръка	Неотложност	Въздействие	Трудност	Отговорни страни
1	Необходимо е българските власти да осигурят влизането в сила на Закона за социалните услуги — това е в най-добър интерес на обществото, включително децата и семействата.				Правителство на България (ведеща роля) ИСДП (партньор) Фондация „Асоциация Анимус“ (партньор) ДЦЗП (партньор) УНИЦЕФ (техническа помощ)
2	Необходимо е УНИЦЕФ и правителството на България да разработят стратегия за оттегляне на УНИЦЕФ като източник на финансиране на ДЦЗП.				Правителство на България (ведеща роля) ИСДП (партньор) Фондация „Асоциация Анимус“ (партньор) ДЦЗП (партньор) УНИЦЕФ (партньор)
3	Предвид пандемията от COVID-19, правителството на България и общините ще имат значителна полза да установят ДЦЗП като държавно делегирана дейност.				Правителство на България (ведеща роля) ИСДП (партньор) Фондация „Асоциация Анимус“ (партньор) ДЦЗП (партньор) УНИЦЕФ (техническа помощ)
4	Правителството на България трябва в партньорство с УНИЦЕФ да разработи стратегия и план за финансиране и подкрепа на разгръщането на ДЦЗП и/или модела на ДЦЗП за предоставяне на интегрирани услуги в други области и общини.				Правителство на България (ведеща роля) ИСДП (партньор) Фондация „Асоциация Анимус“ (партньор) ДЦЗП (партньор) УНИЦЕФ (техническа помощ)
5	Необходимо е общинските власти да установят по-добра регламентация и координационни механизми с цел подобряване на сътрудничеството при случаи на ННД, а в пилотните области Монтана, Шумен и София ДЦЗП да станат официален член на общинския координационен механизъм.				Правителство на България (ведеща роля) ИСДП (споделена водеща роля) УНИЦЕФ (партньор)
6	Правителството на България трябва да въведе национална регламентация, според която полицейските и съдебните служители да бъдат задължени да провеждат изслушвания по щадящ за децата начин в „сините стаи“, когато децата са жертви и свидетели на насилие и престъпления.				Правителство на България (ведеща роля) ИСДП (партньор) ДЦЗП (партньор) УНИЦЕФ (техническа помощ)
7	Необходимо е ДЦЗП да разработят стратегия и планове за действие за подобряване предоставянето на услуги и координацията с общинските органи, доставчиците на услуги, представителите на полицейските и съдебните органи, както и на системите на здравеопазването и образованието.				ДЦЗП (ръководител) ИСДП (споделена водеща роля) Фондация „Асоциация Анимус“ (споделена водеща роля)

					УНИЦЕФ (техническа помощ)
8	ДЦЗП трябва да разработят стратегия за повишаване на осведомеността, насочена към обществеността.				ДЦЗП (ръководител) ИСДП (споделена водеща роля) Фондация „Асоциация Анимус“ (споделена водеща роля) УНИЦЕФ (техническа помощ)
9	ДЦЗП трябва да укрепят партньорствата си със сектора на здравеопазването				ДЦЗП (ръководител) УНИЦЕФ (техническа помощ)
10	ДЦЗП трябва да имат задължителни въвеждащи обучения за всички нови служители и планирана програма за изграждане на капацитета, която се реализира чрез обучения на работното място всяка година.				ИСДП (споделена водеща роля) Фондация „Асоциация Анимус“ (споделена водеща роля) УНИЦЕФ (техническа помощ)
11	ДЦЗП трябва да укрепят своя персонал с повече квалифицирани детски психолози/психотерапевти и адвокати				ДЦЗП (ръководител) ИСДП (споделена водеща роля) Фондация „Асоциация Анимус“ (споделена водеща роля) УНИЦЕФ (техническа помощ)
12	ДЦЗП трябва да набират персонал от ромски и турски произход и служители за мобилни дейности				ДЦЗП (ръководител) ИСДП (споделена водеща роля) Фондация „Асоциация Анимус“ (споделена водеща роля) УНИЦЕФ (техническа помощ)
13	УНИЦЕФ и ДЦЗП трябва да създадат правна общност от контакти с практическо значение за адвокатите на центровете				ДЦЗП (ръководител) ИСДП (споделена водеща роля) Фондация „Асоциация Анимус“ (споделена водеща роля) УНИЦЕФ (техническа помощ)
14	ДЦЗП трябва да разработят показатели и мерки за успешно възстановяване и положителни промени в благосъстоянието на децата и техните родители/грижещи се				УНИЦЕФ (ръководител) ДЦЗП (партньор)
15	Трябва да се укрепят събирането на административни данни за ННД във всички сектори и сред всички доставчици на услуги.				Правителство на България (водеща роля) ДЦЗП (партньор) УНИЦЕФ (техническа помощ)

= Високо

= Средно

= Ниско

ANNEX A: LIST OF DOCUMENTS

Agreement: PCA/BULA/2015/02 Annex to Programme Document.

Agreement: PC/BULA/2015/03 Annex to Programme Document.

Analysis of the Child Protection System in Bulgaria, UNICEF, 2019.

Child Protection Act.

Determinants Analysis and Theory of Change on Addressing Violence Against Children in Bulgaria, UNICEF, 2014

Glaser & Strauss (1967). *Grounded Theory*

Health Behaviour in School-aged Children – HBSC, Institute for Population and Human Studies, BAS, HBSC, 2014

Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update. UNDP, 2018

Mission Report for Violence Against Children Consultancy for UNICEF Child Protection Unit, Bulgaria, July-October 2016

Norms and Standards for Evaluation, United Nations Evaluation Group, 2017.

Republic of Bulgaria. Agency for Social Assistance.

Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria, UNICEF, 2017.

Social Services Act, 2019.

Training Programme on the Treatment of Child Victims and Child Witnesses of Crime for Prosecutors and Judges. UNODC/UNICEF, 2015.

UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022.

UNICEF Child Protection Strategy 2008

UNICEF, Draft Country Programme Document, 12-15 September 2017

Violence Against Children in Bulgaria: Analysis and Assessment of Legislation, UNICEF, 2018.

Violence Against Children in Bulgaria, Child Advocacy Centres ToC

UNICEF BULGARIA COUNTRY OFFICE
TERMS OF REFERENCE
FOR
INTERNATIONAL CONSULTANT
FOR CONDUCTING
EVALUATION OF THE SERVICES CHILD ADVOCACY AND SUPPORT
CENTERS “Zona ZaKmila”, SUPPORTED BY UNICEF CO BULGARIA

Start date of consultancy: 15 October 2019

End date consultancy: 15 April 2020

Total number of days: up to 55 days

1. CONTEXT AND BACKGROUND

General context

Over the past decades recognition of violence against children (VAC) has grown and Bulgaria has been addressing the issue of VAC at multiple levels to ensure prevention, identification, reporting, response and redress through stakeholders at multiple levels of government, judiciary, civil society, academia, and professionals.

Since the adoption of the Child Protection Act in 2000 Bulgaria has been building a nation-wide child protection system, which also addresses issues related to prevention, identification and response to violence against children. Progress has been made with regard to knowledge generation; development and implementation of prevention programmes and services; raising sensitivity and awareness; coordination and referral mechanisms; support to children victims of violence and abuse; monitoring and inspection system.

In terms of legislative and policy framework to protect children from violence, the main acts¹³⁸ establish obligations that are generally aligned with article 19 of the UN Convention on the Rights of the Child.

Amongst the administrative measures that have been put in place, the legal framework provides for measures and mechanisms to identify, report, refer and investigate cases of violence against children as well as coordination and cross-sectorial mechanisms at different administrative levels. However, among the gaps is the lack of mechanisms for prevention and response services to promote the physical and psychological recovery and social integration of child victims of violence (as per article 39 of the Convention on the Rights of the Child).¹³⁹

Detailed information on the available services for identification and protection against violence include community-based and alternative care services could be found in the chapter on the UNICEF Situation analysis of children and women in Bulgaria¹⁴⁰

Gaps in coordination are preventing multidisciplinary teams at the local level from functioning properly. The UN Committee for the Rights of children expresses in its last concluding observations to Bulgaria concerns that there are insufficient services for children who have experienced violence. It is further concerned at prevailing societal attitudes that consider domestic abuse to be a private matter¹⁴¹.

It should be also noted, that human rights and particularly child rights have been challenged in the past couple of years in Bulgaria. This lead to the non-ratification of the Council of Europe's Convention on Preventing and Combatting Violence Against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) and the blocking of the draft Strategy for the Child 2019-2030 and is a serious challenge to the advancement of reforms related to child rights.

UNICEF Role:

In 2014, during the second year of implementation of the CPD for the period 2012 – 2017 UNICEF Bulgaria focused considerable efforts on the issues related to violence against children in the country. A determinant analysis of the issue of VAC and the capacity of the country to address it was carried out by a consultant. Based on the analysis, UNICEF, with the support of the consultant, developed a Theory of Change, defining the building blocks and pathways required to bring positive change in the area of VAC. The Theory of Change described the types of interventions that could lead to positive outcomes and impact on VAC in Bulgaria. Based on the determinant analysis and the ToC were developed a programme intervention in the area of VAC, namely for development and piloting of integrated service for children victims and witnesses of violence.

UNICEF went through a process of consultation and identification of partners to develop a methodology for an integrated service for children victims and witnesses of violence and crime, following the suggested best practice model of the Child and Youth Advocacy Centres in Canada and pilot the model. Programme Cooperation Agreements were signed with two NGO partners and 3 pilot services were opened in three regions of the country: Montana (September 2015), Sofia (October 2015) and Shumen (January 2016).

In July-September 2016, a review and assessment of the work of the Child Advocacy Centres was carried out which resulted in a report with observations and recommendations towards partners.

During the current partnership between UNICEF and the Government of Bulgaria for the period 2018 – 2022 which places a significant attention to strengthening the national capacities to prevent, identify and respond to violence against children, UNICEF continues the support for the Child Advocacy Centres.

Determinants Analysis and Theory of Change on Addressing Violence against Children in Bulgaria, Documents on the “Best Practice Model of Child and Youth Advocacy Centres, CPD 2018 – 2022 and Mission Report for Violence Against Children Consultancy for UNICEF Child Protection Unit, Bulgaria assessing the work of the Child Advocacy Centres (2016), as well as other reports, analysis and any pertinent data and UNICEF and partners documentation will be provided to the successful applicant.

Full description of the structure, functions and activities of the CACs is provided in Appendix 1 and a ToC for the services is Appendix 2, part of the current ToR.

II. PURPOSE OF THE EVALUATION

The purpose of the evaluation of the model service Child Advocacy Centers “Zona ZaKrila” is to lead to improvement of the structure, functioning and quality of the services, and eventually to ensure their national scale up and sustainability through their legal and administrative institutionalisation and state budgeting.

The main audience of the evaluation will be UNICEF CO, service providers (both the NGOs providing the three services and other service providers – NGOs and Municipalities), the key state authorities at national and local level, Parliamentarians and civil society.

It is planned the evaluation to be supported by a Reference Group, consisting of representatives of Ministry of Labour and Social Policy, Agency for Social Assistance, State Agency for Child Protection, Ministry of Interior, Prosecutor’s Office, local authorities in Sofia, Shumen and Montana and service providers. The group will support and oversee the evaluation process, as well as will review the findings and recommendations.

III. EVALUATION OBJECTIVES

To conduct an independent evaluation of the model and services provided by the Child Advocacy Centers (CACs) Zona ZaKrila for children victims of violence and their families, established with UNICEF support in Sofia, Shumen and Montana regions.

The evaluation is both formative and summative in nature - the overall evaluation should bring an understanding and improvement of the process and also on whether the model works.

The specific objectives will be:

- Assess and evaluate the model, its implementation relevance, efficiency, effectiveness and sustainability and, to the extent possible, its impact on children and parents;

- Assess the CACs equity and child rights perspective both in terms of the capacities to reach out to and deliver prevention and support services to victims of violence.
- Identify and document lessons learnt, including in terms of service design, scope of support provided, resourcing, implementation, reach, involvement of state partners (police, child protection system, educational system and health system), for meeting the complex needs of children and parents.
- Identify the enablers and challenges for institutionalising and upscaling the service nationally.
- To assess the situation with VAC in a municipality without comparable services.
- To examine the relationships and integration of the services into the local systems of services for children and parents in Sofia, Shumen and Montana regions.
- Provide recommendations for the process of institutionalizing and scaling up of the CaC model and services nationally and for actions to ensure their quality and sustainable implementation in the future.

The provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, including the Concluding observations to Bulgaria, and the other key human rights documents should guide the process of the evaluation, together with design of the methodology, implementation and analysis. The evaluation should also be designed and carried out to assess the equity dimensions of the interventions, as well as gender equality.

IV. EVALUATION SCOPE

The evaluation will focus on the three CACs, established with UNICEF support and will cover the period April 2015 – present.

Geographical coverage of the evaluation includes the regions of Sofia, Shumen and Montana. Additional region or municipality without comparable service should be also be included to serve as a landmark of CACs` impact. The evaluation shall include the perspective and views of all relevant stakeholders: children, parents, who benefited from the services, children and parents who did not benefit from services but fall within the target groups, local providers of social and health services (general practitioners/paediatricians, hospital staff, social service providers), representatives of the regional police authorities, child protection service, education sphere, judicial system. Additional meetings with key stakeholders at national level such as MLSP, ASA, SACP, Mol, MoJ, MoH, MoE, Prosecutor`s Office etc. should be also covered.

The Human Rights Based Approach (HRBA), equity and gender equality and mainstreaming approaches also need to be assessed. Particular attention should be paid to exploring equity dimensions of the intervention. For UNICEF equity means that all children have an opportunity to survive, develop, and reach their full potential, without discrimination, bias or favoritism. Equity-based evaluation provides assessments of what works and what does not work to reduce inequity, and it highlights intended and unintended results for the most vulnerable groups as well as the inequalities in the outcomes for vulnerable children and families. To the extent possible access to quality support and outcomes for different subgroups of vulnerable children and families should be explored in the evaluation (based on ethnicity, residence, setting – institutional/family, gender, disability, etc.) and the groups least reached identified.

V. EVALUATION FRAMEWORK AND QUESTIONS

The evaluation will assess the CACs in terms of the following criteria: relevance to the child rights and equity agenda, effectiveness, efficiency, relevance to national priorities/context and needs, sustainability, and impact (as defined by OECD/DAC).

Below are given indicative questions to guide the evaluation but the Consultant may further expand and refine them during the inception phase in consultation with UNICEF and implementing partners and the Reference Group. The need of assessment of relevant human rights, equity and gender equality aspects should be considered while formulating the questions. Regional dimension (with respect to the three regions of implementation) should be explored as well.

Relevance: <i>the extent to which the objectives of the service address the real problems and the needs of the target groups and country priorities.</i>	<i>Questions to be explored include:</i> • To what extent the CACs (objectives, strategies, activities, etc.) are aligned with the government policy priorities/policies/reforms agendas in the areas of prevention and response to VaC? • To what extent the CACs and approaches to delivery of support are evidence-based, correspond and address actual needs of children, families and communities in the three regions and nationally?
--	---

	• To what extent the services are important for and relevant to the needs of the most vulnerable children and families? • Is the design of the model services and the activities appropriate for achieving the intended results and outcomes? • Has the model service design and implementation been aligned with the CRC principles (non-discrimination, best interest of the child, the right to life, participation), gender mainstreaming and Human Rights Based Approach (HRBA) to programming? Did it contribute towards gender mainstreaming and HRBA?
Effectiveness <i>The positive and negative, primary and secondary long-term effects produced by an intervention, directly or indirectly, intended or unintended.</i>	• Have the services achieved/or are likely to achieve the planned objectives? To what extent the objectives are realistic? • To what extent the target groups have been reached? Have the services been able to reach out to the most vulnerable groups of children and pregnant women? • What are the key benefits for children and families who received support from the services? Are different groups (based on ethnicity, socio-economic profile, urban-rural residence, children with special needs, etc.) benefitting to the same extent of the services? • What factors affected the effectiveness of the services and their impact on families and children? What factors affected the effectiveness in relation to the most vulnerable groups? • What factors (e.g. political, social, gender and cultural, social norms, systemic, or related to the service design and implementation, professional practices) were crucial for the achievement or failure to achieve the service objectives in the three regions so far? • Have services provided any additional (unintended) significant contribution to or effect on families and children, including on vulnerable families and children? • How effective were the capacity building activities targeting the staff of the demonstration services? • What is the level of satisfaction of the Children, young people and parents who benefited from the services? What are their views for improving the service?
Efficiency: <i>a measure of how economically resources/ inputs (funds, expertise, time, etc.) are converted to results.</i>	• To what extent have UNICEF and the implementing partners used the available human, financial and technical resources in the most efficient manner? • Would there have been a more cost-effective way to achieve the expected results? • How well the establishment and implementation of the services was planned and managed? • Were the services coordinated with other similar programme interventions, including of UNICEF (for example Family Consultative centres established in Shumen and Montana with UNICEF support, others) to encourage synergies and avoid overlap? Was there any overlap of efforts? • To what extent the data collection and monitoring activities performed by UNICEF informed and contributed to improving the implementation of project activities and achievement of results?

<i>Sustainability: The continuation of the benefits after the end of the intervention. The probability of continued long-term benefits. The resilience to risk of the net benefit flows over time</i>	• To what extent has UNICEF been able to support its partners in developing capacities and establishing mechanisms to ensure ownership of the service, both on national and subnational level? • Are legal, institutional and financial mechanisms established to ensure sustainability of the Child Advocacy and Support Centers. Are conditions established to ensure quality of the services (service standards, training, supervision mechanisms, etc.)? • What are the key factors that can positively or negatively influence the institutionalisation and long-term financial sustainability of the services? • What specific recommendations could be given that would contribute to the sustainability of the services – financial and institutional? • How sustainable are the results achieved for children? • What conditions need to be put in place to ensure the provision of quality specialised prevention and response to VaC services and results for children and parents, in terms of resources (human, financial, material), human resource development, institutional linkages within the child protection system and with other sectors, etc.)?
<i>Impact: The positive and negative, primary and secondary long-term effects produced directly or indirectly, intended or unintended.</i>	• To what extent did the services contribute to long-term positive changes in wellbeing of children and their parents? Are there any differences in terms of the impact on the most vulnerable children and families? • To what extent did the services contribute to increasing parent and community demand for such service, including of the most vulnerable groups? Are there any differences in the impact in the three regions? • To what extent and in which areas the services had significant impact? Are there any sub-group differences? • What factors favourably or adversely affected the impact of the services on children and parents, including on the most vulnerable? • To what extent the services are recognised by the target group and the population in general in the three regions? • What worked and what did not work to reduce inequities (in child outcomes, access to and utilisation of essential service, etc.)? What are the reasons for this?
Partnerships and cooperation	• To what extent have partnerships been sought and established and synergies created to support the work of the services? • Were efficient cooperation arrangements established between UNICEF and partners (NGOs, governmental institutions, municipal institutions, professionals, other partners)? • Have any new partners emerged that were not initially identified? • To what extent the services were integrated in the existing local systems of services (health, social, and educational) for children and parents and how well they coordinated efforts for meeting the complex needs of children and parents?

Issues related to the Human Rights-Based Approach to Programming, Equity, Results-Based Management and Gender Equality will be addressed across the evaluation questions or, if required, developed as specific points as per United Nations Evaluation Group (UNEG) Guidance on Integrating human-rights and gender equality in evaluation (see link below) and complies with the organization's commitment to gender mainstreaming as expressed in the Policy on Gender Equality and the Empowerment of Girls¹⁴².

VI. METHODOLOGY AND PHASES

The evaluation will follow internationally agreed evaluation criteria of relevance, efficiency, effectiveness, impact, and sustainability.

Mixed method approach will be applied in the evaluation combining qualitative and quantitative components to ensure complementary strengths and non-overlapping weaknesses. The analysis is expected to build on information collected from variety of sources through different methods including review of administrative data, primary data collection from government representatives, representatives of local authorities and service providers, judiciary, community members,

staff and managers of the CACs, case studies and others. It should critically examine the information gathered and synthesize it in an objective manner. If contradictory information is obtained from different stakeholders, an effort should be made to understand the reasons for such information, including any gender-based differences.

The evaluation should be participatory involving service users, representatives of the target groups (who have not used the service) and members of the communities. Methods, data collection tools and analysis should build on a human rights and child rights approach and should be gender and culturally sensitive.

The evaluation results will be validated with national partners and key stakeholders.

Inception Phase: The first step of the evaluation process will be the inception phase during which the Consultant will develop an evaluation framework, methodology, sources of information (including stakeholders to be involved) and data collection tools based on the TOR. For each of the questions and sub-questions, the Consultant will develop indicators to inform the responses and identify the corresponding means of verification. In addition, the Consultant will assess potential limitations to the evaluation work and the availability and reliability of data. During the inception phase the Consultant will also examine any ethical issues that may arise and propose appropriate mitigation strategies.

A **Desk Review** of relevant available reports and, if necessary, laws, policies and strategies, official and administrative information, service documentation (methodology, progress and statistical reports, training and supervision reports, monitoring electronic database, other). The necessary documentation related to the demonstration services will be provided by UNICEF and the respective local partners in English. Administrative data or other available data sources will be verified and analysed to confirm system level results and impact.

Primary data collection: Primary data will be collected at regional level – in the regions of Sofia, Shumen and Montana, through in-depth, semi-structured interviews, individual face to face interviews/questionnaires, focus group discussions and case studies. The international consultant should ensure that the methodology allows for exploring the views of representatives of different stakeholders: representatives of the Child protection departments, Police, Prosecutors and Judges, teachers, child protection services, health and social service providers, staff of the CACs services, service users, representatives of the target group and community members. In addition, evaluation data on and from service users/community members with different socio-economic, ethnic and residence (urban/rural) profile should be collected as well to assess equity dimensions of the interventions. The methodology and data collection tools should also consider language difficulties experienced by some ethnic groups whose mother tongue is not Bulgarian (Turkish and Roma).

The possibility to use electronically administered questionnaires should be considered if applicable.

At national level, data will be collected from relevant national stakeholders from the Ministry of Labor and Social Policy, Agency for Social Assistance, State Agency for Child Protection, Ministry of Interior, Ministry of Justice, Judiciary, others.

Data analysis and report writing: the process will start at the inception phase when the Consultant will propose a detailed methodology and the structure of the final report. Data analysis will progress simultaneously with the desk review and the in-country data collection. Draft final report will be reviewed by UNICEF CO and national stakeholders as well as an external quality review company. Consultant will incorporate the received comments and submit the final report to UNICEF Bulgaria.

General considerations: The methodology of the evaluation should be in line with the United Nations Evaluation Group (UNEG) Norms and Standards. UNEG Norms and Standards and UN Evaluation Policy (attached).

Data/information sources:

Official state institutions and UNICEF are the main sources of data and information for the purposes of the evaluation and are therefore considered reliable and of sufficient quality. Disaggregated data (based on ethnicity, socio-economic status, gender, disability, etc.) may not always be available through the official sources and the

Monitoring system of the demonstration services.

Available documentation:

- Service documentation – initial and updated project descriptions and plans, statistical data on service implementation, supervision and training reports; service methodology and service database;
- MoUs and other agreements related to the demonstration services;

- National strategic and policy documents in the area of child protection and Violence prevention and response.
- Statistical data of the National Statistical Institute, Agency for Social Assistance, State Agency for Child Protection, the Ministry of Interior, Prosecutor's Office, etc.
- Situational Analysis of Children in Bulgaria, UNICEF, 2018;
- Any other studies, assessments and relevant documents available or that may be provided by the partners.
- Determinants Analysis and Theory of Change on Addressing Violence against Children in Bulgaria, CPD 2018 – 2022.
- Mission Report for Violence Against Children Consultancy for UNICEF Child Protection Unit, Bulgaria

All needed documents in English, together with a contact list of key stakeholders whose views should be taken into consideration, will be provided to the Consultant once a contractual agreement has been made.

Limitations of the evaluation

An evaluability assessment with all the partners hasn't been conducted. However, despite some data gaps there is available information to conduct a formative evaluation. Data sources being different from country to country, trends analysis will be preferred over comparison.

The limitations consist of lack of sufficient quantitative data on VAC in Bulgaria, as well as standardised tools for collecting such data on population level may constrain the analysis of the impact of the services on child outcomes. This can be mitigated by collecting information from CACs staff and through analysis of case studies.

The level of disaggregation of available data and the quality of data provided by the monitoring system of the demonstration services may not be sufficient to assess equity dimension. This limitation can be addressed by ensuring the participation of the most vulnerable families in the evaluation process through appropriate data collection methods and tools.

VII. TENTATIVE WORK PLAN AND EVALUATION MANAGEMENT

The evaluation will take place over the period October 2019 – May 2020 and will include the following activities, for a total 55 consultancy days:

Activities	Responsible	Expected Timeline
INCEPTION PHASE (16 days)		
<i>Desk review of reference material and mapping of relevant stakeholders</i> UNICEF team will support the compilation of the most important background material, documents, and reports related to the object of evaluation. Documents will be provided in English.	International consultant (5 days-remote).	11 of November 2019
<i>Development of the inception report</i>	International consultant (7 days - remote)	9 of December 2019
<i>Review and feedback on the draft inception report</i>	UNICEF and the Reference group	10 of January 2020
<i>Submission of the final inception report</i>	International consultant (3 days - remote)	15 of January 2020
<i>Presentation of the evaluation methodology to the Reference group</i>	International consultant (1 day – in country)	January 2020
EVALUATION – IMPLEMENTATION (15 days)		
<i>Orientation/training of the national consultants to support the evaluation</i>	International consultant (1 day – in country)	January 2020
<i>Data collection</i> - Collection of evaluation data (primary and secondary) is expected to be carried out through different techniques, including desk-reviews, in-depth and semi-structured interviews, questioner (survey) and focus group discussions. - Protocols/transcripts of interviews, focus groups and data/ collection (survey) results.	International consultant (7 days – in country) National consultants	January 2020
<i>Provision of methodological support and supervision to the national consultants</i>	International consultant (2 days, remote)	January 2020
<i>Data analysis</i>	International consultant (5 days) National consultants	February 2020
EVALUATION REPORTING (20 days)		
<i>Development of the 1st draft evaluation report</i>	International consultant (15 days - remote) with inputs from the national consultants	February 2020
<i>Review and feedback from UNICEF</i>	UNICEF team	March 2020
<i>Development of the 2nd draft of the evaluation report</i>	International consultant (3 days -remote)	March 2020
<i>Review and feedback from UNICEF and the Reference group</i>	UNICEF CO and RO team Reference group	March 2020
<i>Submission of the Final Evaluation Report, including a summary</i>	International consultant (2 days - remote)	March 2020
DISSEMINATION (1 day)		
<i>Presentation of key findings</i> - Presentation of key findings of the evaluation to the Reference group and UNICEF - Discussions with stakeholders	International consultant (1 day in country) National consultants	April 2020
<i>Dissemination</i> Dissemination of evaluation report/key report findings (to key stakeholders and partners, Regional Office, etc.).	UNICEF team	April 2020

Follow-up Management response	UNICEF management	April/ May 2020
----------------------------------	-------------------	-----------------

Two country visits are expected for the purposes of evaluation:

- January, 2019 (for data collection);
- April 2020 – for presentation of the findings of the evaluation.

All dates are tentative and may be further discussed with UNICEF office.

The international consultant is expected to provide the following deliverables:

The following deliverables are expected to be produced:

1. **First draft of the Inception report**, max. 40 pages without annexes – by December 2019.

The inception report should include methodological approach and rationale for choosing specific research methods (sampling approach, data collection tools, data analysis and reporting); mechanisms for quality control; limitations of the methodology, along with mitigation strategies; proposed work plan; annotated outline of the study; outline of the potential ethical issues and mitigation strategies; data storage and data handling – procedures for ensuring data confidentiality, how, where and for what period data will be stored and accessed, procedures for release of data; data collection tools to be used in the study (as Annex); Informed consent sample (as Annex).

2. **Final Inception report** – by January 2020.
3. **First draft evaluation report** (draft findings, conclusions and recommendations) – February 2020
4. **Second draft evaluation report** – March 2020;
5. **Final evaluation report, max. 50 pages without annexes** – March 2020.
6. **Evaluation summary** – March 2020.
7. **Two ppt presentations**: one with the methodology of the study and one summarising key findings and recommendations to be used for dissemination and advocacy
8. **Concept note for additional communication materials presenting the evaluation results** – March 2020.

All deliverables should be submitted in English.

The evaluation report must be compliant with the UNICEF Evaluation report standards¹⁴³ and to the GEROS Quality Assessment System¹⁴⁴. The consultant is required to clearly identify any potential ethical issues and approaches as well as the processes for ethical reviews and will ensure that the evaluation process is ethical, in line with UNEG Ethical Guidelines, UNEG Norms and Standards.

The consultant must conform the final report to the recommendations of the CO and the external quality review board.

Proposed structure for the inception and evaluation report (to be agreed with the Consultant):

Structure of the Evaluation Report (Tentative)

- Title Page
- Table of content
- List of Acronyms
- Executive Summary
- Acknowledgements
- Background and Context of project implementation
- Evaluation Purpose, Objectives and Scope
- Evaluation Methodology
- Findings
- Conclusions and Lessons Learned
- Recommendations
- Case Studies
- Annex

The structure of the final report will be further discussed with the International consultant (during the Inception Phase). The approximate size of the main body of the report should be not more than 50 pages.

Requirements for effective evaluation recommendations:

- The International consultant should highlight key strategic recommendations, suggesting an appropriate sequencing in the implementation of recommendations whenever possible;

- Recommendations should be firmly based on evidence and analysis;
- Recommendations should clearly identify the specific operational units/offices/divisions responsible for its implementation.

The necessary format of the communication materials presenting the results of the evaluation will be agreed during the discussions of the draft of the final report.

Evaluation team composition:

The international consultant will be assisted by one or more national experts. The national expert(s) will be approved and contracted by UNICEF CO separately, based on a proposal for scope of engagement and responsibilities made by the international expert.

The competencies required from the international consultant are the following:

- Advanced degree in social sciences, law, medicine, psychology, public health policy or related fields;
- Extensive experience in conducting evaluations, assessments and analyses, with a focus on VAC prevention and response;
- Proven knowledge on child rights;
- Ability to work in an international environment;
- Previous experience of working in CEE & CIS countries is an asset;
- Excellent analytical and report writing skills;
- Familiarity with UNICEF's mission and mandate is an asset;
- Familiarity with UNICEF Global evaluation report oversight system¹⁴⁵ is an asset;
- Knowledge of the country context is an asset;
- Expertise on gender equality and human rights will be considered an asset;
- Excellent knowledge of English.

Roles and responsibilities of the team members:

The **international consultant** will be responsible for the following:

- Design of the evaluation, including evaluation framework, sampling, data collection methods and selection or/and development of data collection tools (questioners for collecting quantitative information, scripts for focus group discussions, semi-structured interview questionnaires, etc.), analytical methods.
- Development of the inception report;
- Training of the national consultant/consultants on the evaluation framework and methodology, data collection tools, ethical considerations, procedures for confidential data handling, etc.;
- Provision of guidance and support to the national consultants in the process of primary data collection;
- Conducting interviews with key informants and other relevant stakeholders;
- Data processing and analysis;
- Preparation of the evaluation report;
- Based on the feedback and comments provided by with representatives of the Reference group development of a final report with incorporated changes, comments and recommendations received.
- Delivery of two presentations to the national stakeholders – on the methodology of the study and on the key findings.

Task of the national consultants:

- Provision of additional information, data, documentation, etc. to support the evaluation as requested by the international consultant, including data on key indicators related to child wellbeing, etc.;
- Testing of data collection tools;
- Provision of input to the draft evaluation report;
- Collection of primary data – liaise with partners, respondents and other stakeholders with a view of identifying respondents, organize focus group discussions and individual interviews as agreed with the International consultant, etc., monitor for any issues that may hinder the process of data collection and address them in consultation with the international consultant,
- Transcribe and code discussions in the focus groups.
- Provide support for data analysis as needed.

Ethical considerations:

The evaluation should be carried out in accordance with the ethical standards set in the UNICEF Procedure for Ethical Standards in Research, Evaluation, Data Collection and Analysis (Attached as Annex). The Consultant is required to clearly identify in her/his proposal any potential ethical issues and approaches, as well as the processes for ethical review and oversight of the evaluation process. The inception report should further elaborate on them including appropriate mitigation strategies to address any potential ethical issues. Participation in the research should be voluntary and the identity of the respondents should be protected. The inception report should also describe procedures for obtaining informed consent and preserving privacy and confidentiality of the respondents.

The evaluation methodology will go through an ethical review by an internal Ethical Board set up at UNICEF CO in Bulgaria.

Data sharing requirements and procedures: The consultant is responsible for ensuring that all data collected is stored and protected appropriately. Consultant needs to set up a system to ensure that personal data is accessible only to the members of the team involved in the research and is transferred securely between research team members, as well as with UNICEF. If cloud-based storage is used, limited sharing rights should be established. It should be also ensured that data cannot be moved from secure systems.

XII. ROLES AND RESPONSIBILITIES

The Evaluation will be led by the UNICEF Country Office in Bulgaria. The evaluation will be supported by a Reference group, including representatives of the Ministry of Labour and Social Policy, Agency for Social Assistance, SACP, Ministry of Interior, local authorities in Sofia, Shumen and Montana, and others. The group will review assessment methodology, support data collection, review, provide comments on and approve the report.

The selected international consultant, as well as the national consultant(s) will work under the direct supervision of UNICEF Child Rights Monitoring Specialist and in close cooperation with UNICEF Child Protection Specialist, VAC consultant and Access to Justice Officer. The implementation process will be jointly monitored by UNICEF and the Reference Group, including the approval of final deliverables.

UNICEF Country Office together with national partners will be responsible for providing all available documents, organizing the field visits, meetings, focal groups, consultations and interviews, for providing access to the government counterparts, donors and partners, and for coordinating the work at country level with other stakeholders.

The evaluation findings will be shared with all relevant national and local stakeholders, as well as internally within UNICEF including the UNICEF Regional Office for Europe and Central Asia.

XIII. PAYMENT

The Consultant should present a detailed financial proposal in accordance with the Terms of Reference, including 1) professional fee (daily consultancy rate), 2) travel related expenses (per diem, local and international travel, accommodation), 3) other relevant cost. The price must include all costs to be borne by the applicant for undertaking the assignment. The Consultant is responsible for assuming costs for obtaining visas and travel insurance. The lump sum for travel should be based on economy class travel, regardless of the length of travel. Costs for accommodation, meals and incidentals shall not exceed applicable daily subsistence allowance (DSA) rates, as promulgated by the International Civil Service Commission (ICSC). The Consultant will be provided with office space at the UNICEF office. Laptops or computers will not be provided.

Payment shall be made as follows:

- 40% will be paid upon submission and approval of the Inception report;
- 60% will be paid upon submission and approval of the final report

The UNICEF CO will provide interpretation during the in-county visits and meetings. The evaluator will be provided with office space, transportation for site visits and official meetings, logistical support for meetings, translation during meetings, and, if necessary, visa arrangements.

XIV. REMARKS AND RESERVATIONS

UNICEF reserves the right to withhold all or a portion of payment if performance is unsatisfactory, if work/deliverables are incomplete, not delivered or for failure to meet deadlines.

All material developed will remain the copyright of UNICEF and according to UNICEF guidance on external academic publishing (January 2017). Evaluators are responsible for their performance and products. UNICEF reserves the copyrights and the products cannot be published or disseminated without prior permission of UNICEF.

Candidates interested in the consultancy should submit a proposal, all-inclusive fees (including lump sum travel and subsistence costs), timeline, resume/CV and a brief (max. to 7 pages) concept note on the evaluation framework (suggested methodology, sampling approach, etc.).

The selected candidate must undertake the on-line Basic Security in the Field training (to be provided by UNICEF).

Prepared by:

Approved by:

APPENDIX 1

CHILD ADVOCACY CENTRES “ZONA ZAKRILA”

Child Advocacy and Support Centers are established following the multi-disciplinary approach to provide an integrated service - a 'one stop shop' where a child victim of violence and crime can receive consultation, support, legal aid, psychological and social support, assistance for medical examination, child-sensitive forensic interview or hearing, advocacy for their best interests. The Centres work to provide coordinated case management in close cooperation and coordination with the child protection departments, police, prosecutor's offices and courts. This aims at improving the inter-sectoral communication and cooperation, reduction of inefficiencies, duplications and omissions in service provision for children and young people and overall improvement of links to community providers of therapeutic services to guarantee that children victims of violence and crime receive protection, support and gain redress.

At present, there are three Child Advocacy Centres in the territory of the country. The first Zona ZaKrila was opened in Montana, in the month of September 2015. The Second Child Advocacy Centre is established in Sofia and was opened in the month of October 2015. The third Zona ZaKrila was established in the month of January 2016 in Shumen. The Child Advocacy Centres were licensed by the Agency for Social Assistance in October 2016. Since the establishment of the services they are fully financed by UNICEF Bulgaria. All three Child Advocacy Centres have 24/7 response, to cases of violence against children. Zona ZaKrila in Montana and Shumen cover the entire area of their respective regions. Zona ZaKrila in Sofia, covers the metropolitan, however all three Child Advocacy Centres have responded to notifications, outside of area. All three CACs have the so called “Blue room”, facility specially equipped for evidential video interviewing of children, victims and witnesses of violence, and participants in legal proceedings. Zona ZaKrila in Montana and Shumen are managed by Social Activities and Practices Institute (SAPI) and the one in Sofia is managed by Foundation Association Animus. These are two of the largest, most experienced NGOs in the country, with over 20 years of experience in working with violence, and trauma.

For the implementation of Zona ZaKrila the two NGOs cooperate greatly with one another and were able to exchange methodologies, good practices and documentation/reports, in order to equip the staff of the CACs with knowledge and appropriate paperwork, for case management, risk assessment, case monitoring and review of progress, as well as final evaluation of the needs of the child/family, before the work is completed.

Types of cases:

The Child Advocacy Centres work with children victims of violence and their families. The Centres engage with children who have been subjected to violence recently, as well as with cases of violence that happened in the past. The Centres work on cases of sexual and physical abuse against children and children exposed to domestic violence, cases of violence at school.

Services:

The services offered by the Child Advocacy Centres are based on the individual assessment of the needs of each child victim of violence and their parents. Where a child has been a victim of violence and an interview is needed in order to establish the extent of the harm, the Child Advocacy Centres use a facility for hearing/interviewing children in a child-sensitive manner consisting of two parts (rooms) separated by a “Venetian glass” – a one-way mirror. The only exception is the CAC in Sofia where the two rooms are situated on different floors of the facility and the hearing is supported by video conference system. The room where the child and professional leading the interview/hearing are situated is a cozy and inviting room, painted in warm, unobtrusive colors. The atmosphere is friendly, there are no external stimuli and the interior setting is arranged so that the child can remain calm and feel safe to freely express his/her thoughts and tell about the incident. The room is equipped with video and sound recording system that allows making video and audio recording to be used later in the proceedings if there is a need, so that in most cases numerous interviews that further traumatize the child are not needed. The second room is the room for all other participants in the hearing procedure.

Depending on whether the hearing/interview refers to a stage of criminal proceedings or has a civil or administrative nature, the participants that gather in the second room could be: judge, prosecutor, investigating police officer, investigator, defendant and his lawyer, the child's parents/guardians or other participants. They are all able to see and hear the child, but at the same time the child has no visual contact with them and cannot hear them. They can ask questions when possible and permitted in view of the particular proceedings through the professional leading the hearing / interview who hears the question in the headphone and ask (interprets /adapts it to) the child based on

his/her age and evolving capacities. The whole process is video-taped to guarantee that the rules of the proceedings were observed and ensure that the hearing/interview could be used as evidence in later stages.

Based on the disclosure made by the child and the evidence gathered by the Police in the process of investigation, the Child Advocacy Centre offer legal advice to the parents and legal representation to the child victim when needed.

The staff of the Child Advocacy Centre accompanies the child victim and the parents to forensic medical examinations, or to a specialist's medical appointment for the child's medical needs to be established and support to be identified.

Psychologists from the Child Advocacy Centre provide crises intervention for the child victim and the parents and engage in long-term therapeutic work with the child in order to assist their emotional recovery.

The team from the Child Advocacy Centres works with the parents, providing psychological and parenting advice in order to support them to be able to continue to care and assist the child victim in their recovery. The team from the Child Advocacy Centres works with both non-abusive and parents who have been violent towards the child, and where possible aims for the family unit to remain intact after the interventions are completed.

In cases of sexual and domestic violence, the Child Advocacy Centres work with the non-abusive parent in order to develop their protective capacity and ability to recognize risk, in order to support the child remaining/returning in the care of their family.

The Centres provide support to the child victim of violence and his or her family, based on child centered approach, where the child's safety and welfare is of paramount consideration. One of the main goals is to assist the parents to continue to care for the child within their home environment, and in the cases where this is not possible - to lead the abusive parent out of the family home, in order to minimize the stress and the trauma for the child victim of violence. CACs also provide programme for abusive parents and professionals work with them when possible and appropriate.

The Child Advocacy Centres are supported by lawyers working under civil contracts to advise the child and the family on their rights as participating in legal proceedings and ensure that the rights of the child and the procedural guarantees are adhered to at all times and by all professionals. In difficult cases and when free legal aid under the Legal Aid Act is not available, the lawyer represents the child in the proceedings.

In 2017 all three Centres were inspected by SACP. The inspections were thematic and planned and had as its main goal to examine the efficiency of work of the licensed suppliers of the different types of social services with children who committed crimes or juvenile delinquency; children with deviant or risky behavior, the work with their families, the efficiency of the measures taken and the service provided. Inspections examined the interactions with the local child protection authority – the Social Assistance Department, as well as the other stakeholders – the police authorities, the municipal administration, the local committee for combatting juvenile crime, the educational institutions. Based on the findings, the overall conclusion from the inspections carried out at the CACs are that the rights of the child stipulated in Article 3, Article 18 and Article 39 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, as well as the children's right to protection provided for in Article 10, Para. 1 of the Child Protection Act are guaranteed.

Detailed methodology and information on the project implementation will be provided to the successful applicant.

Team

The Child Advocacy and Support Centres is staffed, following a multi-disciplinary approach and includes: 1) experienced/specifically trained social workers working directly with the child victim of violence and his or her parents, who also coordinates the assessment process of the needs of support in every individual case; 2) psychologists who work with the child victim of violence and the parents on their immediate and long-term recovery; 3) lawyers under civil contracts who provide legal consultation and legal aid;

The Centres work in close cooperation with the Police, the Prosecutor's Office, the Child Protection Department and in particular with:

- the investigative officer (police officer) who in charge of the particular case of violence when it constitutes a crime under the criminal law;
- the social worker from Child Protection Department that leads the process in respect of protective measures to be initiated to ensure the safety of the child;
- the prosecutor in charge of the criminal case who leads the process of investigation and conduct all pre-trial procedures, including the forensic interviews in a child-sensitive manner.

Zona ZaKmila Montana

The team in Montana was recruited for the needs of the Child Advocacy and Support Centre. They were all qualified social workers and psychologists, however with little or no experience in child protection. The manager of the Center was an inexperienced manager and needed a lot of support, in order to branch out to partnered agencies and to be able to assert the concept of the service as best practice with children victims of violence and their families. The team is constantly trained and supported by SAPI (the managing NGO).

Zona ZaKmila Sofia

Zona ZaKmila Sofia are managed by Association Foundation Animus. They are the most experienced NGO in Bulgaria, providing therapeutic input and trauma informed psychotherapy. The team of Zona ZaKmila are very experienced psychologists, which have been in Animus for many years. Most of them worked at the other services provided by Animus for more than 20 years.

The Manager of the Center is a psychologist with longstanding career in the organization, including management of the Crisis Centre operated by Animus.

The CAC Sofia managed to develop strictly therapeutic model of practice and to employ social work led approach to children and families, victims of violence. The legal aid provided by the Centre relies on experienced lawyers and is of high quality.

Zona ZaKmila Shumen

Similarly to Sofia, the staff of Zona ZaKmila in Shumen have many years of direct work experience with clients, both in therapeutic and social work setting. They are the most experienced team in evidentially interviewing children, victims of violence.

The Manager of Zona ZaKmila in Shumen is a well-known and well established practitioner, which assists with the advocacy of the model on local level. The whole team is appreciated on a local level by other stakeholders and professionals.

Cooperation with partners

The Child Advocacy and Support Centres are envisaged as joint effort between UNICEF, the NGO partners Social Activities and Practices Institute and ANIMUS Foundation, as well as the Agency for Social Assistance, the State Agency for Child Protection, the Ministry of Interior. The NGO partners are recognized as leading organizations in the area of consultative and support services for children and women victims of violence and crime and advocates for legal and institutional reforms aimed at ensuring the rights of vulnerable victims in the area of social protection, justice and healthcare.

Detailed information on the MoUs will be provided to the successful applicant.

Training of the staff

The staff of the Child Advocacy Centres receive regular training focused on strengthening the professional capacity related to identification and work with victims of violence, multi-disciplinary work and cooperation with institutions, child-centered and child-sensitive practices, forensic interviewing, individual assessment in line with Directive 2012/29/EU (of the European Parliament and the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA), risk-assessment and management of risk, work with trauma, therapeutic interventions and support, etc.

Results

At present, all three Child Advocacy Centers use the same integrated assessment form in evaluating the needs of their clients. The therapeutic programmes offered by Zona ZaKmila are also very robust across the three Centers and include:

- Programme for children victims of violence and their families
- Psychological support for parents of children, who have suffered violence
- Therapeutic work with non-abusive parents

- Therapeutic work with children victims of bullying, within school environment
- Violence prevention programme
- Programme for children victims of trafficking and sexual exploitation
- Programme for perpetrators of domestic violence
- Programme for preparation of children victims of violence to participate in legal proceedings and to testify in a “blue room”

Since the beginning of their work in 2015 until the end of March 2019 the three Child Advocacy Centres “Zona ZaKmila” in Sofia, Shumen and Montana have provided support in 720 cases of children victims of violence and abuse.
The successful candidate will receive detailed desegregated data about the workload for each CAC.

APPENDIX 2
VIOLENCE AGAINST CHILDEN
THEORY OF CHANGE FOR THE CHILD ADVOCACY CENTERS

PROBLEM	Children victims of violence do not have access to specialized services targeting VAC and suffer from the lack of effective cooperation between the systems – child protection, police, justice, healthcare, educational system.
STRATEGIES	- Advocating for legal reform - Fostering an enabling legal and policy framework for prevention, identification and response to VAC cases. - Building awareness among the public, children, parents and professionals on VAC - Educating and mobilizing parents, families, teachers and community members to change attitudes and behaviours towards VAC - Strengthening child protection and justice systems - Strengthening the capacity of the professionals to improve coordination in VAC cases - Developing, piloting and promoting integrated services to support children victims and witnesses and their parents
OUTPUTS	- National communication and fundraising campaign has raised the awareness on adverse effects of VAC in general public, children, parents and professionals and funds for pilot intervention; - Children, adolescents, their parents and families in three pilot regions are aware of different types and forms of VAC and where to seek professional help. - Local authorities in three pilot regions identify and refer children victims of violence to pilot services. - Cross-sectoral cooperation and coordination in three pilot regions is strengthened. - CP system in three pilot regions is better equipped to respond to VAC. - In three piloting regions, child sensitive investigation and hearing/ forensic interviewing is implemented in VAC cases. - Children victims of violence benefit from professional legal aid.
OUTCOMES	- By 2020, children victims of violence in three pilot regions receive multidisciplinary support in integrated services. - By 2020, pilot services in three regions to influence legislation and policies on national level. - By 2020, relevant sectoral systems engaged in prevention and response to VAC deliver prompt and effective services.
RESULTS	- Raised awareness on adverse effects of VAC; - Developed methodology for integrated service for children victims of violence - Piloted integrated services for children victims of violence in three regions in the country - Children and families are better informed, recognize and report cases of VAC - Professionals (teachers, social workers, police officers, prosecutors, judges) cooperate and coordinate actions following the best interests of children victims of violence
IMPACT	To create a model of integrated service applicable to all regions in Bulgaria to meet the complex needs of children suffering and witnessing violence and eliminate its consequences.
VISION	Children victims of violence benefit from efficient child protection and judicial systems and have access to integrated services providing psycho-social support, legal aid and therapy recover and gain redress.

ANNEX C: THEORY OF CHANGE

THEORY OF CHANGE FOR THE CHILD ADVOCACY CENTERS	
PROBLEM	Children victims of violence do not have access to specialized services targeting VAC and suffer from the lack of effective cooperation between the systems – child protection, police, justice, healthcare, educational system.
STRATEGIES	• Advocating for legal reform • Fostering an enabling legal and policy framework for prevention, identification and response to VAC cases. • Building awareness among the public, children, parents and professionals on VAC • Educating and mobilizing parents, families, teachers and community members to change attitudes and behaviours towards VAC • Strengthening child protection and justice systems • Strengthening the capacity of the professionals to improve coordination in VAC cases • Developing, piloting and promoting integrated services to support children victims and witnesses and their parents
OUTPUTS	• National communication and fundraising campaign has raised the awareness on adverse effects of VAC in general public, children, parents and professionals and funds for pilot intervention; • Children, adolescents, their parents and families in three pilot regions are aware of different types and forms of VAC and where to seek professional help. • Local authorities in three pilot regions identify and refer children victims of violence to pilot services. • Cross-sectoral cooperation and coordination in three pilot regions is strengthened. • CP system in three pilot regions is better equipped to respond to VAC. • In three piloting regions, child sensitive investigation and hearing/ forensic interviewing is implemented in VAC cases. • Children victims of violence benefit from professional legal aid.
OUTCOMES	• By 2020, children victims of violence in three pilot regions receive multidisciplinary support in integrated services. • By 2020, pilot services in three regions to influence legislation and policies on national level. • By 2020, relevant sectoral systems engaged in prevention and response to VAC deliver prompt and effective services.
RESULTS	• Raised awareness on adverse effects of VAC; • Developed methodology for integrated service for children victims of violence • Piloted integrated services for children victims of violence in three regions in the country • Children and families are better informed, recognize and report cases of VAC • Professionals (teachers, social workers, police officers, prosecutors, judges) cooperate and coordinate actions following the best interests of children victims of violence
IMPACT	To create a model of integrated service applicable to all regions in Bulgaria to meet the complex needs of children suffering and witnessing violence and eliminate its consequences.
VISION	Children victims of violence benefit from efficient child protection and judicial systems and have access to integrated services providing psycho- social support, legal aid and therapy recover and gain redress.

ANNEX D: WORK PLAN AND EVALUATION TEAM MEMBER RESPONSIBILITIES

Steps	Description of Deliverables	Responsibilities	TL Total Days	TL Number Days/Location	TM Total Days	TM Number of Days/Location	Evaluation Team Deliverables (Submission Dates)
Step 1: Desk Review	Desk review of relevant background documents, reports and data to understand the UNICEF's initiative to support establishment of the Child Advocacy Centres	Joint: Robin Haarr (Team Leader)	16 days	16 days home-based and 1 days in-country			<u>Draft Inception Report</u> Date: 11 December 2019 <u>Finalized Inception Report</u> Date: 15 January 2020
Step 2: Preparation of Inception Report	Preparation of the Inception Report, including evaluation methodology data collection tools and protocols. The evaluation approach was developed to cover all intended criteria and objectives of the evaluation and will be finalized in agreement with UNICEF CO and the ERG. The Inception Report was prepared based on the Evaluation Norms and Standards of the UNEG and submitted to UNICEF CO for approval.	Lead: Robin Haarr Inputs: National Consultant(s)					
Step 3: Data Collection	The application of a mixed methods approach will ensure the collection of quantitative and qualitative data. Human rights-based, child rights-based, equity-based and gender sensitive approaches will guide the evaluation and data collection approach. The evaluators will seek to collect, use and report disaggregated data wherever possible, and conduct interviews in a manner that encourages active and equal participation of rights holders vis-à-vis duty bearers, among others.	Joint: Robin Haarr & National Consultants Joint: Robin Haarr & National Consultants	19 days	19 days in-country 15-31 January 2020	XX days	XX days in-country 15 January – 28 February 2020	Presentation of observations from the field Date: 31 January 2020
Step 4: Sharing Observations	The evaluators will share observations from the field with the UNICEF CO and/or the ERG, and feedback will be taken into						

from the Field	consideration and incorporated into the draft report. Steps will be taken to guard against data validity threats, such as personal bias.							
Step 5: Data Analysis	Collected data will be analysed by using relevant data analysis methods and triangulation. Data analysis and synthesis will take into account intersectionality issues, such as ways in which gender and equity intersects with other identities, and how intersectionality contributes to enjoyment of rights or rights deprivation. All reported data will be disaggregated wherever possible and gender of interviewed persons will be provided.	Lead: Robin Haarr Inputs: National Consultants	8 days	8 days home-based	X days	X days home-based Mission Report for Violence Against Children Consultancy for UNICEF Child Protection Unit, Bulgaria, July-October 2016	<u>First draft evaluation report</u> (in English), maximum 50 pages, excluding annexes, to be reviewed by the RG and UNICEF Date: 28 February 2020 <u>Second draft evaluation report</u> (in English), maximum 50 pages, excluding annexes, to be reviewed by the RG and UNICEF Date: 31 May 2020	
Step 6: Draft Evaluation Report	Prepare a draft report with data-driven conclusions, lessons learned and recommendations. The report structure will follow UNICEF's evaluation report guidance.	Lead: Robin Haarr Inputs: National Consultants	18 days	18 days home-based	X days	X days home-based		
Step 7: Finalisation of the Evaluation Report & Presentation of Key Findings	Present final evaluation conclusions and recommendations to the ERG and other key stakeholders using PowerPoint presentation in a participatory manner and in an accessible language form, if needed. Evaluation recommendations will be presented and prioritized, and comments and feedback on the draft report will be incorporated to finalise the report.	Lead: Robin Haarr Inputs: National Consultants	3 days	3 days home-based and 1 day in-country for presentation	X days	X days home-based	<u>Final evaluation report</u> (in English), maximum 50 pages, excluding executive summary and annexes. PowerPoint presentation (in English) to be used to share findings with the ERG, the Government, and other stakeholders Date: 30 April 2020	
			Total: 64 days		Total: X days			

ANNEX E: DRAFT ITINERARY FOR DATA COLLECTION IN THE FIELD

Date	Place of Data Collection
Wed, 15 Jan	Morning – UNICEF meeting Afternoon – Training of national consultants on the methodology, data collection tools and ethical standards
Thurs, 16 Jan	Morning - Training of national consultants on the methodology, data collection tools and ethical standards Afternoon – Data collection in Sofia (1/2 day)
Fri, 17 Jan	Data collection in Sofia (full-day)
Sat, 18 Jan	Sofia – parents/children
Sun, 19 Jan	Leave for Shumen
Mon, 20 Jan	Shumen data collection
Tues, 21 Jan	Shumen data collection
Wed, 22 Jan	Shumen data collection
Thurs, 23 Jan	Sofia (full-day)
Fri, 24 Jan	Sofia (full-day)
Sat, 25 Jan	Sofia – parents/children
Sun 26 Jan	Leave for Montana
Mon, 27 Jan	Montana
Tues, 28 Jan	Montana
Wed, 29 Jan	Montana, leave for Sofia at 5:00
Thurs, 30 Jan	Sofia – data collection
Fri, 31 Jan	Presentation of observations from the field with UNICEF Afternoon – Robin Haarr departs Bulgaria
Sat, 1 Feb	
Sun, 2 Feb	
TBD	National consultants – visit to small region similar to Montana, within 1 hour from Sofia (knowledge related to VAC, prevention, response and rehabilitation)
TBD	National consultant – visit to small region similar to Montana, within 1 hour from Sofia (knowledge related to VAC, prevention, response and rehabilitation)

ANNEX F: EVALUATION MATRIX

Evaluation Criteria and Questions	Indicators	Data Sources	Methods of Data Collection
Relevance			
1.A. To what extent Child Advocacy Centres (objectives, strategies, activities, etc.) are aligned with government policy priorities, policies, agendas and reforms in the areas of prevention and response to VAC?	1.a.1. Type of ways that Child Advocacy Centres are in line with national priorities (e.g. policies, agendas and reforms) in areas of prevention and response to VAC (Qualitative) 1.a.2. % of key stakeholders confirming that Child Advocacy Centres are in line with the national priorities (Quantitative)	UNICEF strategic reports and CPD (2015-2019) 2030 Sustainable Development Agenda UNICEF CO annual reports UNICEF CO staff National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
	1.B. To what extent Child Advocacy Centres and their approaches to delivery of support are evidence-based, and correspond to and address the actual needs of children, families and communities in the three regions and nationally?	1.b.1. Type of ways that Child Advocacy Centres and their approaches of support correspond with to and address actual needs of children, families, and communities (Qualitative) 1.b.2. % of key stakeholders who confirm Child Advocacy Centres approaches address the actual needs of children, families and communities (Quantitative) 1.b.3. % of beneficiaries who confirm Child Advocacy Centres approaches address the actual needs of children, families and communities (Quantitative)	Project documents UNICEF CO staff National partners/key stakeholders Parents Children
1.C. To what extent the services are important for and relevant to the needs of children, families and communities in the three regions and nationally?	1.c.1. Type of ways that services are important for and relevant to the needs of children, families and communities (Qualitative) 1.c.2. % of key stakeholders who confirm Child Advocacy Centres approaches address the actual needs of children, families and communities (Quantitative) 1.c.3. % of beneficiaries who confirm Child Advocacy Centres approaches address the actual needs of children, families and communities (Quantitative)	UNICEF CPDs for Bulgaria UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews

1.D. To what extent the services are important for and relevant to the needs of the most vulnerable children and families?	1.d.1. Ways in which services are important for and relevant to the needs of the most vulnerable children and families (Qualitative) 1.d.2. % of key stakeholders who maintain services are important to vulnerable children and families, similar to themselves (Qualitative) 1.d.3. % of beneficiaries who maintain services are important to vulnerable children and families, similar to themselves (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews
1.E. Is the design of the model services and activities appropriate for achieving the intended results and outcomes?	1.e.1. Type of ways in which design of the model services and activities are appropriate for achieving the intended results and outcomes (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
1.F. Has the model service design and implementation been aligned with CRC principles of non-discrimination, best interests of the child, the right to life and participation, HRBA and gender mainstreaming to programming? Did this contribute to HRBA and gender mainstreaming?	1.f.1. Type of ways the model service design has been aligned with CRC principles of non-discrimination, best interests of the child, the right to life and participation, HRBA and gender mainstreaming to programming (Qualitative) 1.f.2. Ways in which such alignments have contributed to HRBA and gender mainstreaming (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
Effectiveness			
2.A. Have the services achieved or are likely to achieve the planned objectives? To what extent the objectives are realistic?	2.a.1. Ways in which services achieved or are likely to achieve each of the planned objectives (Qualitative) 2.a.2. % of key stakeholders who recognize services achieved or are likely to achieve each of the planned objectives (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews
2.B. To what extent the target groups have been reached? Have the services been able to reach out to the most vulnerable groups of children and families?	2.b.1. # and type of ways that target groups have been reached, including the most vulnerable groups of children and families (Quantitative/Qualitative) 2.b.2. Types of target groups reach by services (Qualitative) 2.b.3. % of key stakeholders who recognize services have been able to reach out to vulnerable groups and children and families (Quantitative)	UNICEF project documents Centre data UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review Administrative data UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews

2.C. What are the key benefits for children and families who received support from the services? Are different groups (based on ethnicity, socio-economic status, urban-rural residence, children with special needs, etc.) benefitting to the same extent from the services?	2.c.1. Types of key benefits received by children and families who received support from the services (Qualitative) 2.c.2. % of beneficiaries who maintain they benefit from the services received (Quantitative)	UNICEF project documents Centre data UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review Administrative data UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews
2.D. What factors affected the effectiveness of the services and their impact on families and children, particularly in relation to the most vulnerable families and children?	2.d.1. Type of factors and/or issues reported by duty bearers and individual rights holders that have impeded and/or sustained achievements of the Child Advocacy Centres and their impact on families and children (Qualitative)	UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews
2.E. What factors (e.g., political, cultural, social, gender, service design, implementation, and professional practices) were crucial for the achievement or failure to achieve the service objectives in the three regions?	2.e.1. Type of factors and/or issues reported by duty bearers and individual rights holders that have been crucial for the achievement or failure to achieve the service objectives (Qualitative)	UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
2.F. Have services provided any additional or unintended significant contributions or effects on families and children, including vulnerable families and children?	2.f.1. Type of additional or unintended contributions or effects on families and children reported by duty bearers and individual rights holders (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews
2.G. How effective were the capacity building activities for staff of the services?	2.g.1. % of Child Advocacy Centre staff who maintained the capacity building activities were effective (Quantitative) 2.g.2. % of beneficiaries who recognized the abilities of Child Advocacy Centre staff to be responsive to and communicate with them, and to address their needs (Quantitative)	National partners/key stakeholders	Partner/Key Stakeholder Interviews

Efficiency				
3.A. To what extent has UNICEF and implementing partners used the available human, financial and technical resources in the most efficient manner?	3.a.1. Type of efficient managerial structures identified by UNICEF and their partners, and what made them efficient (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews	
3.B. Would there have been a more cost-effective way to achieve the expected results?	3.b.1. Type of ways, if any, that expected results could be achieved in a more cost-effective way (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews	
3.C. How well establishment and implementation of services was planned and managed?	3.c.1. Type of strategies and actions utilized to establish and implement planned services.	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews	
3.D. Were the services coordinated with other similar programme interventions, including UNICEF interventions (e.g., Family Consultative Centres established in Shumen and Montana with UNICEF support), to encourage synergies and avoid overlap? Was there any overlap of efforts?	3.d.1. Type of services coordinated with other similar programme interventions and the benefits of such coordination (Qualitative) 3.d.2. % of key stakeholders who recognize coordination of services and the benefits of such coordinated services (Quantitative) 3.d.3. % of beneficiaries who recognize coordination of services on their behalf and the benefits of such coordinated services (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews	
3.E. To what extent data collection and monitoring activities performed by UNICEF CO informed and contributed to improving implementation of project activities and achievement of results?	3.e.1. M&E reports produced to report on and/or assessed UNICEF's project activities and achievement of results (Qualitative) 3.e.2. Data produced that documents improved implementation of project activities and achievement of results (Quantitative/Qualitative)	UNICEF project documents Centre data UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review Administrative data UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews	
Sustainability				
4.A. To what extent has UNICEF been able to support its partners in developing capacities and establishing mechanisms to ensure ownership of the services on both national and sub-national levels?	4.a.1. Type of capacity building trainings and technical expertise provided by UNICEF to partners, and the impact it has had on their work with vulnerable children and families. (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews	

	4.a.2. # of service providers in the 3 target areas that benefited from the capacity building trainings and technical expertise. (Quantitative)		
4.B. Are legal, institutional and financial mechanisms established to ensure sustainability of the Child Advocacy and Support Centers? Are conditions established to ensure the quality of services (e.g., service standards, training, supervision mechanisms, etc.)?	4.b.1. Type of legal, institutional and financial mechanisms established to ensure sustainability of the Child Advocacy Centres (Qualitative) 4.b.2. Type of conditions established to ensure the quality of services, and the perceived impact of those conditions (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
4.C. What are the key factors that can positively or negatively influence the institutionalisation and long-term financial sustainability of the services?	4.c.1. Type of key factors that can positively and/or negatively influence the institutionalization and long-term financial sustainability of the service (Quantitative/Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
4D. What specific recommendations could be given that would contribute to the sustainability of the services, both financial and institutional?	4.d.1. # of recommendation offered to contribute to the sustainability of the services (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
4.E. How sustainable are the results achieved for children?	4.e.1. % of key stakeholders who recognize the sustainability of results achieved for children (Qualitative) 4.e.2. Ways in which key stakeholders and individual rights holders see sustainability of the results achieved for children (Qualitative) 4.e.3. % of beneficiaries who recognize results achieved for children (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
4.F. What conditions need to be put in place to ensure the provision of quality specialised prevention and response to VAC services, and results for children and parents in terms of resources (human, financial, material), human resource development, institutional linkages within the child protection system and with other sectors, etc.)?	4.f.1. # and type of conditions that need to be put in place to ensure the provision of quality specialized prevention and response to VAC services and results for children and families (Quantitative/Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews Parents interviews Children interviews
Impact			
5.A. To what extent did the services contribute to long-term positive changes in well-being of children and their parents? Are there any differences in terms	5.a.1. % of beneficiaries who rate the quality of services received as very good and effective (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews

of the impact on the most vulnerable children and families?	5.a.2. % of beneficiaries who confirmed services helped to improve their situation and well-being (Quantitative) 5.a.3. Type of impacts and differences produced by services on well-being of children and their parents (Qualitative)	Parents Children	Partner/Key Interviews Parents interviews Children interviews	Stakeholder
5.B. To what extent did the services contribute to increasing parent and community demand for such services, including of the most vulnerable groups? Are there any differences in the impact in the three pilot regions?	5.b.1. % of key stakeholders and beneficiaries who maintain services contribute to increased parent and community demand for such services (Quantitative) 5.b.2. Type of impact services have on parents and community demand for such services (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Interviews Parents interviews Children interviews	Stakeholder
5.C. To what extent and in which areas the services had significant impact? Are there any sub-group differences?	5.c.1. % of duty bearers and rights holders who document the impact of services in select areas of psycho-social support, legal aid and advocacy, and recovery and rehabilitation (Quantitative) 5.c.2. Type of impacts identified by duty bearers and rights holders (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Interviews Parents interviews Children interviews	Stakeholder
5.D. What factors favourably or adversely affected the impact of the services on children and parents, including on the most vulnerable?	5.d.1. Type of factors that duty bearers and rights holders identified as both favourably and/or adversely affecting the impact of services on children and parents (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Interviews Parents interviews Children interviews	Stakeholder
5.E. To what extent the services are recognised by target groups, and the population in general in the three regions?	5.e.1. % of beneficiaries who recognize the benefits, impact and quality of services on children, families and communities (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Interviews Parents interviews Children interviews	Stakeholder
5.F. What worked and what did not work to reduce inequities (in child outcomes, access to and utilisation of essential service, etc.)? What are the reasons for this?	5.f.1. Type of factors that helped to reduce inequities in child outcomes, access to and utilization of essential services (Qualitative) 5.f.2. % of key stakeholders and beneficiaries who recognize improved access to and utilization of essential services (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders Parents Children	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Interviews Parents interviews Children interviews	Stakeholder
Partnerships and Cooperation				

6.A. To what extent have partnerships been sought and established and synergies created to support the work of the services?	6.a.1. Type of partnerships established to support the work of the services (Qualitative) 6.a.2. Benefits of partnerships established to support the work of and delivery of essential services to rights holders (Qualitative) 6.a.3. % of key stakeholders confirming that established partnerships have benefited the work of service delivery to children and parents (Quantitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
6.B. Were efficient cooperation arrangements established between UNICEF and partners (NGOs, governmental institutions, municipal institutions, professionals, other partners)?	6.b.1. Type of cooperation arrangements that were identified as efficient and effective (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
6.C. Have any new partners emerged that were not initially identified?	6.c.1. Type of new partnerships that emerged, and the benefits of those partnerships (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews
6.D. To what extent the services were integrated in the existing local systems of services (health, social, and educational) for children and parents and how well they coordinated efforts for meeting the complex needs of children and parents?	6.d.1. Type of ways that services have been integrated into local systems of services for children and parents (Qualitative) 6.d.2. Ways that integrated services have been coordinated to meet the complex needs of children and parents (Qualitative)	UNICEF project documents UNICEF CO staff interviews National partners/key stakeholders	Desk review UNICEF CO Interviews Partner/Key Stakeholder Interviews

ANNEX G: STAKEHOLDER ANALYSIS

Stakeholder Analysis					
<u>Human Rights Role</u>	<u>Target Groups</u>	<u>Role in Intervention</u>	<u>Mandate Area(s)</u>	<u>Thematic Areas</u>	
Duty bearers with decision-making authority related to the intervention (e.g., government officials, leaders, funding agency)	UNICEF Bulgaria CO	Programme Management Funder	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Animus Association Foundation	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Social Activities and Practices Institute (SAPI)	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Child Advocacy Centre - Sofia	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Child Advocacy Centre - Shumen	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Child Advocacy Centre - Montana	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Ministry of Interior (Moi)	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
Duty bearers with direct responsibility for the intervention (e.g., funding agency, programme managers, partners and staff members)	UNICEF Bulgaria CO	Programme Management	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Animus Association Foundation	Programme Management	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Social Activities and Practices Institute (SAPI)	Programme Management	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Child Advocacy Centre - Sofia	Programme Management	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Child Advocacy Centre - Shumen	Programme Management	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Child Advocacy Centre - Montana	Programme Management	Normative Operational Coordination	Cross-cutting	
	Agency for Social Assistance (ASA)	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
Individual rights holders (who are the intended and unintended beneficiaries of the intervention)	State Agency for Child Protection (SACP)	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Ministry of Labour and Social Protection (MLSP)	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Ministry of Interior (Moi)	Partner Programme Beneficiary	Normative Operational	Cross-cutting	
	Child Protection Departments	Primary Beneficiary	Operational	Social service delivery	
	National Policy Force	Primary Beneficiary	Operational	Police	
	Prosecutor's Office	Primary Beneficiary	Operational	Justice	
	Courts/Judiciary	Primary Beneficiary	Operational	Justice	
	Health Departments	Primary Beneficiary	Operational	Health	
	Child protection services	Primary Beneficiary	Operational	Social service delivery	

Collective rights holders Other interest groups who are not directly participating in the intervention but have strategic technical inputs into the intervention	Mayors	Primary Beneficiary	Operational	Cross-cutting
	Child victims of crimes and violence	Primary Beneficiary	Operational	Social Services
	Parents/guardians of child victims	Primary Beneficiary	Operational	Social Services
	EU	Donor	Normative	Cross-cutting
	UNHCR	Interested Partner	Normative Coordination Programme	Cross-cutting
	WHO	Interested Partner	Normative Coordination Programme	Cross-cutting
	National Council for Child Protection	Interested Partner	Normative Coordination Programme	Cross-cutting
	Childhood Without Violence Alliance (VAC coalition of NGOs)	Interested Partner	Normative Coordination Programme	Cross-cutting
	Learning Action Partnership (Alliance of NGOs against sexual violence, exploitation and abuse of children)	Interested Partner	Normative Coordination Programme	Cross-cutting

ANNEX H: CONSENT FORM FOR UNICEF/PARTNER/STAKEHOLDER INTERVIEWS

CONSENT FORM FOR UNICEF/PARTNERS/STAKEHOLDERS

Agreement for Participation in the Evaluation of the Child Advocacy Centre

The Child Advocacy Centres have been selected to participate in an evaluation of their services. The evaluation is being conducted by the United Nations Children's Fund (UNICEF), in cooperation with Child Advocacy Centre and their operators.

As part of the evaluation, UNICEF and their partners operating the Child Advocacy Centres, as well as other key stakeholders in Montana, Shumen and Sofia are being asked to participate. The evaluation is being conducted in three regions where the Child Advocacy Centres are located, and in one municipality where comparable services are not currently available. In each region, we will be interviewing up to 30 partners and key stakeholders. A total of 90 partners and key stakeholders will be interviewed as part of this evaluation. You are only 1 out of 90 people who will participate in this multi-site evaluation.

Persons who participate in an interview as part of this evaluation will be asked about UNICEF's contribution to the development and operation of Child Advocacy Centres, including the relevance, effectiveness, impact, efficiency and sustainability of the Child Advocacy Support Centres.

The evaluators are contracted by UNICEF, but **are not** employees of UNICEF. The evaluators **are not** employees of the Child Advocacy Centres. The evaluators have been contracted by UNICEF to be independent evaluators. The evaluations will be conducted between 15 January and 28 February 2020.

Completing the interview will cause **no risk** to you and follows international ethical standards and guidelines. The only potential is that some respondents might find the topic of some interview questions to be sensitive given their focus on the work of the Child Advocacy Centre.

The interview has been designed to protect your privacy. Every person we interview is guaranteed confidentiality. No one from the Child Advocacy Centre or UNICEF will know who says what to us. Names or identities will **not** be included in any documents or reports. Only summary data for all 90 partners and key stakeholders will be presented in a report of the results (e.g., 65% of 45 parents/guardians interviewed thought the services they received at the Child Advocacy Centre were beneficial).

We anticipate the interview will take approximately 1 hour.

- ☐ This interview will **not** be audio recorded, the interviewer will take detailed notes on their laptop
- ☐ I am aware this interview will be audio recorded.

If you are participating in a small group interview with others from your ministry/agency/organization, you are obliged to keep information confidential that is discussed during the interview.

Findings from this evaluation will be used to support efforts to strengthen the Child Advocacy Centres and improve the support they are able to provide to children and families. While you will not benefit immediately from taking part in the interview, the outcomes of the interview will help to improve service delivery and coordination of service by the Child Advocacy Centres in the future.

We would like you to participate in an interview, but your participation is voluntary. Evaluators will **not provide** financial reimbursement **nor** gifts of any type for participation. Refusal to participate **will not impact** you in any way. You can skip any question in the interview that you do not want to answer, and can stop the interview at any point without penalty. You may contact UNICEF and the Child Advocacy Centre if you have questions.

HOW DO I GIVE PERMISSION FOR MY PARTICIPATION IN THIS EVALUATION?

You give your permission to participate by checking the appropriate 'Yes' box and signing the form. If you do not give your permission to participate, check the 'No' box. You should fill out the below information and sign and return this form to the evaluators before you participate in the interview (on the day of the interview).

☐ Yes, I agree to participate in the interview for this evaluation

☐ No, I do not agree to participate in the interview for this evaluation

Signature _____ Date _____

Name (please print) _____

Later, if you have questions about this evaluation, you can contact

ANNEX I: UNICEF/PARTNER/STAKEHOLDER INTERVIEW QUESTIONNAIRE

Introduction/Directions	
BEFORE YOU BEGIN MAKE SURE TO SAVE THIS FILE IN YOUR DATA COLLECTION FOLDER WITH THE FOLLOWING DOCUMENT TITLE: Region__ Name of Agency/Institution_ Interview Date_ Your Name Example: Sofia_ASA_19 Jan 2020_Haarr	
Introduce yourself and explain the scope and purpose of the evaluation and offer a brief description of the methodology. Share the Informed Consent Form with the respondent and go through the details with them. Let the respondents know that they are only one of a large number of stakeholders who are being interviewed in three regions of Bulgaria – Sofia, Shumen and Montana.	
Read the following script before starting each interview: Your participation in this interview is voluntary which means that you can choose not to participate in this interview or if you participate that you can skip questions or end the interview at any time without penalty. There are no right or wrong answers. You are guaranteed confidentiality which means that <u>no one</u> at the Centre will know how you answered any of the questions. ☐ I will use my laptop computer to type in your responses to my questions. ☐ I will audio-record your responses with your permission. After the interview I will transcribe the audio recording and then delete/erase the recording. Do I have your permission to audio record the interview? <u>No names</u> will be used during the report writing process, and <u>no</u> information that you provide will be attached to your name. If a quote is used it will be identified in general terms, such as “service provider”. Also, everyone will be randomly assigned a number to guarantee confidentiality. <u>In the case of small group interviews explain:</u> It is important that you keep information confidential that is discussed during this interview. THE INTERVIEW SHOULD TAKE NO MORE THAN 1 HOUR. Make sure to monitor your time.	
Background/Demographic Information	
Date	
Name of evaluator	
Location	☐ Sofia ☐ Shumen ☐ Montana
Ministry/Agency/Institution	
Number of participants	
Number of males	
Number of females	
Participant names and job titles	
Have you obtained a copy of the signed consent form prior to beginning the interview?	☐ Yes → Proceed to interview the parent/caregiver ☐ No → Do not interview the parent/caregiver
<u>If more than one person is participating in the interview, assign them a number (e.g., 1, 2, 3) and record their responses to each close-ended question using their number. Make sure that each respondent responds to each of the close-ended questions and their separate responses are recorded. Do not skip any questions. If they don't</u>	

know the response, make sure to record their response as do not know. This allows each respondent voice to be heard and recorded separately, even in small group interviews.

Familiarity with the Child Advocacy Centres

1	Are you familiar with the Child Advocacy Centre(s)? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) What type of knowledge or experience do you have with the Child Advocacy Centres?
2	Do you know that UNICEF has supported the Child Advocacy Centre(s)? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9)

Relevance and Effectiveness

I would like to ask you some questions about the relevance and effectiveness of UNICEF's efforts to establish and support the Child Advocacy Centres. If you do not know the answer to a question, we can skip it.

3	In what ways has the Child Advocacy Centre been important or relevant?																			
4	Has UNICEF's support to develop the Child Advocacy Centre been in line with national priorities and needs of the Government? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what ways? If no, where has UNICEF's support been unaligned?																			
5	Has the Child Advocacy Centre helped to prevent and respond to violence against children? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what ways? If no, why not?																			
6	Has the Child Advocacy Centre improved integrated services delivery to child victims of violence and crimes? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what ways? If no, why not?																			
7	Has the Child Advocacy Centre helped to improve access to justice for child victims of violence and crimes? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what ways? If no, why not?																			
8	On a scale of 1 to 10, how important is the Child Advocacy Centre to children victims and witnesses of violence and crime? <table border="0"> <tr> <td>Not important</td> <td></td> <td>Somewhat important</td> <td></td> <td>Very important</td> <td></td> <td>Don't know</td> </tr> <tr> <td>0</td> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td>5</td> <td>6</td> <td>7</td> <td>8</td> <td>9</td> <td>10</td> <td>99</td> </tr> </table> What did you give it a ____?	Not important		Somewhat important		Very important		Don't know	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
Not important		Somewhat important		Very important		Don't know														
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99									

9	In what ways does the Centre address the needs of children victims and witnesses? And the needs of parents/guardians?
10	How important is the Child Advocacy Centre to this municipality and region? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
11	In what ways does the Centre address the needs of children and families living in this municipality/region?
12	Do you think the Child Advocacy Centre has improved access to services and access to justice for vulnerable and marginalized children and families, particularly those who are poor, ethnic minorities, refugees and migrants? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what ways? If no, why not?
13	How effective is the Child Advocacy Centre at meeting the needs of vulnerable and marginalized children and families, such as poor, ethnic minorities, refugees and migrants? Not effective Somewhat effective Very effective Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____? What does the Centre do that is effective? What more needs to be done to improve the Centre's abilities to meet the needs of vulnerable and marginalized children and families?
14	Do you know if lessons learned from other projects were considered when designing the Child Advocacy Centres in Bulgaria? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what lessons learned from other projects were considered and incorporated?
15	How effective is the Child Advocacy Centre at getting professionals from across sectors to cooperate and coordinate their activities in the best interest of child victims of violence and crime? Not effective Somewhat effective Very effective Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____? In what ways is the Centre effective? In what ways has the Centre struggled to be effective?
16	Has the Child Advocacy Centre been able to influence national legislation or policies as it relates to improving prevention or responses to VAC? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what influence did the Centre have? If no, what has been the challenge to influencing national legislation and policies?

17	Has the Child Advocacy Centre been able to influence national efforts to improve services for child victims and access to justice for children? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what influence did the Centre have? If no, what has been the challenge to improving services for child victims? To improving access to justice for children?
18	Ask only to UNICEF Since 2015, in what way has UNICEF's support to the Child Advocacy Centres been in line with UNICEF's Country Programme outcomes and outputs? Was this part of the planning process?
19	Ask only to UNICEF In what way has UNICEF's support to the Child Advocacy Centres been aligned with Convention on the Rights of the Child? Was this part of the planning process?
20	Ask only to UNICEF Also, how has UNICEF's contribution to the Child Advocacy Centres been in line with UNICEF's Gender Action Plan?
21	Ask only to UNICEF In what ways and to what extent did UNICEF integrate an equity-based approach into the design and implementation of their contribution to Child Advocacy Centres?
22	Ask only to UNICEF Has UNICEF's contribution to the Child Advocacy Centres been aligned with any regional flagship areas? If yes, can you tell more.
Effectiveness	
<i>I would like to ask you some questions about the effectiveness of the Child Advocacy Centres and UNICEF's efforts to support the Centres.</i>	
23	From your perspective, what are the benefits for children and families who receive support from the Child Advocacy Centre?
24.1 24.2 24.3 24.4 24.5 24.6 24.7 24.8 24.9 24.10 24.11 24.12 24.13 24.14	Which of the following groups of children and families <u>regularly</u> receive support from the Child Advocacy Centre in your region? (check all that apply) ☐ Poor children and families ☐ Ethnic Bulgarian children and families ☐ Ethnic Turkish children and families ☐ Ethnic Roma children and families ☐ Refugee or migrant children and families ☐ Urban children and families ☐ Rural children and families ☐ Children with disabilities ☐ Children with special needs ☐ Separated and/or unaccompanied children ☐ Children living in residential institutions ☐ Children living in foster care ☐ Other, specify all other groups _____ ☐ Do not know/refuse to answer

25	What are the barriers for vulnerable and marginalized children and families in this region to access the Child Advocacy Centre?
26	What barriers does the Child Advocacy Centre face when it comes to providing coordinated and integrated services to children and families?
27	What factors have contributed to the success and effectiveness of the Child Advocacy Centres?
28	What partnerships have been important to the Child Advocacy Centre, and have contributed to its success to deliver services to children and families?
29	What partnerships have been important when it comes to improving child victims' access to justice?
30	Are there other partnerships that the Centre needs to establish or strengthen to improve their work on behalf of children and families?
31	Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF) What type of capacity building have staff at the Child Advocacy Centre received?
32	Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF) How effective were the capacity building activities for Centre staff? Which capacity building activities most influenced your work with child victims and their families?
Impact	
<i>Now I would like to ask you some questions about the impact of Child Advocacy Centres and UNICEF's efforts to support the Centres.</i>	
33	Has the Child Advocacy Centre contributed to long-term positive changes in well-being of children, such as their recovery from violence and victimization? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, how? In what ways/areas? If no, why not?
34	What differences have you seen in the impact of the Centre's services on girls vs. boys?
35	What differences have you seen in the impact of the Centre's services on young children (under 10 years) vs. adolescents (over 10 years)?
36	Has the Child Advocacy Centre contributed to long-term positive changes for parents? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, how? In what ways/areas? If no, why not?
37	What differences have you seen in the impact the Centre's services on mothers vs. fathers?

38	Has the services provided by the Child Advocacy Centre contributed to increased demand for services from parents or the community? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, how? In what ways/areas? If no, why not?
39	What do you see as the most effective services provided by the Centre? What impact have those services had on child victims of violence and crimes? What impact have those services had on parents/guardians of child victims?
40	What do you think has been the greatest achievements of the Child Advocacy Centre(s)?
41	What can Child Advocacy Centres and UNICEF do to build upon or expand these achievements?
<i>Now, I would like to ask you a few questions about partnerships and cooperation.</i>	
42	What partnerships been sought and established and synergies created to support delivery of services to child victims and their families?
43	Have new partnerships emerged that have been important, but were not initially identified or planned? What are those partnerships?
44	What services have been integrated in the local system of services (health, social, and educational) to support child victims and their parents/guardians? How do they coordinate efforts to meet the complex needs of children and parents?
45	Ask only to UNICEF Were efficient cooperation arrangements established between UNICEF and partners, such as NGOs, governmental institutions, municipal institutions, professionals, other partners? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what cooperation arrangements have been established? If no, what cooperation arrangements should be established to improve the work?
Sustainability	
<i>I would like to ask you some questions about the sustainability of UNICEF's efforts to contribute to development of the Child Advocacy Centres.</i>	
46	Do you think UNICEF's support to develop Child Advocacy Centres will be sustainable? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, why do you think the Centres will be sustainable? If no, ask them why they don't think the Centres will be sustainable?
47	How supportive are national partners and stakeholders of the Child Advocacy Centres? ☐ Very supportive (1) ☐ Somewhat supportive (2) ☐ Not very supportive (3) ☐ Not supportive (4) ☐ Don't know (9) If supportive, in what ways are they supportive? If not supportive, why are they not supportive?

48	Are there any social or political risks that may jeopardize sustainability of the Child Advocacy Centres? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, can you tell me about the social or political risks that exist?
49	Will financial resources will be available to sustain the Child Advocacy Centres? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what are those financial resources? If no, why not?
50	Are there any financial risks that may jeopardize the sustainability of the Child Advocacy Centres?? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, can you tell me what those financial risks?
51	Are there legal frameworks, policies and governance structures in place to support sustainability of UNICEF's contribution to Child Advocacy Centres? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what are those legal frameworks, policies and governance structures? And, how are they important? If no, what legal frameworks, policies and/or governance structures need to be adopted to support sustainability of UNICEF's contribution to the Centres?
52	What conditions need to be put in place or strengthened to ensure Child Advocacy Centre will be able to deliver quality services to children and families in the future, even without UNICEF support?
53	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Do you know if UNICEF's has a well-planned strategy for turning over responsibility and transferring management of the Child Advocacy Centres to the Government of Bulgaria? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, can you tell me what that is and why you think it will be effective? If no, can you tell me what you think will be the challenge?
54	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Is there anything that UNICEF can do to strengthen their exit strategy and sustainability?
<u>Efficiency</u>	
<i>Finally, I would like to ask you some questions about the efficiency of UNICEF's efforts to contribute to develop the Child Advocacy Centres and improve the quality of services to child victims and their families. Remember, if you do not know the answer to a question, we can skip it.</i>	

55	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> To what extent has UNICEF's funds and activities been delivered in a timely manner? Were there any challenges when it came to delivering funds or activities in a timely manner?
56	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Do you think UNICEF's implementation strategy has been efficient? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what way has it been efficient? If no, why not? If no, how could the implement strategy have been more efficient?
57	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Has UNICEF's project management structure been efficient in generating the expected results? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what way? If no, why not? If no, how could the intervention's management structure have been more efficient?
58	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Has UNICEF and implementing partners used available human, financial and technical resources in the most efficient manner? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what way? If no, why not?
59	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Were Child Advocacy and Support services coordinated with other UNICEF interventions, such as Family Consultative Centres established in Shumen and Montana, to encourage synergies and avoid overlap? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, which programme interventions? In what ways? What was the benefit?
60	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> Do you think UNICEF implementation strategy has been cost-effective? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, in what way has it been cost-effective? How have activities supporting the intervention been cost-effective? If no, why not? If no, how could the implementation strategy have been more cost-effective?
61	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> As you reflect back, did UNICEF have an M&E approach that ensured effective and efficient project management? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, can you tell me what that M&E approach was? How and why was such an M&E approach effective?

	If no, what was the M&E approach? What were the problems with the M&E approach? Why was the M&E approach lacking or nonexistent?
62	How did M&E activities performed by UNICEF inform and contribute to improving implementation of project activities and achievement of results?
63	<u>Ask only to UNICEF and NGO partners (SAPI & AAF)</u> To what extent were lessons learned documented by UNICEF shared with appropriate parties who could learn from the intervention?

ANNEX J: CONSENT FORM FOR PARENTS/GUARDIAN INTERVIEWS

CONSENT FORM FOR PARENTS/GUARDIANS

Agreement for Participation in the Evaluation of the Child Advocacy Centre

The Child Advocacy Centre has been selected to participate in an evaluation of their services. The evaluation is being conducted by the United Nations Children's Fund (UNICEF), in cooperation with Child Advocacy Centre and their operators.

As part of the evaluation, parents/guardians and children from Child Advocacy Centres in Montana, Shumen and Sofia are being asked to participate. At each Centre, we will be interviewing 10 parents/guardians and 10 children. A total of 30 parents/guardians and 30 children will be interviewed as part of this evaluation. You are only 1 out of 30 parents/guardians who will participate in this multi-site evaluation.

Parents/guardians who participate in an interview as part of this evaluation will be asked about the services received at the Child Advocacy Centre, and the benefits of those services for them and their children. Parents **will not** be asked about either their own or their child's victimization or violence/abuse experienced.

The evaluators are contracted by UNICEF, but **are not** employees of UNICEF. The evaluators **are not** employees of the Child Advocacy Centres. The evaluators have been contracted by UNICEF to be independent evaluators. The evaluators will be conducting interviews with parents/guardians at the Child Advocacy Centre on _____ 2020. On this day, the Child Advocacy Centre will invite you to visit the Centre to participate in a 30-45-minute interview.

Completing the interview will cause **no risk** to you or your child and follows international ethical standards and guidelines. The only potential is that some parents/guardians might find the topic of some interview to be sensitive given their focus on the services received at the Child Advocacy Centre.

The interview has been designed to protect your privacy. Every parent/guardian we interview is guaranteed confidentiality. No one from the Child Advocacy Centre or UNICEF will know who says what to us. Parents/guardians names or identities will **not** be included in any interview notes, documents or reports. Only summary data for all 45 parents/guardians will be presented in a report of the results (e.g., 65% of 30 parents/guardians interviewed thought the services they received at the Child Advocacy Centre were beneficial).

With your permission, this interview may be audio recorded.

- ☐ This interview will **not** be audio recorded, the interviewer will take detailed notes on their laptop
- ☐ I am aware this interview will be audio recorded.

Findings from this evaluation will be used to support efforts to strengthen the Child Advocacy Centres and improve the support they are able to provide to children and families. While your child and family will not benefit immediately from taking part in the interview, the outcomes of the interview will benefit you and your child and other parents/guardians and children in the future.

We would like you to participate in an interview, but your participation is voluntary. Evaluators will **not provide** financial reimbursement **nor** gifts of any type for participation. Parents/guardians have the right to refuse participation in the interview without penalty. Participation in the interview is in **no way** a requirement to access services. Refusal to participate **will not impact** your access to services or the quality of services you receive from the Child Advocacy Centre. You can skip any question in the interview that you do not want to answer, and can stop the interview at any point without penalty. You may contact the Child Advocacy Centre if you have questions.

HOW DO I GIVE PERMISSION FOR MY PARTICIPATION IN THIS EVALUATION?

You give your permission to participate by checking the appropriate 'Yes' box and signing the form. If you do not give your permission to participate, check the 'No' box. You should fill out the below information and sign and return this form to the evaluators before you participate in the interview (on the day of the interview).

☐ Yes, I agree to participate in the interview for this evaluation

☐ No, I do not agree to participate in the interview for this evaluation

Signature _____ Date _____

Name (please print) _____

Later, if you have questions about this evaluation, you can contact

ANNEX K: PARENTS INTERVIEW QUESTIONNAIRE

Introduction/Directions	
BEFORE YOU BEGIN MAKE SURE TO SAVE THIS FILE IN YOUR DATA COLLECTION FOLDER WITH THE FOLLOWING DOCUMENT TITLE: Region_Parent#_Interview Date_Your Name Example: Sofia_Parent1_19 Jan 2020_Haarr	
Introduce yourself and explain the scope and purpose of the evaluation and offer a brief description of the methodology. Share the Informed Consent Form with the respondent and go through the details with them. Let the respondents know that they are only one of a large number of parents who are being interviewed in three regions of Bulgaria – Sofia, Shumen and Montana.	
Read the following script before starting each interview: Your participation in this interview is voluntary which means that you can choose not to participate in this interview or if you participate that you can skip questions or end the interview at any time without penalty. Participation in the interview is not a requirement for receiving services. If you choose not to participate in the interview or choose to end the interview it will in no way impact your ability to access to services at the Child Advocacy Centre or your child's ability to access to services at the Centre. No one from the Centre will know that you declined to participate. There are no right or wrong answer. You guaranteed confidentially which means that <u>no one</u> at the Centre will know how you answered any of the questions. ☐ I will use my laptop computer to type in your responses to my questions. ☐ I will audio-record your responses with your permission. After the interview I will transcribe the audio recording and then delete/erase the recording. Do I have your permission to audio record the interview? <u>No names</u> will be used during the report writing process, and <u>no</u> information that you provide will be attached to your name. If a quote is used it will be identified in general terms, such as "parent". Also, everyone will be randomly assigned a number to guarantee confidentiality. THE INTERVIEW SHOULD TAKE NO MORE THAN 30-45 MINUTES. Make sure to monitor your time.	
Background/Demographic Information	
Date	
Name interviewer	
Location	☐ Sofia ☐ Shumen ☐ Montana
Sex of parent/guardian	☐ Male ☐ Female
Relationship to child	☐ Parent ☐ Step-parent ☐ Grandparent ☐ Other relative ☐ Other caregiver/guardian
Age (in years)	
Participant names	

Have you obtained a copy of the signed consent form prior to beginning the interview?		☐ Yes → Proceed to interview the parent/caregiver ☐ No → Do not interview the parent/caregiver
Familiarity with the Child Advocacy Centres		
1	Are you familiar with the Child Advocacy Centre? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9)	
1.2	When did you first come to the Child Advocacy Centre?	
1.4	Did someone refer you to the Child Advocacy Centre? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, who referred you? What agency/organization referred you to the Centre? If no, how did you find your way to the Centre?	
1.5	For how long have you and/or your child been coming to the Child Advocacy Centre?	
Relevance and Effectiveness		
<i>I would like to ask you some questions about the relevance and effectiveness of the Child Advocacy Centres. If you do not know the answer to a question, we can skip it.</i>		
3	What type of help or support have you received through the Child Advocacy Centre?	
6	Has the Child Advocacy Centre made it easier for your child to receive help and support? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, in what ways? If no, why not?	
7	Has the Child Advocacy Centre helped you to receive legal advice or legal services for your child? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, in what ways? If no, why not?	
7.1	Has the Child Advocacy Centre helped your child to recover from the violence or victimization they experienced? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, in what ways? If no, why not?	

8	How important is the Child Advocacy Centre to your child? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
8.1	In what ways has the Centre addressed your child's needs or helped your child?
8.2	How important is the Child Advocacy Centre to you as a parent/guardian? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
8.3	In what ways has the Centre helped you as a parent/guardian?
10	How important is the Child Advocacy Centre to families and children in this municipality/region? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
11	For families and children in the municipality/region, what kind of support is the Centre able to provide?
15	Does the Child Advocacy Centre make it easy for parents/caregivers and children to access support from different specialists, such as psychologists, lawyers, health specialists? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, what did the Centre do to make it easy to access support from different specialists? If no, why do you say no, what has been the challenge?
15.1	Did the Child Advocacy Centre coordinate all the services that your child needs? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If no, were there services that the Centre was unable to provide to your child? What are those services? Does your child still need those services?
25	Have you faced any difficulties accessing services here at the Child Advocacy Centre? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what difficulties have you faced when it comes to accessing services here at the Centre?

Impact	
Now I would like to ask you some questions about the impact of Child Advocacy Centres.	
33	Has the Child Advocacy Centre helped to make positive changes or improvements in your child's life? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, what type of positive changes or improvements have you seen in your child? If no, why not?
36	Has the Child Advocacy Centre helped to bring positive changes or improvements to your life as a parent/guardian? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, what positive changes or improvements have you experienced? If no, why not?
39	From your perspective, what are the best services offered at the Child Advocacy Centre?
40	Are there any services you needed or wanted for your child or yourself, but the Centre was not able to provide? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what would those services be?
100	Are there any changes or improvements that you would like to see at this Child Advocacy Centre? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If so, what changes or improvements would you like to see?
101	Do you feel like the staff at the Centre listen to your child and are responsive to your child's needs? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If no, what problems have you faced?
102	Do you feel the staff at the Centre listen to you and are responsive to your needs? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If no, what problems have you faced?
103	How would you rate the way specialists work with you and your child at the Child Advocacy Centre? Not good Somewhat good Very good Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?

104	How likely would you be to recommend the Child Advocacy Centre to other parents?			
	Not likely	Somewhat likely		Very likely Don't know
	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99			
	What did you give it a ____?			
<i>I want to finish this interview by asking you some questions about staff here at the Child Advocacy Centre. You can simply answer yes or no to these questions. If you want to skip any questions just let me know.</i>				
105	Is the location of this Centre okay for you, is it easy for you and your child to get her?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
106	Are the Centre's operating hours, the hours they are open, good for you?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
107	In the past, when you arrived here for services did you have to wait a long time to see a staff member?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
108	Do Centre staff show you respect?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
109	Do Centre staff explain things to you in a way that you can understand?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
110	Did Centre staff tell you that your information would remain private and confidential?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
112	Did Centre staff help you understand your child's rights to safety and protection?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
113	Did Centre staff provide you with information about other services available to you?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
114	Do you feel better able to handle your situation?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
115	Do you feel safer because of the services you received here at the Centre?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
116	Do you feel more confident because of the services you received here at the Centre?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)

ANNEX L: PARENTAL CONSENT FORM FOR CHILDREN'S PARTICIPATION

PARENTAL CONSENT FORM FOR CHILDREN'S PARTICIPATION

Agreement for Child's Participation in the Evaluation of the Child Advocacy Centre

The Child Advocacy Centre has been selected to participate in an evaluation of their services. The evaluation is being conducted by the United Nations Children's Fund (UNICEF), in cooperation with Child Advocacy Centre and their operators.

As part of the evaluation, parents/guardians and children from Child Advocacy Centres in Montana, Shumen and Sofia are being asked to participate. At each Centre, we will be interviewing 10 parents/guardians and 10 children. A total of 30 parents/guardians and 30 children will be interviewed as part of this evaluation. Your child will be only 1 out of 30 children who will participate in this multi-site evaluation.

Children who participate in an interview as part of this evaluation will be asked about the services received at the Child Advocacy Centre, and the benefits of those services for them and their families. Children **will not** be asked about their victimization or the violence/abuse they experienced.

The evaluators are contracted by UNICEF, but **are not** employees of UNICEF. The evaluators **are not** employees of the Child Advocacy Centres. The evaluators have been contracted by UNICEF to be independent evaluators. The evaluators will be conducting interviews with children at the Child Advocacy Centre on _____ 2020. On this day, the Child Advocacy Centre will invite you to bring your child to the Centre to participate in a 30-40-minute interview. We would like to interview your child one-on-one; however, as a parent/guardian you have the right to remain in the room with your child during the interview.

Completing the interview will cause **no risk** to you or your child and follows international ethical standards and guidelines. The only potential is that some children might find the topic of some interview to be sensitive given their focus on the services received at the Child Advocacy Centre.

The interview has been designed to protect your child's privacy. Every child we interview is guaranteed confidentiality. No one from the Child Advocacy Centre or UNICEF will know who says what to us. Children's names or identities **will not** be included in any documents or reports. Only summary data for all 45 children will be presented in a report of the results (e.g., 65% of 45 children interviewed thought the services they received at the Child Advocacy Centre were beneficial).

With your permission, this interview may be audio recorded.

- ☐ This interview will **not** be audio recorded, the interviewer will take detailed notes on their laptop
- ☐ I am aware this interview will be audio recorded.

Findings from this evaluation will be used to support efforts to strengthen the Child Advocacy Centres and improve the support they are able to provide to children and their families. While your child and family will not benefit immediately from taking part in the interview, the outcomes of the interview will benefit you and your child and other parents/guardians and children in the future.

We would like your child to participate in an interview, but their participation is voluntary. Evaluators will **not provide** financial reimbursement **nor** gifts of any type for participation. Parents/guardians and children have the right to refuse participation in the interview without penalty. Participation in the interview is in **no way** a requirement to access services. Refusal to participate **will not impact** your access to services or the quality of services you receive from the Child Advocacy Centre. Your child can skip any question in the interview that they do not want to answer and can stop the interview at any point without penalty. You may contact the Child Advocacy Centre if you have questions.

HOW DO I GIVE PERMISSION FOR MY CHILD TO PARTICIPATE IN THIS EVALUATION?

You give permission for your child to participate by checking the appropriate 'Yes' box and signing the form. If you do not give your permission for your child to participate, check the 'No' box. You should fill out the below information and sign and return this form to the evaluators before your child participates in the interview (on the day of the interview).

☐ **Yes, I agree to have my child participate in the interview for this evaluation**

☐ **No, I do not give consent for my child to participate in the interview for this evaluation**

Child Name (please print) _____ Age _____

Parent/Legal Guardian Signature _____ Date _____

Parent Name/Legal Guardian (please print) _____

Later, if you have questions about this evaluation, you can contact

ANNEX M: CHILD INTERVIEW QUESTIONNAIRE

Introduction/Directions

BEFORE YOU BEGIN MAKE SURE TO SAVE THIS FILE IN YOUR DATA COLLECTION FOLDER WITH THE FOLLOWING DOCUMENT TITLE:

Region_Child#_Interview Date_Your Name

Example: Sofia_Child1_19 Jan 2020_Haarr

BEFORE YOU BEGIN, MAKE SURE YOU HAVE OBTAINED PARENTAL CONSENT TO CONDUCT THE INTERVIEW WITH THE CHILD.

Introduce yourself and explain the scope and purpose of the evaluation and offer a brief description of the methodology. Let the respondents know that they are only one of a large number of children who are being interviewed in three regions of Bulgaria – Sofia, Shumen and Montana.

Read the following script before starting each interview:

Your participation in this interview is voluntary which means that you can choose not to participate in this interview or if you participate that you can skip questions or end the interview at any time without penalty. Participation in the interview is not a requirement for receiving services. If you choose not to participate in the interview or choose to end the interview it will in no way impact your ability to access to services at the Child Advocacy Centre or your child's ability to access to services at the Centre. No one from the Centre will know that you declined to participate.

There are no right or wrong answer. You guaranteed confidently which means that no one at the Centre will know how you answered any of the questions.

- ☐ I will use my laptop computer to type in your responses to my questions.
- ☐ I will audio-record your responses with your permission. After the interview I will transcribe the audio recording and then delete/erase the recording. Do I have your permission to audio record the interview?

No names will be used during the report writing process, and no information that you provide will be attached to your name. If a quote is used it will be identified in general terms, such as "parent". Also, everyone will be randomly assigned a number to guarantee confidentiality.

THE INTERVIEW SHOULD TAKE NO MORE THAN 30-40 MINUTES. Make sure to monitor your time.

Background/Demographic Information

Date	
Interviewer	
Location	☐ Sofia ☐ Shumen ☐ Montana
Sex of child	☐ Male ☐ Female
Child's age (years)	
Participant names	
Have you obtained a copy of the signed parental consent form prior to beginning the interview?	☐ Yes → Proceed to interview the child ☐ No → Do not interview the child

Do you understand the directions that I just read to you? Do you have any questions before we begin? Do you agree to participate in this interview?		☐ Yes → Proceed to interview the child ☐ No → Do not interview the child
Familiarity with the Child Advocacy Centres		
1	Have you come here to the Child Advocacy Centre before or is this your first time? ☐ Came before (1) ☐ This is the first time (2) ☐ Don't know/Don't remember (9)	
1.1	Do you know any of the staff here at the Child Advocacy Centre? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9)	
1.2	When did you first come to the Child Advocacy Centre?	
1.4	Did someone refer you or your parents or caregiver to visit the Child Advocacy Centre? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, who referred you? What agency/organization referred you to the Centre? If no, how did you find your way to the Centre?	
1.5	For how long have you been coming to the Child Advocacy Centre?	
Relevance and Effectiveness		
<i>I would like to ask you some questions about the relevance and effectiveness of the Child Advocacy Centres. If you do not know the answer to a question, we can skip it.</i>		
3	What do you do when you come here? Do you participate in any activities? How do the things you do here help you?	
6	Has the Child Advocacy Centre made it easier for you to receive help and support? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) What services have helped you?	
7	Has the Child Advocacy Centre provided you with legal advice or legal services with regard to your situation? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, in what ways? If no, why not?	

7.1	Has the Child Advocacy Centre helped you to feel better and to recover from what you experienced? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) ☐ Not applicable (99) If yes, in what ways? If no, why not?
8	How important is the Child Advocacy Centre to you? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
8.1	In what ways has the Centre helped you or addressed your needs?
8.2	How important is the Child Advocacy Centre to your parents/caregiver? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
8.3	In what ways has the Centre helped your parents/caregiver?
10	How important is the Child Advocacy Centre to other families like yours and other children like you? Not important Somewhat important Very important Don't know 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99 What did you give it a ____?
25	Have you and your parents/caregiver faced any difficulties accessing services here at the Child Advocacy Centre?
Impact	
<i>Now I would like to ask you some questions about the impact of Child Advocacy Centres.</i>	
33	Has the Child Advocacy Centre helped to make positive changes or improvements to your life? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what type of positive changes or improvements have you experienced? If no, why not?
36	Has the Child Advocacy Centre helped to bring positive changes or improvements in your parents'/guardian's life? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If yes, what positive changes or improvements have you see in your parents'/caregiver's life? If no, why not?
39	From your perspective, what have you done here at the Centre that has helped you the most? Are there any activities you have done here at the Centre that you would like to do again?
40	Is there something else that you would like to be included in the Centre?

100	Are there any changes or improvements that you would like to see at this Child Advocacy Centre? If so, what? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If so, what changes or improvements would you like to see?																					
100.1	Would you like to change the way the staff here at the Centre work with you?																					
101	Do you feel like the staff at the Centre listen to you and respond to your needs? ☐ Yes (1) ☐ No (2) ☐ Don't know (9) If no, what problems do you face?																					
103	How would you rate the way specialists work with you at the Child Advocacy Centre? <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>Not good</td> <td></td> <td>Somewhat good</td> <td></td> <td>Very good</td> <td>Don't know</td> </tr> <tr> <td>0</td> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>7</td> <td>8</td> <td>9</td> <td>10</td> <td>99</td> </tr> </table> What did you give it a ____?				Not good		Somewhat good		Very good	Don't know	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
Not good		Somewhat good		Very good	Don't know																	
0	1	2	3	4	5																	
6	7	8	9	10	99																	
104	How likely would you be to recommend the Child Advocacy Centre to other children? <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>Not likely</td> <td></td> <td>Somewhat likely</td> <td></td> <td>Very likely</td> <td>Don't know</td> </tr> <tr> <td>0</td> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>7</td> <td>8</td> <td>9</td> <td>10</td> <td>99</td> </tr> </table> What did you give it a ____?				Not likely		Somewhat likely		Very likely	Don't know	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
Not likely		Somewhat likely		Very likely	Don't know																	
0	1	2	3	4	5																	
6	7	8	9	10	99																	
<i>I want to finish this interview by asking you some questions about staff here at the Child Advocacy Centre. You can simply answer yes or no to these questions. If you want to skip any questions just let me know.</i>																						
105	Is the location of this Centre okay for you, is it easy for you and your parents to get here?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
106	Are the Centre's operating hours, the hours they are open, good for you?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
107	In the past, when you arrived here for services did you have to wait a long time to see a staff member?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
108	Do Centre staff show you respect?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
110	Do Centre staff explain things to you in a way that you can understand?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
110	Did Centre staff tell you that your information would remain private and confidential?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
111	Did Centre staff explain to you that what happened to you was <u>not</u> your fault?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
112	Did Centre staff help you understand your rights to safety and protection?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
113	Did Centre staff provide you with information about other services available to you?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		
114	Do you feel better able to handle your situation?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)																		

115	Do you feel safer because of the services you received here at the Centre?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)
116	Do you feel more confident because of the services you received here at the Centre?	☐ Yes (1)	☐ No (2)	☐ Don't know/Refuse to answer (9)

Research Ethics Approval

8 January 2020

Prof. Robin Haarr, Team Leader
United Nations Children's Fund
87 Kniaz Al. Doundukov Blvd.
Sofia 1504, Bulgaria

RE: Ethics Review Board findings for: *Evaluation of Child Advocacy and Support Centers ("Zona ZaKrila") Supported by UNICEF Bulgaria Country Office*

Dear Prof. Haarr,

Protocols for the protection of human subjects in the above study were assessed through a research ethics review by HML Institutional Review Board on 30 December 2019 – 08 January 2020.

This study's human subjects' protection protocols, as stated in the materials submitted, received **ethics review approval**. You and your project staff remain responsible for ensuring compliance with HML IRB's determinations. Those responsibilities include, but are not limited to: 1) ensuring prompt reporting to HML IRB of proposed changes in this study's design, risks, consent, or other human protection protocols; 2) investigators will conduct the research activity in accordance with the terms of the IRB approval until any proposed changes have been reviewed and approved by the IRB, except when necessary to mitigate hazards to subjects; 3) and to promptly report any unanticipated problems involving risks to subjects or others in the course of this study.

HML IRB is authorized by the U.S. Department of Health and Human Services, Office of Human Research Protections (IRB #1211, IORG #850), and has DHHS Federal-Wide Assurance approval (FWA #1102).

Sincerely,

D. Michael Anderson, Ph.D., MPH
Chair & Human Subjects Protections Director, HML IRB

cc: Elena Atanassova, Diana Vakarelska, Penelope Lantz, JD

HML Institutional Review Board
1101 Connecticut Avenue, NW Suite 450
Washington, DC 20036 USA
+1.202.753.5040
unicef@hmlirb.com www.hmlirb.com

ENDNOTES

- ⁴⁰ Attitudes toward the right for protection against corporal punishment in Bulgaria. National Network for Children, 2018.
- ⁴¹ *Attitudes toward the right for protection against corporal punishment in Bulgaria*. National Network for Children, 2018.
- ⁴² UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022.
- ⁴³ Ibid; Health Behaviour in School-aged Children – HBSC, Institute for Population and Human Studies, BAS, HBSC, 2014
- ⁴⁴ *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017;
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ Data covers only children victims of international trafficking. *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017; See also, Eurostat and National Agency for Combatting Traffic in Human Beings; UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022.
- ⁴⁷ Data from a draft National Programme for Prevention of Violence and Abuse of Children (2016 - 2020); *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017.
- ⁴⁸ *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017.
- ⁴⁹ Ibid.
- ⁵⁰ Ibid. The data quoted by the end of the section are from a Survey on gender-based violence against women, conducted by the EU Agency for Fundamental Rights (FRA), 2012 data set.
- ⁵¹ Ibid.
- ⁵² UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022.
- ⁵³ Ibid.
- ⁵⁴ *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019; See also, UNICEF Child Protection Strategy 2008.
- ⁵⁵ *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁵⁶ Ibid.
- ⁵⁷ Ibid.
- ⁵⁸ Ibid.
- ⁵⁹ *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁶⁰ Ibid.
- ⁶¹ Both the ASA and SACP's Inspectorate have oversight and control functions over ASA's CPD and social services providers. See *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁶² Ibid.
- ⁶³ Ibid.
- ⁶⁴ Ibid.
- ⁶⁵ Ibid.
- ⁶⁶ Although a high school diploma is required, 90 per cent of ASA social workers have university degrees; about one-third of the university degrees are unrelated to social work. See *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁶⁷ There are also no formal training requirements or professional development trainings to support social workers during their careers at ASA. About 42 per cent of ASA social workers had not undergone any type of training when they started working, the majority had participated in various ad hoc trainings offered by NGOs or the ASA. See *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁶⁸ Turnover of social workers is a major concern. For social workers there is no clear prospect for a career path, as Senior Social Worker posts were never established and advancement criteria for Main Social Worker and Head of CPD positions are not clearly defined. There are also no clear standards for workload of social workers at the ASA (the average workload according to 'open case' criteria is 40, which is much higher than 30 cases that most social workers consider as adequate). The current concept of workload does not consider complexity of cases, nor the other activities social workers are involved. The present oversight and control system of social workers' case work is formal and limited to procedural and administrative controls, not focused on outcomes. See *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁶⁹ *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria*, UNICEF, 2019.
- ⁷⁰ Ibid.
- ⁷¹ Ibid.
- ⁷² Ibid.
- ⁷³ The project developed the Child Advocacy Centre in three Sofia metropolitan regions in close cooperation with the CPD, Metropolitan Directorate Internal Affairs, and representatives of the regional administrative offices. See Agreement: PC/BULA/2015/03 Annex to Programme Document, Agreement period: 18.09.2015-31.12.2016.
- ⁷⁴ UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022.
- ⁷⁵ NGOs in Bulgaria Condemn Constitutional Court Decision Rejecting Istanbul Convention, Bulgarian Helsinki Committee, 30 July 2018. Retrieved on 28 December 2019 from: https://www.bghelsinki.org/en/news/press/single/20180730-press-istanbul-convention_EN/; See also, Bulgaria's Constitutional Troubles with the Istanbul Convention, Verfassungsblog on Matters Constitutional, 2 August 2018. Retrieved on 28 December 2019 from: <https://verfassungsblog.de/bulgarias-constitutional-troubles-with-the-istanbul-convention/>
- ⁷⁶ Retrieved on 28 December 2019 from: <https://nmd.bg/en/child-rights-under-attack-in-bulgaria/>
- ⁷⁷ UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022; See also Training Programme on the Treatment of Child Victims and Child Witnesses of Crime for Prosecutors and Judges. UNODC/UNICEF, 2015.
- ⁷⁸ UNICEF Country Office in Bulgaria. Strategy Note for the Country Programme, 2018-2022.
- ⁷⁹ Lehner, E.A. (2017). Rape Process Template: A Hidden Cause of the Underreporting of Rape. *Yale Journal of Law and Feminism*; Retrieved on 27 April 2020 from: <https://www.nsvrc.org/statistics>.

- ⁸⁰ *Hidden in Plain Sight: A statistical analysis of violence against children*, UNICEF, 2014.
- ⁸¹ See Articles 2 and 3 of Ordinance № 1-51 of 12 March 2001
- ⁸² *Hidden in Plain Sight: A statistical analysis of violence against children*, UNICEF, 2014.
- ⁸³ *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017.
- ⁸⁴ Ibid.
- ⁸⁵ Ibid.
- ⁸⁶ Ibid.
- ⁸⁷ Ibid.
- ⁸⁸ *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017; See also Training Programme on the Treatment of Child Victims and Child Witnesses of Crime for Prosecutors and Judges. UNODC/UNICEF, 2015.
- ⁸⁹ *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017.
- ⁹⁰ Ibid.
- ⁹¹ Depending on whether the hearing/interview refers to a stage of criminal proceedings or is of civil or administrative nature, the participants that gather could be a judge, prosecutor, investigating police officer, investigator, defendant and his lawyer, the child's parents/guardians or other participants. These individuals are able to see and hear the child, but the child has no visual contact with them and cannot hear them. They can ask questions when possible and permitted in light of the proceedings through the professional leading the hearing/interview. The whole process is videotaped to guarantee that the rules of the proceedings were observed and to ensure the hearing/interview could be used as evidence in later stages.
- ⁹² *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017.
- ⁹³ Ibid. The 25 include three in Sofia and the others in Vratsa, Montana, Sliven, Shumen, Pleven, Veliko Turnovo, Plovdiv, Pazardzhik, Vidin, Ruse, Kozlodui, Razgrad, Dobrich, General Toshevo, Varna, Burgas, Stara Zagora, Haskovo, Smolyan, Blagoevgrad, Dupnitsa and Kyustendil, as well as several others adapted in courts in Sofia, Zlatograd, Pavlikeni and so on.
- ⁹⁴ Ibid.
- ⁹⁵ Ibid.
- ⁹⁶ Ibid.
- ⁹⁷ Agreement: PCA/BULA/2015/02 Annex to Programme Document.
- ⁹⁸ Agreement: PCA/BULA/2015/02 Annex to Programme Document.
- ⁹⁹ *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria*, UNICEF, 2017.
- ¹⁰⁰ Ibid.
- ¹⁰¹ Ibid.
- ¹⁰² Depending on whether the hearing/interview refers to a stage of criminal proceedings or is of civil or administrative nature, the participants that gather could be a judge, prosecutor, investigating police officer, investigator, defendant and his lawyer, the child's parents/guardians or other participants. These individuals are able to see and hear the child, but the child has no visual contact with them and cannot hear them. They can ask questions when possible and permitted in light of the proceedings through the professional leading the hearing/interview. The whole process is videotaped to guarantee that the rules of the proceedings were observed and to ensure the hearing/interview could be used as evidence in later stages.
- ¹⁰³ Violence against children in Bulgaria, Child Advocacy Centres ToC.
- ¹⁰⁵ Agreement: PCA/BULA/2015/02 Annex to Programme Document.
- ¹⁰⁶ Mission Report for Violence Against Children Consultancy for UNICEF Child Protection Unit, Bulgaria, July-October 2016.
- ¹⁰⁷ Ibid.
- ¹⁰⁸ Ibid.
- ¹⁰⁹ Ibid.
- ¹¹⁰ Ibid.
- ¹¹¹ Mission Report for Violence Against Children Consultancy for UNICEF Child Protection Unit, Bulgaria, July-October 2016.
- ¹¹² Ibid.
- ¹¹³ *Norms and Standards for Evaluation*, United Nations Evaluation Group, 2017, p. 10
- ¹¹⁴ Additional regions or municipalities without comparable service may be included to serve as a landmark of Child Advocacy Centres' impact.
- ¹¹⁵ Children and parents who did not benefit from services of the Child Advocacy Centres, but fall within the target groups may also be included.
- ¹¹⁶ Retrieved from: <http://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>
- ¹¹⁷ Retrieved from: <http://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>
- ¹¹⁸ *Norms and Standards for Evaluation*. United Nations Evaluation Group, 2017, p. 23.
- ¹¹⁹ *Norms and Standards for Evaluation*. United Nations Evaluation Group, 2017.
- ¹²⁰ Ibid.
- ¹²¹ *UNICEF Procedures for Ethical Standards in Research, Evaluation, Data Collection and Analysis*, 2015. Document Number: CF/PD/DRP/2015-001
- ¹²² Retrieved from: <http://www.uneval.org/normsandstandards/index.jsp> and <http://www.unevaluation.org/ethicalguidelines>
- ¹²³ *Norms and Standards for Evaluation*. United Nations Evaluation Group, 2017, p. 11.
- ¹²⁴ *Norms and Standards for Evaluation*. United Nations Evaluation Group, 2017.
- ¹²⁵ Ibid, p. 21.

- ¹²⁶ Article 7 (1) (amend. SG 120/02; suppl., SG 36/03 amend; SG 38/06) – A person who knows that a child needs protection shall oblige immediately to inform the directorate “Support Support”, the State Agency for Child Protection or the Ministry of Interior. (2) The same obligation shall have also each person to whom this has become known in connection with the profession or the activity exercised by him even if it is bound with professional secret.
- ¹²⁷ *Norms and Standards for Evaluation. United Nations Evaluation Group, 2017, p. 12.*
- ¹²⁸ Glaser & Strauss (1967). *Grounded Theory*.
- ¹²⁹ Europe 2020 is a ten-year strategy proposed by the European Commission on 3 March 2010 for advancement of the economy of the EU.
- ¹³⁰ Retrieved on 27 April 2020 from: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-protection-systems_en
- ¹³¹ Retrieved on 18 February 2020 from: <https://childhub.org/en/promising-child-protection-practices/what-barnahus-and-how-it-works>
- ¹³² Post-traumatic stress disorder (PTSD) is a mental health condition that's triggered by a terrifying event — either experiencing it or witnessing it. Symptoms may include flashbacks, nightmares and severe anxiety, as well as uncontrollable thoughts about the event. Most people who go through traumatic events may have temporary difficulty adjusting and coping, but with time and good self-care, they usually get better. If the symptoms get worse, last for months or even years, and interfere with your day-to-day functioning, you may have PTSD. Getting effective treatment after PTSD symptoms develop can be critical to reduce symptoms and improve function. Retrieved from the Mayo Clinic: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/post-traumatic-stress-disorder/symptoms-causes/syc-20355967>
- ¹³³ .This kind of inductive reasoning, where one makes a small number of observations and infers a claim based upon them, is risky. One cannot generalize from a single case or handful of cases to the whole. What is needed is more systematic data collection of key measures and indicators of success and positive changes in children's well-being and in parent's lives. It also requires tracking children and families over time to understand how the integrated services received influenced or impacted their life outcomes. This type of long-term tracking of child victims and survivors of domestic violence is typically *not done* to ensure privacy and confidentiality, and to avoid re-victimizing survivors of violence, abuse and exploitation.
- ¹³⁴ UNICEF explained that rationale for this recommendation was grounded in the fact that lawyers, in their legal practice, may come upon a client that needs services of the CAC, and the lawyer cannot provide legal aid to the client because they are representing another family member; the child should have an independent lawyer.
- ¹³⁵ In Bulgaria, social service are state-delegated activities and managed by municipalities who are not attached to the Ministry of Labor and Social Policy. The financing of social services, is provided by the State budget through the budgets of the municipalities.
- ¹³⁶ Post-traumatic stress disorder (PTSD) is a mental health condition that's triggered by a terrifying event — either experiencing it or witnessing it. Symptoms may include flashbacks, nightmares and severe anxiety, as well as uncontrollable thoughts about the event. Most people who go through traumatic events may have temporary difficulty adjusting and coping, but with time and good self-care, they usually get better. If the symptoms get worse, last for months or even years, and interfere with your day-to-day functioning, you may have PTSD. Getting effective treatment after PTSD symptoms develop can be critical to reduce symptoms and improve function. Retrieved from the Mayo Clinic: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/post-traumatic-stress-disorder/symptoms-causes/syc-20355967>
- ¹³⁷ Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Women, UN Women (9 April 2020). Retrieved on 16 May 2020 from: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_women_9_april_2020.pdf
- ¹³⁸ Child Protection Act, Family Code, Social Assistance Act, Pre-school and school education act, etc
- ¹³⁹ Analysis of the child protection system in Bulgaria, Final man report, Fresno, the Right Link and PMG Analytics, July 2019
- ¹⁴⁰ Retrieved from: <https://www.unicef.org/bulgaria/en/reports/situation-analysis-children-and-women-bulgaria>
- ¹⁴¹ Retrieved from: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fBGR%2fCO%2f3-5&Lang=en
- ¹⁴² Retrieved from: http://www.uneval.org/documentdownload?doc_id=980&file_id=1294
- ¹⁴³ Retrieved from: http://www.unicef.org/evaldatabase/files/UNICEF_Eval_Report_Standards.pdf
- ¹⁴⁴ Retrieved from: http://www.unicef.org/evaluation/files/GEROS_Methodology_v7.pdf
- ¹⁴⁵ Retrieved from: https://www.unicef.org/evaluation/files/GEROS_Handbook_FINAL_full_document.pdf

unicef | за всяко дете